

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GİLAN TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ
(DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM)**

DOKTORA TEZİ

Yavuz KÖKTAN

**Enstitü Anabilim Dalı :Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU

MAYIS-2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GİLAN TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE
GEÇİŞ DÖNEMLERİ
(DOĞUM-EVLENME-ÖLÜM)

DOKTORA TEZİ

Yavuz KÖKTAN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Bu tez 15/05/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yavuz KÖKTAN

15.05.2008

ÖNSÖZ

Balkanlar Türkiye için hem kültürel hem de tarihi ve siyasi açıdan çok önemli bir bölgedir. Yugoslavya Federasyonunun 1991 yılında dağılmasından sonra Sırların bu bölgede sınırlarını korumak amacıyla başlattığı saldırılar kanlı savaflara yol açmıştır. Önce Hırvatistan'da, ardından Bosna-Hersek'te başlayan çatışmalar ancak uluslararası örgütlerin müdahalesi ile durdurulabilmiştir. Son yüzyılda Balkanları karıştıran milliyetçilik dalgasının son kurbanı Kosova olmuştur.

Balkanların merkezinde yer alan Kosova bu özelliği sebebiyle bilimsel çalışmalarda daha çok yaşadığı savaş ve siyasi gelişmelerle yer almıştır. Gilan ile ilgili ise ne kültürel ne de siyasi hiçbir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Buradan hareketle bu bölgede yaşayan Türklerin doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili gelenek, görenekleriyle ilgili bir alan araştırması yapılmıştır.

Ana geçiş dönemleri olarak nitelenen doğum, evlenme ve ölüm başlıklarını kapsayan bu çalışma ile Kosova'nın Gilan şehrinde yaşayan Türklerin uzun yıllar boyunca yaşatmaya çalıştıkları geleneksel uygulamaları tespit etmek ve bunlara bağlı olarak yapılan pratikleri ortaya koymak, bunları kayıt altına almak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında çok değerli görüşlerini aldığım sayın hocalarım Prof. Dr. Erman ARTUN'a, Prof. Dr. Alaeddin MEHMEDOĞLU'na, Prof. Fikret DEĞERLİ'ye Yrd. Doç. Dr. Kazım YILDIRIM'a ve sevgili arkadaşım Öğr. Gör. Erol EROĞLU'ya teşekkür ederim.

Her daim yanımda olan eşime, anneme, babama ve üniversite hayatım boyunca her türlü konuda bana destek olan, benden yardımlarını esirgemeyen, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU'ya şükranlarımı sunarım.

Yavuz KÖKTAN

15 Mayıs 2008

KISALTMALAR

AGİK	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
HKC	: Halk Kurtuluş Cephesi
KDB	: Kosova Demokratik Birliği
KMKH	: Kosova Milli Kurtuluş Hareketi
KUKH	: Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi
KFOR	: Kosova Barış Gücü
LNC	: Arnavutların Ulusal Kuruluş Hareketi
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı
TMK	: Kosova Savunma Birlikleri
UÇK	: Kosova Kurtuluş Ordusu
UNMIK	: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi

Tezin Başlığı: Gilan Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)	
Tezin Yazarı: Yavuz KÖKTAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Türker EROĞLU
Kabul Tarihi: 15.05.2008	Sayfa Sayısı: V (Önkısım)+292(tez)+24(ek)
Anabilimdalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilimdalı: Türk Dili ve Edebiyatı
<p>Bu çalışma, Kosova'nın Gilan kentinde yaşayan Türklerin geçiş dönemi inanmalarını ve uygulamalarını ele almaktadır. İnsanın hayatının en önemli geçiş dönemleri; doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş dönemlerinde birey, çeşitli adet ve inanmalarla yeni hayatına, hayatındaki yeni döneme hazırlanır.</p> <p>Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir.</p> <p>Alan araştırmasına dayanan bu çalışmanın birinci bölümünde, araştırma alanı olarak seçilen Kosova ve Gilan tanıtılmış; bölgede yaşayan Türklerin durumuna değinilmiştir.</p> <p>İkinci bölümde ise ana konumuz olan doğum, evlenme, ölüm ile ilgili hem teorik hem de alan araştırmasına dayalı bilgiler verilmiştir. Bu bölüm üç başlık altında ve öncesi, sırası ve sonrası olarak ele alınmıştır.</p> <p>Sonuç bölümünde, çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.</p> <p>Araştırma sırasında temin edilen fotoğraflar ekler bölümünde yer almıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Gilan, Kültür, Doğum, Evlenme, Ölüm	

Title of the Thesis: The Transition Periods (the birth, the marriage, the death) in Puclic Culture of Gilan Turks	
Author: Yavuz KÖKTAN	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Türker EROĞLU
Date: 15 May 2008	Nu. of pages: VII (p.t.) +292 (m.b.)+24 (app.)
Department: Turkish Lang. and Literature Subfield: Turkish Language and Literature	
<p>This study focuses on beliefs and traditions of transition periods of Turks who live in Gilan in Kosova. The most important transition periods of human life are birth, marriage and death. In these periods any individual is prepared for new life, new period in life with various practices and beliefs.</p> <p>In the introduction part, the purpose, topic, scope and method of the research are introduced.</p> <p>In the first chapter based on area research, Kosova and Gilan chosen as research field are portrayed; the situation of Turks who live in there is mentioned.</p> <p>In the second chapter, informations about the main subject; birth, marriage and death based on both theoretic and area research are given. This part is studied in three phases as pre, moment and past.</p> <p>Last chapter is devoted to a general evaluation of the research.</p> <p>The pictures taken in the field took place in appendix section.</p>	
Anahtar Kelimeler: Gilan, Culture, Birth, Marriage, Death	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, Kosova'nın Gilan şehrinde yaşayan Türklerin geçiş dönemleridir.

Bir toplumdaki örf, âdet, gelenek, görenek ve inanışlar, o toplumun kültürünü meydana getirmektedir. Kültür, toplumların geçmişi ve geleceği arasındaki bir köprü vazifesi görmekte, milletlerin varlıklarını ve birliklerini korumalarına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Örf, âdet, gelenek, görenek gibi unsurların en canlı olarak bulunduğu geçiş dönemleri bu sebeple araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Ana geçiş dönemleri, insanın eski durumundan kopuşu ve yeni bir hayata geçişin başlangıç noktaları olan doğum, evlenme ve ölümdür. A. Van Gennep geçiş dönemlerine ait törenlerin işlevini, "Toplumdan topluma değişen ve bir sosyal durumdan bir başka sosyal durumla ilgili çeşitli ve başarılı geçiş uygulamaları vardır. Böylece bir insanın hayatının başlangıç ve bitişleri geçiş dönemleriyle belirgin hale gelir. Bu geçiş dönemleri doğum, sosyal erginlik, evlilik, babalık/analık, sosyal gelişme, meslekî uzmanlaşma ve ölümdür. Bu olayların her biri için törenler vardır. Bu törenlerin temel görevi veya işlevi, bireyi tanımlanmış yapmak, belirgin bir durumdan bir başkasına geçişte bireye yardımcı olmak," (Çobanoğlu, 2000:172), bir halden diğer hale geçişi psikolojik olarak kolaylaştırır, kişiyi yeni durumun üyesi olma konusunda şartlandırır ve eğitir (Günay, 1995: 2), kişinin yeni durumunu belirtmek, onu kutlamak, "eşik"teki kişiyi yalnız bırakmamaktır (Örnek, 2000: 131).

Bu çalışmada konu edindiğimiz Kosova'nın Gilan kentinde yaşayan Türklerin geçiş dönemleri, halkın gelenek, görenek, âdet, örf, töre ve törenlerle bunların içerisinde yer alan uygulamalar bölgenin geleneksel kültürünün en önemli unsurlardır.

Araştırmanın Önemi

Yüzyıllar boyu Türk hâkimiyetinde kalmış olan Kosova'nın Prizren dışındaki bütün bölgelerinde Türk nüfusu maalesef giderek azalmaktadır. Farklı dil, din ve ırka mensup diğer halklarla bir arada yaşayan, kendi kimliklerini, kültürlerini mümkün olduğunca korumaya çalışan Türklerin yaşadığı bir şehir olan Gilan'da da Türk nüfusunun giderek azaldığı pek çok kültürel unsurun da bu azalmaya bağlı olarak kaybolmaya başladığını söylemek mümkündür.

Balkanların merkezinde yer alan Kosova bu özelliği sebebiyle bilimsel çalışmalarda daha çok yaşadığı savaş ve siyasi gelişmelerle yer almıştır. Gilan ile ilgili ise ne kültürel ne de siyasi hiçbir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Buradan hareketle bu bölgede yaşayan Türklerin doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili gelenek, görenekleriyle ilgili bir alan araştırması yapılmıştır. Bu çalışma bölge ile ilgili bu anlamda yapılan ilk tez çalışması olması açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı, ana geçiş dönemleri olarak nitelenen doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili olarak Kosova'nın Gilan şehrinde yaşayan Türklerin uzun yıllar boyunca yaşatmaya çalıştıkları geleneksel uygulamaları tespit etmek, kaynağını araştırmak ve bunlara bağlı olarak yapılan pratikleri ortaya koymaktır.

Bu çalışma, yaşanan pek çok sıkıntı sonrasında ulaşılan noktada, Gilan Türklerinin kendilerine ait değerlerin tespit edilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacına yöneliktir. Zira bütün bunlar gelecek nesiller için manevî bir zenginlik olarak sayılır. Bu çalışma böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır.

Amacımız, bugüne kadar hakkında geniş çaplı bilimsel araştırma yapılmamış olan Gilan'da yaşayan soydaşlarımızın geçiş dönemleriyle ilgili hususlarını tespit ederek, bunları bilim dünyasına kazandırmak ve Türk halk inanışları ile mukayese yaparak, ortak kültürel değerleri tespit etmek ve yaşatılmasını sağlamaktır.

Anadolu'nun ve Türk dünyasının farklı bölgelerindeki doğum, evlenme, ölüm âdet ve inanmaları, bizim sahada tespit ettiklerimizin benzeyen / benzemeyen yanlarıyla ilişkilendirilmiş, bölgede ilk kez yapılmış olan bu çalışmayla saha kültürüne katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Kapsam

Çalışma bölgesi olarak Kosova'nın Gilan kenti seçilmiştir. Yüzyıllar boyu Türk hâkimiyetinde kalmış olan Kosova'nın Prizren dışındaki bütün bölgelerinde Türk nüfusu maalesef giderek azalmaktadır. Farklı dil, din ve ırka mensup diğer halklarla bir arada yaşayan, kendi kimliklerini, kültürlerini mümkün olduğunca korumaya çalışan Türklerin yaşadığı bir şehir olan Gilan'da da Türk nüfusunun giderek azalması sebebiyle araştırma sahası olarak bu şehir seçilmiştir.

Metod

Araştırma, teorik ve uygulamalı olarak iki kısımdan oluşturulmuştur. İlk aşamada, konuyla ilgili geniş kapsamlı literatür taraması yapılarak konunun teorik çerçevesi oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise, araştırmanın amacı doğrultusunda saha çalışması bölümü gerçekleştirilmiştir. Alanda derleme yapmak için Kosova'nın Priştina, Prizren ve Gilan şehirlerine gidilmiş, birebir görüşmeler yapılmıştır.

Sahadan derlenen geçiş dönemleriyle ilgili inanış ve pratikler ele alınırken, hem gelenekle belirlenmiş ideal biçimi, hem de sosyal, ekonomik ve dinî sebeplerle, ideal biçimden farklılaşmış da olabilen günümüzdeki durumu verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca günümüzde uygulanmayan düşen ancak, hafızalarda hala canlı olarak yaşayan pratiklere de değinilmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgili ulaşılabilen bütün yazılı kaynaklar taranmıştır. Ancak, bu kaynaklardan faydalanırken, seçilen konunun genişliği ve sınırları çizilmiş zaman içinde sürdürülme gerekliliği, araştırmanın, konuyla ilgili genel bir model oluşturma iddiasından çok bölgenin analizini yapmayı hedeflemesi ve daha önceki çalışmaları tekrara düşmemek için, seçme yapılmıştır. Bu noktada çalışma alanı ile diğer bölgeler arasındaki bazı farklılık ve benzerlikleri gösterme esas tutulmuştur.

Sahadan tespit edilen verilerin, Türk kültürü içindeki sürekliliğini ve yaygınlığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Gilan'daki Türklerin geçiş dönemleriyle ilgili âdetlerinin bugünkü durumu çalışmanın temelini oluştursa da, bu âdetlerin pek çoğunun oluşumu tarihin derinliklerindedir. Bu yüzden bugünü anlayabilmek için geçmişteki durumun da göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmüştür.

Çalışmada “tarama (survey) modeli” uygulanmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya halihazırda mevcut olan bir durumu kendi şartları içinde olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırma modelleridir. Bu tür araştırmalar, kaynak araştırması, tarih araştırması ve alan araştırması diye de ifade edilirler. Tarama modellerinde değişik betimleme yöntemleri birlikte kullanılabilmesi gibi problemin özelliğine ve araştırmanın amacına göre sadece bir betimleme yöntemiyle de araştırma yürütülüp sonuçlandırılabilir. Tarama modellerinde teknik zenginliği, araştırmada muhtemel boşluklar ve kör noktalar kalmasını önlemenin en kestirme yoludur. Aynı şekilde bir alan taramasında kullanılacak bütün bilgi toplama ve veri çözümleme teknikleri araştırma sürecinde kullanılmalıdır (Cebeci, 2002: 14-17).

Çalışmamızda, gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Gözlem, araştırmacının bir sosyal grubun içine girerek, nasıl fonksiyonel olduklarını, kurumlarının neler olduğunu ve hangi değerlere sahip olduklarını görmesi demektir. Bütün bilim dallarında yıllardan beri kullanılan yaygın bir bilgi toplama tekniği olarak bilinmektedir. Genel olarak, bireylerin değişik ortamlarda sergilediği çeşitli davranışlar hakkında onları gözlemleyerek bilgi toplamak için kullanılır. Pratik olması ve kullanma kolaylıkları bakımından günümüzde de her ilmî çalışmada gözlemin belirli bir yeri vardır. Gözlem, tek veya grup olarak bireyin içinde bulunduğu çevre şartlarını ve etkinlikleri değiştirmeden, onun gözlenebilir bütün davranışları hakkında kolayca bilgi toplamaya fırsat veren bir tekniktir.

Etnografik araştırma, katılımlı gözlem adıyla da bilinen bir araştırma metodudur. Bu çalışmada insanları ve davranışlarını tabii şekliyle gözlemlemek için alana inilir. Çevre şartlarında herhangi bir kurgulama yapılmaz ve gözlemlenen olguya müdahale edilmez.

Toplumbilimlerinde, köy, kırkent (gecekondu) ortamındaki komşuluk ilişkileri, doğum, evlenme, ölüm gibi sosyal olaylar, işçi-işveren, memur-amir gibi yönetim ilişkilerinin araştırılmasında gözlem tekniği kullanılmaktadır (Gökçe, 1992: 96-98).

Olup bitenler aynı kaldığı halde, bakış açısının ve yönünün değişikliğe uğraması, araştırmanın yani gözlem ve yorumların önemli ölçüde değişikliğe uğramasına yol açabilir. Bir toplumu, gözlemlenen toplumun kendi anlam, ilişki ve değerler sistemi yönünden incelemek anlamına gelen emik yaklaşım ile aynı toplumu gözlemcinin seçeceği daha genel bir anlam, ilişki ve değerler düzeni açısından anlayıp, anlatmak demek olan etik yaklaşım arasında önemli ayrılıklar vardır.

Etik bir gözlem yapmak isteyen gözlemcinin emik yaklaşıma doğru kayması ne kadar kaçınılmaz ise, emik olduğu kabul edilen gözlemcinin etik görüşlere doğru kayması o kadar mümkündür. Gözlemcinin incelediği toplumun dilini konuşması bu dönüşümü kolaylaştıran bir ortamdır. Emik ve etik yaklaşımlar arasındaki karşılıklı etkileşim ve girişim bir veri olarak kabul edilirse, “her saha çalışması aslında iki kültür sisteminin ortak bir ürünü olarak sonuçlanmaktadır” denilebilir (Güvenç, 1999: 138-140).

Halkbilimi çalışmalarında, folklor olay ve olgularına veya kültürüne dıştan bakış açısı olan: “**etik yaklaşım**” ve içten bakış açısı olan “**emik yaklaşım**”ın birlikte kullanılması, değerlendirme çalışmalarında bunların dikkate alınması gereklidir (Çobanoğlu, 2000: 74).

Görüşme (mülakat), araştırılan konuda sözlü olarak bilgi toplama tekniğidir. Mülakat sırasında bu amaçla hazırlanan görüşme cetveli ve görüşme anahtarlarından yararlanır. Daha önce hazırlanmış sorulara verilen cevapların kayıt altına alınması işlemidir. Bu teknikle bilgi ve düşüncesinden faydalanılacak kişilerle birebir ilişki söz konusudur. Görüşme anahtarında ise öğrenilmek istenen konular maddeler halinde listelenir. Sorular standart olarak hazırlanmamıştır. Geniş, derinlemesine ve ayrıntılı bilgi toplamak istenen özel durumlarda kullanılır. Araştırmacıya soru sormada, bilgi toplamada, içerik, biçim, özellik ve zaman bakımından büyük bir özgürlük, duruma göre hareket etme imkânı tanınmaktadır (Gökçe, 1992: 99-104).

Görüşme (mülakat) folklor derleyicilerinin en çok kullandığı alan araştırması tekniğidir. Görüşmeyle derleyici, kaynak kişinin bildiği, yaptığı, yapmış olduğu şeyleri bunların sebeplerini öğrenir. Derleyici bu yolla kişinin iç dünyasını, kültürünü ve buna dair bilgisini öğrenir. Görüşme (mülakat) ayrıca derleyiciye halk kültürü malzemesinin aslını verir (Çobanoğlu, 2000: 80).

Çalışmamızda elde edilen her türlü bilgi, fonksiyonalist bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma bölgesinde görülen geçiş dönemi uygulamalarının, toplum içinde hangi ihtiyaçlara cevap verdiği, günümüze gelene kadar zaman içinde sosyal ve kültürel değişmelerle bünyesinde ya da fonksiyonunda ne gibi değişikliklerin olduğunun tespit ve tahlilinin yapılması amaçlanmıştır. Folklor unsurlarının fonksiyonlarını ortaya koyarak değişmeleri gözlemek, yaptığımız tespit ve değerlendirmelerle millî kültüre ve dolayısıyla evrensel kültüre katkıda bulunmak folklorcuların asli görevidir (Eroğlu, 1990:302).

Fonksiyonalist bakış açısı, folklor olay ve ürünlerinin halkın hayat düzeni içinde son derece uyum göstererek işleyen, belirgin ve fonksiyonları olduğu ileri süren görüştür (Tan, 2000:15). Fonksiyonel kuramla birlikte halkbilimin toplum ve topluluk hayatındaki “birleştirme” veya “birleşme” işlevi ortaya konulmuştur (Çobanoğlu, 2000:237).

Literatür Taraması

Araştırma konumuzla ilgili olarak yapılan literatür taramasında, Gilan Türk halk kültürü konusunda bilimsel bir araştırma yapıp incelenmediği anlaşılmıştır. Bölgede Türkçe olarak yayınlanan Bay, Çevren, Esin vb. dergilerde folklor denemelerinin olduğu tespit edilmiş, denemelerin içeriklerinin sınırlı olduğu anlaşılmıştır.

Kosova ile ilgili yabancı kaynaklar arasında Noel Malcolm'un, "Kosovo, A Short History" adlı çalışması yer almaktadır. Bu çalışmasında Malcolm, özellikle tarihi olaylar ve etnik unsurların birbirleriyle ilişkilerinden bahsetmektedir.

Kosova ile ilgili olarak yapılan bilimsel tezlerin uluslararası ilişkiler, tarih ve sosyoloji alanlarında olduğu, folklor alanında yapılmadığı görülmüştür. Bu konuda yapılan tezlerden bazıları şunlardır:

Muzaffer YILMAZ, **Balkan Harbinden Günümüze Kosova**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995

Tezin içeriğinde, Kosova'nın genel perspektifi, Osmanlı Devleti'nden ayrılana kadar Kosova'nın tarihçesi, Sırp egemenliğinde Kosova'nın durumu yer almaktadır.

Ahmet Meriç ÖNEN, **Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç Ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Tezin içeriğinde, Kosova sorununun Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılım süreci sonrasında ortaya çıkmış bir gelişme gibi görünmesine rağmen, sorunun temelinde geçmişten gelen birçok problemlerin bulunduğu, Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağı konusunda tarihin derinlemesine incelenmesi gerektiği, günümüzde yaşananların gerisinde unutulmuş ve yakın geçmişte olan olaylar ve ilişkiler yer almaktadır.

Pınar YÜRÜR, **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Tezin içeriğinde, Yugoslavya Federasyonunun 1991 yılında dağılması ve Federasyonu oluşturan dört cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan ederek ayrı birer cumhuriyet

olmasından sonra Sırp'ların bu bölgelerde sınırlarını korumak amacıyla başlattığı saldırıların kanlı savaflara yol açtığı, Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te başlayan çatışmaların ancak Uluslararası örgütlerin müdahalesi ile durdurulabildiği, Kosova'yı bugünkü çatışmaların ortasına iten sebepler tarihte yaşanan önemli gelişmelere dayandığı yer almaktadır.

Orhan ERDEM, Kosova / Prizren Bölgesinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2003.

Tezin içeriği, Kosova / Prizren bölgesinde yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan alan araştırmasından oluşmaktadır. Bu araştırmada bölgede yaşayan Türklerin, eğitim, ekonomi, siyasi yapı, gelecekle ilgili beklentileri gibi konularda genel düşüncelerini ortaya koymaya anket çalışması yapılmıştır.

Sahada Karşılaşılan Güçlükler

Çalışma konusuyla ilgili sıkıntılardan biri, bir başka coğrafyada yaşayan Türklerin halk kültürlerini araştırma yapmanın zorluğudur. Ulaşım imkanları, zaman sıkıntısı, ekonomik sebepler gibi faktörler Gilan Türk halk kültüründe geçiş dönemleri konusundaki araştırmamızda önemli ölçüde sıkıntı oluşturmuştur. Çalışma konusu, sahada uzun kalmayı, ayrıca ayrıntılı ve açıklamalı sorularla görüşmeler yapmayı gerektirmektedir. Araştırmanın sahaya yönelik kısmında gözlem ve görüşmenin sadece bir kişi tarafından yapılacak olması, anketör kullanılmaması sahada yaşanan sıkıntılardan birisidir.

Kaynak toplama konusunda ise yaşanan en büyük sorun, araştırma yapılabilecek zengin kaynakların olmamasıdır. Bu sorunu çözebilmek için, Kosova'da yaşayan ve çalışmaları Kosova'daki Türkçe gazete ve dergilerde yayımlanan yazarlarla görüşülmüştür. Bölgede Türkçe olarak yayınlanan Bay, Çevren, Esin vb. dergilerin ulaşabildiğimiz bütün sayıları taranmış, araştırmamıza katkı sağlayabilecek kaynakların fotokopisi temin edilmiştir. Ancak özellikle Gilan ile ilgili bu dergilerdeki yazılar dışında başka bir yazılı kaynağa ulaşamamıştır.

Alan araştırması sürecinde, görüşme yapabileceğimiz kişilere ve kayıt yapabileceğimiz ortamlara yönlendirme konusunda, çalışma konumuzla ilgili kaynakların temininde Kosova'da Türklüğün yaşatılması, Türk kültürünün kaybolmaması için yaptığı faaliyetlerle bilinen Ethem Baymak, İrfan Morina gibi araştırmacı ve yazarların önemli destekleri olmuştur. Ayrıca Kosova'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla da temasa geçilmiş ve onların destekleriyle de pek çok kişiye ulaşılmıştır.

Araştırma sahasının içerisinde bulunduğu karmaşık durum özellikle resmi kurumlarda muhatap bulunamadığından bilgi almayı zorlaştırmıştır. Özellikle sayısal veriler konusunda net bilgilere bu kurumlar aracılığıyla ulaşılmakta büyük zorluklar yaşanmıştır.

Ayrıca ülkenin tamamında her gün uygulanan elektrik kesintileri özellikle akşam yapılan çalışmaları aksatmıştır.

BÖLÜM 1: ARAŞTIRMA SAHASININ TANITILMASI

1.1. Kosova Tarihine Genel Bakış

Balkanlar tarih boyunca tüm medeniyetlerin ilgi odağındaki bir coğrafya olmuştur. Kosova ise coğrafi konumu nedeniyle Balkanların düğüm noktasını teşkil etmektedir. Bu bölgeye hakim olan medeniyet Asya Avrupa arasındaki boğazlar üzerinden en kısa geçiş yolunu kontrol edebilmiştir. Yüzyıllar boyunca Asya ve Avrupa arasında süregelen savaşlar Balkanlar'ın ve Kosova'nın kritik bir nokta olarak önemini arttırmıştır. Tarih boyunca İliryalılar, Bizanslar, Hunlar, Bulgar Türkleri, Avarlar, Slavlar, Osmanlı Türkleri, Sırlar ve Arnavutlar arasında sürekli el değiştiren bu coğrafya, üzerinde yaşayan her topluluğun derin izlerini ve kültürel inceliklerini tüm güzelliği ile ortaya çıkarmaktadır. Güzelliklerinin yanı sıra, birçok hakim unsur tarafından bir önceki toplum değerleri kültürel yapısı tahrip edilmiş, hatta düşmanlıklar cinayetleri ve arkasından katliam derecesine varan şiddet olaylarını ortaya çıkarmıştır.

Kosova'yı oluşturan birçok etnik unsur diğerine veya diğerlerine karşı nefret ve kin duyguları beslemektedir. Bunun temelinde tarihten gelen, şiddet olaylarının sebep olduğu düşmanlıklar yatmaktadır. Fakat olayların yalnızca bir etnik gurubun hataları sonucunda bu seviyeye dönüştüğünü söylemek mümkün değildir. Bu günkü yaşananları ve gelecekte olabilecek olayları iyi tahlil edebilmek için, geçmişin çok detaylı incelenmesi gerekmektedir. Genellikle homojen, saf ve tek etnik guruba ait bir Kosova yaratmaya dönük projelerin tamamı boşa çıkmıştır. Bu projeleri hayata geçirmek adına yapılan baskılar ve uygulanan şiddet ters teperek, daha kuvvetli, ters yönlü şiddet olaylarını tetiklemiştir. Sonuçta kazanan olmazken, kaybedilenlerin ve boş yere dökülen kanların sonu gelmemiştir (Önen, 2006:26).

Sırp Krallığı Dönemi

Bizanslar hem kuzeyden gelecek, barbar akınlarına karşı hem de Hıristiyan Katolik mezhebinin düşmanlığına karşı Slavları tampon olarak kullanma isteğindeydiler. Bunu başarmanın en iyi yolu olarak da Slav kabilelerini Ortodoks Hıristiyan yapmaya dönük, faaliyetler yürütmek olduğuna karar verdiler. Sonuçta Bizanslılar istediklerini elde ettiler ve Slavları 8 ve 9. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlaştırmayı başardılar. Bu dönem içerisinde Papalık Bizans'ın hamlesini görmüş ve onlarda Arnavutlar üzerinde

uzun zamandır devam eden Katolikleştirme faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Tabi ki bu mücadele Hıristiyanlığın düşmanları olarak görülen, Hıristiyan olmayan ve barbar kabul edilen kabile ve toplumlara karşı sürdürülen mücadelede geçici süreli birleşmeyi zaman zaman sağlarken, Katoliklik ve Ortodoksluk çatışması Hıristiyanlığın kendi içinde yüzyıllar boyu devam edecek ve hatta günümüze kadar etkisini devam ettirecektir (Fine 1991:215). Bizans İmparatorluğu, Ortodoksluğu suretiyle desteğini aldığı Slavlar olmasa, Katolik Avrupa ile mücadelesinde çok ciddi zorluklar yaşayacaktı. Ortodoks cemaati tarafından aksi tezler ve düşünceler üretilmesine karşın, Osmanlı'nın bölgeye gelişi sonucunda da, Ortodoks Hıristiyanlar üzerinde bu baskı daha da hafiflemiştir. Tabi ki bunun ana etkeni, Ortodoksların, Osmanlı yönetimi altında özgürce ibadet ve dini yaşantılarını sürdürebilmesinde yatmaktadır. 500 yıllık Osmanlı yönetim sürecinde münferit Ortodoks karşıtı olumsuz yaklaşımlar sergilenmiş olabilir ama bu yapılanların genel bir politika olarak düşünülmesi mümkün değildir. Aksi takdirde bu kadar uzun dönem içerisinde Balkanlar coğrafyasında bırakın Ortodoksluğu, hiçbir şekilde bir Hıristiyan varlığından söz etmenin ihtimal dışı olacağı açıktır.

Bizans kendi hinterlandında, Balkanlar'daki Slav kabilelerini Ortodoks Hıristiyan yapmasının arkasından, kültürel asimilasyon faaliyetinin ikinci adım olarak, buradaki Slavlar Helenleştirme işlemine başlamıştır.

Bizans'ın 11. yüzyıl başlarında Makedonya ile Kosova'da hakimiyetini kurmasını müteakip, Helenleştirme sürecini başlatmıştır. 11 ve 12. yüzyılda Balkanlar ağırlıklı olarak Yunanca konuşan bir yapıya dönüşmüştür. Ayrıca toplumsal yapı değişmiş, Osmanlı'nın tımar sistemine çok benzeyen Pronoia denen bir mülk yapısı ile sosyal içerikli düzenlemeye gidilmiştir (Malcom, 1999: 70).

Bizans hakimiyetinde geçen yüzyıllarda Kosova'nın kuzeybatısına düşen Rascia Pronoiası, gelecekteki, Sırp devletinin temelini oluşturacaktır. Rascia Bizans hakimiyetinde güçlü batı komşusu Diokleia'nın (Karadağ) gölgesinde kalmıştı. 12 nci yüzyıl başlarında Rascia (Sırlar) üstünlüğü ele geçirdi. 1150'de Bizans İmparatorluğu karşısında almış olduğu yenilginin etkisi ile bir süre Rascia'nın ilerleyişi kontrol altında tutulmuştur. Fakat Bizans İmparatorluğu Rascia'nın yükselişine son verememiştir. 1160'lı yıllarda Rascia'yı yöneten yeni bir hanedan ortaya çıktı ve sonraki 200 yıl

boyunca Baklanlar ve Kosova tarihine damgasını vurdu. Bu kişinin adı Stefan Nemenja'ydı. Kendi adı ile anılacak hanedanlığını kurdu.

Stefan Nemenja, Kosova'nın kuzeybatısına düşen Rascia topraklarını miras almıştı. Birkaç yıl amansız bir kardeş kavgası yürüttükten sonra, bütün Rascia'nın kontrolünü sağlamayı başardı. Sırp ve Slav hakanlarına verilen sıfatı aldı ve "Büyük Zupan" ilan edildi (Uzunçarşılı, 1998:196).

Bizans İmparatorluğu'nun iyice zayıf düşmesinden istifade ile hakimiyet alanını bütün Balkanlar'da genişletmeye başladı. Batıda Diokleia (Karadağ) ile Kuzey Arnavutluk'un tamamına yayıldı. Ayrıca Kosova'nın doğusu ve Makedonya'nın kuzey kesimleri Stefan Nemanja'nın kontrolü altına girmişti. Çok geçmeden Bizansın karşı saldırıları sonucunda, kazandığı toprakların bir kısmını kaybetmiştir. Nemanja'nın bu kadar kısa bir süre içerisinde böyle büyük bir başarı göstermiş olması bir şans değildi. Daha önce belirtildiği gibi Bizans'ın artık gücünün tükenmiş olması, onun bu denli rahat ilerleyebilmesinde en önemli etkeni.

Nemanja tahttan çekildiği 1196'ya kadar Rascia devleti, artık adı Sırbistan olarak ifade edebileceğimiz bir yapıya kavuşmuştur.

Nemanja tahtan kendi isteği ile çekildi. Artık yorulmuştu. Kendisini her şeyden uzaklaştırarak, gidip keşiş oldu. İki yıl sonrada oğullarından en dindarı ve en küçüğü olan, Sava'nın yaşadığı dağa gitti. Oğullarından muhtemelen en büyüğü olan ve kendi adını taşıyan Stefan ise Sırp topraklarında onun halefi olarak 1277 yılında ölene kadar geçen süre içerisinde uzun ve başarılı bir saltanat sürdü. II. Stefan 1208 yılı içerisinde, Kosova'nın büyük bir bölümünü, 1216 yılında ise, Prizren dahil olmak üzere, Kosova'nın tamamını kendi kontrol alanı içerisine almıştır.

II. Stefan'ın kardeşi Sava, son on yılını Sırp Ortodoks Kilisesinin kıdemli bir din adamı olarak geçirmişken, abisinin Katolıklere yakınlaşmasını hazmedemeyerek, babasının ve keşişlerin yanına manastıra tekrar geri dönmüştür. Fakat hemen arkasından yaptığı bir çalışma sonucunda Sava'da Sırp tarihinde çok önemli bir yer edinecektir. Sırp Ortodoks piskoposlukları, Rum Ortodoks Kilisesi hiyerarşisi içinde günümüzde Makedonya sınırları içerisinde yer alan Ohri Başpiskoposluğuna bağlıydı. Sava 1219 yılında, Rum patriği ikna etmek suretiyle Sırbistan Kilisesi'ne özerk statü kazandırmıştır. Sava,

Ohri'deki Başpiskopos ile Patriğin arasındaki kavgadan faydalanarak böyle bir kazanım sağlamıştır. Bu zaferin ardından, Sava Yunan Başpiskoposunu kovdu. Daha sonra özerk başpiskoposluk makamına oturdu ve Sırp Ortodoks Kilisesi'ni yeniden düzenledi. 1235 yılında öldüğünde aziz ilan edilmiştir. Sava'nın asıl yapmak istediği, belki o günün gerçekleri içerisinde milliyetçilik olgusundan söz etmek mümkün olmamasına rağmen, yeni kurulan Sırbistan da, Ortodoks kimliğinin birleştirici ve temel değer olarak yerleşmesini sağlamaktır. Sırp manastır hayatının katı kurallarını koyan kişi Sava'dır. Gerçekten onun koyduğu kurallar manzumesinde yaşayan keşişler, hiçbir Ortodoks ülkesinde görülmecek ölçüde ağır şartları kabullenmek zorunluluğundadır.II. Stefan'ın Katoliklerin elinden taç giymesine ve ülkesini Roma'ya bağlama vaatlerinde bulunmasına rağmen, böyle bir şey hiç gerçekleşmedi. Stefan Vatikan'ı Bizans'a karşı kullanmıştır. Vatikan ile ters düşmemeye de özen göstermiştir. II. Stefan Ortodoks ve Katolik dünya arasındaki çıkar mücadelesini kendi lehine kullanarak hakimiyet alanını geliştirmek için, çok akılcı bir politika izlemiştir. Sonuçta politikası başarılı olmuştur. Açıklanan nedenlerden Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp Kültürü açısından Nemenja hanedanlığı dönemi önemli bir yer işgal etmektedir.

Sava, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin ilk temellerini ve vakıflarını II. Stefan döneminden önce, Sırp'ların Kosova topraklarına yerleşmesinden evvel yaşadıkları, Rascia bölgesinde kurdu. 13. yüzyılın sonlarına doğru bu bölgeye Tatar ve Kuman (Kıpçak) Türkleri'nin saldırısı üzerine Kilisesi'nin merkezi bu gün Kosova'nın batısında yer alan, İpek bölgesine taşınmıştır. 13-14. yüzyıl içerisinde, Kosova toprakları üzerinde Sırp Kilisesi'nin yayılmaya başladığı dönemdir. Stefan'dan sonra, Ortaçağ Sırp Devleti'nin başına Milutin geçti. Milutin Kosova'da bir çok ünlü manastır ve kilise yaptırarak, günümüze kadar ayakta kalan, Kosova'nın Sırp ve Ortodoks kültürünün önemli eserleri onun döneminde yapılmıştır.

Ardından Ortaçağ Sırbistan devletinin başına, Duşan geçti. Duşan hükümdarlığında Ortaçağ Sırp Devleti en parlak dönemini yaşamıştır. Duşan bugünkü Makedonya'nın başkenti olan Üsküp'ü alarak, burayı devletinin başkenti yaptı. Ayrıca özerk Sırp Başpiskoposluğunu, Sırbistan Ortodoks Patrikliği seviyesine yükseltti. Arkasından yeni Sırp Patriği'nin elinden taç giyerek, kendisini Slav dilinde imparator anlamına gelen Çar

Dusan ilan etmiştir. İmparatorluğu döneminde Bizans'ın içinde bulunduğu problemleri de görerek, İstanbul'u fethetmeye çalıştı. Fakat, ömrü yetmeyerek 1355'de öldü.

Duşan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Çar Uros geçti. Uros döneminde imparatorluk hızlı biçimde parçalanmıştır. 1371 yılında Uros ve ordusu, Meriç Nehri yakınlarında Osmanlı kuvvetleri tarafından yok edildi ve Çar bu savaşta öldü. Uros'un çocuğu olmadığı için bu olay imparatorluğun sonunu getirdi. Bu savaş tarih kitaplarında pek fazla yer almamasına karşın, Sırlar ile Osmanlı arasında geçen mücadelede, sonuçları itibari ile en az, Kosova Savaşı kadar önemli bir yer işgal eder.

Çar Uros'un ölümünün ardından Kosova Savaşı'nda ismini duyuracak olan Lazar Sırp Prenslüklerini I. Kosova Savaşı öncesinde birleştirmeyi başararak, Sırp topraklarının hakimi oldu. Fakat Kosova Savaşı'nda hayatını kaybedecekti (Önen, 2006: 27-31).

Nemenja hanedanlığı ile başlayan süreçte Kosova'nın Sırbistan tarihinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Kosova'nın kuzey bölgesinde kurulan hanedanlık topraklarının güneye doğru genişlemesi ile Kosova'nın güney sınırına, bugünkü Makedonya'ya kadar ilerlemiştir. Böylece Kosova hanedanlığın, coğrafi olarak merkezi oldu. Bu dönem içerisinde Sırp Hakimiyetinin Karadağ ve Kuzey Arnavutluğa yayılması ile Adriyatik kıyısından gelip, Kosova'nın içinden geçen ticaret yolları da önem kazanmıştır.

Nemenja Hanedanlığı döneminde, Arnavutlar hakkında hiçbir ciddi kayıt yoktur. Aslında Arnavutlar, Bizans İmparatorluğu'na duymuş oldukları nefretten ötürü, Sırların Bizans ile olan mücadelesinde Sırlara yoğun destek olmuşlardır. Kosova'da o dönem içerisinde kesintisiz bir Arnavut varlığı olduğundan kuşku yoktur. Ancak bütün bulgular, ortaçağ Kosovası'nda Arnavutların ancak bir azınlık oluşturduğunu göstermektedir. Arnavutlar bu dönem içerisinde Sırların yoğun bir şekilde Arnavutları asimile etmeye çalıştıklarını iddia etmelerine karşın, aslında Arnavutlar Bizans'ın baskıcı asimilasyon sürecine karşı Sırlar ile dostça yaşamışlardır. Bu dostluk beklisi de Sırlar ve Arnavutlar arasında bir daha hiç yaşanmayacak farklı bir dönemi içermektedir. Böylece daha gelişmiş ve yerleşik hayatın standartlarını oluşturmakta Arnavutlara göre daha başarılı olan Sırp kültürünün sosyal dinamikler açısından baskın rolü neticesinde, doğal bir süreçte, zorlama olmaksızın Arnavutların Sırlaşmış olabileceği düşünülebilir. Sırlardan sonra Türkler Balkanlar ve Kosova'ya yerleşmemiş olsaydı. Büyük bir olasılıkla Arnavut kültürü bu atmosfer içerisinde eriyip gidebilirdi.

Türklerin Balkanlar'da o dönem içerisinde, etkin olmalarını sağlayan önemli bir faktör vardı. Türkler fethettikleri bölgelerdeki insanları Müslüman yapmak gibi bir uğraşı içerisinde değillerdi. Bu da Türkleri diğer toplumlara karşı daha cazip ve ilgi çekici kılmaktaydı. Ayrıca Hıristiyan toplumlar arasında, o kadar acımasız bir rekabet ve çıkar çatışması söz konusuydu ki, kendi düşmanlıklarını Türk düşmanlığından çok daha ileride görüyorlardı. Katolik Avrupa, Osmanlı'yı yalnızca düşman olarak görüyordu. Oysa onlara göre hizipçi Bizanslılar düşmandan da beterd (Malcom, 1999: 269).

Osmanlı ordusu ile Sırlar arasında çıkan olaylar neticesinde, Osmanlı kuvvetleri Sırp tehdidini ortadan kaldırmaya karar vermişlerdi. Bunun üzerine, I Murat'ın ordusu ile, bu günkü Sırbistan topraklarının hakimi olan Prens Lazar, diğer Sırp Prenslüklerini de etrafında toplayarak, Osmanlı kuvvetlerine karşı Kosova Gölovası, Sırların ifadesinde 15 Haziran 1389 yılında karşı karşıya gelmişlerdir.

Savaşın sonunda, Osmanlı Hükümdarı I. Murat şehit olmuştur. Aynı zamanda Sırp Prensi Lazar'da savaş sırasında hayatını kaybetmiştir. Osmanlı ordusu savaşı kazanmasına rağmen, savaş meydanından çok kısa sürede ayrılarak Anadolu'ya geçmiştir. Bunun iki nedeni vardır. İlk defa Osmanlı Ordusu savaş meydanında bir hükümdarını şehit vermiştir. Bunun yaratmış olduğu üzüntü neticesinde savaş sonrasındaki zaferin mutluluğu pek hissedilememiştir. Ayrıca Osmanlı'nın doğudan gelen bir tehdit ile "Timur" ile yüzleşmesi gerekiyordu. Sultan Murat'ın oğlu Beyazıt babasının şehit olmasından sonra, artık ikinci tehdit ile ilgilenmesi gerektiğini biliyordu.

Sırlar iki tarafında savaş da tükendiğini ve savaşın böylece sona erdiğini ifade etmekten hoşlanırlar. Fakat askeri teknik açıdan bakıldığında, savaş Osmanlı'nın galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Çünkü bu savaş sonunda, Sırp Ordusu dağılıp kaçmıştır. Osmanlı Ordusu ise savaş meydanını ele geçirmiştir. Böyle bir sonuçtan daha iyi savaşın kazanıldığı nasıl açıklanabilir. Sırların bütün askeri gücünü harcamış olmasına karşın, Osmanlı Ordusu daha büyük kuvvetler toplayarak savaşa gücünü devam ettirebilmiştir. Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi, bu dönem içerisinde Anadolu'da Osmanlı'ya yönelik büyük Acem tehdidine rağmen, Osmanlı yine de Balkanlar'da güçlü kalmıştır (Önen, 2006: 33).

Osmanlı Dönemi

Balkan Ülkelerinin çoğunluğunda halk arasında Osmanlı yönetimiyle ilgili olarak hüküm süren anlayış çoğunlukla olumsuzdur. Osmanlılar, ele geçirdikleri her yerde, filizlenmekte olan ulusal kültürü yakıp yıkmış. Asya kökenli barbarlar olarak tarif edilir. Ayrıca Osmanlılar tümüyle Balkanlar'ın yabancı olduğu bir kültürü zorla dayatmış olarak bilinir. Her türlü ulusal kimlik duygusunu acımasızca bastırmıştır. Balkanlar'da geniş bölgelere Türk asıllı göçmenler yerleştirmişlerdir. Hıristiyan köylüleri çaresiz birer köle durumuna düşürmüşler, kölelik, işkence ve organ kesme gibi barbarca uygulamalar başlatmışlardır. Yerel Hıristiyan kiliselere tahammül edilmez baskılar uygulayarak halkı İslam'ı kabule zorlamışlardır. Üstelik şeriata bağınazca bir bağlılık göstermişlerdir.

Bu iddiaların tamamı yanıltıcı, yanlı ve yanlıştır. 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında Osmanlı yönetiminden kurtularak bağımsızlaşmaya çalışan ülkelerde, diğer bütün aydınlar gibi tarihçilerin de Osmanlı karşıtı mücadelenin içine çekilmiş olması elbette anlaşılır bir durumdur.(Malcom, 1999:125). Osmanlılar Balkanlar genelinde yönetici kesimi ve tımarlı sahipleri yöre halkından kişilerden belirlenirdi. Bu gerçekten yola çıkarsak, Osmanlı dönemi içerisinde meydana gelen olumsuz koşulların, Osmanlı tarafından değil kendi yerel yöneticileri tarafından yapıldığı gerçeğine de ulaşılabilir.

Osmanlı'nın Balkanlar genelinde, ilk yıllarından, 17. yüzyıla kadar geçen süre içerisinde, hakimiyeti, çok iyi düzenlenmiş bir yönetim sistemine dayanıyordu. Adalet, hukuk düzeni ve ekonomik refah seviyesi Avrupa'nın başka bir ülkesine kıyasla çok iyi seviyedeydi.

Osmanlılar tümüyle yabancı bir sistemi dayatmak şöyle dursun, aslında fethettiği Hıristiyan devletlerde karşısına çıkan toplumsal hayatı, kültürel yapıyı, dini içerikli ayin merasimlerini korumuşlardı. Ortaçağ döneminde ulusal kimliklerin bastırılmaya çalışıldığı iddiası neredeyse anlamsızdır. Çünkü bugün anladığımız manada ulusal kimlik kavramı, ortaya çıkmamıştı. Ulusal bilinç ve ulusal kimlik olgusundan ancak 1789 yılında dünya genelinde konuşulmaya başlanmış, Balkanlar coğrafyasına neredeyse bir yüzyıl sonra egemen olmuştur.

Batılı tarihçilerin diğerk olumsuz iddialarından biriside, Türk asıllı göçmenlerin kitleler halinde yerleştirilmesidir. Söz konusu iddia, Balkanlar'da istisnai bir durum olup Bulgaristan, Trakya, Kosova'yı ve Makedonya'nın birkaç bölgesi ile sınırlıydı, Arnavutluk'u ya da daha kuzeyde Slavların çoğunluğu oluşturduğu toprakları etkilemedi. Kaldı ki böyle bir iskan politikasının uygulanması, yerel halka zarar vermediği ölçüde neden olumsuz görüldüğu de anlaşılamaz bir gerçektir. Osmanlı için Balkanlar o dönem gerçekleri düşünüldüğünde yabancı bir toprak olarak değerlendirilmiyordu. Bilakis Osmanlı Balkanlar'ı kendi öz vatani olarak gördüğünden, Türkleri iskan etmesi bugünün gerçekleri ile düşünüldüğünde dahi, olumsuz bir tutum olarak görülemez.

Başka bir iddiaya göre de, Balkan Halklarının Osmanlı döneminde köleleştirildiği üzerinedir. Balkan köylülerini köleleştirmek bir yana feodal beyler karşısında daha fazla hakka kavuşmuştu.

Yerel kiliselerin cemaatlerine yol göstermeye devam etmesine hiçbir engel konmamıştır. Osmanlı tebaasını iki ana çatı içerisinde görüyordu. Müslüman olanlar ki onların Türklerden hiçbir farkı gözetilmezdi. İkinci gurup ise Hıristiyanlar onlar da Rum Ortodoks Kilisesi çatısında görülür ve tüm Hıristiyanlara Rum olarak bakılırdı. Çünkü bütün Ortodoks Kiliseler Fener Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlıydı. 1830'larda Tanzimat sonrası azınlıklara verilen haklar neticesinde, Balkan ulusları yerel kiliselerin daha bağımsız olması yönünde hamileri olan Rusya'yı kullanarak girişimlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde Rum Ortodoks Kilisesi daha önce, Balkanlar'da yaşıyan Slav Uluslarına ve kiliselerine çok yoğun baskı yapmıştır. Tanzimat sonrası Balkan Kiliselerinin tepkisi, Osmanlı'dan çok Rum Ortodoks Kilisesine yönelikti. Ayrıca Rusların provokasyonları da bu gerilimi arttırmıştır.

Hıristiyan tebaaya, yönelik kısıtlama olarak, farklı bir vergi yükü olduğu ifade edilmektedir. Oysa Müslümanların vermiş olduğu vergiyi de Hıristiyanlar vermiyorlardı. Osmanlı yönetim sistemi içerisinde, bazı eyaletler ve sancaklar farklı statüde değerlendirilip ona göre yasaların ve halk üzerine düzenlemelerin yapıldığı da bilinmektedir. Osmanlı bir bölgeden daha fazla vergi alırken, ticaret yapma hakkını kuvvetlendirip, askerlikten muaf tutmuştur. Vergiyi fazla veren bölgelerde askerlik

süresi kısa tutulmuş veya tımar sahibi daha az sayıda asker besleme hakkına sahip olmuştur. Hıristiyan ve Müslüman toplum arasında çok büyük farklılık oluşturan bir vergi yükü yoktur. Kuşkusuz bir dönem insanların Hıristiyanlıktan vazgeçip, İslam dinine geçtiği ve bu dönem içerisinde Hıristiyanlara uygulanan verginin yükselmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, askerlikten yönetim kademelerinin tamamına, sadrazamlığa kadar Hıristiyanlar yükselebilmekteydi. Ayrıca Osmanlı döneminin dış işlerinin tamamı dil bilmeleri nedeni ile Rumlar ve diğer Hıristiyan azınlık tarafından yönlendirilmiştir. Ticarete Ermeni ve Yahudilere ayrıcalıklar verilmiştir. Bu durumda göstermektedir ki Hıristiyanların da ayrıcalıklı olduğu durumlar mevcuttur.

Osmanlı yönetimi içerisinde, Katolik Kilisesi ile karşılaştırıldığında Kosova'daki Sırbistan Ortodoks Kilisesi hiç kuşkusuz daha büyük, daha zengin, daha oturmuş ve daha ayrıcalıklıydı. İslam dinine geçenler arasında Ortodoksların çok daha az olmasında bunun rolü de vardır. Üstelik Ortodokslar, Osmanlı hanedanıyla olan aile bağlarını kullanmakta da becerikliydiler. Bu bağlar devşirme sisteminin bir sonucu olarak gelişmiştir. Bölgenin Ortodoks halkı, Osmanlı'nın saray okulu olan Enderun'da okuyor ve devletin en üst kesimlerine kadar yükseliyorlardı. Devşirilen bu çocuklar, daha sonra kendi halk ve topraklarında yaşayan insanların kültürlerini korumak ve geliştirmek adına büyük hizmetler vermişlerdir. Bu yüzden bir çok Hıristiyan aile o günün şartlarında, kendi çocuklarının da bu fırsattan faydalanması için gönüllü oluyordu (Önen, 2006: 39). Ayrıca, Ortodoks ailelerin genç kızları da Osmanlı'nın beyleri ve sancakbeyleri ile yapmış oldukları evlilikler ile, Osmanlı yönetici kesimi ile akrabalık ilişkilerini oluşturmuş ve bu ilişkilerden çok iyi faydalanmasını bilmişlerdir (Önen, 2006: 38).

Batılı tarihçiler tarafından, Osmanlı'ya yönelik şeriatçı ve Müslüman bağınaz devlet yakıştırmaları yapılmıştır. Oysa Osmanlı İmparatorluğu hiçbir zaman dar görüşlü bir İslam devleti olmamıştır. Şeriat yasaları bile karmaşık bir hukuk sistemindeki unsurlardan birini oluşturuyordu. Günümüz araştırmacıları 15 ve 16. yüzyıllarda Osmanlı hukuk düzeninin adilliğine övgüler sunar. Kosova doğumlu tarihçi Celalzade Salih Çelebi (1499-1570), Kanuni Sultan Süleyman devri ile ilgili yapmış olduğu

değerlendirmede, "Zulüm ve şiddet kapıları, kanunların çivileri ile kapatılmıştı." Buradan Osmanlı'nın ne kadar adil bir yönetim anlayışını benimsediğini anlayabiliyoruz

15. yüzyıldaki Balkan fetihleri sırasında bu topraklardaki birçok Hıristiyan şövalye, Osmanlı Sultanı'na askeri hizmet verme koşulu ile sipahi ocağına alındı. Osmanlı fetihlerinden önce çoğunun toprak sahibi olduğu varsayılan bu Hıristiyan sipahilerin varlığı, ilk dönem Osmanlı devletinin temelinde Müslüman Gayrimüslim diye bir ayırım bulunmadığı yönünde çarpıcı bir kanıttır. Arnavutluk'la ilgili Osmanlı arşiv kayıtlarında 1431'den itibaren 335 tıardan 56'sının Hıristiyanların elinde olduğu belirtilir. 1455 tarihli bir kayıta ise, 50 Hıristiyan sipahinin adı sayılır. Yine aynı yıl içerisinde Vuk vilayeti yani daha önceki bölümlerde Sırbistan hanedanı Uros'un ölümünden sonra, Sırbistan'a hakim olan ailelerden bugünkü Kosova topraklarına hakim olan Brankoviç'in vergi kayıtlarında, toplam 170 sipahi içerisinde, 27 Hıristiyan'ın adı sayılır.

Osmanlı döneminin önemli olaylarından biriside, daha sonra Osmanlı'dan Arnavutların bağımsızlık mücadelesinin idolü olarak görülen İskender Bey olayıdır. İskender Bey, günümüz Arnavut tarihçileri tarafından, bizim Selçuklu Hükümdarımız Alparslan, yada Osmanlı İmparatorluğu'nun Fatih Sultan Mehmet'i gibi algılanmaktadır.

İskender Bey batı Kosovalı olan Kastriot ailesindedir. İskender Bey'in babası Gjon, oğlunu devşirme olarak saraya göndermiştir. İskender Bey Osmanlı Saray mektebi olan Enderun'da iyi bir eğitim almıştır. Balkanlar'da Osmanlı Devleti adına üst düzey görevlerde bulunmuştur. İskender Bey'in, 1443'de Varna Haçlılarına karşı Sultanın emriyle Nis savunmasında görevlendirildiği bilinmektedir. Burada savunma yaparken kendi emrindeki Arnavut sipahiler ile birlikte savaş alanını terk ederek, Arnavutluk'un kuzeyindeki Kroya Kalesi'ne gitmiş, bölgenin valisinden kalenin anahtarını alarak ve kendisinin Hıristiyan olduğunu ilan ederek ayaklanma başlatmıştır.

Temmuz 1448'de II. Murat, İskender Bey'in başlattığı ayaklanmayı ezmek için Arnavutluk'a büyük bir ordu gönderdi. İşte bu, tam Macar Hükümdarı Hunyadi'nin beklediği fırsattı. Temmuz ve Ağustos aylarında en az 30.000 bazı tarihçilere göre de 70.000 kişilik bir ordu topladı, bu ordu esas olarak Macarlardan oluşuyordu. Ama içinde 8000 kişilik Ulah (Rumen) kıtası ile Alman ve Çek paralı askerler de vardı (Uzunçarşılı, 1998: 60).

Hazırlıklarının son aşamasında Hunyadi'nin Arnavut soylusu ve Osmanlı'ya bağlılığını ilan etmiş olan Brankoviç'i de kendisine katılması için ikna etmeye çalıştığı sanılır, ama bu işe karışmamaya kararlı olan Sırbistan despotu yardım etmemiş ve Hunyadi'nin Sırp topraklarından geçmesini de engellemiştir. Brankoviç çok akıllı bir yöneticiydi. Osmanlılar kızdırmayı aklından bile geçirmiyordu.

Eylül sonunda Hunyadi Sırbistan'a girdi ve Brankoviç'in hiçe sayarak ordusunu güneye, Morava vadisine yöneltti. Hunyadi'nin planlarını haber alan II. Murat, İskender Bey'in bulunduğu bölge olan Kruja bölgesinden ayrılarak, ordusunu kuzeye Sofya yakınlarında bir yere çekerek beklemeye koyulmuştu. Hunyadi'nin güneye ilerlemekte olduğunu ve bunun da ancak Brankoviç'in yardımı sonucunda olabileceği Osmanlılar tarafından düşünüldü. Fakat II. Murat daha sonra Ordusu'nu kuzeyde Sofya yakınlarına çekerken mutlaka Brankoviç ile görüşmüş ve Hunyadi'nin planları hakkında daha kapsamlı bilgiler alarak, seferine devam etmiş olmalıdır. Çünkü Sofya'ya ilerleme güzergahı, Brankoviç'in topraklarından geçerek ilerlemeye imkan sağlıyordu. II. Murat bu gelişmeleri öğrenince, Hunyadi'nin önünü kesmek için ordusunu Kosova'ya getirdi. Böylece 17 Ekim 1448'de Hunyadi'nin Ordusu, daha büyük bir Osmanlı kuvvetini karşısında buluverdi. Üstelik burası 1389'da Lazar'ın Osmanlı ile savaştığı yerle hemen hemen aynı yerd.

I. Kosova Savaşı'nda Lazar'dan farklı olarak Hunyadi'nin potansiyel bir üstünlüğü vardı. Önemli bir takviye kuvvet beklemekteydi ve Arnavut isyancılarından oluşan bu kuvvet her an gelebilirdi. Fakat İskender Bey savaşa gelmedi. Bunun gerçek nedeninin, İskender Bey'in belki savaşın iyice Osmanlı'nın aleyhinde gelişmesini görmek ve arkasından savaşa katılmak istemesinde yatabilir, aksi takdirde Osmanlı Ordusu'nu karşısına alıp, savaşa girmesi sonucunda, kaybettiğinde artık hiçbir şansı kalmayacağını çok iyi bilmesiydi. Diğer bir açıklama ise Hunyadi'nin İskender Bey'i ve yandaşlarının yardımını beklerken, o sırada İskender Bey'in, Arnavutluk'un kuzey batısındaki topraklar için uzun süredir çekişmekte olduğu Venedikliler ile mücadeleye girmiş olmasıydı. Venedikliler nihayet boyun eğerek İskender Bey'e yılda 1400 duka haraç ödemeyi kabul ettiler. İskender Bey en kısa zamanda bir peşinat verilmesini istedi. İskender Bey ise, savaşçıların ihtiyaçlarını tamamlayıp, daha sonra Osmanlı Ordusu ile savaşmayı planlıyor olmalıdır. İskender Bey'in savaşçıları zamanında savaş

meydanına gidememiştir. Ancak bu gecikme, öldürücü olmuştur. İskender Bey doğuya ilerlerken ikinci Kosova Savaşı başlamıştı bile. Tarihçilerin bildirdiğine göre Hunyadi, üç gün boyunca çarpıştı. Üçüncü gün ordusunun bir kanadı tamamen kuşatılıp imha edilmişti, bir de Ulah komutanının Türk saflarına katıldığı ifade edilmektedir. Macar ordusu kaçmaya başlayınca, Hunyadi'de kaçmak zorunda kaldı. Kosova Gölovası'ndan 30 km. ötede, İskender Bey, savaş alanından telaşla uzaklaşmakta olan Macar kuvvetleri ile karşılaştı ve her şeyin bittiğini öğrendi. Derhal ordusunu geri döndürerek dağlardaki meskenine çekildi (Uzunçarşılı, 1998: 63).

Brankoviç, bu seferi baltalamak yerine, sefere katılmış olsaydı, Ulahlar ve Transilvanya'dan başlayıp Macaristan'ı, Sırbistan'ın tamamını ve Arnavutluk kıyılarını içine alan bir bölgede II. Murat'a karşı askeri ittifak kurulmuş olacaktı. Öte yandan yine bu dönemin genel tarihi göstermektedir ki, Osmanlılara karşı, oluşturulan ittifaklar daima iç gerginlikler ve çekişmeler yüzünden ömürsüz olmuştur (Malcom, 1999: 118).

Brankoviç, Macar rakibinden intikamını II. Kosova Savaşı sonunda aldı. Kuzeydeki topraklarına dönmekte olan Hunyadi bir Sırp birliği tarafından yakalanarak despotun huzuruna getirilerek, onun emri ile hapse atıldı. Çeşitli koşulları kabul edince, kısa süre sonra serbest bırakıldı. Büyük bir fidye ödemeye razı olmuştu. Bir daha Sırp topraklarından geçmeyeceğine söz vermişti. Brankoviç sonraki yıllarını egemenliğini güçlendirmek ile geçirdi. Hatta topraklarını Karadağ'ı da içine alacak biçimde genişletmeyi başardı. Yeni Sultan II. Mehmet'i hoş tutmak için elinden geleni yaptı. 1451'de tahta çıkan Sultan Mehmet, İstanbul'daki son Müslüman kuşatmasını başlattığında Osmanlı İmparatorluğu'nun isteği üzerine, bağımlı bir yönetici olarak görevlerini yerine getirip, İstanbul kuşatması için 1500 Sırp süvarisi gönderdi. Ancak Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'daki bu son kalesinin İmparatorluk başkentinin ele geçirilmesi ile birlikte, Sultanın tavrı değişti. Tek merkezden yönetilen bir İmparatorluğun hakimi olarak, dolaylı yönetim biçimlerine veya yarı bağımlı devletlere ihtiyacı artık yoktu. Her yeri doğrudan kendisi yönetebilirdi. Hem zaten Macaristan ile yeniden ittifak kurmuş olan, hatta yeni bir Haçlı Seferi örgütlenmesi için Papa ile görüşmeler yaptığından şüphelenilen Sırp despotuna da güvenmiyordu.

1454'de Sultan Mehmet, Brankoviç'in üzerine büyük bir kuvvet gönderdi. Kuzeydeki kalesine çekilmiş olan Brankoviç, Hunyadi'den yardım istedi. Fakat sonuç değişmedi.

Aynı yıl içerisinde Sırbistan'ın güney ve orta kesimindeki toprakların büyük bölümü Türklerin eline geçmiştir. 1455'de daha da büyük bir ordu toplayan Sultan Mehmet, doğu Makedonya üzerinden doğrudan tahkimatlı Novo Bordo kentine yöneldi. Kentin komutanı Sultan Mehmet'in kuvvetlerine teslim olmayı reddedince kuşatma başlatıldı. Bunu izleyen 40 gün boyunca surlar Osmanlı topçusu tarafından dövülerek yavaş yavaş yıkıldı. Nihayet 1 Haziran 1455'de bir antlaşma ile kent teslim oldu. Arkasından Sultan Mehmet Kosova'ya yönelerek 21 Haziran'da Prizren'i aldı. Bu tarihten sonra Kosova Osmanlı toprağı olarak kaldı (Malcom, 1999: 126).

1876 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyet ilan edilmişti. Osmanlı aydınlar devletin kurtuluşunun çoğulcu ve tüm halkların temsil edildiğı meşrutiyet yönetimi ile gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı. Fakat meşrutiyetin kuruluşundan iki yıl sonra parlamento feshedildi ve anayasanın kilit unsurları da yeni Sultan Abdülhamit tarafından askıya alındı. Kosova'da bu dönem içerisinde idare büyük ölçüde zayıflamış ve hiçbir işlevi yerine getiremez hale gelmişti.

1878 yılında Sırbistan ve Karadağ Osmanlı'dan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Kosova'da Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ilişkilerin de kötüye gittiğı dönem bu süreçte oluşmuştur. 1877-1878'de Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ'a verilen topraklardaki Müslümanlar kitleler halinde sürgün edilmeye başlandı. Bu sürgünün temelinde de bölgenin Müslümanlardan arındırılması, etnik açıdan saf bir yapıya dönüştürme amacı yatıyordu. 1877 yılının kış aylarında yapılan bu tehcir sonucunda binlerce insan yollarda donarak ölmüştür. Göç yollarında binlerce çocuk ve yaşlılara ait donmuş cesetlere rastlanmıştır.

Etnik bakımından temiz bir toplum yaratmak, Sırbistan'ın devlet politikasıydı. Sırbistan'ın hamisi olan Rusya ise, Slav Irkından olan kardeşlerini bu konuda destekliyordu.

1908 yılında Avusturya'nın Bosna Hersek'i işgal etmesi sonucunda ise çoğunluğunu Boşnak Müslümanların oluşturduğu yeni bir göç dalgası gelmiştir.

Göç eden insanlar, genellikle Türkiye topraklarına yerleşmişlerdir. Ayrıca Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu bugünkü Kosova topraklarına da, 1877-1878

Osmanlı Rus Savaşı sonrasında, Balkanların kuzey bölgelerinden göç eden Müslümanların Kosova'ya yerleşmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu dönem içerisinde, Sırların da Kosova'daki evlerini terk ederek, daha kuzeye yerleştikleri ifade edilmektedir. Bunun gerçek nedeni Kosova'da Sırlara yönelik bir baskı olmasından değil, bölgenin ekonomik yapısının kötü olmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı'nın Sırları sürmek gibi bir devlet politikası da hiç olmamıştır. Sırların Müslümanları göç ettirme politikalarını 1990'larda Müslüman Boşnaklara Bosna-Hersek'te ve Kosova'da Arnavut ve diğer Müslümanlara yönelik uygulamış olmaları tarihten beri süre gelen Sırp Politikasının doğal bir tezahürüdür.

1908 yılında, ikinci meşrutiyet ilan edilerek, Sultanı deviren İttihatçılar tarafından, Sultan Abdülhamit Selanik'e sürgüne gönderilmiştir. Abdülhamit tüm Osmanlı topraklarında çok etkin Balkanlar ve Ortadoğu'da kurmuş olduğu denge politikası yürütmesi neticesinde, İmparatorluğun dağılma sürecini geciktirmiştir (Önen, 2006: 45).

Arnavut Müslümanlar, Osmanlı'nın dağılma sürecini ve Balkanlar'daki kargaşalı yapıyı yakından görüp, geleceğe dönük ciddi bir endişeyi, en az Türkler kadar paylaşıyorlardı. Çünkü yıllarca birlikte yaşadıkları ve halen Kosova genelinde kapı komşuları olan Sırların bağımsızlıklarını elde ettikleri 1878 yılından sonra Müslümanlara yönelik yapılan sürgünü tüm acıları ile görmüşlerdi. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere Müslüman halkın bir kısmı, Sırp ve Karadağ topraklarından Kosova'ya göçüp gelmişlerdi. Bu yapı içerisinde Sırların ne yapabilecekleri konusunda kafalarında pek bir soru işareti kalmamıştı. Fakat Müslüman Arnavut aydınların büyük bir çoğunluğu Abdülhamit'in politikalarını benimsiyorlardı. İttihatçıların Sultan Abdülhamit'i devirmelerinin ve yönetimi ele almalarının hemen arkasından, Kosova genelinde vergilerin arttırılması ile huzursuzluk daha da artarak, Arnavutların ayaklanması ile sonuçlandı.

Bunun üzerine İttihatçı Hükümet, Kosova'ya ayaklanmaları bastırmak üzere, birlikler göndermiştir. Ayaklanma gönderilen birlikler tarafından bastırılmıştır. Osmanlı Birlikleri kontrolü ele geçirdikten sonra, hızla Kosova genelinde halkı silahsızlandırma yoluna gitmişlerdir. Bu isyanı çıkaran unsurlar genellikle Müslüman Arnavutlardan oluşuyordu ve kültürel gelenekleri nedeni ile silah taşımaktan zevk alan savaşçı bir yapıları olması nedeni ile silahlarının toplanması amaçlı yapılanlara çok içerlemişlerdi.

Ayrıca Kosova'da ve Balkanlar'da yaşananlardan, gelecekte hiç de güzel günlerin kendilerini beklemediğini bildiklerinden, kendilerini savunmak amaçlı kullanabilecekleri bu silahların ellerinden alınması huzursuzluklarını bir kat daha arttırıyordu.

Arnavutlar Osmanlı'ya sadık ve en güvenilir tebaayı oluşturmuşlardır. Nitekim Osmanlı'dan en son bağımsızlığını alan da yine Arnavutlar olmuştur. Arnavutların büyük bir çoğunluğu İmparatorluğu savunmak için seve seve silah altına alınmaya hazırды. Fakat ittihatçıların silahlara el koymaları ve zorla askere alınma faaliyetleri Arnavutları çileden çıkarmıştır. Tito Yugoslavya'sında ve Enver Hoca'nın Arnavutluğu'nda uygulanan sistematik Türk karşıtı politikalara rağmen, Arnavutların bu gün bile, halk arasında Türklere ve Türk yönetimine karşı farklı bir sempati duymaktadır. Arnavutların Osmanlı'dan bağımsızlık hareketi, Balkanlar'ın o dönemdeki genel konjonktürü içinde Osmanlı sonrası ortaya çıkan boşlukta, kendi haklarını koruyabilecekleri düzenli bir yapıya kavuşmayı amaçlayan bir hareket olarak algılanmalıdır.

Bağımsızlığını elde eden Balkan Devletleri kendi aralarında çıkar mücadelesine başladılar. Karadağ Prensi Nikola, sonsuz ihtirasları olan bir insandı. Simgesel olan Prenslük Ünvanını 1910 yılında bırakarak, Kral ünvanı aldı. Nikola'nın temel stratejisi, Arnavutluk'un kuzeyinde ve kuzeybatı Kosova'yı kapsayan bir coğrafyada Krallığını geliştirmeyi amaçlıyordu. Bu bölgelerdeki her türlü huzursuzluğu kendisi için müdahaleye imkanı oluşturacak bir ortam hazırlamaya çalışıyordu.

Sırbistan, Karadağ'a göre daha ihtiyatlı bir politika izliyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna'yı işgal etmesinden sonra, Sırbistan Devleti'nin tedirginliğini arttırmıştı. Bu durum Sırbistan'ın Osmanlıya karşı daha dikkatli ve dostane yaklaşım sergilemesini zorunlu kılmaktaydı.

Karadağ Kralı Nikola, Kosova bölgesini, Sırlar ile paylaşma arzusu içerisinde Osmanlı karşıtı daha aktif bir politika üzerinde Sırbistan ile işbirliği yapmayı istiyordu. 1911 yılı içerisinde, Osmanlı'dan ayrılma düşüncesindeki bir kısım Arnavut ayaklanmacı Belgrat'a gidip, Sırbistan Devleti'nden destek istediğinde, Sırlar bütün Kosova'ya yayılmış bir ayaklanmadan kendi devletlerinin hiçbir çıkarı olmayacağını ifade etmişti. Böyle bir ayaklanmanın temelinde bağımsız bir Arnavutluk kurma düşüncesi vardı ve

Sırp politikası orada böyle bir yapının oluşmasını arzulamıyordu. Sırlar için Kosova'nın I. Dünya Savaşı öncesindeki kargaşalı yapısının devamı çıkarları açısından daha olumlu bir durumdu (Önen, 2006 : 47).

1911 Eylül'ünde, İtalyanların Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının, hemen ardından Trablusgarp ile Libya'nın büyük bir bölümünün işgal etmesi karşısında, Kosova'da Osmanlı karşıtı hareketleri yönlendiren ayaklanmacılar, ikna edilerek eylemlerine son verdiler. Çünkü yapılanların ancak Hıristiyan Devletlerin Balkanlardaki işini kolaylaştıracağını ve Balkanlar'da işgal faaliyetlerini başlatacağını biliyorlardı.

İttihatçıların genel politikası, Osmanlı içerisindeki Müslümanları ayrı bir tasnifte değerlendirmek üzere kuruluydu. Avrupalı Büyük Devletlerin baskıları sonucunda, özerklik ve bağımsızlık kazanan Hıristiyan devletleri bir nebze hoş karşılayabilirken, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Müslüman toplulukların bu konudaki talepleri İttihatçılar için kabul edilemezdi. Çünkü İttihat ve Terakki Partisi'nin genel programında, Osmanlı içerisindeki Müslüman halkın kendisini oluşturuyordu. Bu nedenle bugünkü Arnavutluk ve Kosova topraklarında yaşayan Arnavutların beklentileri pek de olumlu ele alınmıyordu. Bu yaklaşım Arnavut milliyetçileri daha da kızdırmıştı. Sonuç olarak Arnavutların istekleri devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konudaki yaklaşımlarındaki zayıflığı gören diğer Balkan devletleri, Osmanlı'nın Trablusgarp'daki İtalyanlar ile olan savaşını da fırsat bilerek Osmanlı'ya karşı Balkan Savaşı'nı başlatmışlardır.

1908 yılında Bosna-Hersek Avusturya Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmişti. Sırbistan Avusturya'nın bu hareketini Balkan Halklarına yönelik doğal bir müdahale olarak gördü. Aslında, Bosna-Hersek'i kendi ilgi alanında görmesi bunun en önemli nedeniydi. Ayrıca Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun kendisi için ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu da hissediyordu. Bir süre bu tehditten ötürü Osmanlı ile dostane ilişkiler yürütmüştü. Öte yandan Balkanlar'da Osmanlı'nın iyice zayıf olduğunu görmüş ve Balkan Devletleri'nin Osmanlı'nın Balkanlar'daki topraklarını paylaşmak konusundaki istekliliğini görünce bu yarışta geç kalmamak zorunda olduğunu er geç anlamıştır. 1878 Berlin Barışı ile umduğunu bulamayan Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlarda etkin bir politika izlemeye başlamıştı. Bosna-Hersek'in ilhakı ise, Sırbistan'ı aynı yönde bir politika izlemeye itmişti.

1912 yılında bu iki devletin faaliyetlerinin çatışmaması için Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk ve düzenleyicilik yapmaya başladı. Bunun sonucu olarak iki devletin Osmanlılara karşı yaptıkları anlaşmaya daha sonra Yunanistan ve Karadağ'da katıldı. Birinci Balkan Savaşı, 1912 Ekiminde Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açması ile başlamış ve Osmanlı Ordularının Balkan Devletlerine karşı hemen hemen her cephede yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Taraflar arasında savaşı bitiren barış anlaşması, 1913 yılının Mayıs ayında Londra'da imzalanmıştır. Londra Anlaşması sonucunda Arnavutluk da bağımsızlığını kazanmıştır. Osmanlı Midye-Enez hattına kadar Balkanlar'daki bütün topraklarını kaybetmiştir. Kosova Balkan Savaşları sonunda Sırbistan topraklarında kalmıştır. Sırpların Kosova'ya gelmesi ile birlikte Müslüman Halka karşı genel Sırp Politikası'nın gereği olarak, ciddi zulümler baş göstermiştir. Bu dönem içerisinde de Müslüman Halkın Kosova'dan Anadolu topraklarına doğru göç hareketi gerçekleşmiştir.

Balkan Savaşı bu noktada bitmiş değildir. Balkan Devletleri Osmanlı Devleti'nden kalan miras üzerinde anlaşamadıklarından, bu kez kendi aralarında savaşacaklardır. I. Balkan Savaşı sonrası düzenlemelerinden hoşnut kalmayan Yunanistan ve Sırbistan'ın 1913 yılında Bulgaristan'a saldırması ile başlayan II. Balkan Savaşı'na Romanya da katılmıştır. Osmanlı Devleti de fırsatı değerlendirerek, eski başkenti Edirne'yi ele geçirmiştir. II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın yenilgisi ve Ağustos 1913 tarihli Bükreş Barışı ile bitmiştir. Bu anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti Sırbistan ile İstanbul Barış Anlaşması'nı imzalamıştır. II. Balkan Savaşı sonucunda yapılan Anlaşmalar neticesinde, Balkan Devletleri sınırları içerisindeki Türk azınlıkların durumuyla ilgili hükümler açısından önem arz etmektedir. Bu anlaşmalar çerçevesinde Türk Halkı'nın din ve mezhep özgürlüğü, Türkçe öğretim yapan ilk ve orta dereceli okulların açılması gibi konularda anlaşma metinlerine girmiştir.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte, Osmanlı Devleti'nin artık Balkanlar'daki 400 yıllık egemenliği sona ermiştir. Osmanlı Devleti Balkan toprakları içerisinde kendi soydaşlarından bir çoğunu bırakarak ayrılmıştır. Savaş sonunda onlar için yapabildiği tek şey, Balkanlar'da yaşayan Türkler için dini vecibelerini yerine getirmek ve Türkçe eğitime devam etmeleri hakkını sağlamak olmuştur.

I. Dünya Savaşı bir Sırp Milliyetçinin Avusturya-Macaristan Velihtı'nı öldürmesi ile başlamıştır. Bunun üzerine Avusturya Sırbistan'a 48 saat süreli kabul edilmesi mümkün olmayan ve Sırp Devleti'ni hiçe sayan çok ciddi bir ultiatom vermiştir. Avusturyalılar da Sırların kendi isteklerini kabul etmesini beklemiyorlardı. Onların tek bekledikleri savaş için ihtiyaç duydukları son bahanelerini elde etmektir. Sırbistan kaçamak cevaplar vererek hamisi Rusya'dan kendisini destekleyeceğine yönelik cevap bekliyordu. Rusya Almanya ile olabilecek gerginlikten ötürü Sırlara başlangıçta yardım edememiştir. Bunun üzerine 28 Temmuz 1914'de Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan etmiştir.

Avusturya-Macaristan, Sırlar ile olan mücadelenin çok kısa süreceğini düşünüyorlardı. Fakat Sırlar hiç de Avusturya'nın düşündüğü kadar zayıf bir direnç göstermemiştir. Bunun sonucunda, Avusturya-Macaristan'ın müttefiki Almanya Sırbistan'ı bile yenmekten aciz olan Avusturya'nın da sorumluluğunu üzerine almak ve Avusturya'nın Sırlar ile olan mücadelesine destek olmak zorunda kalmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında, Kosova Avusturya-Macaristan işgali altındayken, Kosovalı Müslümanlar açısından Sırların uygulamış oldukları zulümler geride kalmıştır. Hatta Avusturya-Macaristan Kosovalı Arnavutlara Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi gerektiği ortaya atmış, doğaldır ki böyle bir gelişmeye hiçbir zaman fiilen destek olmamıştır (Önen, 2006: 47-50).

I. Dünya Savaşı sonunda, 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun diğer müttefikleri ile yenilmesinin ardından, İttifak Devletleri'nin orduları güneyden ilerleyerek, kalan Sırp askerleri ile birleşerek Avusturyalıları Sırbistan'dan ve Kosova'dan çıkardılar. İttifak ordularının yerini hemen Sırp askerleri almıştı. Kosova'da da bir kez daha Sırp hakimiyeti savaştan sonra kurulmuş oluyordu.

Yeni kurulan Yugoslav Devleti, 1 Aralık 1918'de ilan edildi. Resmi adı Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olan devlet, Sırbistan Krallığı, Karadağ Krallığı ve Avusturya-Macaristan'ın Sloven ve Hırvat toprakları dahil edilmiş bir coğrafya üzerinde kurulmuştur. Prens Aleksandır Krallığın başına geçmiştir (Kenar, 2005: 43).

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanırken, Avusturya-Macaristan Parlamentosu'nun Slav kökenli milletvekilleri 6 Ekim 1918'de

Hırvatistan'ın Zagreb Şehri'nde toplanarak "Sloven, Hırvat ve Sırp Milli Komitesi'ni" kurmuşlardı. Komite amacını Avusturya-Macaristan monarşisi altında yaşayan bütün Slav halklarını bağımsız bir devlet düzeni içinde toplamak üzere kurulduklarını duyurmuştur. Aslında bu yapılanma, I. Dünya Savaşı'nda yenik düşen Avusturya-Macaristan'ın parçalanma süreci sonucunda, yeni kurulacak ve savaştan İttifak Devletleri'nin yardımı ile zaferle çıkmış olan, Sırbistan'ın toprak kazanımları için oluşturulan yasal bir düzenlemeydi.

Batılı Devletler de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması sonucunda, tekrar güçlü bir Germen yapısı ile karşı karşıya gelmemek için Avusturya-Macaristan'ı mümkün olduğunca çok parçacıklı bir yapıya büründürmenin peşindeydiler. Batılı Devletler Sırbistan merkezi yapısı içerisinde kurulacak olan, Yugoslavya oluşumunun Balkanlar'ın merkezinde, çok etnik unsuru bünyesinde barındıran en uygun çözüm olabileceği konusunda fikir birliği yaptılar. Bu çerçevede savaş sonrası İttifak Devletleri Avusturya-Macaristan'ın parçalarından olan Hırvatistan, Slovenya ayrıca Bosna-Hersek ve Sırbistan'ı aynı devlet çatısı altında buluşturma fikrine destek vermişlerdir.

1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı resmen kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde Karadağ Krallığı bu oluşum içerisine katılmıştır. 1920 yılında ise, Trianon Anlaşması ile Macaristan'dan ayrılmış olan Voyvodina, yeni kurulan "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" ile birleşme kararı almıştır (Bora,1995:38-39).

Yeni kurulan krallık oldukça fazla etnik unsuru bir arada barındırıyordu. Devletin % 43'ünü Sırp, % 23'ünü Hırvatlar, % 8.5'ini Slovenler, % 6'sını Boşnak Müslümanlar, %6 Türkler, % 5'ini Makedonlar, % 3.6'sını Arnavutlar ve yaklaşık % 8 bir nüfusu da Alman, Macar, Çingene, Ulah ve diğer milletler oluşturuyordu. Türklerin sayısı bu dönem içerisinde baskı ve korkulardan dolayı düşük görünmüş olmalıdır. Sırbistan I. Dünya Savaşı'ndan başarı ile çıkmış, sınırlarının ve ordusunun daha büyük olması ayrıca, kurucu unsur olarak Sırbistan hükümdarının ülkenin kralı olması gibi birçok sebepten ötürü Sırp-Hırvat-Sloven Krallığında Sırp hakim unsur konumundaydı. Krallık içerisinde dikkat edilmesi gereken önemli nokta, Sırp Etnik kimliğini sahiplenen kişilerin sayısı dahi % 50'lik oranı aşmıyordu. Doğal olarak baskın ve hakim bir etnik çoğunluktan bahsedilemezdi (Önen, 2006: 51).

Yeni kurulan Krallık da iktidar yapısı giderek Sırp kimliğini öne çıkaran bir politika izlemiştir. Bu durum Krallık içerisinde yaşayan tüm etnik unsurların aleyhine gelişmiştir. Ancak Müslüman Türk, Arnavut ve Boşnaklar bu yapıdan en fazla etkilenen insanlar olmuşlardır. Sırp lar özellikle geçmişten gelen Arnavut ve Müslüman düşmanlıklarını unutmamışlardır. Krallık içerisinde sayıları çok fazla olmayan Almanlar ve Slovenler bile azınlık olarak tanınıp hakları korunurken, Arnavutlar, Türkler ve diğer Müslümanlar bu hakka sahip olamamıştır. Ayrıca kendi dilinde eğitim görme hakkı tanınmamış kamu alanında da Müslüman azınlıkların ana dillerini kullanmaları engellenmiştir. Türkler azınlık olarak, Krallık içerisinde Sırp ların baskılarından çekindiklerinden, mevcut yapıya boyun eğmek zorunda kalmışlardır. 1919-1924 yılları arasında Arnavutlar zaman zaman yönetim karşısı ayaklanmışlardır.

1929 yılında Kral Aleksandır Karagorgiyeviç parlamentoyu fes ederek, yönetime el koymuştur. Dünya genelinde, dikta rejimlerinin hakim olduğu bu dönem içerisinde Kral Aleksandır da benzer bir yönetim çizgisi belirleyerek, ülkede yaşayan etnik azınlıkların tamamının ancak kendisine bağlı kalmaları halinde birliğin devamının sağlanabileceğini savunmuştur. Kral Aleksandır 1929 yılı içerisinde Ülkedeki Sırp Kimliğinin hakimiyetini pekiştiren yeni bir anayasa ile krallık "Yugoslavya Krallığı" olarak adlandırıldı. Arkasından da tüm siyasi partiler kapatıldı. Tek kral, tek devlet, tek millet anlayışı benimsendi. Etnik gurupların yaşadığı yerlere göre belirlenen sınırlar da kaldırıldı (Akşin, 1993: 103).

Kosova'nın 1912 yılında Sırbistan tarafından işgal edilmesinden itibaren, Sırp unsurunun kontrolünde baskı altında bir arada yaşamaya başlayan Kosovalı Müslümanlar sosyal ve ekonomik birçok sıkıntıları göğüslemek zorunda kalmışlardır. Kosovalı Müslümanlar içerisinde en kalabalık etnik gurubu Arnavutlar oluşturmaktaydı. Türklerde bu baskıcı rejimden nasiplerini alsalar da, sayıca Arnavutlara göre daha az olmaları nedeni ile denge unsuru olarak algılanmış ve Arnavutlar kadar baskı görmemişlerdir. Arnavut'ların durumu Sırbistan'ın II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile 1941 yılında Alman işgal kuvvetleri tarafından kontrolün ele geçirilmesine kadar geçen süre içerisinde her geçen gün daha da kötüye gitmiştir.

Arnavut azınlık bölgede sayıca en geniş halk olmasına rağmen en güç şartlar, altında yaşayan halk olmuşlardır. Yugoslavya Krallığı'ndaki Sırp lar etkisi giderek yoğunlaşan

bir şekilde, eski Sırbistan olarak tanımladıkları Kosova bölgesinin demografik yapısını değiştirmek için farklı politikalar uygulamışlardır. Sırpların politikaları, Arnavutları öncelikle siz Türksünüz diyerek, Kosova'da yaşayan Türkler ile birlikte, Türkiye'ye göç etmeleri için teşvik etmek, arkasından da Slav kökenli kabilelerin Kosova bölgesine göç etmeleri yönünde teşvikler yapmak ve buna rağmen Kosova'da kalan Müslümanlara yönelik asimilasyon uygulamak üzerine kurulmuştur (Muzbek, 2003: 104).

Yugoslavya Krallığı, 5 Aralık 1921 tarihinde imzaladığı azınlıkların korunması hakkında yasa uyarınca azınlıkların, resmi dilden farklı olarak kendi ana dillerinde ilköğretim yapmalarını sağlamakla yükümlüydü. Ayrıca yine bu yasada azınlıkların, kendi imkanlarıyla okullar ve eğitim kurumları oluşturma hakkı bulunduğu gibi, bu kurumlarda kendi dillerini kullanıp kendi ana dillerini özgürce yaşama hakları olduğunu da belirtilmekteydi. Bu bakımdan Yugoslavya "doğum yeri, milliyet, dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın Krallık sınırları içinde yaşayan herkesin can güvenliğini ve hürriyetini eksiksiz biçimde sağlamayı" üstlenmiştir ifadeleri anlaşma metninde çok kesin ve anlaşılır olarak yer almıştır. Buna rağmen bu kurullar tamamen ihlal edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı başlarken, okullardaki öğrencilerin çoğunluğu Sırp ve Karadağlı öğrencilerdi. Yalnızca 10 bin civarında Arnavut öğrenci vardı. Eğitim kadrosu yine Sırp ve Karadağlılardan oluşmaktaydı. Okullarda dersler yalnızca Sırp-Hırvat dilinde verilmekteydi. Yukarıda açıklanan yasaya rağmen Arnavut dilinde eğitim yapılmasına izin verilmemiştir. Bu politikalar Arnavut öğrencilerinin okullara devamını azaltmış ve Kosova'da % 90'ı okuma-yazma bilmeyen Arnavut halkı oluşmuştur. Türkler ise eğitimlerine Sırpça olarak devam etmişlerdir. Türk Hükümeti ise Kosova'da yaşayan soydaşlarına ve Arnavut kardeşlerine I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde çok fazla sahip çıkamamıştır (Önen, 2006: 54).

İki savaş arası dönemde Yugoslav Krallığına uygulanan bazı politikalar sonucu bölgede Slavların oranı büyük ölçüde artmıştır. Buna karşın bölgede yaşam şartları zorlaşan Kosovalı Müslümanlar bir kısmı kendi istekleriyle bir kısmı da zorla Kosova'dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır.

1930 yılından sonra Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma, Balkanlar'da yumuşama yönünde ilk adımların atılmasını sağlamıştır. Balkan devletleri arasında Bulgaristan'ın da katıldığı bir dizi Balkan Konferansı toplanmıştır. Bu konferanslarda,

Bulgaristan ve Arnavutluk'un revizyonist istekleri konusunda uzlaşma sağlanamayınca bu iki devlet işbirliğinden çekilmişlerdir. 1934 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalanmıştır. Antant hükümlerine göre, dört devlet birbirlerinin Balkan sınırları konusunda güvence vermiyorlar ancak çıkarlarına yönelik bir tehdit durumunda birbirleriyle görüşmelerde bulunmayı taahhüt ediyorlardı (Kenar, 2005: 56).

Balkanlarda barışçı adımların atılması yönünde önemli bir işbirliği olan bu pakt fazla uzun ömürlü olmamıştır.

Balkan Atlantı 1937 yılında Yugoslavya'nın Bulgaristan ile yakınlaşması ile geçerliliğini tamamen yitirmiştir. Bu yıllarda, Yugoslav hükümeti sınırları içindeki Arnavut halka karşı uyguladığı baskı ve göç ettirme politikaları İtalya'nın Arnavutluk'a 1925'lerden itibaren göz dikmesi Yugoslavya ile İtalya'yı birbirine gizlice yaklaştırmıştır. Çünkü Yugoslavya'nın dışladığı Arnavutlara İtalya kucak açmıştır. Bu durum Yugoslavya'nın Arnavutları Kosova bölgesinden göç ettirme politikasını kolaylaştırmıştır. Arnavutlar Kosova'dan uzaklaştığı sürece demografik yapı Sırpların lehine geliştiği için, Arnavutların İtalya'ya gitmeleri Sırpaları çok mutlu etmiştir.

Arnavutların baskılarla bölgeden kaçırılmasını yavaş bulan Belgrat hükümeti yeni arayışlara girmiştir. Sonunda hükümet Arnavut sorununun çözümü için Müslüman Arnavutların zorla göç ettirilmelerini öneren memorandumun uygulanmasına karar vermiştir. Bu memorandum sonucu alınan karar sonucunda, Kosova sorununun çözümünün ancak Arnavutların kitle halinde göç ettirilmeleriyle sağlanabileceğini öne sürmekteydi.

Sırp memorandumunda ortaya konulan amaç Kosova bölgesine bir yandan diğer Slav nüfusun iskanı sağlanırken diğer yandan da Arnavutları Türkiye, Arnavutluğa ve İtalya'ya göç etmeye zorlamaktı. Sırpalara göre Almanya'nın on binlerce Yahudi'yi sürebildiği bir devirde birkaç yüz bin Arnavut'un yer değiştirmesi ile dünya savaşı çıkacak değildi. Memorandumda Arnavutların göç ettirilmesi için çeşitli yöntemler kullanılması öneriliyordu. Arnavut halk Türk topraklarının güzelliğine, orada yaşamının refahına, düşük vergi oranlar gibi göç etmeyi cazip kılabilecek unsurlara inandırılmalıydı. Bundan başka, bölgeye yerleştirilenlerin çoğunlukla Karadağlılar olması gerekmektedir. Çünkü kibirli ve acımasız olan Karadağlılar bu tarz davranışları

ile Arnavutları bölgeden uzaklaştırabileceklerdi. Bu sebeple de Karadağlılar ile Arnavutlar arasındaki sürtüşmelerin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Arnavutlar için bu topraklarda yaşamayı imkansız hale getirmek onların Yugoslav topraklarından göç ettirilmeleri için başlıca yöntem idi. Memorandumda Arnavutlara ait eski arazi belgelerinin geçersiz sayılması, devlete ait bütün otlakların geri alınması, Arnavutların devlet, yerel yönetim ya da özel kuruluşlarda işten çıkarılmaları, Müslüman din adamlarına kötü muamele edilerek halkın din duygularının kışkırtılması gerektiğinden de bahsedilmekte idi. Sırbistan'ın 1878'den beri başarıyla uyguladığı diğer bir yöntem olan Arnavutlara ait köylerin ve kentlerin ateşe verilmesi de başka bir tedbir olarak bu karar kapsamında yer alıyordu. Arnavut nüfus, belirtilen yöntemlerle, para yada tehditle göçe ikna edilmeli, başarılı olunamaması halinde polis terörüne başvurulmalıydı.

Bu önlemlerin bir kısmı Arnavutlara karşı uygulanmıştır. Arnavutları topluca ülkeden atma planıyla hareket eden Yugoslav hükümeti 1933'ten itibaren Türk hükümeti ile çok sayıda Müslüman Arnavut'un Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Pek çok öneri ve tartışmadan sonra anlaşmaya varılmıştır. Kosovalı Müslümanlar bu plana yaşadıkları baskı ve yıldırma politikası nedeni ile bu uzun süreç içerisinde makul karşıladıkları görülmüştür. Sırp hükümetinin bölgede uyguladığı politikalar ve yaşam şartlarının zorlaşması yüzünden iki savaş arası dönemde Kosova'dan 90 ile 150 bin arasında insanın göç ettiği sanılmaktadır (Malcom, 1999: 323-326).

1940' lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya Alman yayılcılığının etkisi altında sıkıntılı bir dönem geçirmekteydi. Almanya ekonomik bakımdan da giderek Almanya'ya bağımlı hale gelen Yugoslavya'yı İtalya-Almanya-Japonya faşist Mihverine katılmaya zorluyordu. Bu baskı sonucu, Sırp Hükümeti başlangıçta Almanya'yı destekliyordu. Yugoslavya, 25 Mart 1942'de Almanya'nın baskılarının artması üzerine faşist Mihvere katılmak zorunda kalmıştı. Bu antlaşmadan iki gün sonra Havacı General Dušan Simoviç önderliğindeki cunta, Yugoslavya'daki Kralı ve Tsvetkoviç-Maçek hükümetini devirerek yönetime el koymuştur. Bunun üzerine, Alman ordusu 6 Nisan'da Belgrat'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girmiştir. 17 Nisan 1942'de Yugoslavya koşulsuz teslim olmuştur.

Bölge faşist güçler tarafından işgal edilir edilmez Arnavutlar geçmişte iskan edilen ve Slavlara verilen toprakları geri almak amacıyla Sırp köylerine saldırmışlardır. Arnavut halk Yugoslavya'nın parçalanması fırsatından yararlanarak yılarca süren Slavlaştırma politikasının intikamını almak istemişlerdir.

İki Savaş arası dönem olarak kabul edilen I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arasında geçen süreç içerisinde Kosova'da yaşananlar özellikle Arnavut ve Sırp toplumu arasındaki kalıcı düşmanlığı körükleyici mahiyettedir. Sırlar, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Krallığın ana unsuru olmaları, aynı zamanda iki savaş arasındaki dönemin dünya tarihi açısından da pek demokratik uygulamalarının görünmemesi açısından, Kosova'da Sırların Arnavutlar başta olmak üzere Müslüman azınlıklara yönelik baskı, sindirme, göçetmelerini sağlamak amaçlı yapmış oldukları zulümler kapatılması mümkün olmayan derin yaralar açmıştır. Arkasından Alman işgal ordusunun ülkeye gelmesi ile yüz bulan Arnavutlar, Almanların göz yummasından da istifade ederek, Sırlara olan nefretlerini Yugoslavya'nın işgal altında bulunduğu dönem içerisinde su üzerine çıkarmışlardır. Doğaldır ki şiddet şiddeti doğurmuş ve iki toplum arasındaki mevcut olan gerilim ve tansiyon daha da kuvvetlenerek gelecekte yaşanacak bazı olayların temellerini atmıştır (Önen, 2006: 59).

Yugoslavya, II. Dünya Savaşı'ndan sefaletten bitkin düşmüş bir ülke olarak çıkmıştı. Ekonomi neredeyse hiç yoktu ve toplumun büyük bir kesimi geçimini tarımdan sağlamaktaydı. Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti Savaşın sonrasında Tito önderliğinde ciddi bir kalkınma planına başladı. Fabrikaların, hidroelektrik santrallerin, demir yollarının ve modern otoyolların inşasında büyük çaba ve enerji harcadı. Tito, Sovyetler Birliği ile Batı arasında orta bir yol tutturmak için politikalarını yumuşatması ve daha gerçekçi planlamalar yapması gerektiğinin farkına varmıştı. Bu noktada Tito önderliğinde Yugoslav komünistler maharetlerini yeni ve farklı bir şey deneyerek ortaya koymuştu. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun geçim kaynağı tarım olduğundan, ekonomik olarak zor durumda olan Yugoslav köylülerini savaş sonrası yaşanan dar boğazdan kurtarmak amacı ile toprak reformuna gidilmişti. Toprağın çoğu çiftçilere bırakıldı. Savaş sonrasında topraklarını bırakıp şehre iş bulmak için gelen insanlara yönelik ciddi bir sanayileşme hamlesine başlandı.

Fakat geleceğe dönük yatırımlar için gerekli fonlar, kazanılan karlarla değil de, umulmadık farklı bir kaynak tarafından sağlanıyordu. Tito ve arkadaşları, Yugoslavya'nın, asla tam anlamıyla kendi kendine yetemeyeceğini çok iyi kavramışlardı. Doğu ve Batı arasındaki Soğuk Savaş iki büyük rakip doğurmuştu. Yugoslav komünistler, bu noktaya kadar kendilerine ait üçüncü bir yolu izleyerek taraf tutmaktan uzak durmuşlardı. Onlara göre, Stalinizm ve emperyalizm aynı madalyonun iki yüzüydü. Ellerindeki en iyi seçenek, saygı görmeleri ve desteklenmeleri şartlarıyla her iki tarafında yanında bulunmaktı. Tito'nun gizli diplomasisi kısa süre içinde meyvelerini verdi ve Batı'dan açık vadeli krediler gelmeye başladı. Yugoslavya'nın belirtilen bu denge politikası sonucunda Doğu ve Batı Bloklarından Yugoslavya'ya akıtılan paranın miktarı hala bir muammadır. Yugoslavya Cumhuriyeti'nin refah düzeyindeki bu artış, uzun bir dönem ülke içerisindeki etnik problemleri de unutturmuştur. Hatta Tito Yugoslavya'sının gelişmişlik ve refah düzeyi, birçok geri kalmış ve az gelişmiş ülkenin dikkatini çekmiş, yapılan ve uygulanan politikalar örnek alınmıştı.

Tito'nun kurmuş olduğu Yugoslavya Cumhuriyeti, 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeyi içermekteydi. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ile Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerini kapsayan Cumhuriyetler ve toplam 20 ulusal azınlıktan oluşmaktaydı. Diller, kültürler, gelenekler ve tarihler bileşimi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na benzeyen bu yapı, hükümet, anayasa ve yasal sistem sayesinde değil, Tito'nun şahsında oluşan bir mozaikte ve Yugoslavya'ya özgü görülen bir sosyalizm formu sayesinde bir arada tutuluyordu. Tito, hem gücün hem de birliğin sembolüydü (Önen, 2006: 57-60).

1945'den 1980 yılına kadar 35 yıl süreyle Yugoslavya'nın tek hakimi olan Tito, Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve cumhuriyetler arasında gizliden gizliye süren rekabeti ortadan kaldırmak istiyordu. Bu nedenle ulus üstü bir söylemle, Güney Slav Ulusunu yani Yugoslavlık kimliğini oluşturmak istiyordu. Sırpların tahakküm, Hırvatların ayrılık taleplerini karizmatik kişiliği ile işbaşında bulunduğu dönemde önleyen Tito, Yugoslav Cumhuriyeti'nin yasalarını SSCB'nin 1936 tarihli anayasasından esinlenerek hazırlamıştır. Yugoslavya'nın 1946 tarihli anayasasında Kosova, özerk bir bölge olarak tanımlanıyordu. Zaman içinde özerkliğin kapsamı genişletilmiştir.

Tito döneminde Yugoslav Cumhuriyetlerinin federasyonun birer kurucu unsuru olmak dışında anlamı yoktu. Ama yine de bu cumhuriyetlerin tamamına devlet deniliyordu. Her devlet yapısı içerisindeki hakim etnik kimlik gizli kapaklı diğer etnik unsurlara yönelik tarihsel düşmanlıklarını muhafaza ediyordu. Federal düzeyde her cumhuriyet kendi çıkarını savunuyordu, yani federal yapı içerisinde kendi devletinden olabildiğince az verip diğer devletlerden olabildiğince çok almaya çalışıyorlardı. Harcamalar federal hazineden yapılır, sonradan yerine konması gerekirdi. Fakat federal kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilen projelerin tamamı, geri dönüşü olmayan bir hibe yardımına dönüşmüştü. Bu yapı içerisinde, kaynakların dengeli dağıtılmadığını düşünen kurucu devletler arasındaki huzursuzluk her geçen gün artarak devam etmiştir. Sonuçta ortaya çıkan karmaşa, gelişmiş ve azgelişmiş cumhuriyetler arasında derin bir uçurum yaratmıştır. Ülkenin kuzeybatısı, Slovenya ve Hırvatistan, geri kalmış güneyden, Bosna, Karadağ, Kosova, güney Sırbistan ve Makedonya'ya oranla daha hızlı gelişmişti. Parti bu kutuplaşma sorununu çözmek için bir demokratik merkezîyetçilik siyaseti uygulamaya başladı. Böylece daha gelişmiş cumhuriyetler üretim fazlalarını az gelişmiş Devletlerin fonlarına devretmeye başladı. Fakat bu kez, Yugoslavya'daki tüm belediyeler, topluluklar, bölgeler ve eyaletler rakamsal göstergeler ile oynayarak, kendilerinin de azgelişmiş olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Veren taraftakiler, ceplerinden çıkan paranın asla geri dönmeyecek olması nedeniyle, bu uygulama karşısında anlaşılabilir bir öfkeye kapıldı. Az gelişmiş olan devletleri, geliştirme amacıyla alınan bu para, açgözlü yerel kadroların ortaya çıkardığı devasa projeler tarafından yutuldu. Bu durum en çok, yüksek nüfuslu ve ekonomik verileri kötü olan Kosova Cumhuriyeti'nde belirgindi. Gelen paralarla Priştine'de devasa bir kütüphane, üniversite binaları, modern bir hastane, bir kültür merkezi, çeşitli siyasal kurumlara tahsis edilmiş binalar ve liderlere lüks konutlar inşa edildi. Avrupa'nın en yoksul ülkesi olan komşu Arnavutluk'un başkenti Tiran'la kıyaslandığında, bütün bu yapılar oradakilerden daha büyük, daha pahalı ve daha gösterişliydi. Arnavut diktatör Enver Hoca ise, ülkesinin ekonomik refahından çok, emperyalist saldırılara direnecekleri binlerce sığınak inşa ettirmekle meşguldü.

Tito uyruk sorununa çözüm bulmak amacı ile 1974 anayasası kapsamında ülke genelinde tüm halklara yönelik daha fazla özgürlük tanıdı. Yeni anayasa, devlet birliği ve uyruk çeşitliliği arasında uzlaşma sağlamaya çalışırken, istemeyerek de olsa yeni

problemlere yol açtı. Her cumhuriyetin kendi merkez komitesi, hem kendi birliğin koruyucusu hem de nihai tasfiyesinin garantörüydü. Her cumhuriyet tek bir lidere, tek bir orduya, tek bir polis gücüne, tek bir diplomasiye ve tek bir ideolojiye sahipti fakat her birinin hedefleri farklıydı. Bununla beraber, yeni anayasa aleyhinde konuşup hapse girmeyi sistem karşıtları bile göze alamamıştır. Aslında 1974 Anayasası bir çok özgürlükler tanınması açısından daha sonra Sırlar tarafından çok fazla eleştirilecek ve Yugoslavya'nın çöküşünü hazırlayan neden olarak bile görülecektir.

Yugoslavya halklarını bir arada tutan en önemli unsur, Tito efsanesinin gücüydü. Ancak Josip Bronz Tito Slovenya'daki Kranj tepesindeki Brdo kalesinde, 4 Mayıs 1980 tarihinde öğleden sonra saat üçü dört geçte öldü. Onun ölümü, tüm Yugoslavya'da sonun başlangıcıydı. Karizmatik kişiliği ile farklı yönelimleri olan Yugoslav ulusları arasında birlik sağlayan Tito'nun 4 Mayıs 1980'da ölümü, belki de parçalanmanın ilk adımını oluşturdu. Uluslar ve Cumhuriyetler arasında önceleri gizliden gizliye süren çatışma ve rekabet net bir şekilde ortaya çıktı. Eski Yugoslavya'nın Katolik ulusları olan Hırvatlar ve Slovenler Federasyondan ayrılmak, Sırlar ise Ülke genelinde tahakküm kurmak istiyordu. Arnavutların isteği ise Cumhuriyet statüsü kazanmaktı ve bunu Tito döneminde bir çok kez çeşitli eylemlerle ortaya koymuşlardı. 1963 yılında Kosova'nın yetkilerinin genişletilmesi, 1968 gösterilerinin ardından Kosova'ya ve Voyvodina federasyon içinde yeni haklar tanınması, Arnavutların bağımsızlık düşüncesini tetikledi (Önen, 2006: 60-63).

Tito'nun ölümünün ardından Kosova 1981 yılında tekrar gösterilere sahne olmuştur. Kaynağını Priştine Üniversitesi'nden alan bu protesto gösterileri önce Kosova'ya, daha sonra da Makedonya ve Karadağ'ın Arnavutlarla meskun bölgelerine sıçramıştır. Kosova'da işsizlik seksenli yılların ortalarında Yugoslavya'nın diğer bölgelerine göre yaklaşık olarak üç kat daha fazlaydı. Enflasyonun her geçen yıl arttığı ve iş bulmanın bir imtiyaz olduğu ortamda, nüfusunun %90'ından fazlası Arnavut olan Kosova'da etnik gerginlikler hızla tırmanmaya başlamıştır. 1981 gösterilerinde daha öncekilerden farklı olarak Arnavutların bazı sosyal haklar talep ettikleri görülmektedir. Kosova'nın cumhuriyet yapılması taleplerinin yanı sıra bu vilayetin Arnavutluk'la birleşmesini savunanlar da olmuştur (Alkan, 1995: 27).

1981 olaylarında Priştina Üniversitesi'nin ön plana çıkması bir tesadüf değildir. 1970 yılında kurulan bu üniversite kısa zamanda Arnavut milliyetçiliğinin merkezi haline gelmiştir. Priştina Üniversitesi'nin mezunları, gerek Kosova'da gerekse ülkenin diğer bölgelerinde iş bulmakta büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu durumun değişmemesi ve ekonomik zorlukların her geçen yıl artması öğrencileri radikal bir siyasi çözüm aramaya yönlendirmiştir. Ancak Priştina Üniversitesi yemekhanesinde başlayan ve yayılarak iki yüz elli kişinin yaralanmasına, dokuz kişinin ölümüne yol açan olaylar alınan sert polisiye tedbirlerle bastırılmıştır. Resmi raporlara göre, 1981 gösterilerine tek bir din görevlisi ve din eğitimi alan öğrenci katılmamıştır. Kosova'daki Arnavut milliyetçiliği hareketinde din unsurunun önemli bir rol oynamadığı dikkati çekmektedir (Bora, 1995: 111).

Beklemedikleri bu gelişmeler karşısında Yugoslav hükümetinin tepkisi iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bir yandan Tiran, Kosova'daki olaylar nedeniyle sorumlu tutulmuş, diğer yandan da Kosova'daki parti ve hükümet bürokrasisi Arnavut milliyetçilerinden arındırılmaya çalışılmıştır. Aynı dönemde bazı Sırp çevrelerinde Kosova'ya niye cumhuriyet statüsü verilemeyeceğine dair günümüze kadar devanı eden bilimsel bir polemik başlatılmıştır. Sırlar iki ayrı Arnavut devletinin olamayacağını ve "ulusal azınlıkların" değil ancak "ulusların" kendi kaderini tayin etme hakkından yararlanabileceklerini belirtmişlerdir (Tılıç, 1999: 117-118).

80'li yıllarda Kosova'da Sırp ve Karadağlılarla Arnavut'lar arasındaki gerginlik artarak devam etmekteydi. 1970'ten itibaren bölgedeki Slav azınlığın toplam nüfus içindeki oranı %18'den %13'lere düşmeye başlamıştır. Slav nüfusun göç eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Bunda, kendilerine yönelik siyasi baskının ve bazı münferit saldırı olaylarının da etkisi olmakla beraber ekonomik yetersizliklerin önemli rol oynadığını söylemek mümkündür. Daha küçük boyutta olmakla birlikte bölgeden Arnavut göçünün de gerçekleşmesi bu tespiti doğrulamaktadır (Tılıç, 1999: 94).

1981 yılındaki gösterilerden sonra Kosova'da olağanüstü hal uygulamasına geçilmiş ve Arnavut halka karşı yoğun bir baskı başlatılmıştır. Ancak alınan polisiye önlemler ve baskıcı metotlar beklenen sonucu vermemiş ve Kosova sorunu her geçen yıl önemini arttırarak Balkanların en ciddi sorunu olma niteliğini kazanmıştır. Sırp lider Slobodan Milosevic'in 1984 yılından itibaren Sırbistan Komünist Partisi içinde hızlı bir yükselişe

geçmesiyle Kosova sorunu özellikle 1986'nın ardından bu siyasetçi tarafından kendi kariyeri için kullanılmaya başlanmıştır. Milosevic büyük ölçüde Kosova sorununu kışkırtarak önce Sırbistan Komünist Partisi liderliğini ele geçirmiş daha sonra da Sırbistan Devlet Başkanı olmuştur (Tılıç, 1999: 95).

1987 yılında Belgrad'da yapmış olduğu bir konuşmada Milosevic otonom vilayetler olan Vojvodina ve Kosova'yı kastederek Sırbistan'da idari bir birliğe gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı yıl Kosova'da gerçekleştirdiği konuşmada ise, Sırp göstericileri tartaklayan Arnavut polisini "bu insanları kimse dövemez" ifadesini kullanarak uyarılmış ve takip edeceği Kosova politikasını açıkça ilan etmiştir. Ekim 1987'de yapılan Sırbistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin sekizinci toplantısında Milosevic partinin tek hakimi haline gelmiş ve izlediği istihdam politikasıyla basını kontrol altına almıştır (Bora, 1995: 116-117).

1988 yılı içinde Sırbistan'ın değişik bölgelerinde "gerçek mitingleri" adı verilen ve Kosova'daki Sırp ve Karadağlılara yapılan baskıyı anlatmayı amaçlayan mitingler düzenlenmiştir. Bazı münferit olaylar abartılmış ve siyasi malzeme haline getirilmiştir. Kosova'da yaşayan Slavların değil, aksine Arnavutların Sırbistan Cumhuriyeti içinde azınlık oldukları vurgulanmıştır. Bu mitingler sonucunda Milosevic'in siyasi popülaritesinin hızla yükseldiği görülmektedir.

Şubat 1989 tarihinde Sırbistan anayasasında Kosova'nın otonomisine önemli kısıtlamalar getiren bazı değişiklikler yapılmıştır. 1974 anayasasından geri dönüşü ifade eden bu anayasa değişiklikleri daha sonra baskı altında tutulan Kosova meclisine de kabul ettirilmiştir. Söz konusu değişikliklerle Sırbistan, Kosova ve Vojvodina'nın güvenlik, dış politika, mali, sosyal ve adli yönetimine dolaysız bir şekilde karışma hakkını elde etmiştir. Anayasa değişikliklerine karşı düzenlenen gösteriler şiddetle bastırılmış ve Sırbistan Kosova üzerindeki denetimini daha da yoğunlaştırmıştır (Bora, 1995: 121).

2 Temmuz 1990 tarihinde 183 sandalyeli Kosova meclisinin 123 Arnavut üyesinden 114' ünün katılımıyla Kosova'nın Yugoslavya'daki diğer cumhuriyetlerle eşit bir statüye sahip olduğu ilan edilmiştir. Ancak bu tarihten 3 gün sonra Sırbistan, Kosova meclisini ve hükümetini feshederek, 1946 yılından bu yana ilk kez Kosova'nın idaresini kendi eline almıştır. Sırbistan'ın sertleşen tutumuna karşılık olarak feshedilen meclisin 111

üyesi ve 30 civarında Arnavut siyasetçisi ve entelektüeli bir araya gelerek "Kacanicka anayasası"nı ilan etmişlerdir. Sırbistan tarafından illegal olarak nitelenen bu anayasa Kosova'yı yedinci cumhuriyet olarak deklare etmekte ve Sırbistan'dan bağımsızlığını vurgulamaktaydı. Ancak üç hafta sonra, 28 Eylül 1990'da, ilan edilen yeni Sırp anayasası Kosova'nın otonomisini kaldırmıştır. 22 Kasım 1990'da Arnavut siyasileri 9 Aralık tarihinde Sırbistan'da yapılacak seçimleri boykot çağrısı yapmışlar ve oldukça başarılı olmuşlardır. 34 seçim bölgesinin 30'unda katılım %50'nin altında gerçekleşmiştir. Arnavutlar bu eylemle Sırp siyasi sisteminin bir parçası olmadıklarını göstermeye çalışmışlardır (Malcolm, 1999:403).

Eylül 1990 tarihinde merkezi Zagreb'te olan "Kosova Cumhuriyeti Meclisi" oluşturulmuştur. Eylül 1991'de ise sürgündeki "Kosova Cumhuriyeti Meclisi" gizlice Priştina'da toplanarak, Kosova'nın öteki Yugoslav cumhuriyetleriyle ittifak yapma hakkına sahip bağımsız bir cumhuriyet olduğunu karar altına almıştır. Meclis ayrıca bu konuda 26-30 Eylül tarihleri arasında bir referandum yapılmasını kararlaştırmıştır. Aynı toplantıda İljaz Ramajli ittifakla meclis başkanlığına getirilmiştir.

Sırp polislerinin engellemesine rağmen yapılan referandumda oy kullanabilenlerin %99,8'i Kosova'nın bağımsızlığı yönünde evet oyu vermişlerdir. Bunun üzerine Kosova Cumhuriyeti Meclisi 19 Ekim 1991'de bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulduğunu resmen ilan etmiştir. Kosova Cumhuriyeti, ilanının hemen ardından Arnavutluk tarafından tanınmıştır. Yine Ekim ayı içinde sürgündeki "Kosova koalisyon hükümeti" oluşturulmuştur. Bu hükümetin liderliğine ise Stuttgart'ta ikamet eden Bujar Bukoshi getirilmiştir. Ayrıca eski Yugoslavya bünyesi içindeki tüm Arnavut partileri kapsayan bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Kurul 24 Mayıs 1992 yılında yapılan ve Sırbistan tarafından geçerli sayılmayan seçimleri organize etmiştir. Güvenlik gerekçesiyle seçimlerden sonra feshedilen söz konusu kurul ancak 1993 yılında tekrar faaliyete geçirilebilmiştir. Bu kurula paralel olarak sadece Kosova'daki siyasi partileri içeren bir başka koordinasyon kurulu daha oluşturulmuştur (Malcolm, 1999: 403).

24 Mayıs seçimlerinde 143 sandalyeli meclis için 22 partiden 511 aday mücadele etmiştir. Başkanlık seçiminde tek aday olan İbrahim Rugova oyların yüzde %99.7'sini alarak Kosova Cumhuriyeti'nin Başkanı seçilmiştir. Rugova'nın öteki siyasi partilerden ve Türk Halk Partisi'nden de destek aldığı görülmektedir. Rugova'nın başkanlığını

yaptığı "Kosova Demokratik Ligi" adlı siyasi parti ise oyların %76'sı ile 143 üyeli parlamentoya 96 milletvekili yollamayı başarmıştır. Kosova Parlamenter Partisi oyların %5'ini alırken 13 milletvekili çıkarabilmiş, Hıristiyan Demokrat Parti ve Köylü Partisi ise aldıkları %3'lük oylarla yetinmek zorunda kalmışlardır. ABD ve Avrupa'dan gelen sekiz gözlemci grubun denetiminde yapılan bu seçimlerle birlikte Avrupa'da çok partili seçimlerin yapılmadığı tek bir bölge kalmamıştır (Malcolm, 1999: 405).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya üzerinde iki önemli aktörün yükselişi gerçekleşmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği, Avrupa Devletleri'nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki zayıflamasının etkisiyle, mevcut potansiyellerini kullanarak, dünya konjektürünü farklı bir çizgiye taşımışlardır. Bu yapı içerisinde oluşan farklılıklar gün geçtikçe artmış ve tüm dünya devletlerini bir cephede yer almaya zorlayan iki kutuplu yapı oluşmuştu. Sovyetler Birliği ve NATO ilişkisi 1980'li yıllar içerisinde farklı bir boyut kazanmıştır. İki blok arasındaki rekabet, teknoloji savaşı ve nükleer silahlanma mücadelesi Sovyet Rusya'nın ekonomik koşullarını yıpratmış hatta çökme noktasına getirmiştir. Sovyetlerin tükenen ekonomisi ve kaynakları iki blok arasında barışçı adımların atılmasını zaruri kılmıştır.

1990'lara gelindiğinde ise Sovyetler Birliği'nin, arka bahçesi olarak adlandırılan etki alanı içindeki devletlere birer birer özgürlükleri tanınmıştır. Sovyet Rusya'dan bağımsızlığını kazanan ülkelerde yaşanan değişim rüzgarı ve ekonomik sıkıntılar nedeni ile insan kaçakçılığı, kara para, fuhuş, terörizm ve mafyanın kol gezdiği tüm olumsuzlukları bünyesinde barındıran bir yapı ortaya çıkmıştır. Dünyanın büyük bir bölümünü etkileyen bu düzensizlikler, tarihten gelen çok çeşitli düşmanlıklar ile birleşerek etnik ve dini temele dayalı çatışmaları bunun sonucunda etnik temizliğe dönük acımasızca yaklaşımları beraberinde getirmiştir (Önen, 2006: 63).

Ivan Stamboliç, Tito'dan sonra Cumhurbaşkanı seçilince, Stamboliç'in sadık hizmetkârı ve bir dediğini iki etmeyen Miloseviç için de fırsatlar oluşmaya başlamıştı. Stamboliç Parti başkanlığından Sırp cumhurbaşkanlığına geçmişti. Böylece, Stamboliç'in sadık takipçisi ve himayesindeki Miloseviç, kendini Yugoslavya'da en geniş üye kitlesine sahip Sırp Komünist Birliği Merkez Komitesi için aday konumunda buldu. Adaylar arasından kimin kazanacağı önceden kararlaştırıldığından, parti seçimleri formalite olmaktan öteye geçemiyordu. Seçim sonuçları yıllar önceden tahmin edilebiliyordu.

Ama bu kez sıradışı bir şey gerçekleşmişti. Sırp Merkez Komitesi'nin büyük çoğunluğu, küçük bir Ortodoks Marksist grupla zaman geçiren bir adam olan Miloşeviç'e karşıydı. Miloşeviç Ortodoks Kilisesinin üst düzey mensupları ile yakın ilişkiler içerisindeydi. Fakat bu yaklaşım, Merkez Komite içerisinde kabul gören bir davranış değildi. Ivan Stamboliç, himayesi altındaki Miloşeviç'i kurtarmak için devreye girmiş ve Miloşeviç'in faziletleri konusunda yoldaşlarını ikna etmek için geceler boyunca çabalamıştı. Miloşeviç yükselmezse daha yolun başındayken siyasi arenadan silinmiş olacaktı. İltimas sisteminin desteği olmasaydı hiç ilerleyemeyebilirdi. Fakat Miloşeviç, kendisini muhtemel bir düşman olarak görmeyen Arnavut ve Voyvodina temsilcilerinin de yardımıyla Sırp Komünist Partisi tarihindeki en küçük çoğunluğun desteğiyle galip gelmişti. Zorlayarak verilmiş sayısız oy, kariyerini devam ettirmesini sağlamış ve trajediyle son bulacak bir süreci başlatmıştı.

Bu arada, Sovyetler Birliği'nde Marksist teoriye tamamen zıt olaylar geliyordu. KGB'nin dahi efendisi Yuri Andropov'un himayesindeki Mikhail Sergeyeviç Gorbaçev, perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) adına komünizme sırt çeviriyordu. Komünizm, ideolojik gücünü kaybediyordu. Uzun süreden beri, gerçekliğe evrensel bir alternatif olarak görülen Marksizm, son demlerini yaşıyordu (Önen, 2006: 71).

Doğu Almanlar, Polonyalılar, Çekler, Macarlar, Romenler, Bulgarlar ve Arnavutların geleceği belirsizlik içine girmişti. Bir yanda da, yıllarca siyasi olarak Moskova'dan bağımsız olsa da Sovyetler Birliği ile sıkı dostluk bağlarını korumuş olan Sırbistan komünistleri, işlerin yeniden eski haline döneceği günü umutsuzca beklemekteydi. Miloşeviç'in Stamboliç'ten sonra beklenen Cumhurbaşkanlığı'nı değerlendiren tepkisel kesim için, Slobadan Miloşeviç'in sahneye çıkışı şanstı. Miloşeviç, Gorbaçev karşıtı bir lider olarak kabul ediliyor ve glasnost konusunda kendi değişik çözümlerini sunarak, gereğinden fazla perestroykayı önleyebilecek biri olarak değerlendiriliyordu (Stevanoviç, 2005 : 38).

O yıllarda aralıklarla devam eden Kosova gösterileri, Sırp lar arasında anavatan elden gidiyor düşüncesinin yayılmasına neden olmuştu. Sırp milliyetçiler, Yugoslavya içinde Sırp ların elini kolunu bağlayan tüm engellerin kaldırılmasını istiyordu. Her şeyden önce Sırbistan'ın, özerk bölgeler olan Kosova ve Voyvodina üzerinde tam egemenliği

sağlanmalı, Cumhuriyet ve özerk bölge sınırları dikkate alınmadan Sırp'ların yaşadıkları yerlerde Sırp ulusunun ulusal ve kültürel bütünleşmesi temin edilmeliydi.(Ülger, 1998:167).

1989 yılında yapılan seçimlerde milliyetçi grubun adayı Miloşeviç rakibini geride bıraktı ve Sırbistan Komünist Partisi Başkanı oldu. Miloşeviç'in liderliği ele geçirmesi, Sırp milliyetçiliğinin Sırbistan'da iktidara gelmesini simgeliyordu. Miloşeviç, tükenen bir partinin son, yeni bir milliyetçi rejimin ilk lideri olarak Cumhurbaşkanı oldu (Stevanoviç, 2005:43).

Miloşeviç 1989 yılında Kosova ve Voyvodina'nın otonomi statülerini ortadan kaldırarak iki özerk bölgede doğrudan Sırbistan'a bağlandı (Ünal, 1998:125).

Miloşeviç, 1990 yılı içinde "Büyük Sırbistan" hayalini gündemde tuttu. Bu düşünceye göre, Büyük Sırbistan'ın sınırları Bosna Hersek'in tamamı, Hırvatistan'ın Sırp'ların ikamet ettiği bölümü, Kosova, Karadağ ve Batı Makedonya'ya kadar uzanıyordu. Milliyetçiliğin Sırbistan liderliği tarafından körüklenmesi, Sırp'ların yoğun veya azınlıkta bulunduğu yerlerde gerilimi yükseltti (Stevanoviç, 2005 :55).

Bir polisin oğlu ve bir suçlu olan Zeljko Raznjatoviç Arkan'ın yetiştirdiği Sırp Gönüllü Muhafızları 1992 yılında tam olarak örgütlendi. Miloşeviç'in kontrolünde Arkan, Karadžiç ve General Mladiç gibi kişilerin organize ettiği insanlar, Miloşeviç'in çirkin politikasının sonucu olan, insanlık suçları ve katliamları gerçekleştirmişlerdir. Bu kişiler daha sonra garip şekillerde öldürülmek suretiyle, ortaya çıkabilecek tüm deliller ortadan kaldırılmıştır (Stevanoviç, 2005 :74).

Miloşeviç, Eski Yugoslavya'nın parçalanmasını engellemek ve Sırp tahakkümünü ülkede yerleştirmek için büyük bir mücadele vermiştir. Bu mücadelesinde de başarıya giden yolda her yapıları mübah görebilmiştir. Nitekim Bosna'da yapılan zulüm ve katliamlar hayal edilmesi bile çok zor olan şiddet eylemlerini ortaya çıkarmıştır. Kosova Lideri Rugova'da bu dönem içerisinde sakinlik yanlısı politika sergilemiştir. Bosna Savaşı sonrasında, 1995'de Dayton Barış Antlaşması ile, Kosovalı Arnavutlar tarafından beklenen gerçekleşmeyince, Batılı güçlerin Kosova'ya yönelik hiçbir faaliyete imza atmamaları sonucunda, Kosova Arnavutları, liderleri olan Rugova ve onun pasif stratejisine olan inançlarını kaybettiler. Kosovalı Arnavutlar ve Kosova dışında yaşayan

Arnavutlar Bosna'da yaşananların kendi soydaşlarının başına gelebileceğinin endişesi ile, artık hiçbir güce güvenmeksizin farklı bir takım çözümler bulunması gerektiğini düşünmeye başladılar. UÇK yani Kosova Kurtuluş Ordusu'nu kurarak, Kosova'daki Sırp güçlerine karşı savaşma kararı aldılar (Önen, 2006:75).

UÇK'nın faaliyetlerine başlayıp, Kosova'da bir takım yerleri geçici süre ile kontrol etmesi sonucunda, Miloşeviç'in Milis kuvvetleri ile güçlendirilmiş ordusu ve polis gücü kuzeyden güneye ve güneydoğuya kadar, UÇK cephesi olduğundan şüphelendikleri her yere saldırdı. Harekata "Nal" adı verildi. Artık Kosova'da gerçek bir soykırım başlıyordu, titizlikle planlanmış ve Bosna'da edinilen deneyimler geliştirilmişti. Senelerdir medya, milliyetçiler, akademisyenler ve küçük faşist örgütler tarafından arzulanan, Arnavutları sürme ya da yok etme fantezisi bu operasyon çerçevesinde yürürlüğe konmuştur. Bunun en büyük kanıtı da perişan mültecilerin Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ kapılarına yığılmış olmalarıydı. Miloşeviç'in baskıları ve Kosova'da Sırp güçleri tarafından yapılanlar, NATO Güçleri'nin Kosova Harekatı'na kadar sistematik bir biçimde devam etmiştir.

Sırp Halkı'nda zamanla Yugoslavya'yı eski güzel günlerine döndürecek ve bu yapı içerisinde Sırlara hak ettiği yeri tanıyacağını ümit ederek seçtikleri liderlerinin herkesin bekleleyip, bel bağladığı kurtarıcı olmadığını anladılar. Sırbistan'ın tek çıkış yolu olarak Miloşeviç'i devirmek öngörülüyordu. Miloseviç'den sonra en uygun aday olarak Koştunitsa ortaya çıkmıştır. Yapılan ilk seçimlerde Sırp Halkı kendisinden bekleneni sundu ve Koştunitsa'yı başkan ilan ettiler.

Miloşeviç sonrasında iktidar olan, iki lider Cumhurbaşkanı Koştunitsa ve Başbakan Cinciç'in ortak demokratik çizgilerine rağmen yolları ara sıra kesişiyor fakat genelde birbirlerinden zıt yönlere gidiyordu. Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bu fikir ayrılığı en sonunda Cinciç'in kararı ile nihayetlendi ve Miloseviç Bosna'da bir üstte uluslararası güçlere teslim edildi.

Miloşeviç'in mahkeme süreci hastalığını bahane etmesi nedeniyle çok uzun bir sürece yayılmıştır. Altı ay gibi kısa süre içerisinde sonuçlanması beklenen dava, 2006 yılının haziran ayında sonuçlanacağı açıklanmıştır (Önen, 2006:76).

11 Mart 2006 tarihinde hiç beklenmeyen bir şekilde Miloşeviç'in ölüm haberi yayınlandı. Sırbistan despotunun hasta olduğu biliniyordu. Fakat ölümü herkesi şaşırtmıştı. Yargılanma süreci devam ediyordu. Tüm dünya ve Sırbistan'da Miloşeviç'in öldürülmüş olabileceği ihtimali akıllara geldi. Fakat bu yönde bir açıklama olmadı. Miloşeviç'in bu şekilde ölümüne, Bosnalı ve Kosovalı insanlar üzüldüler. Çünkü onun çok kolay öldüğünü ve katliamlara maruz kalan insanlar gibi acı çekerek ölmesini arzu ettiklerini açıkladılar (Önen, 2006:77).

Kosova'ya sahip olma duygusu Sırbistan'da öylesine büyük bir saplantı haline gelmişti ki, sorunun geleceği iktidarın kaderini de belirleyecekti. Kosova Arnavutlarının önemli isimlerinden olan Mahmut Banalli "Miloşeviç Kosova Cumhuriyeti'ni tanıyacak olsa iktidarını kaybeder. Muhalefet tanısa asla iktidara gelemes. Bu sebeple Arnavut ve Sırp uzlaşma sağlamak zorundadırlar. Bu uzlaşma yeni bir federasyon ya da konfederasyon olabilir...." diyerek Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlığını tanımakta karşılaşacağı sorunları kabul etmiştir.

Paris Görüşmeleri sonucunda Arnavut heyeti Kosova'da Barış ve Özerklik İçin Geçici Antlaşmayı imzalamıştır. Ancak Sırp tarafı antlaşmayı bu kez de aynı gerekçelerle kabul etmeyince aylardır süren barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece Kosova'ya yönelik hareketin başlayacağı kesinleşmiştir (Önen, 2006:80).

Sırp Kosova'nın bağımsızlık taleplerini asla kabul etmeyeceklerdir. Ancak Kosova'da iki halkın bir arada yaşama şansı da artık kalmamıştır.

Arnavut milliyetçiliğinin Kosova konusundaki tutumu çok açık ve nettir. Gerek Kosova'nın ölen lideri İbrahim Rugova'nın partisi, gerekse aşırı milliyetçi ve savaşçı tutumlarıyla tanınan UÇK'lılar ile bu düşünceyi temsil eden PDK ve AAK partileri, Kosova'nın Sırbistan'dan tam anlamı ile bağımsız ve egemen bir devlet olarak var olmasını istemektedirler. BM'in Kosova Geçici Hükümeti olan UNMIK ile Sırbistan-Karadağ Hükümeti'nin olumsuz yönde karşı çıkmalarına rağmen, Kosovalı Arnavutlar, bu düşüncelerinde kararlı olduklarını her zeminde beyan etmektedirler (Önen, 2006:83).

Kosova Parlamentosu, 1990 ortasında yeni Sırbistan anayasasını oylamayı reddetti. 1991 Ekim ayında Kosova'da yapılan referandumu ve seçimi Sırp boykot ettiler. Arnavut, Boşnak, Hırvat, Türk ve Romanların katıldığı referandumda, katılımcıların

% 99'u bağımsızlık lehine oy kullandı ve barışçı lider Rugova Kosova Başkanı seçildi. Ancak Sırbistan yönetimi referandumu yasadışı ilan etti ve sonuçlarını tanımadığını duyurdu. Kosova sorununun özerkliğe son verilmesi yoluyla çözüme daha doğrusu çözümsüzlüğe terk edilmesi, bölgede tansiyonu yükseltti.

Kosova Demokratik Birliği lideri İbrahim Rugova, Bosna Hersek'te çatışmaların tüm hızıyla sürdüğü 1992-1995 evresinde Kosova'da gerginliği tırmandırmaktan özenle kaçındı. Dayton anlaşması öncesinde Miloseviç, Hırvatistan'ın Krayina bölgesinden sürülen Sırları Kosova'ya yerleştirdi. Bu durum bölgede gerilimi yeniden tırmandırdı. Statükonun bu şekilde devam edemeyeceği belli oldu. Radikal unsurlar İbrahim Rugova'yı pasiflikle suçladılar. Bir süre sonra da silahlı mücadeleyi tek çıkış yolu olarak görenler, Kosova Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu kurdular. Artık Arnavut Kurtuluş Ordusu olarak bilinen UÇK, Arnavut milliyetçiliğinin militan ve savaşçı bir gücü olarak, Sırlara ve Ordu güçlerine karşı aktif bir silahlı mücadeleyi başlatmıştı (Önen, 2006:91).

Gerilim tırmandıkça, NATO müdahalesinden başka çözüm yolu kalmadı. Batılı liderler, bombardıman başladığında, Miloşeviç'i tekrar anlaşma masasına oturtmak üzerine planlarını kurmuştu. Ancak bu yaklaşım, Miloşeviç rejimini yanlış anlamaktan başka bir şey değildi. Savaşın başlamasıyla Miloşeviç etnik temizlik ve mültecileri bir savaş silahı olarak kullanmak konularında başarılı olduğu gibi, yeni bir tarz olan Soğuk Savaş sonrası otoriter popülizm konusunda da öncülük etmişti. NATO bombardımanın halkın Miloşeviç'e olan desteğini arttırmıştı.

Batılıların uyarılarına rağmen Sırlar anlaşmaya yanaşmayınca, 24 Mart 1999'da NATO'nun Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'ne yönelik hava harekati başladı. Harekat 78 gün sürmüştü. Kosova Harekati'nı diğer savaşlardan ayrı kılan, bir takım hususlar mevcuttu. Hassas hedef vurma imkanına sahip mühimmatların kullanılması, muharebe alanındaki kayıpları yok denecek kadar azaltmıştı. Ayrıca bu silahları ateşleyenler kilometrelerce uzaklardan, Akdeniz'deki bir uçak gemisinden ateşledikleri mühimmatı, bilgisayar oyunundan farksız bir duygu hali ile görevlerini ifa ediyorlardı. Doğal olarak bu savaşta, NATO, Sırp Sivillerin ölmemesi için, Batılı Siyasetçilerden büyük baskı gördüğünden, hedeflere karşı büyük itina gösteriyordu (Önen, 2006:95).

NATO Hava Harekatından sonra Haziran 1999'da Kosova'ya giren NATO Uluslararası Güvenlik Gücü (KFOR) ile Kosovalı Arnavutların oluşturduğu savunma gücü UÇK arasında Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile UÇK'nın tamamen silahsızlandırılarak Kosova Koruma Gücü (Kosova Protection Corps - KPC) haline dönüştürülmesi öngörülmüştür. Anlaşmaya göre 01 Şubat 2000 tarihinde yeniden teşkilatlandırılan UÇK, kendisine TMK (Trupat Mbrojtjes Se Kosoves - Kosova Savunma Birlikleri) adını vermiştir (Önen, 2006:100).

KFOR ile yapılan Teknik İşbirliği Anlaşması gereğince TMK teşkilatında 3.000'i aktif, 2.000'i yedek olmak üzere 5.000 personel bulunması, bu personelin % 10'unun azınlıklardan oluşması öngörülmüştür. TMK'nın bugünkü yapısı, geleceğin Kosova Ordusu'nun çekirdeği olarak görülmelidir (Önen, 2006:101).

Kosova Harekatı sonrasında, BM tarafından, Kosova'nın devletleşme sürecine destek olmak istikrarı ve güveni tekrar tahsis etmek amacıyla UNMIK (United Nations Interim Administration Mission In Kosova) BM Kosova Geçici Yönetimi, BM adına Kosova'da görevlendirilmiştir. KFOR (Kosova Force) NATO'nun Kosova Koruma Gücü, BM şemsiyesi altında güvenlik ihlallerini engellemek ve olabilecek çatışmalara mani olmak amaçlı oluşturulmuş çok uluslu bir koalisyon kuvvetidir.

UNMIK ve KFOR'un Kosova'da göreve başlaması ile birlikte, hayat normale dönmüştür. Buna rağmen, zaman zaman etnik temelli çatışma ve gerginlikler yaşanmaktadır (Önen, 2006:110).

1244 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı genel olarak Kosova'daki siyasi ve idari işler ile komşu ülkelerle ilişkilerin düzenlenmesini UNMIK'e bırakmıştır. Ülkede güvenliğin sağlanması demokratik kurum ve kuruluşların yerleşmesini müteakip seçimle oluşturulan parlamentonun, ekonominin işler hale getirilmesi, demokrasi ve insan hakları konusundaki standartların yükseltilmesi gibi görevleri yerine getirmesi öngörülmüştür.

UNMIK, sorumluluklarını belli bir plan dahilinde, seçimle oluşturulacak hükümete, ilgili bakanlıklara ve oluşturulacak yerli unsurlara (Kosova Polis Gücü, Kosova Mahkemeleri, Kosova Gümrük Muhafaza Teşkilatı, Kosova Kara ve Demiryolları

İdaresi, Kosova Maliye Teşkilatı gibi), devredilmesini planlamaktadır (Önen, 2006:112).

Ekonomik koşulların her geçen gün kötüye gitmesi, artan işsizlik ve halkın geleceğe dönük umutların azalması UNMIK'in beklenenleri karşılayamadığı yönündeki savları kuvvetlendirmektedir.

Standartların istenen seviyede sağlanamamış olmasına rağmen, Arnavutların UNMIK'e baskıları sonucunda Sırbistan ve Kosova arasında, Kosova'nın nihai statüsüne yönelik müzakereler başlamıştır (Önen, 2006:114).

Kosova'nın geleceğini belirleyecek nihai statü müzakereleri devam ederken Sırp'ların resmi tezi Kosova'nın Sırbistan'ın özerk bir bölgesi olduğu yönündedir. Sırp'lar, Kosova yasama, yürütme, yargı yetkilerine sahip olmasını, kendi idari kurumlarıyla bölgenin iç yönetimine sahip olmasını kabul ederken, buna karşılık Sırbistan Kosova'nın egemenliğini elinde tutmayı hedeflemektedir. Belgrad'ın görüşüne göre, Kosova'nın askerden arındırılmış bölge haline getirilmesi ve Sırbistan'ın sınır, gümrük, maliye ve para politikaları üzerinde kontrolünü elinde tutarak, buna karşılık Kosova ve Sırbistan'ın aynı savunma ve dışişleri bakanına sahip olması ve BM'de aynı sandalyeyi paylaşmaları, savunma ve dışişleri politikalarının merkezileştirilmesi istenmektedir (Önen, 2006:128).

Arnavutların bağımsız Kosova için taviz vermez tutumu ve Sırbistan'ın Kosova'dan vazgeçmeme konusundaki ısrarı, bu iki zıt görüşü olumlu bir çözüme taşıma konusunda en ciddi engeldir. Karadağ'ın 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan referandum sonrası Sırbistan'dan bağımsız bir yapıya kavuşması, Kosovalı Arnavutların yıllardır süren bağımsızlık taleplerini daha da kuvvetlendirmiştir. (Önen, 2006:136).

Yapılan müzakerelerde Sırp'larla anlaşamayan Kosova Hükümeti nihayet 17 Şubat 2008 tarihinde tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan ve Rusya'nın baskılarına rağmen bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı başta Amerika olmak üzere pek çok ülke tanımıştır.

1.2. Gilan

Gilân, Kosova Pomoravyesi (Morava ırmağının eteği) diye adlandırılan bölgenin ortasında bulunmaktadır. Gilân, Yukarı ve Aşağı Pomoravye, Üsküp Karadağı yörelerini ve Golak'ın bir bölümünün kapsar. Tarih açısından bakılırsa Nobırda da söz konusu geniş bölgenin dahiline girer.

Bu geniş bölge nedense coğrafya bakımından da Kosova'nın öteki bölümlerinden ayrı tutulmuştur. Bundan dolayı geçmişte de siyasal egemenlik merkezlerinin belirtilmesi sırasında söz konusu geniş bölgenin birlik halinde, bir siyasal egemenlik çerçevesinde olması özellikle göz önünde bulundurulmuş, söz konusu egemenlik merkezinin her zaman aynı yerde bulunmadığına bakılmamıştır. Başlangıçta siyasal egemenlik merkezi olarak Nobırda'nın yükseldiği görülmüş aradan pek uzun bir süre geçtikten sonra, Gilan, siyasal egemenlik merkezi olmuş ve aşağı yukarı tüm bölgeyi kapsayarak, eski Yugoslavya zamanında en büyük iller arasına girmiştir.

Güney Morava ırmağının yukarı kısmındaki bölge ve Nobırda'nın bir bölümü, insanların yaşamı için elverişli koşullar taşımaktadır. Bu yerlerde yaşayan insanların da söyledikleri gibi, toprağa atılan her şeyin yetiştiği bu zengin ve verimli arazi, yeterli su miktarı, iyi iklim koşulları, ve çeşitli maden filizleri bakımından bu yerler insanların yerleşmeleri ve daha rahat yaşamaları için her zaman çok çekici olmuştur. Bundan dolayı, bu bölgede geçmişten beri önemli bir yerleşim yeridir. Madencilik ve tarım işlerini Dardanlar hızla geliştirmiş ve kendi gereksinimleri için kullanmışlardır. Romalılar geldikleri ve bu yerleri ele geçirdikleri zaman, bu etkinlik dallarını tam gelişmiş bir durumda bulmuşlardır. Romalılar oturmuş olan tüm bu etkinliklere önem vermiş ve üretimi artırmışlardır.

Madencilik, Kosova'nın başta gelen ekonomi dalını teşkil ettiği, şehirlerin gelişme ve sıralanmasını, şehirlerdeki toplumsal ve etnik ilişkileri etkilediği sanılmaktadır.

Bundan başka, Nobırda'ya bağlı İzvor köyünde kaynadığı yerin yakınlarında, Kriva Reka'nın yukarı kısmındaki yerler özellikle ilginçtir. Rupçine adı verilen bu bölgenin yöreye Romalıların gelişinden daha önceleri bir yerleşim yeri olduğuna işaret edilmiştir.

Madencilik, ticaret, zanaatlar ve diğerkonomi dallarından başkatarım da özellikle ortaçağda gelişmiş ve bu nedenle, söz konusu etkinliklerin en çok geliştiğı Nobırda pek çabuk gelişmiş ve şehirler arasında ön plana çıkmıştır.

Gilan'ın çok yanında Glama adında bir bayır vardır ve bu bayırda eski zamanlardan kalma madencilik izleri açıkça görülmektedir. Bu bayırın adı da, altının 6/1 oranında bulunduğu gümüş ile altın karışımının bulunduğu maden filizi alaşımından meydana gelmiştir. Yanova'da bir bayır da Glama adını taşır ve yine bu bayırda da o zamanlarda madencilik etkinliğı gelişmiş bir durumda olduğu ifade edilmektedir.

Bu bayırın yakınlarındaki "Gavran" adlı yerde eski zamanlardan kalma oturma yerinin kalıntıları bulunmuştur.

Gilân'in yerleşim yeri olarak ne zamandan beri var olduğu net olarak bilinmemektedir. Fakat ortaçağdan kalma çeşitli belgelerde köy olarak anılmıştır. O zaman içinde, bu bölgenin bugün de varolan köylerden bazıları anılmaktadır. Köy olarak Gilân hakkındaki ilk bilgiler 1393 yılına dayanır. Gniyni adıyla anılmıştır.

XIV. yüzyılda bu bölgeye "İzvornik" adı da verilir. Sözkonusu bölgede köyler İzvornik bayır alanını kapsayan bölgede bulunmaktadır. Lovtse, Podgorye köylerinden başlayarak Bukovik ve Saparköylerine ve Doburçan'a kadar uzanan bölgeye bu isim verilmiştir. İzvornik adının ortaya çıkışı ile ilgili şöyle bir rivayet vardır. Güney Morava'nın en güney kısmındaki bir bayırda bulunan küçük bir kalenin adına bağlar. Bu kale, aslında, Gilân yolundaki Pograche köyü yanında bulunur ki bu köy de söz konusu kalenin adını almıştır. Bu kale bir zamanlar Nobırda'nın korunması için ilk mevzi olmuştur. Bu rivayete göre kaleye İzvornik (öldürme yeri) denmiş çünkü orada çok insan öldürülmüş ve bundan dolayı tüm bölge İzvornik adını almış.

XV. yüzyılın ilk 30 yıllık dönemi içinde Nobırda'da yaşayan ve ticaretle uğraşan Mihaylo Lukareviç'in tüccar defterinde, o zamanlarda Nobırda bölgesinde bulunan birçok köyün adı anılmaktadır.

Nobırda ve Gilan civarındaki yerleşim yerleri ve nüfus hakkındaki pek önemli ve hakiki bilgileri, 1455 yılından kalma Türk kadastro sayımı vermektedir, bu belgeleri Sarayevo Şarkiyat Enstitüsü Türkçe'den Hırvatça'ya çevirmiş ve 1972 yılında "Oblast Brankoviça, Opšti Katastrarski popis İz 1445 Godine başlığı altında yayınlamıştır.

Bu kaynağa göre Morava nahiyesinde, aşağıdaki köyler bulunmaktadır. Bugün belediye merkezi olan Vitina köyü o zamanlarda 104 hanesi olup sözkonusu bölgede en büyük köylerden biriymiş. Gırmova köyü 77 hane, Soyeva 72 hane Gırnaçar ve Tırstenik 50şer hane, Trepeza 49 hane, Klokot ve Stubla 47şer hane, Celekare 41 hane, Slatina 46 hane, Ribnik 45 hane, Zlatar ve Ramlân 40 hane, Yukarı Budriga 60 hane, Yukarı Trepeza 25 hane, Deveya ve Vladova 20şer hane, Partiş 17 hane, Nosare 10 hane, Vrapçiç 6 hane, Moramori 20 hane, Busiye 21 hane, Culukova 12 hane, Vırbitsa 73 hane ve Lalan 24 hane. 41 hanesi olan Gilân köyü ise Topola nahiyesine bağlıdır. Bugün için adı geçen bu köyler Gilan'ın bir bölümünü ve Kosova düzlüğünde kimi alanları kapsamaktadır.

Bu bölgedeki tüm yerleşim yerleri Nobırda Subaşısı Kasım Bey'e bağlıdır. Kasım Bey Nobırda'nın Türkler tarafından bir ocak 1455 tarihinde ele geçirildiğinde Fatih Sultan Mehmet tarafından Nobırda subaşısı olarak atanmıştır. Böylece Kasım Bey Nobırda'nın yöneticisi olmuştur. Fatih Sultan Mehmet Nobırda'nın Türkler tarafından ele geçirilmesine bizzat kendisi katılmış ve ele geçirdikten sonra bu şehirde üç ay oturmuştur. Aynı yılın Eylül ayının başlangıcında Sultan Murat'ın türbesini ziyaret ederek kurban kesmiş ve Priştine'den geçerek Üsküp ve Selanik yoluyla İstanbul'a dönmüştür (Nobırdalı, 2000:21-25).

Fatih Sultan Mehmet'in bölgeyi ele geçirmesiyle ilgili olarak şöyle bir metinde anlatılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet, Nobırdayı ele gerdiği zaman, refakatinde bulunan, şehir ile civarının ele geçirilmesinde en çok çaba harcayan ve Sultan tarafından Şehrin komutanı olarak atanan Bahti Paşa'ya hitaben şöyle der: "Şu Nobırda kalesinin en yüksek kulesine çık ve gözün görebildiği kadar arazi senin olacaktır, tüm bu arazide benim adıma egemenliğini sürdüreceksin". Bu paşa Nobırda'nın komutanı olarak Nobırda kalesinin en yüksek kulesine çıktığı zaman, Leskovaça'dan Kaçanik'a kadar uzanan alanı gözle görebilmiştir. Üsküp Karadağı'ndan Koliç ile Prapaştiça ile batıda Slivova köylerinin bulunduğu dağın ötesini görememiştir. Bahti Paşa Nobırda'da üç ay kaldıktan sonra, Sultanla birlikte İstanbul'a gitmiş, onun yerine başkası görevlendirilmiştir.

Bu köylerde tahıl gelirinden başka hayvan, meyve, sebze, bağcılık, ip, arı, değirmenler, kömür (odun yakarak yapılan kömür) ürünlerinden elde ettikleri gelirleri olduğu belirtilmektedir. Gilân civarında, Popovitsa bayırında, Glama bayır etrafında, Stanişor

köyünde bağıcılık oldukça gelişmiştir. Özellikle Morava boyunda olmak üzere kenevir de oldukça yetişen bir bitki olup son zamanlara kadar yetiştirilmiştir. Fakat şimdi giderek azalmaktadır.

Bu köylerin tümü şimdi de mevcuttur ve bunların sıralanış ve coğrafya bakımından olan durumlanna bakılırsa, görülecektir ki Nobırda'nın her tarafında, yakın ve uzak çevresinde bulunup Nobırdayı kuşatmış bir durumdadırlar. Bu yerleşim yerleri, Nobırda'dan gözle görülebilen alanın hemen de tümünü, özellikle işlenir arazinin pek verimli ve zengin olan bölümünü kapsamıştır.

Gilân birkaç yüzyıl köy olarak belirmiş, Nobırda'dan yönetim, ekonomik ve kültür rolünü yavaş yavaş alacak bir merkez olarak seçilinceye kadar" söz konusu bölgedeki köylerden hemen de hiçbir bakımından ayrılmamıştır. Bu köy, Gnyilane adıyla ilk kez söz konusu bu Türk kadastro sayımında anılmıştır ve bu adı bugün de taşımaktadır. Fakat Türkler daha geç yazılan yazılarda ve günlük konuşmada Gnyilane değil, Tilân, Arnavutlar ise Cilan diye adlandırmaktadırlar. Türklerin, bu Bölgelerde 500 yıl egemenlik sürdürmelerine rağmen, bu yerlerin adlarını değiştirmediklerini de anmak ilginçtir. Bu yerler, kendi adlarını bugüne dek korumuşturlar.

Evliya Çelebi, 1562 yılında Nobırda'ya gitmek üzere bu yerlerden geçerken, Gilânı yerleşim yeri olarak anmıyor, Moravayı anmaktadır.

Köy olarak, Gilân 1822 yılında, Kosova halkının Malik Paşa Cinoli'ye , bunun akrabaları ve dostlarına karşı öfke ve protesto gösterisinin yapıldığı zamanda belirmiştir. Ömer Nakiçeviç bu olayları "1822 yılında Kosova Halkının Öfke ve Protesto Gösterisi" başlığı altındaki kitabında anlatmıştır. Bu kitap 1959 yılında yayınlamıştır.

Bu kitaptaki bilgilerden Gilan'ın o zamanlarda da köy olduğu ifade edilmektedir. Cinoliler Nobırda'ya geldikten birkaç yıl sonra Gilan'da kimi tesislerin yapımına başlamışlar, kendi ünlü konağını yaptırmışlardır. Şimdiki Gilan'ın Cinoliler ailesi ve diğer Nobırdalılar tarafından 1800 yılından daha önceden kurulmaya başlandığına dair bilgiler de vardır.

Cinolilerin XVIII. yüzyılın aşağı yukarı ikinci yansında (bazi kimselere göre 1780 yılı sularında) Nobırda'ya gelerek o zamanın Nobırda Subaşısını rivayetlere göre kendi

selamlığının bodrumunda öldürdükten sonra egemenliği ele almışlardır. Ancak Nobırda'nın artık eskisi gibi olmadığını, hem gelişme bakımından hem de var olan normal yaşam bakımından özel bir perspektife sahip olmadığını sezmiş olmalıdırlar.

Bu şehrin toplumsal-ekonomik ve siyasi gücü, eskisine asla benzememiştir. Nobırda'nın maden ocakları, döküm hanesi ve darphanesi artık çalışmamış, ticaret zanaat ve diğer etkinlikler de büyük bir hızla düşüş göstermişlerdir. Nüfus sayısı da giderek azalmıştır. İnsanlar o zamanın Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerine taşınmışlardır.

Fakat Nobırda bu ekonomi tesislerinin kapatılmasından sonra da şehir olarak bir müddet daha ayakta durmuştur. Bundan dolayı, Cinoliler yerli halkla birlikte Nobırdayı söz konusu durumdan çıkarabilmek için bir çözüm bulmaya uğraşmışlardır. Fakat, siyasi egemenlik merkezini, bununla birlikte ekonomi ve kültürel gücü ve Nobırda'dan başka bir yere, onların düşüncesine göre daha iyi, daha uygun ve geleceği daha büyük olan, yeni kurulacak ve yavaş yavaş gelişerek o bölgenin güçlü toplumsal-ekonomik ve siyasi merkezi olabilecek bir yere taşınmaktan başka çıkış yolu bulamamışlardır.

Gilân köyünün bulunduğu yer, şehrin kurulması için yeteri kadar uygun görülmüştür. Çünkübu bölge Güney Morava'nın geniş, verimli ve zengin düzlüğünde ve Vranya-Priştine, Kumanova-Nobırda ve Karadağ üzerinden geçen Üsküp-Nobırda yollarının kavşağında bulunmaktadır.

Gilân, Cinolilerin düşüncesine göre, siyasi ve askeri egemenlik merkez olmanın yanında o bölgenin toplumsal ekonomik ve kültür merkezi olup kendi gelişmesiyle derece derece olarak şehir haline gelmeliydi. Türkler, siyasi idare merkezini Gilân'a ancak iyice yapılan hazırlıklardan sonra taşımışlardır.

1896 yılında yazılan Kovsa Salnamesine göre Gilan kasaba olarak ifade edilmektedir. Gilan Çarşı, Cami-i Atik, Cami-i Cedid, Varoş-ı bala, Vezir ve bir Kıbtî mahallesi olmak üzere 6 mahalleden oluşmaktadır. Yine bu salnamede Gilan kumsuz ve killi balçıktan oluşan bir ova üzerinde bulunduğu için sulak ve balçıklı yere "kinila" denmesi sebebiyle Gilan isminin bu kelimededen ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Gilan kazası doğuda Preşova, Batıda Priştine, Kuzeyde ise Firizovik ve Orhaniye ile sınırlıdır (Ağanoğlu, 2000: 206).

O dönemde Gilan halkının büyük bir çoğunluğu manifaturacı, bakkal, terzi, kunduracı, demirci, urgancı olarak çalışmaktadır. Ticaret hayatı açısından Gilan'da her sene mayısın 15. ve haziranın 20. günlerinde büyük bir hayvan panayırı kurulduğu yine salnamede geçen bilgiler arasında yer almaktadır.

Tarım açısından bakıldığında özellikle buğday, mısır, arpa, çavdar, patates yetiştirilmektedir. Ayrıca kenevir yetiştiriciliği de yaygındır. Halk yün ve kenevirten yaptığı ürünleri diğer kasabalara satarak güzel bir gelir elde ediyordu. Ayrıca üzüm yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Bununla birlikte çok olmasa da şarap yapıldığı da salnamede yer alan bilgiler içerisinde yer almaktadır.

Kasabada yaklaşık 30.000 dönüm ormanlık alan bulunmaktadır. Halk yakacak ihtiyacını bu ormandan sağlamaktadır. Ayrıca ormandan kesilen ağaçlar diğer bölgelere pazarlanmaktadır.

Gilan kasabasında önemli bir su geçmez. Bana suyu ve Morava deresi en önemli akarsularıdır. Bana suyu daha çok kasabanın merkezinin su ihtiyacını karşılarken, Morava deresi arazilerin sulanmasında kullanılmaktadır. Ayrıca bu dere üzerinde kasabanın ihtiyaçlarını karşılamak için değirmenler de bulunmaktadır.

Salnameye göre o dönemde kasabada iki cami, bir medrese, bir tekke, bir kilise bir rüşdiye, yirmi han, bir hamam, 242 dükkan, iki değirmen bulunmaktadır.

Kazada ayrıca krom, simli kurşun, bakır, çinko, nikel, manganez madenleri bulunmaktadır. Bu madenleri bir kısmı o dönemde ruhsatlı olarak çalışmaktadır.

Kazada ekşi su adıyla bilinen bir kaynak suyu da çıkmaktadır. İdrarda meydana gelen taşların düşürülmesine faydalı olan bu su Gilan'ın Jinta karyesi civarındadır. Ayrıca Hoca taşı suyu adıyla bilinen ve mayasıyla iyi geldiği söylenen bir su da kaza sınırları içerisinde çıkmaktadır. (Ağanoğlu, 2000: 207-209).

Bugünkü yapıya bakacak olursak Gilan Belediyesi Priştina'nın 47 km güneydoğusunda iyi tarımsal şartları olan verimli bir araziye yerleşmiştir. Belediye 515 km lik bir araziye kaplar ve 63 köyden oluşur. 4 köyde Kosova Arnavutları ve Kosova Sırplarından oluşan karma bir nüfus vardır. 9 köyde özellikle Sırplar yerleşmiş, sadece 1 köyde Türk nüfusu vardır. Şehir merkezinde Arnavutlar, Sırplar, Romlar ve Türkler birlikte yaşarlar.

Gilan etrafındaki Podgradje, Prilepnica ve Kmetovce'de yer alan demir, kurşun gibi maden kaynakları açısından zengindir.

Şu an Gilan'ın toplam nüfusu 132 bin civarındadır. (www.gjilani-com.org, 10.05.2008)

Ekonomi

Kosova'nın geri kalan kısmında olduğu gibi ekonomi alanında yüksek oranda işsizlik egemendir. Bütün önemli şirketler geçmişte devlete aitti ve KTA bu mülkiyet konularını çözmekle görevlendirildi. Son dönemde özel girişimciler bazı faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu faaliyet alanlarının %90'ı lokantalar, mağazalar oluştururken yalnızca %10'u yerel üretim faaliyetlerine ayrılmıştır.

2500 civarında küçük esnaf vardır. Savaş sonrası bölgede faaliyet gösteren UNCA, KFOR, OSCE gibi uluslararası kuruluşlar bölgenin ekonomik kalkınması için de faaliyet göstermektedirler. (www.gjilani-com.org, 10.05.2008)

Alt Yapı

Savaş süresince Gilan Kosova'nın diğer bölgeleri kadar görmese de yıllarca süren ilgisizlik, bakım eksikliği alt yapı sisteminde zarara yol açmıştır.

Şehrin trafik ağı az gelişmiştir. Caddelerin ve sokakların durumu pek iç açıcı değildir. Özellikle uluslararası kuruluşların nakliye araçlarının yol açtığı yoğun trafik bu durumu daha kötü bir hale getirmektedir. Ancak yine bu kuruluşlar trafik yoğunluğunu azaltmak için yeni yollarda yapmaktadırlar. Özellikle Gilan çevre yolu projesi bu anlamda şehir trafiğini rahatlatacak önemli bir projedir.

Şehirlerarası ulaşımı sağlayan özel otobüs hatları ve taksiler vardır.

Gilan bölgesinin tek su kaynağı Hidroteknika adlı barajdır. Ancak bu barajın acil olarak bakıma ihtiyacı vardır. Özellikle İsviçre hükümeti buranın bakım onarım giderleri için destek olmuştur.

Belediyenin ayrıca bir atık madde toplama tesisi vardır. Belediye yaşanan sıkıntılar içerisinde hizmetlerini de yerine getirmeye çalışmaktadır. Özellikle çöp toplama faaliyetleri aksatılmadan yapılmaya çalışılmaktadır.

Kosova'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Gilan'da da en önemli problem elektrik kesintileridir. Sürekli olarak gün içerisinde belirli saatler de elektrikler kesilmektedir. Özellikle esnaf bu durumda büyük sıkıntı yaşamakta, bu sıkıntıyı giderebilmek için jeneratörler kullanmaktadırlar. (www.gjilani-com.org, 10.05.2008)

Sağlık

Şehir merkezinde 435 yataklı bir hastane bulunmaktadır. Bunun dışında bir ilk yardım merkezi bulunmaktadır. Yaşlılar ve engelliler için ilde bir merkez bulunmamaktadır. Bu kişiler için en yakın sağlık merkezi Priştina'dadır. (www.gjilani-com.org, 10.05.2008)

Eğitim

Bölgedeki eğitim kurumları etnik kimliğe göre ayrılmıştır. 22 adet Arnavutların, 15 tane Sırp'ların gittiği ilkokul vardır. Ayrıca Panesh köyünde 1 karma ilkokul vardır. Arnavut öğrenciler sabah, Sırp öğrenciler öğleden sonra okula devam etmektedirler. Türkler Arnavutların gittiği okula gitmektedirler. Belediye'den alınan bilgilere göre bu okullara giden Türk öğrenci sayısı 100 civarındadır. Yine bölgede 8 Arnavut, 7 Sırp lisesi bulunmaktadır. Ancak bu okullar sayı olarak yeterli değildir.

Gilan'daki eğitim kurumlarında yaklaşık olarak 1600 civarında personel çalışmaktadır. Çalışan personelin %81'i Arnavut, %19'u Sırp'tır. Türk personelin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu kurumlarda çalışanların maaşları UNMIK tarafından karşılanmaktadır.

Genel olarak eğitim binaları kötü durumdadır. Özellikle 2002 yılında yaşanan deprem sebebiyle binaların durumu daha da kötüleşmiştir. Uluslar arası kuruluşlar bu binaların bakım onarımı hususunda da faaliyet göstermekte ancak bu destek yeterli olmamaktadır. (www.gjilani-com.org, 10.05.2008)

Coğrafi ve Demografik Yapı

Kosova, 41° 50' 58" ile 43° 15' 42" kuzey enlemi ve 20° 01' 30" ile 21° 48' 02" doğu boylamı arasında uzanır. Kosova'nın nüfusu yaklaşık olarak 2.000.000'dur. Kosova coğrafi olarak iki oavadan, Kosova ve Metohiya ovalarından teşkil olur. Şar dağının, Dinara dağlarının ve Kopaonik dağının yamaçlarına kadar uzanan Kosova bölgesi İbre, Lepenats, Beyaz Drim, İpek Bistriçası ve Kriva Reka nehir geçitleriyle Adriyatik, Ege Denizi ve Balkan yarımadasının iç kısımlarına bağlıdır (Koro, 1999, 22).

Kosova'nın %36,5'ini havza arazileri kaplamaktadır. Bu havzaları Lab, Kriva, Reka, İbar ve üst Marova'nın nehir vadileri kuşatmaktadır. Dağlık araziler ise yüzeyin %37'sini oluşturur. Kosova'nın iç kesimlerinde deniz seviyesinden yükseklik ortalama 500–600 m civarındadır.

Kosova'nın en büyük nehirleri İbar, Beyaz Drina, Lepenci, Sitnitza ve Binça Morava'dır. Bunlardan Beyaz Drina Adriyatik denizine, İbar ve Binça Morava Karadeniz'e, Lepenci de Ege denizine dökülmektedir. Gazivoda, Batllava ve Badovc yapay gölleri, Obiliç, Priştina ve Mitrovitza'daki içme suyu ve sulama ihtiyaçlarını karşılamının yanında termoelektrik enerji elde etmek için kurulmuştur.(www.kosova.ihh.org.tr, 10.01.2008).

Kosova, 10.861 kilometrekarelik küçük bir yüz ölçüme sahip olmasına rağmen, Balkanlarda önemli bir konuma sahiptir. Coğrafi konum olarak, Avrupa kıtasının güneyinde bulunur ve Balkan yarımadasının kuzeybatısında yer alır. Türkiye ile batı Avrupa ülkeleri arasında köprü görevini görür. Komşuları, Kuzeybatısında Karadağ, kuzey ve doğusunda Sırbistan, güneyinde Makedonya ve güneybatısında Arnavutluk.

Kosova'nın iklimi karasal iklimdir. Kışları soğuk ve kar yağışlıdır, yazları ise sıcak ve kurak geçer. Özellikle ekim - aralık ayları arasında yoğun yağış görülür.

Kosova'nın topraklarının büyük bir kısmı dağlık arazidir. Makedonya sınırı boyunca Şar dağları uzanmaktadır. Burada kış turizmi faaliyetleri yapılmaktadır. Brezovica en önemli kış turizmi kentlerinden birisidir. Kosova dağları çok yüksek ve dik yamaçlara sahiptir. 2656 m ile Djeravica zirvesi ülkenin en yüksek doruğudur. Drenica, Carraleva gibi kentleri bu bölgelerdeki yüksek yamaçlara kurulmuş yerleşim birimleridir.

Kosova'nın güneybatısında Arnavutluk Alpleri uzanmaktadır. Kuzeyinde ise Kopanik Dağları bulunmaktadır.

Kosova, Sırbistan'ın güney batısında bulunan ve Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya ile sınır komşusu olan bir bölgedir ve Metohiya bölgesi ile beraber Kosnic olarak anılır. Kosova, kelime olarak "kuş ovası" anlamına gelmektedir ve Balkanlara yapılan Osmanlı öncesi Türk göçlerinden kalma bir isimdir. Metohiya ise Yunan kökenli bir kelime olup "manastır ve kiliseler bölgesi" anlamına gelmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi bu bölge dini açıdan büyük bir öneme sahiptir ve Sırp Ortodoks Kilisesi'nin

Patrikhanesi'nin de bu bölgede oluşu Sırların Kosova'ya duygusal açıdan bağlanmalarına neden olmaktadır. Avrupa'nın en zengin linyit yataklarına ve değerli madenlere sahip olmanın yanında jeopolitik açıdan da kilit noktada bulunmaktadır. Bu husus geçmişten bugüne pek çok dış gücün (Osmanlı imparatorluğu, İtalya, Nazi Almanyası, ve günümüzde ABD). Kosova'ya duyduğu ilginin nedenini açıklar (Malcolm, 1999: 24-26).

Kosova'nın tarih boyu hep önem taşımasının nedenlerinden biri coğrafyaya daha doğrusu jeolojiye dayanır. Bu özellikle bölgenin doğu yarısı için geçerlidir. Burası bütün güneydoğu Avrupa'nın mineral bakımından en zengin bölgesidir. 1920'lerde bir Britanya şirketinin açtığı Trepça madeni savaştan sonra Avrupa'nın en büyük kurşun ve çinko kaynağı durumuna gelmişti. Ayrıca ülkenin magnezit üretiminin yarısı burada gerçekleştirilmekteydi. Yugoslavya dünyanın üçüncü büyük magnezit üreticisiydi. Batı Kosova'daki krom ve boksit yatakları da büyük önem taşır. Bölgede bir miktar bakır ve demir cevherinin yanı sıra kömür yatakları da yer alır. 1941'de Yugoslavya'yı işgal eden Hitler, Alman işgal bölgesinin bu zengin maden yatakları ve bu madenleri işleyen fabrikaları içine almasını sağlamaya dikkat etmiştir (Malcolm, 1999: 27).

Gilan ismi Arnavutça Gjilani veya Gjilan, Sırpça Gnjlane şeklinde ifade edilmektedir. Kosova'nın doğusunda yer alır. Şu anda güvenliği KFOR'a bağlı ABD askerleri tarafından sağlanmaktadır. Arnavutların çoğunlukta olduğu şehirde aynı zamanda Türkler, Sırlar ve Romlar yaşamaktadır. Ayrıca Gilan'a bağlı Doburçan köyünde de Türkler yaşamaktadır. Merkezi 42.47 kuzey, 21.48 doğu koordinatlarında bulunmaktadır. (www. westtraiken.com, 27.12.2007).

Kosova 2 milyonun üzerinde nüfusa sahiptir. En büyük yerleşim merkezi başkent Priştina'dır. Ancak nüfusla ilgili bilgilerde pek çok çelişki bulunmaktadır. Nüfus sayımıyla ilgili olarak yapılan görüşmelerde sayımın sağlıklı olarak yapılmadığına dair bilgiler edinilmiştir. Kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalarda da bu çelişki görülmektedir. Çeşitli kaynaklarda 1.800.000 ile 2.200.000 arasında çeşitli rakamlar telaffuz edilmektedir.

Gilan 132.000 civarında bir nüfusa sahiptir. Bu nüfusun yaklaşık olarak %87'sini Arnavutlar, %9,5'ini Sırlar, %0,7'sini Türkler ve %2,7'sini Romlar oluşturmaktadır.

Rakamsal olarak ifade etmek gerekirse 117.000 civarında Arnavut, 12.500 civarında Sırp ve 950 civarında Türk yaşamaktadır. Dikkat edilecek olursa Türk nüfus maalesef çok azalmıştır. Nüfusun kadın ekek olarak dağılımına bakacak olursak 68.000 erkek, 64.000 kadın yaşamaktadır (www.gjilani-komuna.org, 10.05.2008).

1.3. Kosova'da Etnik Yapı

Kosova'daki etnik yapı Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nin tamamını kapsayan etnik mozaik ile çok büyük benzerlikler içermektedir. Aslında bu benzerliğin ana nedeni Eski Yugoslav Cumhuriyeti içerisinde yaratılmaya çalışılan "Yugoslavlık" olgusundan beslenmektedir. Ayrıca tüm etnik kimliklerin tarih boyunca bu coğrafya içerisinde dağınık yerleşiminden kaynaklanır. Örneğin Eski Yugoslav Cumhuriyeti içerisindeki Bosna'da nasıl Boşnaklar, Hırvatlar, Sırlar, Arnavutlar ve Karadağlılar bir arada yaşıyor ise, aynı gerçekler ile Kosova'da da karşılaşılmaktadır.

Kosova'nın etnik yapısı incelendiğinde Arnavut nüfusunun çok yoğun olduğu görülmektedir. Bunun dışında Sırlar, Türkler, Romlar, Boşnaklar, Makedonlar, Karadağlılar, Ulahlar, Hırvatlar ve Goralılar Kosova'da yaşamaktadır.

Sırların iddialarına göre, Kosova toprakları Sırların Balkanlar'a yerleştiği ilk zamanlardan bu yana kendilerine ait en önemli yerleşim yeridir. Ayrıca Sırp kültürünün ve Ortodoks Kilise yaşantısının beşiği konumundadır. Sırların ilk büyük Ortodoks Kilisesini inşa ettikleri yer olan Rascia bu doğrultuda çok büyük bir önem arz etmektedir.

Boşnaklar, Bosnalı Müslümanlar olarak bilinir. Sırp-Hırvat dilini konuşurlar. Genellikle bugünkü Bosna topraklarında yoğunluk oluşturmalarına karşın, Kosova'da ve Türkiye'de de yaşamaktadırlar. Boşnaklar kökenleri itibari ile Slav ırkındandır. Osmanlı döneminde Arnavutlar gibi İslam dinini benimsemişlerdir.

Sırlar Boşnaklar ile aynı ırktan olmalarına rağmen, Boşnakların Müslüman olması nedeni ile aralarında büyük bir nefret oluşmuştur. Zaten Sırlar bu nefretlerini Bosna katliamı sırasında apaçık ortaya koymuşlardır.

Sırp akademisyenler Boşnaklara yönelik düşmanlık üzerine kurdukları tezlerinde, Boşnakların aslen Türk olduğunu ve bu yüzden Balkanlar'dan çıkarılmaları gerektiğini

savunmuşlardır. Hatta Bosna katliamlarının ardından, Türklerden intikamımızı aldık şeklinde yapmış oldukları açıklamalarında bu düşünceyi daha açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadırlar.

Makedonlar Sırpça'dan son derece farklı, Bulgarca ile yakından akraba olan bir dil konuşurlar. Makedon nüfusun hemen hemen tamamı Ortodoks Hıristiyan'dır. Günümüzde Kosova topraklarında Makedonlara pek rastlanmamaktadır. Makedonya'da ise azımsanmayacak oranda Arnavut azınlık yaşamakta olması, Makedonları Kosova'da meydana gelebilecek olaylara karşı hassas konuma sokmaktadır.

Etnik bakımdan Karadağlılar, Sırpın bir kolu olarak kabul edilir. Ortodoks Kilisesine bağlı olmaları nedeni ile, Hırvatlar ya da Bosnalılardan çok Sırpın kültürel dünyası ile yakın ilişki içindedirler.

Çingenerler, Mısırlı, Aşgali ve Rom olarak da adlandırılırlar. Bu gurupların tamamı birbirleri ile yakın ilişkileri olmasına karşın, kendilerini farklı bir tanımlama ile adlandırılmasına olumlu yaklaşmaktadırlar. Çünkü Eski Yugoslav Cumhuriyeti içerisinde, aynı zamanda günümüz Kosova'sında siyasi olarak ayrı temsil hakkı elde etmeyi amaçlamaktadırlar.

Goralılar genellikle Prizren'in güney kesiminde, Arnavutluk'a yakın dağlık ve engebeli arazide yaşamaktadırlar. Goralıların yerleşik olduğu coğrafyadan ötürü, Kosovalı Arnavutlar Goralıları Dağlı olarak adlandırmaktadır. Goralılar, büyük ölçüde hayvancılık ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Yaşadıkları bölgenin zorlu yapısı, ulaşım imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle Goralı insanı genellikle kapalı bir kültürel yapı içerisinde yaşam mücadelesi vermiştir. Goralıların kökeni ile ilgili iki yaklaşım mevcuttur. İlki Goralıların Slav kökenli olduklarıdır. İkinci yaklaşım ise Goralıların aslında Peçenek Türklerinden geldiği yönündedir.

Kosova'da yaşayan Türk nüfus Prizren'de ve Prizren'e bağlı Mamuşa köyünde yoğunlaşmıştır. Ayrıca Priştine, Mitroviça, İpek ve Gilan'da da Türkler yaşamaktadır. Burada yaşayan Türkler kurmuş oldukları dernekler ve Kosova Türk Demokrat Partisi'nin çatısı altında kimliklerini ve kültürel değerlerini muhafaza etmek için yoğun çaba sarf etmektedirler. Kosova'da yaşayan Türkleri Arnavutlaştırmaya yönelik, ciddi bir baskı söz konusudur.

BÖLÜM 2 : GİLAN'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİ

2.1. Doğum

İnsan hayatının başlıca üç geçiş dönemi vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Bu dönemler çerçevesinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek bu dönemleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektir. Bunların amacı kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktır. Çünkü inanişaya göre insan bu dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.

Bu üç önemli geçişten ilki doğumdur. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil tüm yakınları da sevindirmiştir. Çünkü her doğum soyun sayısını artırmakta ve bu artışta gücün artması anlamına gelmektedir. Özellikle küçük topluluklar, nüfusun çokluğu oranında kendilerini güçlü hissederler. Diğer yandan doğum anne ve baba olan bireylere duyulan saygınlığı artırır. Eğer bir sorundan dolayı çocuk olmuyorsa, hem kadın hem de erkek toplum tarafından küçümsenir (Örnek, 2000:131).

Doğum olayı biyolojik bir olay olduğu kadar etrafında kümelenen pek çok âdet ve inanmayla aynı zamanda sosyo-kültürel bir olaydır. Yaşamın başlangıcı olması ve doğumdan öncesinin bilinmezliği, topluluğun yeni bir birey kazanmasının getirdiği mutluluk, mucizenin ilk ayağı olan doğumu, önemli bir geçiş dönemi yapmıştır.

Doğum olayı çocuk için olduğu kadar anne ve baba için de bir geçiş dönemidir. Anne ve baba da doğumla birlikte yeni rol ve statüler kazanmaktadır. Yanı sıra çocuğun içine doğduğu ve kültürel kimliğini kazandığı toplumda öncelikle annesinden kültürlendiği ve annenin çocukla birlikte doğum sürecini biyolojik olarak bire bir yaşadığı göz önüne alınırsa, çocuk dünyaya gelmeden evvel anne ekseninde görülen bir takım inaniş, âdet ve uygulamalar da doğum geçiş döneminin kapsamına girmektedir (Ercan,2002:35).

Türklerde aile, toplumun en küçük, aynı zamanda en sağlam çekirdeğini oluşturmaktadır. Özellikle atalar kültürüyle ilgili ata ruhlarına ait inançlardan dolayı aile, kutsal sayılmakta ve baba ocağı diye adlandırılmaktadır. Kutsal olması yanında sosyal bir kurum olan ailenin varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanmaktadır. Doğum olayı her

toplumda bir sevinç kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda çocuğun dünyaya nasıl geldiği hususu insanlar arasında merak konusu da olmaktadır.

Toplumda ve aile içerisinde doğumla birlikte kadına duyulan saygı arttığı gibi, onun birey olarak toplum içindeki yeri de sağlamlaşır. Doğum kadının ve erkeğin güven duygularını geliştirir. Erkek, çocuk sahibi olmakla hem geleceğini garantiye alır, hem de çevresinde saygınlığı artar.

Doğum ile birlikte dünyaya gelen toplumun yeni ferdinin hem ailesine, hem de toplumuna faydalı ve hayırlı bir insan olması için bütün imkânlar seferber edilir. Çocuk ailenin bir parçası olacak ve ailenin soyunu devam ettirecek, ailedeki dayanışma ve gücün artmasına katkı sağlayacaktır.

Tarih boyunca aileler ne kadar çok çocukları olursa kendilerini o kadar güçlü hissetmişlerdir. Çünkü nüfus aynı zamanda gücün de göstergesiydi. Türklerde yaygın olan “çocuk ailede ocağı tüttürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını ve aileye bakış açısını ortaya koymaktadır.

Geçiş dönemlerinde ilki olan doğum dünyanın her yerinde olduğu gibi Gilan’da da aile için büyük bir sevinç kaynağı olarak kabul edilmektedir. Her aile neslinin devam etmesi, toplum içindeki itibarının korunması için mutlak surette çocuk sahibi olmayı istemektedir. Bundan dolayı evlenen çiftler bir an önce çocuk sahibi olmaya çalışırlar. Kosova’nın etnik yapısı gereğince nüfus aynı zamanda bir güç unsuru olduğu için geçmişte aileler en az 3–4 çocuk düşünürken, ekonomik şartların da etkisiyle günümüzde çok çocuk düşünülmemektedir. (K1,K2,K13,K5)

Geleneksel doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç evreden oluşur (Artun, 2005 : 126).

2.1.1. Doğum Öncesi

Bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar vermeden başlayıp, doğum olayının başladığı ana kadar olan dönemi kapsamaktadır. (Artun, 2005 : 127).

Evlilik, doğuma izin veren bir geçiş olduğuna göre, çevreleri tarafından evli çiftlere öncelikle çocuk sahibi olmaları için telkinlerde bulunulur. O kadar ki evli kadının

doğurmaması, belki de, evlenmemiş kadının doğurması kadar ilgi ve heyecanla karşılanır (Güvenç, 1999:243). Doğum hayatın başlangıcıdır ve yüzlerce âdetin inanmanın uygulandığı dönemdir. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetlere, gelenek ve göreneklere uymak gerekmektedir.(Altun, 2004: 102).

2.1.1.1 Kısırlığı Giderme – Gebe Kalma

Evlenip eş olan kadınla erkeğin bir de çocuk sahibi olması istenir. Çocuk sahibi olarak değerini kanıtlayamayan kadın horlanır, kusurlu ve kısır, tutuk, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç muamelesi görür. Aile bütünlüğünü sağlamak kendini sevdiren, kabul ettirmek için kadının bir an önce çocuk doğurması gerekmektedir.

Toplumumuzda kısırlık kadına özgüdür, erkeğin de kısır olabileceği düşünülmemekle suç hep kadında aranır. Bu nedenle, gebe kalmak isteyen kadın çocuk sahibi olabilmek adına çeşitli çareler aramak, önlemler almak zorundadır (Altun, 2004: 102).

Daha evlenmeden önce genç kız, çocuğu olup olmayacağını öğrenmek için sabırsızlık gösterir ve fal türünden bazı işlemlere başvurur. Kadının çocuk, özellikle erkek çocuk, sahibi olabilmesi için, evliliğin en başında uygulanan işlemler vardır. Gelinin yatağında gerdekten önce erkek çocuk yuvarlamak, kucağına erkek çocuk vermek gibi. Bütün bunlar bir çeşit tedbirdir. Ama evlendikten sonra çocuk olmuyorsa, bunun giderilmesi için değişik yollara müracaat edilir (Boratav, 1984: 143).

Halkımızın doğum öncesi inançlarını, çocuklarının olması, doğacak çocuklarının kız veya erkek olması, ölmeyip yaşamaları, istenilen bir mesleğe sahip olmaları şeklinde sıralamak mümkündür (Kalafat, 1996a: 6).

Çocuk sahibi olabilmek için yapılan uygulamalar, üç grupta toplanabilir: 1. Dinsel-büyüsel işlemler, 2. Halk hekimliği alanına girenler, 3. Tıbbî uygulamalar.

Dinsel-büyüsel nitelikte olan uygulamalarda yatırlara, türbelere, ziyaretlere gidilir. Buralarda dua edilir, kurban kesilir, adak adanır. Hocalara, büyücülere gidilir. Onlardan muska alınır. Onların okuyup, üflediği yiyecek ve sular içilir (Örnek, 2000:133).

Yatırlara adak adamak, ona bir dileğin gerçekleşmesi için başvurmaktır. Adayan kişi bu eylemiyle, yatırım kendisiyle Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanmıştır.

Dileği gerçekleşince adağım, yatıra aracılığı karşılığı verdiği sözü, yerine getirir. Adak kurban ise bir hayvan kesip fukaraya dağıtır, bir bağış ise onu türbeye veya bekçisine verir, bir eylem ise (Kur'an okuma, namaz kılma gibi) onu yerine getirir (Boratav, 1984: 42).

Muska, Arapça'da "yazılı şey" anlamına gelen musha kelimesinin halk ağzından bozulmuş biçimidir. Hastalıkları sağaltma veya düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kağıda denir (Boratav, 1984: 119). Bu amaçla çocuğu olmayan kadınlara muska yazdırılır.

Bunlardan başka çocuk sahibi bir kadının avucundan su içmek, doğum sancısı çeken kadının ısırıldığı elmayı yemek, yeni doğum yapmış bir kadının çocuğunun eşi üzerine sıcağı sıcağına oturmak gibi döl verme yeteneği olanların gücünü kısır olana geçirme ilkesine dayanan yöntemlere de başvurulur (Boratav, 1984: 144).

Halk hekimliği ve geleneksel sağaltmayla ilgili olan işlemleri ise şu şekilde ifade edebiliriz.

Bu işlemler çoğunlukla döl yatağının soğuklamış, eğrilmiş veya kapalı olması ihtimaline karşı uygulanır. Bele şişe çekme, küllü veya tarçınlı sıcak banyolar, tütsü veya çeşitli buğulara oturtma, ekmek pişirildikten sonra, fırında oturtmak, kaplıcalara gitmek soğuklamaya karşı alınan tedbirlerdir. Döl yatağının kapalı olması durumunda kara bir tavuğu yumurtasının sarısı üzerine karabiber karıştırarak, sıcak temiz bir beze sarılıp döl yatağına sokulur. Bu işlemde kara tavuk yumurtası kullanılması, büyüklük bir işlem olma özelliği de katıyor (Boratav, 1984: 144-145). Döl yatağının eğriliğini düzeltmek içinse bel çektirilir, karın ovulur, bacakları açık bir şekilde oturup yere doğru eğilmek, baş aşağı tutulmak gibi içinde jimnastik hareketleri de bulunan çeşitli yollara başvurulur.

Yumurta ile kireç karıştırılarak bele sürülür ve kadın bu şekilde bir saat kadar yüzü koyun yatar (Örnek, 2000:133).

Şifalı su inancı ve şifalı suyun çocuk sahibi olma itibariyle kullanım biçimleri Türk soylu halklar arasında çok yaygındır. Bu amaçla yapılan uygulamalar daha ziyade Nevruz ve Hidrellez de olmaktadır. Bu inançların merkezinde su kültü vardır (Salih, Kalafat, 2000: 49).

Tıbbi müdahale ise daha çok kırsal alanda yaşayanların ekonomik durumlarıyla geleneklerine bağlılıkları ve doktora gitmeyi ayıp saymaları nedeniyle az kullanılan bir yoldur. Bu yöntem erkekler tarafından daha çok kullanılır.

Eski Türkler, çocuk sahibi olmak için, kutlu olduğunu kabul ettikleri akarsu başlarında Tanrı'ya yakarır, buralarda yatarlardı. Bu tür mekânlara “Elmalı Yerler” denirdi (Kalafat, 2000: 16).

Manas Destan'ında hatununun kısırılığından şikâyet eden Yakup Han: “Alalı ondört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.” (İnan, 2006:168). demektedir.

Türklerde döl, zürriyet kutsaldır. Allah'ın bir lütfudur. Hamd edilmeyi gerektirir (Kalafat, 2007: 22).

Anadolu'da elma ve nar zürriyetin simgesidirler. Rüyada nar görmek, nesil bereketi olarak yorumlanır. Narın cennet meyvesi olduğuna, bir tanesinin dahi yere düşürülmemesi gerektiği inancı vardır (Salih, Kalafat, 2000: 49).

Gaziantep ve çevresinde çocuksuz kadına Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi kısır, kör ocak, dölü yok, dölsüz, uğursuz kadın, meyvasız ağaç, zürriyetsiz, çocuksuz erkeğe de, kısırak, tohumuz, iktidarsız, hadım ve kör ocak gibi isimler verilmektedir. Bu adlandırmalardan, çocuk sahibi olamamanın, ocağın sönmesi ile eşdeğer tutulduğunu anlaşılmaktadır (Yüksel, 2007: 49).

Kahramanmaraş'ta çocuğu olmayan kadın, Malik Ejder türbesine gider, çocuğu olunca da burasını 7 yıl üst üste ziyaret eder. Marmara Ereğlisi'nde çocuk isteği ile türbelere, içine taş konmuş beşik bırakırlar. Amasya'da çocuksuz kadınlar çocuk sahibi olmak için, bazı kaynak suların başında, ulu akaçların altında veya türbelerde dileklerde bulunurlar. Bu şekilde doğum yapan kadının çocuğuna "Satılmış" ismi verilmektedir. Bazen de çocuk isleyen anne namzedi, türbe türünden bu tür yerlere çocuk elbisesi bırakırlar. Böylece çocuk sahibi olacaklarına inanılır. Aydın-Yenişehir'de çocuğu olmayan kadınların sıcak su içerisinden çakıl almaları halinde hamile kalabileceklerine inanılır. Trabzon'da çocuğu olmayanlar, olsun diye Hıdırellez'e denize girerler (Kalafat, 1996a: 5).

Diyarbakır ve çevresinde, çocuğu olmayanlar ve doğan çocukları yaşamayanlar Sultan Şeymus Türbesi'ni ziyaret ederler. Dua edildikten sonra türbenin incir ağacından yedi tane incir alınır ve hergün bir tanesi yenir. Çocuk doğduktan sonra türbeye gidilerek bebek içeride bulunan beşikte sallanır. Erkek ise “Şeymus”, kız ise “Sultan” adı verilir. Adaklar yerine getirilir (Beysanoğlu, 1982: 7-8).

Yozgat'ın Halaç Türkmenleri'nde düğün bayrağı direğinin altına elma, ayna, şeker ve tuz koyarlar. Elma, kızıl elma Türk halk inanç kültüründe, gelecekte haber alma, geleceğe mesajlar verme, çocuk edinme, bahtın açılması, çocuk edinme, sevgiliye kavuşma ve benzeri hallerde önemli yer tutar (Kalafat, 2007: 23).

Gaziantep'te gebe kalamayan kadın maddî ve ruhsal önlemler alır. Maddî önlem olarak, ailenin ebesine başvurur. Ebe kadının belini ovalar, “mecleme” adı verilen bir tür yakı yapıştırır. Mecleme kendiliğinden ayrılıncaya kadar belde kalır. Bu yakı ebenin kadının belini ovalamasından sonra uygulanır (Güzelbey, 1982: 19). Ruhsal önlem olarak Allah'a yalvarır ve adak adar. Adakların en yaygını, kurban kesip etini yoksullara dağıtma ve mevlit okutmadır. Bir diğer ruhsal önlem erenlerin türbelerinin ziyaret edilmesidir. Bu sebeple Gaziantep'te yatırlara “ziyaret” denmektedir. Yatır ziyaretinde adaklar adanır, dua edilir. Bu ziyaretler sonucunda doğan çocuğa yatırın adı verilir (Güzelbey, 1982: 20). Yatır ziyaretinden sonra çocuk doğarsa adaklar yerine getirilir. Kurban adanmış olanlar yedi yıl üst üste bu adağı yerine getirirler. Bu çocuklara “yedi kurbanlı” denir (Güzelbey, 1982: 21).

Gaziantep'te, çocuk olsun diye kadının beline hamur yapılır, konur, üzerine mum ve küp kapatıp eti çekilirdi. Mecleme yumurta ve sabunla yapılan bir tür yakıdır. İslahiye'de iki çeşit sakızla yakı yapılır. Sakızlar eritilir ve bezin üzerine sürülür, bele yapıştırılmak suretiyle uygulanır. Ardı ardına düşüklerde veya çocuğun sürekli yaşamaması halinde "tabe" inancı var olduğu için büyüsel bir takım işlemlere başvurulur. Çocuğun sürekli olarak kaybedildiği durumlar için kullanılan "tabe" kavramı, korku anlamında algılanan bir hastalık olarak telakki edilir. Bu durumda hoca bir ipe dua okuyarak ipi kadının beline takar ve kırk gün belde kalır. Çocuk doğduktan sonra da hocaya götürülüp onun belirlediği isim konur. Muska yazılır, kadın bunu sürekli boynunda taşır. Kadının beline kırmızı kuşak bağlanır (Yüksel, 2007: 53-61).

Urfa'da hiç çocuğu olmayan veya kız çocuğu olup erkek çocuğu olmayan kadın ve erkeğe “körocak” denir. Kısırlığı gidermek için, bir bezin üzerine dövölmüş kara sakız serilir ve kadının beline sarılır. 15-20 gün belde sarılı olarak kalır. Yumurta akının üzerine kaya tuzu ekilerek üç gün kadına içirilir. Ziyaret yerlerine gidilir. (Nahya, 1984: 73-74).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde kısırlıkla ilgili olarak, yatırlara giderek çocuk olması için dilek ve adakta bulunulur. Ayrıca, gelini kazanda kaynatılan saman ve süt buğusuna oturtmak, beline karasakız (yakı). bağlamak, karabiber, üzüm, sarımsak döğüp kadının rahmine koymak gibi pratikler uygulanmaktadır. (Türk, 1989: 106-107).

Ankara'nın Elecik Köyü'nde, gebeliği zor geöen, karnında çocuk durmayan kadınlar için düğuğu önleyici bir tedbir olarak “kilit vurma” pratiği uygulanmaktadır. Hocaya okutulan kilit, gebe kadının beline takılmakta ve kırk gün çıkarılmamaktadır. Daha sonra dualarla kilit alınır (Erdoğan, 1996:186).

Samsun'da doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik öncesi dönemde başlar. Gebe kalamayan kadınların gebe kalmaları, erkek çocuğu olmayanların erkek çocuğa kavuşmaları için yoğun faaliyetler olur. Bu faaliyetlerden en önemlisi bir yatırı ziyaret etmek, orada dilek dilemek ve adak adamaktır. Çocuğu olmayan kadın buğuya (özellikle kaynayan sütün buğusuna) oturtulur. Böylece hamile kalması sağlanır Çocuğu olmayan kadın denizde kayıkla gezdirilirse çocuğu olur (Şişman, 2002: 445-447).

Balıkesir'de çocuğu olmayan kadınlar, Çırpılı Dede, Şıp Şıp Dede, Kepsut Dede, Murad Dede, Barak Baba yatırlarını ziyaret ederler. Barak Baba yatırına gidenler yanlarında bir kurban götürürler. Kurban kesildikten sonra çocuk isteyen kadın türbeye girer, Fatiha okuyarak yerleri süpürür. Türbelerde dua edip, adaklar adanır. Çocuğu olanlar adaklarını yerine getirir ve bunu etrafa duyururlar (Kaya, 1997: 283-285).

Harput yöresinde vakti geötiği halde çocuğu olmayan kadınlar, adını çevredeki Hazar Gölü'nden aldığı sanılan “hazarı” adındaki bir cins elmayı, hocalara okutarak yarısını kendileri, diğer yansını ise beylerine yedirdikten sonra çocuklarının olacağına inanırlar. Ayrıca, oğlan evine getirilen gelinde olabilecek böyle bir uğursuzluğun önüne geömek için de, damat tarafından gelinin başına bir elma atılır. Yörede çocuğu olmayan kadınlar

için uygulanan bir diğerk pratik ise, "Muhammed" adı bulunan yedi ayrı evden toplanan mihların (çivi) dayı adayı tarafından demircide bir adet bilezik yaptırılarak kadının bileğine takılması şeklinde ortaya çıkar. Bu davranıştaki amacın, yedi ayrı evden alınan kutsal demirlere ait "kuvvet ve koruma" unsurlarının, İslâmiyet'teki "Muhammed" adının kutsiyetiyle birleşip, doğma ve çoğalmaya yönelik dinî-sihri bir güç oluşturmaktır (Araz, 1995: 90-91).

Kocaeli'nin Antaplı, Bağıranlı ve Safalı köylerinde yaşayan Türkmenlerin kısırlığı gidermek için uyguladığı pratiklerden bazıları şunlardır: Eski ebelere gidilir. Rahim dönükse, diplomasız ebelere giderek yatağını çevirttirir. Bele testi vurdurur. Ekmeğe kibrit dikilerek bel bardakla çektilir. Âdetliyken bele tuz bağlanır. Yumurtanın sarısı göz taşına bulanır bele sürülür. Sarımsak dövülür, tülbende bağlanır ve rahme sıvanır. Süt buğusuna oturtulur. Yulaf kaynatılır, buğusuna yatırılır. Kadın kendini terletir. Araba zinciri suda kaynatılır, kızgın demirin sıcaklığına oturulur. Erkeklerle yatarken aşağıya tereyağ sürülür, sonra ayaklar birleştirilip havaya dikilir. Fesleğen otu kaynatılır ve içilir. Kaburga kaldırılır. Göbek bakılır. Yata yata hamilelik geçirilir. Kadın hocaya gider ve okunur. Muska yazdırır. Adak yerlerine gider ve çocuk sahibi olmak için adak adar (Altun, 2004: 105-106).

Bayır-Bucak Türkmenleri'nde çocuğı olmayan kadınlar, geceleri nur indiğine inanılan bazı ziyaretlere giderler. Bu tür yatırların "iyiler"den olduğuna inanılır. Buralarda "kan akıtılır", kurban kesilir, fakirlere yemek adanır, "niyet çaputu" bağlanır (Kalafat, 2007: 53).

Batı Anadolu ve Balkan Türkleri'nde gelinin ilgili kanalları kapalıysa, keçi derisi yüzülür. Anne adayının bel ve karın kısmına sarılır. Keçi derisi kuvvet verir ve eti sıkar, kanalları tıkayan oluşumun atılmasını sağlar. 45-60 gün sonra kadın analığa hazır olur, inancı vardır (Kalafat, 2000: 9).

Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde bulunan Demir Baba Türbesi'ne Müslüman Türkler, Hıristiyan Gagavuz Türkleri ve Hıristiyan Bulgar Slavları, yan yana adaklar adarlar, dilekler tutarlar. Buraya en çok kısırlığın tedavisi için gelinir. Kırçali sancağı Koşukavak kasabasında Seyit Baba, Kırçali kasabasına yakın Salman Baba türbelerine, Anadolu'da Yozgat ilinin Sorgun ilçesine bağlı yörelerdeki Çeltik ve Halil Baba dağında bulunan evliya türbelerine, Giresun ili Bulancık ilçesinde Karacalar, Dokuz

Oğul, Boynuzlu Tekke türbelerine uzaktan, yakından gelirler. Oralarda kurban kesilir. Dualar edilir. Çocuğu olmayanlar, çocukları olsun diye, ağırları olanlar, arzuları olanlar dileklerinin gerçekleşmesi için giderler. Bazı ziyaretlere kısır kadın, çok çocuklu kadınlarla gider Çok çocuklu kadınlar, kısır kadını türbenin etrafında “Atını sattı, yanına kulun kattı” diyerek, yedi defa dolaştırırlar. Bulgaristan Varna sancağı Gani Mahallesi ve Kırcali sancağı Cebel Kasabası gibi birçok yerde türbelerde mezar taşına bez bağlama âdeti de vardır. Varna sancağı Emirküü köyü, Kırcali sancağı Sultan Yeri bölgelerinde Çocuğu olmayan kadın, Mehmet adlı çocuğu olan yedi evden para toplayıp, kendisine elbise diktirip, giydiği zaman, çocuğu olacağına inanılır. Kısır kadının, kısırlığından kurtulması için, başka bir tedavi şekli Kayseri ili Yeşilhisar ilçesinde rastlanır. Buralarda Sultan Sazlığı etrafında kısır kadın 7 kez dolanırsa ve o suya 7 kere dalıp çıkarsa, kısırlıktan tedavi olacağına inanılır (Tacemen, 1994: 30-40).

Makedonya'nın Dedeli Köyü Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınlar Ömer Baba'nın türbesine giderler. Bu türbeye genç kızların kismetlerinin açılması için de gidilir. Türbe ziyaretlerinde Kur'an-ı Kerim okunup dua edilir (Kalafat, 2000: 15).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınların uyguladıkları pratiklerden bazıları şunlardır: Koyun veya keçi kesilip soyulduktan sonra derisi alınır ve çocuğu olmayan kadın boynundan beline kadar bu deriye sarılarak yarım saat kadar bekletilir. Muska yazdırılır ve pamuktan yapılmış bir iple kadının boynuna asılır. Kutsal yerlere götürülür ve orada Allah'tan yardım istenir. Çocuk dünyaya geldikten sonra ona, “Bebe Nazar”, “Bibi Nezire” gibi isimler koyulur. Doğumdan sonra çocukla beraber ziyarete gidilerek kurban kesilir ve çocuğa uzun ömür vermesi için Allah'a dua edilir. Kabil'in batısında Çeşme-i Safa adı verilen bir kaynak suyuna gidilir. Kadınlar yıkanıp gusül abdesti aldıktan sonra bu sudan içer. Okunmuş siyah narlardan yedirilir (Çelik, 2001: 10).

Ulu kabirlerden çocuk edinme inancı, Kamizm dönemi Türk halk inanç sisteminin bir ürünüdür. İslamiyet'te “Veli Kültü” olarak devamlılık göstermiştir. Türk halkları arasında çok yaygın olan bu inanca göre, Allah'ın halis kullarının Allah indinde itibarlı yeri vardır. Bu şahıslar dileğin Allah'a ulaşmasına yardımcı olurlar. Bunların mezarları da istek iletilmesinde etkilidir (Salih, Kalafat, 2000: 32).

Azerbaycan Quba'da çocuğu olmayan kadına “sonsuz kadın” erkeğe de “sonsuz erkek”

denir. Sonsuz demek onun evladı yok. sonu yok demektir. Hamile kadına, iki canlı, hamile, ağır ayak, yüklü, boynu dolu, koynu dolu denmektedir. Çocuk olmadığı zaman burada önce kadın suçlanır. Çocuğu olmayan kadınlar yatırlara giderler. Yatırın bahçesindeki ağaçlara, ip, beşik, yağlık bağlarlar. Adak adar, kurban keserler. Kurbanı çiğ olarak yatırda bulunanlara pay ederler. Bu hisseyi de eve getirip konu komşuya dağıtırlar. Çocuk doğunca çocuğa o yatır sahibinin adı konur. Kurkiç ebe denen kadınlar tarafından otlardan elde edilen çaylar kadına içirilir. Kaynamış pambuk otu kadına sarılır. Kadının beli çekilir (Balıkçı, 1999: 5).

Kırgız toplumunda çocuğu olmayan erkek ve kadınların her ikisi de hor ve hakir görülmele birlikte, kadınların daha çok hakir görüldüğü dikkat çekmekte, oldukça zor durumda kaldıkları müşahede edilmektedir.

Çocuğu olmayan kadınların uğursuz sayılıp, hakir görülmesinin belirtisi olarak onlar, beşik toyu, evlenme toyu vb. törenlere, toplumsal ve hayatî olaylara aktif olarak katılamazlar.

Kırgızlar'da çocuksuz bir kadın, çocuklu bir eve girerse, ondaki olumsuzluğun o evdekilere de geçeceğinden, eve uğursuzluk geleceğinden, nazar degeceğinden korkarlar.

Kırgızlar'da kutsal yerlere sığınma, oralardan medet umma uygulamasının oldukça eskiden beri mevcudiyetini göstermektedir. Buna göre çocuğu olmayan kadınlar kutsal yerlere, mezarlara, türbelere, dağlara, sulara, ağaçlara sığınırılar. Buralarda kurban keser, dua edip çocuk sahibi olmak isterler. Bir müşkülü gidermek amacıyla kurban kesmek âdeti eski Türk inanç sisteminden kaynaklanan bir uygulamadır. Türkler ata ruhlarını memnun etmek, Tanrıya isteklerini kabul ettirmek için kutsal sayılan yerlerde kurban keserlerdi. Bu ihtiyaç içinde olan her insan kendi yakınındaki kutsal yer ve mezarları ziyaret eder (Polat, 2003: 53-57).

Çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanmaktadırlar. Kırgız-Kazaklar'da kısır olan kadınları sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu veya su yanında koyun kesip gecelemeletedirler. Kırgızlar'da Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük

şamanların mezarları İslamlaştırılmış ve evliyaların türbeleri olmuştur (İnan, 2006: 167-168).

Gelenekselliğin hâkim olduğu bölgelerde genellikle erkeğe kusur bulunmamakla beraber, erkeğin de bazı yollara başvurduğu görülür. Bu yolların başında tıbbi müdahale gelir. Doktor muayenesinden sonra koca karı ilaçlarına başvurulur. Yaygın olmamakla birlikte fındık, koç yumurtası, fıstık gibi şeyler de yenir. Bu arada yatırlara, kaplıcalara, içmelere gidilir (Örnek, 2000:134).

Gilan'da geçmişte evlenen çiftlerin en kısa süre içerisinde çocuklarının olması beklentisi vardır. Bu süre içerisinde çocuk olmazsa çareler aranmaya başlanır. Günümüzde çocuk sahibi olamayan kadınlara bakış değişmiştir. Öncelikle, genç çiftlere çocuk sahibi olabilmeleri için daha fazla zaman tanınmaktadır. Geçmişte dinsel büyüsel işlemler ve halk hekimliği ilaçlarına dayalı çarelere başvurulurken, günümüzde tıbbi müdahaleler daha fazla yapılmaktadır. (K1,K2,K9,K12,K22)

Çocuk sahibi olunamadığı durumlarda, Türk topluluklarının genelinde olduğu gibi burada da kusur kadında aranmakta, uygulama ve pratiklerin büyük çoğunluğu kadın üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Günümüzde ise bu durum değişmiş, çocuğa sahip olmak için kadın ve erkek birlikte çareler aramaya, tedavi olmaya başlamıştır.

Özellikle çocuğu olmayan kadını buğuya oturtma olayı sıklıkla görülür. (K1,K4, K10, K11, K15) Sıcakın kadına iyi geldiğine dair bir inanış vardır. Isıtıcı, yakıcı ya da yumuşatıcı özelliği olan çeşitli madde ve otlarla yapılan buğuyla rahim yolunun açılması, iltihabın kurutulması amaçlanmaktadır. (K1, K4, K17, K23, K28)

Bölgede kısırlığı giderme ve gebe kalmak için yapılan geleneksel uygulamalardan biri de Tapanıçsa denilen yere gitmek ve burada bulunan dut ağacına bez bağlamak yaygın bir rittir. (K1, K2, K4, K29, K30)

2.1.1.2. Gebelikten Korunma

Günümüzde gebelikten korunmak amacıyla uygulanan tıbbi yöntemler hayli ilgi görmekte ve uygulanmaktadır. Fakat istenmeyen gebeliğin önlenmesinde, var olan gebeliğin sonlandırılmasında geleneksel yöntemlere de başvurulmaktadır.

Toplumumuzda çocuk, hele de erkek çocuk, önemsenmesine rağmen aileler bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmayı tercih etmekte, aksi durumda da tıbbi yöntemlerin yanında doğum kontrolünü sağlamak, istenmeyen gebeliği sonlandırmak için Anadolu'nun pek çok yerinde birtakım geleneksel pratiklere başvurulmaktadır. Bu geleneksel pratikler her zaman istenilen doğrultuda sonuç vermediği gibi kadının da ölümüne sebebiyet verebilmektedir (Altun 2004: 107).

Samsun'da Çocuk düşürmek isteyen hamile kadın "Ebegümece" otunu kaynatıp içer ve rahmine koyarsa çocuğu düşer (Şişman, 2002: 446).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde gebelikten korunmak amacıyla, rahme sabun koymak, çocuğun düşmesini sağlamak amacıyla ağır yük kaldırmak, yüksek yerden atlamak, ebemkömece denilen otun kökünü zeytinyağı ile karıştırıp rahme koymak gibi uygulamalar yapılmaktadır (Türk, 1989: 106-107).

Azerbaycan Quba'da çocuğunu düşürmek isteyen kadın, kına içer. Druj adı verilen ot kaynatılıp suyu içilir. Soğan kabuğunu kaynatır suyunu içer. Yüksek yerlerden atlar, beline kalın kese koyar (Balıkçı, 1999: 5).

Kocaeli'nin Antaplı, Bağıranlı ve Safalı köylerinde yaşayan Türkmenlerinin doğum kontrolünü sağlamak, istenmeyen gebeliği sonlandırmak için uyguladıkları pratiklerden bazıları şunlardır:

Çocuğu düşürmek için kına içilir. Ağır kaldırılır. Yüksek yerden atlanır. Sarmaşık kaynatılır suyu içilir. Rahme sabun konulur. Sabunun çocuğu bozduğu düşünülmektedir. Ebegümece rahme konulur. Rahme aspirin konulur. Sarmaşık dalının kabuğu soyulur ve rahme konur. Tavuk gübresi kaynatılır ve üstüne sığacağına yatırılır (Bel sığağa gelince çocuk boşalır ve düşer.). Yulaf kaynatılır ve üstüne sığacağına yatırılır (Altun, 2004: 107-108).

Araştırma sahamızda da görülen en yaygın uygulama tıbbi işlemlerdir. Çocuğun olmaması için tıbbi korunma yöntemleri kullanılmakta ama yine de gebe kalınırsa çocuğu düşürmek için çeşitli yollar denenmektedir. Özellikle ağır eşya kaldırarak, rahme sabun koyarak ve yüksek yerlerden atlayarak çocuk düşürülmeye çalışılır. (K10, K11, K17, K18)

2.1.1.3. Hamilelik

Hamilelik bireysel bir olay olduğu kadar, aileyi topluma bağlayan ve ailenin sürekliliğini sağlayan bir süreç olduğu için aynı zamanda toplumsaldır. Dolayısıyla kadının hamile olduğu anlaşıldığında kendisinden başlayarak sırasıyla ailesini, yakın çevresini ve toplumu ilgilendiren bir süreç başlamış olur. Kadın hamileliği ile birlikte, aile içinde ve toplumda o ana kadar sahip olduğu rol ve statüsüne bir yenisini ekleyecektir. Bu yüzden hamilelik, kadın için, biyolojik olduğu kadar psikolojik ve sosyal açıdan da önemli bir geçiş dönemidir (Ercan 2002: 57).

Hamileliğin başlangıcı ile birlikte, hem kadını hem de doğacak çocuğu maddî manevî anlamda kötülüklerden koruyacak pek çok pratik uygulanmaktadır.

Doğumun başlangıç aşaması olan hamilelik aileyi sevince boğan bir olaydır. Hamilelik geleneksel kültürümüzde özellikle evin erkeklerinden bir süre gizlenir.

Hamile olmanın belirtileri mide bulantısı, yemeklerden tikslenme, halsizlik ve adetten kesilme olarak ifade edilmektedir.

Kadının hamilelik durumunu belirten ad ve yakıştırmalar, onun bedeninin aldığı biçimden başlayıp, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yanlarıyla değerlendiren bir nitelik kazanmaktadır.

Hamileye ülkemizde yüklü, gebe, karnı burnunda, doğurucu, ağır ayak, aylı günlü, iki canlı karnı burnunda gibi isimler verilmektedir. Aynı isimleri araştırma sahamız olan Gilan'da da görmek mümkündür.

Gilan'da gelin, gebeliği uygun bir dille ailesine bildirir. Hamileliğin ortaya çıkmasından sonra, kadının kendi ailesinin ve erkeğin ailesinin kadınları, doğacak olan bebek için giysiler, yatak malzemesi gibi hazırlıklar yapılır. Gilan'da hamile kadına ağır işler verilmez . (K1, K4, K10, K23)

2.1.1.4. Aşerme

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde hamile kadında görülen haldir. Halk arasında aşerme adıyla anılan sözcüğün aslı “aş verme” şeklinde olup, “yiyecek şeylerden tikslenme” demektir. Beğermemek kötölemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk

arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1984: 146). Bu kelimeye ölkemizde aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık vb. değişik isimler verilmektedir. Sivas Divriği'ye bağlı Güneyevler Köyü'nde aşermeye, gelinin "yernik olması", (Türk, 1989:116) Urfa'da "aşyirmek, yirikyirmek" (Nahya, 1984: 75). denmektedir.

Kadın bu aşamaya gelince bazı yiyecekleri yemeye bazılarını ise yememeye özen gösterir. Bu yiyecekler fizyolojik bakımdan kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilir, içilirken, bilinçaltında yatan benzetmeli (analojik) büyüünün etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi, baharatlı şeyler yemekten kaçınır ya da ailesi tarafından yememesi hususunda zorlanır. Çünkü bu davranışlar çocuğun kız olacağına yorumlanır. "Ye ekşiyi, doğur Ayşe'yi" sözü de bu tutumdan gelir. Buna karşılık tatlı şeyler yemesi ise oğlan çocuğa yorumlanır. "Ye tatlıyı, doğur atlıyı" sözüyle de açıklanır. Başka bir inanış da kadının tatlı, ekşi ayırmadan canı neyi istiyorsa onu yemesidir. Eğer yemezse bunun zararını çocuğun çekeceğine ve çocuğun şaşı, eğri kulaklı vb. olacağına inanılır (Örnek, 2000: 134).

Türkmeneli'de aşermeye Azerbaycan Türklerinde olduğu gibi "yeriklemek" denir. Yerikleyen annenin canının çektiği şeyin alınmaması halinde doğacak çocukta "yerikleme nişanı" olur. Canı üzüm çektiği halde yiyememiş annenin çocuğunda üzüm salkımı gibi lekenin oluşması bu şekilde izah edilir. Bazı yörelerde, anne adayının karnını kaçması halinde bebeğin vücudunda leke oluşacağına inanılır (Kalafat, 2000: 161).

Urfa'da hamile kadın canının çektiğini yemelidir. Kadının yediği şeyleri gizlice almamasına özen gösterilir. Gizlice alırsa çocuğun hırsız olacağına inanılır (Nahya, 1984: 75).

Amasya ve Samsun yörelerindeki bir halk inancına göre “aşeren kadın, çekim halinde”dir. O anda rastladığı şeyi çeker. Trabzon, Bayburt ve Gümüşhane'de yaşayan aşerme ile ilgili bir inanca göre, Aşeren hamile kadına canının çektiği şey verilmezse, doğacak çocukta bir arıza kalacağına inanılır (Kalafat, 1997: 250).

Azerbaycan Quba'da, aşermeye “**yerikliyor**” denir. Hamile kadının canının istediği şeyleri yemesine özen gösterilir. Aksi takdirde çocuğun vücudunda bir iz, leke kalacağına inanılır. Kadın güzele çok bakar, elma üzüm çok yer. Meyveyi çok yiyen kadının kuvvetli olacağına ve çocuğunun güzel olacağına inanılır. Hamileyken kötüye sakata bakılmaz. Kadının karnında çocuk ilk oynadığı zaman kadın ilk kime bakarsa çocuğun ona benzeyeceğine inanılır (Balıkçı, 1999: 5).

Aşermeyle ilgili inançlar Türkmeneli halkında da vardır. Bu bölgede aşermeye “yeriklemek” denir. Yerikleyen annenin canının çektiği şeyin alınmaması halinde doğacak çocukta "yerikleme nişanı" olur. Canı üzüm çektiği halde yiyememiş annenin çocuğunda üzüm salkımı gibi lekenin oluşması bu şekilde izah edilir. Bazı yörelerde, anne adayının karnını kaşınması halinde bebeğin vücudunda leke oluşacağına inanılır (Kalafat, 2007: 206).

Hamilelikte aşerme, Bağıranlı, Antaplı ve Safalı'da yaşayan Türkmenler tarafından gerginlik, ağzın bozulması, bozgunluk diye adlandırılır. Çocuğa kalmak, aşermek, ağzı bozulmak, bozgunluk olmaktır. Böyle kadınlarda, yiyeceklerden, kokulardan tiksime, mide bulantısı, kusma, uyku hali, halsizlik hissi gibi belirtiler vardır. Aşermeyle ilgili inanmalar şunlardır:

Bozgunluk çeken kadın canının çektiği her şeyi yemesi gerektiğine inanılır. Bozgunluk çeken kadın fırın önünden geçerken, kokar diye pişen ekmekten, pideden mutlaka tattırılır. Hamile kadın, bozgunlukta canının istediği bir yiyeceği yiyemezse, elinin tabanını mutlaka yalamalıdır. Aksi halde doğacak çocuğun bir yerinin eksik olacağına inanılır. Aşermek hamile kadın için zor bir durumdur. İlk çocuğunda aşeren, "bozgunluk çeken" bir kadına, köpeğin yalağına gizlice sürülen bir yiyecekten yedirilirse, ikinci hamileliğini rahat geçireceği, bozgunluk çekmeyeceğine inanılır (Altun, 2004: 113-114).

Araştırma sahamız olan Gilan'da da hamile kadının vakitli vakitsiz yiyecek şeyler istemesi olayına aşermek adı verilmektedir. (K1, K4, K10,K11, K14) Anne adayının canı ne çekmişse onu bulup getirmek gerektiğine inanılır. Aksi takdirde doğacak çocuğun vücudunda iz olacağına inanılır. (K1, K4, K17, K23, K28) Arzu edilen yiyecek ile doğacak çocuğun cinsiyeti arasında da bağ kurulur. Anadolu'da pek çok yerde olduğu gibi Gilan'da da tatlı yiyecekleri isteyen hamile kadının erkek, ekşi yiyecekleri yiyen kadının ise kız doğuracağına inanılır. (K1, K4, K17, K23, K28)

Araştırma sahamız olan Gilan'da aşerme ile ilgili olarak hamile kadına istediği şeylerin yedirilmesi gerekliliği üzerinde durulur ve aksi halde kadının göğüsleri şişer, göz hakkı kalır, çocuk özürlü doğar gibi inanışlar vardır. (K1, K4, K10, K23, K28) Arzu ettiği şeyi yiyemeyen kadın bunun üzüntüsüyle bir yerini kaşırsa bebeğin vücudunun o yerinde ben olacağına inanılır. (K1, K4, K10) Aşerme döneminde kadın meyvelerden bolca yerse çocuğun akıllı olacağına inanılır. Ayrıca yeşil meyve ve sebzelerden bolca yerse çocuğun yeşil gözlü olacağına, kara üzüm yerse kara gözlü olacağına, ayva yiyenlerin çocuğunun güzel olacağına inanılır. (K1, K4, K10, K23, K28)

Kadının yememesi gereken yiyeceklerin başında ise balık gelir. Eğer kadın balık yerse çocuğun özürlü olacağına, ağzının balık ağzına benzeyeceğine, derisinin pul pul olacağına dair bir inanış vardır. (K10,K11, K23, K28,K29)Ayrıca tavşan eti yemenin de çocuğu özürlü yapacağına inanılır. (K17, K23)

2.1.1.5. Gebe Kadının Kaçınmaları-Uygulamaları

Çocuk sahibi olmak için başvuru olan çareler hatırlandığında kadınların hamilelik döneminde ne derece dikkatli olmaları gerektiği gerçeği anlaşılacaktır. Zira önceden de zikrettiğimiz gibi önemli olan sadece hamile kalmak, çocuk doğurmak değil, onu sağlıklı bir şekilde dünyaya getirip, büyütüp yetiştirmektir (Polat,2003 :66).

Kadın gerek gebeliği, gerekse lohusalığı süresince çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve ona göre davranması istenir. Bu durumda kadın gebeliği boyunca bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli saydığı işlemlere uymak zorundadır (Örnek, 2000: 135).

Gebe kadın doğacak çocuğun olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri ise uygular (Artun, 2005: 132).

Gebe kadının yediği şeylerin, sık sık baktığı insanların, hayvanların da çocuğun huyuna, vücut yapısına, yüz özelliklerine etkiye bulunacağı sanılır. Bunun için kadın, doğacak çocukta kusur niteliğinde bir iz bırakması mümkün olan şeyleri yemekten, böyle kimselere bakmaktan kaçınır. Hele özürlü kimselerle alay etmesi çok tehlikeli sayılır, bunun sonucu olarak çocukta aynı kusurun olacağına inanılır. Çalınan şeylerin, gizlice alınan yiyeceklerin de doğacak çocukta bir iz bırakacağına inanılır (Boratav, 1984: 146-147).

Anne karnındaki çocuğu olumlu ya da olumsuz etkileyeceğine inanılan birtakım benzetmeli (analojik) işlemler vardır. Gebe kadın bunlardan kaçınmaya ya da yerine getirmeye çalışır. Ayıya, maymuna, deveye bakmaz, balık, tavşan, paça, kelle yemez, cenazeye bakmaz, gizli, saklı bir şeyi alıp yemez. Bu kaçınmaların dışında yapmak istenilen bazı davranışlar da vardır. Aya, gökyüzüne, güzel kimselere bakar, gül koklar, ayva, elma, yeşil erik, üzüm yer (Örnek, 2000: 137-138).

Urfa'da gebe kadınlar ayıya, tavşana bakmaz, bakarsa çocuk baktığı hayvana benzer. Can eriği yemez, yerse çocuğun başında erik büyüklüğünde çıban olur (Nahya, 1984: 75).

Afyon Bayat'ta ana rahminde gündüz döllenmiş çocuğa, "Gündüzleme" adı verilir. Böyle bir çocuğun aileye ve topluma yararlı olmayacağı inancı egemendir (Aydın, 2001: 40).

Erzurum'un köylerinde, hamile kadının akşam namazından sonra dışarı çıkması iyi sayılmaz. Akşam namazından sonra kapı önüne, eşiğe ve evin dışına sıcak su serpemez. Çünkü bu yerlerde bulunan cinler yanar ve sakat kalırlar, kendilerine karşı kin beslerler, yarın doğum yapınca çocuğa musallat olur, ciğerini söküp götürürler. Bütün inanç ve normları, hem gebe kadının hem de çocukla alakalı bir takım pratikleri ihtiva eder. Bu pratik ve inanmaların temelinde eski Türk inançlarının büyük tesiri olduğu aşikârdır (Türkdoğan, 1982: 588).

Samsun'da kadınların hamilelik dönemleriyle ilgili inanışlardan bazıları şunlardır: Hamile kadın cenazeye bakarsa doğacak çocuğunun benzinin sarı olacağına inanılır. Kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak olan çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği gıdanın rengine benzer bir

iz oluşur. Kadın aşerdiği dönemlerde kime zıt olursa çocuğu ona benzer. Hamile kadın elma yerse doğacak çocuğu güzel olur, ayva yerse çocuğun benzi sarı olur. İğne hamile kadına elden verilmez, yere konularak verilir. Eğer elden verilirse doğacak çocuk çok zayıf doğar. (Şişman, 2002: 446).

Kandıra Türkmenlerinde gebe kadının çocuğunun güzel olması için uyguladığı pratiklerden bazıları şunlardır:

Çocuğun güzel olması için bozgunlukta güzele bakılır. Anne çocuğun kendisine benzemesini isterse aynaya bakar. Çocuğun gözleri mavi olsun diye denize bakılır. Çocuk kara gözlü olsun diye zeytin yenilir. Sarımsak yenilirse çocuk beyaz olur. Ayva ve yumurta yenilirse çocuk gamzeli olur. Bebek annenin karnında oynadığında aya bakılırsa, ay gibi güzel bebek olur. Anne en çok kime bakarsa, çocuk ona benzer. Bu yüzden güzele, sevilen, beğenilen birine bakılır. Çocuk kime benziyorsa annenin o kişiyi çok sevdiğine inanılır. Babaya benzerse çocuk, sen en çok o sülaleyi seviyorsun denilir. Çocuğun iyi huylu olması için anne iyi huylu insanlarla güzel insanlarla görüşür. Hamile kadın "Allah bana iyi huylu, hayırlı evlat ver." diye dua eder.

Gebe kadın doğacak çocuğun sağlıklı ve güzel olması için bir takım kaçınmalarda bulunur. Bunlardan bazıları şunlardır:

Ayıya, maymuna, deveye çocuk çirkin olur diye bakılmaz. Mübarek gecelerde gebe kadın kocasıyla yatmaz. Gebe kadın çocuk kemiksiz olur diye balık yemez. Çocuğun dudağı yarık olmasın diye tavşana bakılmaz. Çocuğun benzi sarı olmasın diye cenazeye bakılmaz. Doğan çocuk cenaze geçerken uyutulmaz. Beşiğin yeri çocuk uyuşuk, tembel olmasın diye değiştirilir. Ciğere, ete bulaşmış bir elle vücudun herhangi bir yerine dokunulmaz. Gebe kadın sakız çiğnemez, çocuğun ağzında sakız gibi bir et parçası olacağına inanılır. Doğacak çocuğun huyunu etkileyecek düşüncesiyle annenin sinirli ve gergin olmaması gerekir. Kötü huylu çocuklar kınanmaz, kınanırsa doğacak çocuğun da ona benzeyeceğine inanılır. Kötü insanlar görünce yol değiştirilir, görmezden gelinir (Altun, 2004: 115-116).

Gaziantep'te hamile kadının çirkin şeylere bakmaz, güzel şeylere bakar. Hamile ciğer yemez. Çocuk kıllı olur diye tüylü meyve yemez. Çocuğun gözü kırmızı olmasın diye

hamile balığa bakmaz. Yılan bakılmaz, çocuk sivri dilli, hain, suskun olur. Yılan süründüğü için çocuk geç yürür. Çilek yenirse çocuk lekeli olur (Yüksel, 2007: 83).

Özbek Türklerinde doğum yapacak kadın "düğün eti" yemez, yemesi halinde doğacak çocuğunun 9 ay 9 gün 9 saat sonra değil de, 10-11 ay sonra dünyaya geleceğine inanılır. Özbekistan'da iki kat ayal (çift canlı kadın) doğum yapıncaya kadar saçını kesmez. Resim çektirmesi halinde ömrünün kısılacağına inanılır. Anneler doğum esnasında yalnız bırakılmazlar. Yanına, ekmek, soğan, sarımsak, biber, tuz, bıçak, kamçı, ısırık (üzerlik) konulur (Kalafat, 1997: 250-251).

Gilan'da karnındaki bebeğin annenin bütün davranışlarından etkileneceği yönündeki düşünce sebebiyle, anne adayının bazı davranışlardan kaçınması veya yapması gerektiği düşünülür. Hamilelik süresince tek başına dışarı çıkmaz. Eğer çıkması gerekiyorsa yanına bir yakını alarak çıkabilir. (K1, K4, K10, K17, K23, K28)

Gebe kadın, gebelik süresince kötü bilinen şeylere bakmaz, gizli olarak hiçbir şey yemez. Doğacak olan çocuğun yüzünde leke gibi bir iz belireceğine inanılır. (K1, K4, K10, K15, K17, K23, K28)

Doğacak çocuğun obur ve açgözlü olmaması için gebe kadının imrenmemesine dikkat edilir. Yanında yenilen şeyden gebe kadına da ikram edilir. (K1, K4, K10, K15, K17, K23, K28)

Kimseyi taklit etmez ve kötü şeylere şaşmaz. Böyle davranırsa doğacak çocuğun da aynı özellikli olacağına inanılır. (K10, K17, K23, K28)

Hamile kadınların ölünün yanına gitmesi, cenazeyi görmesi, karanlıkta yalnız kalması yasaklanır. Çünkü o korkar, üzülür, yoğun düşünceye dalarsa karnındaki çocuğun zarar görebileceğine, cenazeyi gören kadının çocuğunun solgun yüzlü olacağına inanılmaktadır. (K1, K4, K23)

Sağlıklı bir doğum olması için hamile kadın bir iki ay öncesinden kendini hazırlar. Bunun için yedinci aydan sonra uzun yolculuğa çıkmaz, kocasıyla birlikte olmaz. (K15, K17, K23)

Çocuğu olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesiyle kaçınılan bu davranışların aksine, çocuğu olumlu yönde etkileyeceği düşüncesiyle bazı davranışlar da yapılır. Bu davranışlardan bazıları şunlardır:

Hamile kadın aya veya gökyüzüne ve güzel kimselere bakarsa, doğacak çocuğunun güzel yüzlü olacağına baktığı kimseye benzeyeceğine, gül koklarsa, çocuğunun güzel kokacağına inanılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K23, K28)

Özellikle anne karnında çocuğun tekme attığı hissedildiğinde, fiziksel ve huy olarak beğenilen kişilere ve güzelliği simgeleyen ay gibi nesnelere bakılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K23, K28, K30)

2.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti

Çocuğun doğumu aile için büyük sevinç kaynağı olmaktadır. Gebelik sırasında en önemli hususlardan birisi de çocuğun cinsiyetidir. Anne ve babanın isteğinin dışında, kişinin bağlı bulunduğu ailenin veya toplumun isteği öne çıkar. Kültürümüzde erkeğin ağırlığı düşünülürse ilk doğan çocuğun erkek olması istenir. Erkek çocuk doğuran kadın büyük hürmet ve ilgiye mazhar olmakta, damadın ve gelinin aile ve toplum içindeki değeri yükselmektedir. Bunun belirtisi olarak damada özel elbise giydirilmektedir. Ailede anne babanın en büyük, dileği oğul sahibi olmaktır.

Bu sebeple erkek çocuk doğurma isteği gebe kadın üzerinde büyük bir baskı yaratır ve çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı bazı şeyleri yapmaya çalışır. Bunlardan bazıları şunlardır: Adak ve kurban adanır. Yatırlara, hocalara gidilir. Kadın cinsel birleşme sırasında sağına yatar, sağından kalkar. Gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlanır. Bunların dışında “Allah’ın bileceği iştir.” diyenlerde vardır. Kız çocuk isteyenler ise yukarda saydığımız işlemlerin bir bölümünü aynen bir bölümünü de tersinden yaparlar (Örnek, 2000: 136).

Erkek çocuğun önem derecesi o kadar yüksektir ve toplumumuzda öyle önem verilir ki, yeni gelinin kucağına oğlan evine geldiğinde erkek çocuk verilir, yatağının üstünde erkek çocuk yuvarlandırılır (Boratav, 1984: 145).

Dede Korkut Destanları’nda oğlu olan ak otağda ağırlanıyordu. Çocuğu olmayan ise kara otağda ağırlanıyordu. Bir yerde ak otağ, bir yerde kızıl otağ, bir yerde kara otağ

kurulurdu. Oğlu olan ak otağa, kızı oları kızıl otağ, oğlu veya kızı olmayan kara otağa kondurulurdu (Ergin, 2001b: 21).

Türk kùltürünün birçok unsurunu barındıran Dede Korkut Hikâyeleri incelendiğinde erkek çocuk özlem ve isteği göze çarpmaktadır. Hikâyelere göre oğul, babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur. (Ergin, 2001b:16). Ayrıca hikâyelerin çoğunun adında, babasıyla birlikte oğlunun adı yer almaktadır. Günümüz Türk toplumunda da erkek çocuk istenir. Erkek çocuk için adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Erkek çocuğun soyun devamını sağlayacağı düşünülür.

Doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenme yolları yorum ve fal niteliğindeki işlemlerdir. Yorumların bir kısmı düşlerden çıkarılmaktadır. Buna göre gebe kadın, düşünde ay görürse oğlan, güneş görürse kız, bıçak, tüfek gibi erkek silahları ya da korkunç hayvanlar görürse oğlan, makas, iğne gibi kadın eşyaları, bilezik, gerdanlık gibi takılar veya çeşitli süs eşyaları, mücevherler görürse kız doğacağına yorumlanmaktadır. Fal denebilecek işlemler de vardır. Gebe kadının haberi olmadan girip oturacağı odanın sedirinde iki minderden birinin altına makas, birinin altına bıçak konur. Kadın bıçaklı mindere oturursa oğlan, makaslıya oturursa kız doğuracak denir. Bergama'da gebeliğin sekizinci ayında kadının memesinden sıkılan süt bir bardak suyun içine damlatıldığında, süt bardağın dibine çökerse doğacak çocuğun erkek, dağılıp suya karışırsa kız olacağına inanılmaktadır (Boratav, 1984: 145-146).

Türkmenistan Türklerinde hamile kadının karnının sağ tarafında bir kıpırdanma olursa, bebeğin erkek olacağına inanılır. Ayrıca gelinin bebeği karnının tam orta yerinde oynar ise, o bebeğin kız olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 158).

Makedonya'nın Kanatlar Köyü'nde gelinin erkek çocuğu olması için yatağına erkek çocuk yatırılır, yatakta yuvarlanır. Bu çocuğa para ve hediye verilir. Anadolu'da gelinin kucağına aynı maksatla erkek çocuk oturtulur (Kalafat, 2000:14).

Yakutlar Tanrıdan erkek çocuk isterlerken ak şamana başvururlar, Ak şaman Ayısıt'a veya ak at sürüleri sahibi olan Tanrıya dua eder (İnan, 2006:167).

Afganistan Türkleri çocuk kız da olsa erkek de olsa ilk evladının dünyaya gelişinde bir kurban keserler. Bu bir şölendir, etini komşularıyla birlikte yer. Kemiklerini toprağa gömerler (Kalafat, 2000: 71).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nde ilk çocuğun erkek olması dileğiyle gelinin kucağına erkek çocuk oturtmak şeklinde yaşamaktadır (Çelik, 2001:10).

Bayır-Bucak Türkmenlerinde hamile bir hanımın başına onun haberi olmadan bir miktar tuz konur, Kadın ilk hareketinde elini başına götürür ise oğlunun olacağına, vücudunun herhangi bir yerine değdirirse kızı olacağına inanılır (Kalafat, 2007: 53).

Azerbaycan Quba'da, kadının yüzünde leke olursa, çirkinleşirse kadının kızı olacağına, güzelleşirse çocuğunun erkek olacağına inanılır. Kadının karnı yukarı doğru, yumru şeklinde olursa oğlu olacağına inanılır. Sancı belde olursa erkek, kasıkta olursa kız doğacağına inanılır. Kadın otururken ellerini yara koymadan oturursa oğlan, ellerini yere basıp oturursa kızı olur (Balıkçı, 1999: 6).

Anadolu Türklerinde İlk doğan çocuğun ilkin "baba" demesi halinde, doğacak yeni kardeşinin erkek, "anne" demesi halinde de kız olacağına inanılır (Kalafat, 1997:252).

Aksaray, Samsun, Konya'da arka arkaya kız çocukları olan aileler, erkek çocuk isteklerinin yerine gelmesini sağlamak için son doğan kız çocuklarına Döne, Döndü, Yeter adlarından birini takarlar.

Sivas - Zara'da hamile kadının canı ekşili yiyecekler istiyor ise, çocuğunun kız olacağına, tatlı yiyecekler istiyor ise oğlunun olacağına inanılır (Kalafat, 1997:250).

Çorum'da gelinin ilk çocuğunun erkek olması için yatağına erkek çocuk yatırılır. Balıkesir'de çeşmenin önüne bir tarak ve bir bıçak bırakılarak gerdek sabahı bunlar geline aratılır. Önce tarak bulunursa kızının olacağına, bıçak bulunursa oğlunun olacağına inanılır. Çanakkale'de çocuğu olmayan kadınlar, içerisinde su kuyusu bulunan caminin suyundan içerlerse, çocuklarının olacağına inanırlar (Kalafat, 1996:5).

Kızılcahamam'da gelin damat evinde arabadan inmeden önce "erkek çocuk doğurması dileği olarak" eline bir erkek bebek verilir ve arabanın bir kapısından alınıp öbür kapısından verilmek üzere aynı olay üç defa tekrarlanır (Akpınar, 2005: 130).

Samsun'da, bebeğin cinsiyetiyle ilgili inanışlardan bazıları şunlardır: Hamile kadının yüzü beneklenirse kız çocuğu doğurur, yüzü beyaz olursa erkek çocuğu doğurur. Kadının karnı sivri olursa erkek, kalçası genişlerse kız çocuğu doğurur. Hamile kadın güzelleşirse kız çocuğu, yüzünü sis basar, çirkinleşirse erkek çocuğu dünyaya getirir.

Doğacak olan bebek hamile kadının sağ tarafında çabalarsa oğlan olduğuna, sol tarafında çabalarsa kız olduğuna işarettir. Ana karnındaki çocuk üç buçuk ayda çabalarsa (canlanırsa) erkek olduğuna, dört buçuk ayda çabalarsa kız olduğuna işarettir (Şişman, 2002: 446-447).

Kandıra Türkmenlerinin hamile kadının vücudunun şekline, canının çektiği yiyeceklere, tavır ve davranışlarına göre doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için yaptıkları yorumlardan bazıları şunlardır:

Hamile kadın, su dolu bir bardağa göğsünden süt sağıyor. Eğer süt taş gibi suyun dibine oturursa erkek, suya yayılırsa kız çocuk yapıyor. Annenin kalçası büyükse kız, değilse erkek olacağı anlaşılmaktadır. Annenin karnı sivriyse erkek, yassı ise kız olacağı tahmin edilmektedir. Hamile kadın güzelleşmişse bebeğin cinsiyeti kızdır. Hamile kadın güzelleşmişse bebeğin cinsiyeti erkektir. Oğlan çocuk güzellik verir. Annenin hamilelikte yüzü çillendi mi çocuğun kız olacağına inanılır. Kız annenin güzelliğini alır. Anne, bozgunlukta çok acı yerse köylerde "ye ekşiye doğur Ayşe'yi" diyerek, doğacak bebeğin kız olacağına inanmaktadır. Anne hamileliğinin ikinci ayında bebeğin hareketlerini hissediyorsa, erkek, dördüncü aydan sonra hissediyorsa kız doğuracağına inanılmaktadır. Köylülere göre erkek çocuk "erken uyanır" kızlar ise "geç uyanmaktadır". Erkek çocuk olsun diye hocaya muska yazdırıp okutmak da yapılan uygulamalardandır (Altun, 2004: 116).

Gaziantep'te doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin etmek için yapılan uygulamalardan bazıları şunlardır: Hamile kadın kelle temizlenirken ağızından ikiye ayırırlar. Dil dışarı çıkarsa erkek, içerde kalırsa kız olur. Kadının göbeğinin üzerine sarımsak koyulur. Bebek tepki verirse erkek, vermezse kız olur. Bu uygulama soğanla da yapılmaktadır. Hamileliğin altıncı ayında, hamilenin sütü suya sağılır, süt dağılırsa kız, dağılmazsa oğlan olur. Süt suyun yüzüne çıkarsa kız, dibe çökerse oğlan olur. Yakınlarından biri kadına haberi olmadan "Elinde ne var?" diye sorar. Kadın elinin içine bakarsa kızı, üstüne bakarsa oğlu olur. Saç teline yüzük bağlanır veya hamilenin eline bakılarak çocuğun cinsiyeti anlaşılır (Yüksel, 2007: 77-78).

Balkan Türkleri'nde çocuğu olmayan kadınlara muska yapılır. Kadın bunu boynuna asar. Hamile kalacağı temasta muska göğüs tarafında ise erkek, arkaya boynun altındaki sert tarafa düşerse, bebeğin kız olacağına inanılır (Kalafat, 2000:8).

Balkanlarda Bulgaristan Kırçali sancağı Çamdere ırmağı boyu Veyseller köyünde yedi kız doğuran ananın cennetlik olacağına inanılır. Kız ana-babaları "Bizim oğlumuz hazır gelecek. Onu şimdi bizim için büyütüyorlar" derler (Tacemen, 1994: 84).

Kazak Türklerinde eskiden erkek çocuk istenir ve "Erkek çocuk aileyi idame ettirir, ailenin çatısıdır." denirdi. Günümüzde ise kız çocuk istenmekte ve "kız evlat berektir." denilmektedir (Kalafat, 1999: 66).

Araştırma sahamızda gelinin damadın evine geldiği ilk gün kucağına erkek çocuk verilir. Gerdek öncesi gelin yatağında bir erkek çocuk yatırılır. Bu uygulama ile doğacak çocuğun erkek olması dileğinde bulunulur. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak amacıyla, kadının fiziksel görünümüne, yediklerine, davranışlarına, vb göre tahminlerde bulunulmaktadır. Özellikle hamilelik süresince ekşi yiyeceklere aşerenlerin kız doğuracağı düşünülür. (K4, K10, K11, K15, K17, K18)

Hamile olan kadının yüzünün güzelleşmesi durumunda bebeğin erkek olacağına, kadının yüzü, gözlerinin önü, burnu çillenirse ve kadın çirkinleşirse kız olacağına inanılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Yeni doğum yapmış bir annenin, doğumdan hemen sonra gebe kalırsa, erkek doğuracağına inanılır. (K1, K17)

Bebek anne karnında çok hareketli olursa erkek, aksi durumda kız olacağına inanılır. Ayrıca gebe kadının çok hareketli olması da doğacak çocuğun erkek olacağı şeklinde yorumlanır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Evde minderlerin altına makas ve bıçak gizlenir. Gebe olan kadın makasın üzerine oturursa "kız", bıçağın üzerine oturursa "erkek" çocuk doğuracağına inanılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Hamile kadının göbeği dik olursa erkek, aşağı doğru sarkık olursa kız çocuk doğacağına hükmedilir. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Hamilenin kalçalan dar, karnı küçük olursa erkek, kalçalan geniş, karnı büyük olursa kız çocuk doğacağına inanılır.

Yine kadının karnı toparlak ve ileri doğru ise erkek, karnı yayılmış vaziyette ise kız çocuk beklerler.

2.1.2. Doğum Sırası

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek, kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Uygulanan pratiklerde doğumun kolay olabilmesi, doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması amacı da vardır (Başçetinçelik, 1998:47).

Değişen ve gelişen kültürde tıbbi imkanlar ile geleneksel davranışlar iç içe geçmiş durumdadır. Tıbbi imkanlardan yararlanmanın yanı sıra eskiden beri uygulanan adet ve inanmalardan da kaçınılmamaktadır (Başçetinçelik, 1998:50).

Doğum sancıları başlayınca şehirlerde kadın hastaneye kaldırılır. Köylerde ise ebe veya köyün en yaşlısı ve bu işlerden anlayan yaşlı kadınlar çağrılır. Evde doğum yapacaksa doğumun kolay ve tez olması için aşağıdaki pratiklere başvurulur.

Anadolu Türklerinin geleneklerinde, oturarak, diz çökerek, çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak yapılan doğum teknikleri vardır. Bunların da gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yapılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ve çeşitlemeleri vardır. Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi tedbirlere başvurulur (Boratav, 1984:148).

Kadınların doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmalarını sağlamak için birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bu amaçla doğum sırasında, kadının saç örgüleri, düğümler çözülür, kilitli kapılar, sandıklar, kapalı pencereler açılır, kolay doğum yapmış kadınlar gebe kadının sırtını sıvazlar, silah atılır, gürültü yapılır Bütün bunlar dinsel- büyüsel içerikli uygulamalar olup, doğumu kazasız belasız gerçekleştirme amacına yöneliktir (Örnek, 2000: 139-141, Boratav, 1984:149).

Meryem-ana-eli ya da Fatma-ana-eli denen bitkinin koyulduğu sudan içilir. Bu bitki kurutulmuş haliyle suyun içinde koyulunca açılmaktadır. Bu suyun içilmesinde onun açılmasını sağlayan gücünden hareket edilmektedir (Boratav, 1984: 148-149, Örnek,

2000:140). Aynı düşünceyle su akıtma işlemi uygulanır. Dolu kaplar boşaltılır, çeşmelerin musluğu açılır, kolay doğum yapmış bir kadının avucundan su içilir. Suyun akması kolaylığın ve çabukluğun simgesi olarak düşünülmektedir. Kafesteki kuşları, kümesteki hayvanları serbest bırakmak gibi davranışlar ise kapalı bir yerden kurtuluşu simgelemektedir. Akan sudan geçmenin, muslukları açmanın doğumun kolaylığını ve çabukluğunu sağlayacağına inanılmaktadır (Boratav, 1984:149).

Urfa'da Köylerde doğum sırasında ölen kadınlara şehit sayılmakta ve cennete gideceğine inanılmaktadır. Anadolu'nun hemen her yerinde doğum yaparken ölen kadın şehit sayılmakta ve cennete gittiğine inanılmaktadır (Nahya, 1984:79).

Kocaeli'nin Bağırganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde doğumun güç olmaması, anne ve çocuk adına sağlıklı bitmesi için başvurulan bazı pratikler şunlardır:

Hamile kadın doğum güç olmasın diye iki avlunun arasından geçmez. Doğum güç olur, göbek kordonu boynuna dolanır inancıyla hamile kadın erkek çamaşırının üstünden atlatılmamaktadır. Hamile kadının işinin yarım kalacağı, sona eremeyeceği sanılarak, hiçbir giysisi giyilmez, ondan hiçbir iş istenmez. Erkek ayakkabısının urbasının üstünden atlanmaz. Göbek kıvrık olur, doğumda zorluk çıkar diye ağaç üstünden atlanmaz. Doğum kolay olsun diye su üstünden geçirilir. Böylece doğumun su gibi kolayca akacağına inanılır. Hamile kadın kimsenin ayağının üstünden atlamaz yoksa doğum zor olur. Hamile kadının üstünden de kimse atlatılmaz. Hamile kadın iki kişinin ortasına oturtulmaz. Hamile kadının orak biçmek, keten yolmak, fındık toplamak, hayvan beslemek gibi pekçok işi olduğundan hareket halinde olmasının doğumu kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Altun, 2004: 130).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde doğumun kolaylaşması için gebe kadının altına ısıtılmış "ölük" denen kil toprak koyulması, gebe kadına banyo yaptırılması, odada dolaştırılması gibi pratikler uygulanmaktadır (Türk, 1989: 109).

Anadolu'nun birçok yerinde doğumu kolaylaştırmak için kapıya tuz serpilir. Gerek büyülerde, gerekse bunlarla ilgili inançlarda tuz kullanılır. Gelin yeni evine gelirken babasının evinden aldığı tuzu beraberinde getirir (Gözaydın, 1991: 26-28).

Eski Türk inançları ve Anadolu Türklerinde, silah atılarak kara iyelerin korkutulup kaçırıldıkları, böylece onların muhtemel zararlarından korunduğuna inanılır (Kalafat, 2000: 158).

Altaylı boylarda ve Kırgızlar'da doğum saati yaklaşınca kadınlar hamile kadının evine toplanır. Tecrübeli bir kadın ebe görevi yapar. Doğumun kolay olması için çadırın tam orta yerine (ateş yakılan yerine) bir direk yerleştirerek ona bir urgan bağlarlar, bu urganın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altından geçirilir, böylece kadına musallat olan kötü ruhlardan kadının korunduğuna inanılır (İnan, 2006:169).

Cezayir'de, akraba ve komşular, doğum yapacak kadının evinde toplanır. Doğum beklenirken söylenen şarkılarda ailenin sevincine herkesin katılımı sağlanır. Şairlik yeteneği olan kadınlardan biri topluluğun duygularını dile getirir. Öteki kadınlar da ona eşlik eder. Doğan çocuk, hayır dualarla karşılanır. Çocuğa Allah'tan uzun ömür istenir. Anneyi mutlu etmek için de onun iyi nitelikleri sayılıp dökülür (Rayman, 2000: 49).

Azerbaycan Quba'da, doğumunun kolay geçmesini isteyen kadın, aşerdiği dönemde tavuklara eteğinde yem verir. Böyle yaptığında rahat doğum yapacağına inanır. Doğum kolay olsun diye gelinin annesi, ocaklı olarak bilinen kişiler yardıma çağrılır. Allah'tan yardım istenir. Kadının boyun bağı, saçları, evdeki kilitli yerler açılır. Doğum başlamadan, bir kaba un dökülür. Hamile kadın elini una sokar. Orada bulunanlar gelinin elini kürekle dışarı çekerler. Un fakire verilir. Gelinin kaynanası veya annesi kadını iki defa Kur'an-ı Kerim'in altından geçirir. Kadın geçerken "Kur'an senin yardımcın olsun" der. Doğum güçleşirse gelinin annesi veya kaynanası taşı alır yere vurup, parçalar. Bunu yaparken "Bu taş parçalansın benim çocuğum serbest olsun" der (Balıkçı, 1999: 5-6).

Özbek Türkleri'nde doğumun çok zor olması halinde bir tavuk alınır, üç defa annenin etrafında dolandırılır, sonra kesilen tavuğun kanı annenin ve çocuğun alına sürülür (Kalafat, 2007: 59).

Gilan'da doğum yaptıran ebeye nuna veya avo nene adı verilmektedir. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28) Çocuğun nunaya benzeyeceğine inanıldığı için, nunanın akıllı ve bilgili bir kadın olmasına dikkat edilir. Doğum sırasında nuna eve geldikten sonra doğumu kolaylaştırmak için bazı uygulamalar yapılır. Musluk açık

bırakılır ki kadın çok rahat bir şekilde doğum yapsın. Doğumun kolay geçmesi için evde bulunan sandıklar, dolaplar, kilitler açılır. Kapalı ve bağlı bir şey kalmamasına dikkat edilir. Kadının saçları çözülür. Anahtarı kaybolmuş olan bir kilit bulunur ve suya atılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28) Evdeki bütün eşyalar düz konular, ayakkabılar, tencere ve kazan vb. ters durmamalıdır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K23) Doğum yapılan odadaki kötü ruhları kovmak için odanın eşğine tuz serpilir. (K1) Yine doğum sırasında bir aksilik olmaması için doğum odasında Kuran-ı Kerim bulundurulur ve dualar ve sureler okunur. (K1, K4, K10) Doğum odasının ve kadının vücudunun sıcak olmasına dikkat edilir. Sıcaklığın doğumu kolaylaştırdığı düşünülür. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28) Doğum yapacak kadının cömert veya cimri olmasının doğumun kolay ya da zor olacağını etkilediğine inanılır. Cömert kadının rahat cimri kadının ise zor doğuracağı ifade edilir. (K1, K10, K18)

Geciken doğumu hızlandırmak için "Fatıma ana eli" denilen bitki suya atılır, bu bitki açılınca bu su gebe kadına içirilir. Doğum kolay olsun diye su üstünden geçirilir. Böylece doğumun su gibi kolayca akacağına inanılır. (K1, K4, K10, K17, K18, K23, K28) Doğum yapacak kadın, her seferinde kolay doğum yapan kadınlardan birinin elbiselerini ya da özellikle iç çamaşırlarını giyerse onun gibi kolay doğum yapacağına inanılır. (K10, K17) Ayrıca doğum yapılan odaya daha önce doğum yaparken çocuğu ölen kadın ve hamile kadın alınmamaktadır. Çünkü bunların ağırlığının doğum yapan kadını etkileyeceğine inanılır. Ancak daha önce çok rahat bir şekilde doğum yapan kadın ise doğum odasına alınır. (K1, K18, K29)

Doğum olayı zor gerçekleşiyorsa kötü ruhları kovmak ve doğumun gerçekleşmesini sağlamak için gürültü yapılır. Bu şekilde kötü ruhların kadını serbest bırakacağına ve doğumun gerçekleşeceğine inanılır. (K1)

2.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi

Evde yapılan doğumlarda doğum esnasında anne karnından, çocuktan hemen sonra halk arasında "eş" ya da "son" denen plâsenta da düşmektedir. Döl yatağında bulunan plâsenta, hamilelik boyunca annenin kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlamaya yarar. Halk arasında çocuğun eşi ya da sonuna, çocuğun bir parçası olarak bakılır ve eşle çocuk arasındaki bu bağ nedeniyle, eşin, düştükten sonra, çocuğun geleceği

üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi olacağına inanılır. Bu durum eşle ilgili bir takım inanç ve uygulamaları beraberinde getirmiştir (Ercan,2002: 53).

Çocuktan sonra gelen plasentaya kimi yerlerde eş, kimi yerlerde son, kimi yerlerde de etene, eten denilmektedir. Gebelik süresince dölyatağında annenin kendi kanıyla çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilmektedir. Eş ya saklanır, ya gömülür, ya suya atılır, ya da yakılır. Suyu atılması ile annenin sütünün bol geleceğine inanılmaktadır (Boratav, 1984: 149).

Çocukla göbeği ve eşi (plasenta) arasında bir bağ olduğuna inanılır. Onun için doğan çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla göbek gelişi güzel atılmaz. İlerde ne olması isteniyorsa ona göre bir yere gömülür veya atılır. “Okuyup adam olsun diye okul bahçesine gömülür. Suyu atılır, huyu su gibi temiz olsun diye.” Çocuğun eşi ise temiz bir beze sarılarak gömülür. Tıpkı göbekte olduğu gibi eşin gömülmesinde de aynı analogik düşünce egemendir. Hastanelerde yapılan doğumlarda bu türden işlemler söz konusu değildir. Bu da bize doğum yapılan kültürel ortamın değişmesiyle, birtakım inançların bunlara bağlı uygulamaların da etkinliklerini yitirdiklerini göstermektedir (Örnek, 2000: 142-143).

“Eş”le ilgili yaygın olan bir inanış, eşin çocuk gibi canlı olduğu, göbek bağı kesilince, döl yatağı ve çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesinin, dikkat edilmesinin, kedi köpek gibi hayvanların yememesi için herhangi bir yere atılmamasının nedeni canlı olduğu inancıdır. Çanakkale’deki inanışa göre, canlı olan “eş”i üstüne çivi çakarak öldürmek gerekir. Öldürmeden gömmenin günah olduğuna inanılmaktadır (Boratav, 1984: 151).

Kaşgarlı Mahmut “son”u, “Kadın doğurduktan sonra karnından çıkan hokka gibi nesne. Buna “çocuğun anne karnında eşi” denir. Kadınlar sonu uğur sayarlar. Birisi buna hizmet ederse çocuk doğar.” (Atalay, 1998: C.1:123), “Umay, çocukları koruyan ruh” (Atalay, 1998: C.4:693). şeklinde tanımlamaktadır.

Umay adı Orhun Kitabeleri’nde de geçmektedir. Tonyukuk Abidesi’nde “Tanrı, Umay İlahe, Mukaddes Yer, Su....” (Ergin, 2001a:77). şeklinde yer alırken, Kül Tigin Abidesi’nde “Umay gibi annem hatunun...” (Ergin, 2001a:21). biçiminde geçmektedir.

Şamanizm’de peygamber, kutsal kitap ve melek gibi mefhumlar yoktu. Fakat Orhun Kitabeleri ve diğer bazı kaynaklarda ona benzer ruh ve varlıklara rastlanmıştır. Bunlar arasında Umay dikkati çeker. Kitabelerde kağanların anneleri Umay’a benzetilmekte ve çocukların hamisi sayılmaktadır (Turan, 2000: C.1: 51).

Kaynağı ne olursa olsun Umay, çok eski devirlerden itibaren koruyuculuğu, kutsiyeti, yüceliği ve saygınlığıyla Türk inanç sisteminde bir kült olmuştur.

Harput’ta çocuğun doğumuna müteakip göbeği belli bir uzunlukta kesildikten sonra ebeler tarafından bağlanır. Kesilerek alınan göbek kordonu eşle birlikte toprağa gömülür. Çocuğun bağlanmış göbeği ise, belli bir süre sonunda kendiliğinden düşer. Bu göbek parçasına ait inanç ve pratiklerinde yine Umay iyesi ile ilişkilidir. Nitekim kız çocuğuna ait göbek parçası, çocuğun sağlıklı büyümesi, gelin olup evinin hanımlığını yapması amaç ve inancı ile evin uygun görülen bir yerine gömülür. Erkek çocuğunun göbeği ise, ileride iyi bir iş ve meslek sahibi olması inancı ile okul bahçesine veya cami avlusuna gömülür. Bu pratiklerde, bu göbek parçasının taşıdığı yapı ve fonksiyonlar, Umay iyesinin taşıdığı unsurlarla birleşip bütünleşir. Ayrıca göbeğin kesilmesi işleminde kullanılan bıçak, makas jilet gibi aletlerin lohusanın yatağının altında kırk gün süre ile bekletilmesinde de amaç ve inanç yine aynıdır. Zira Alkarısı’na karşı demirin koruyuculuğu, himayeci bir ruh olan Umay’ı memnun etmekte, onun iş ve sorumluluğunu kolaylaştırmaktadır (Araz, 1995: 98).

Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü’nde ebe kadın çocuğun eşine bağlı göbek bağını keserek kırmızı bir iple bağlar. Çocuk kötü kokmasın diye tuzlanır ve ılık suda yıkanır. “öllük”le birlikte kundaklanır. Daha sonra çocuğun eşi yıkanarak bir beze sarılır ve temiz bir yere gömülür. Köyde, eş gömülmezse sahibinden davacı olacağına inanılmaktadır. (Türk, 1989: 111).

Gaziantep’te doğumdan sonra “eş” suya atılır. Böylece anne sütünün bol olacağına inanılır. Çocuğun göbeğinde kalan son parça düşence avlunun bir yanına gömülür. Böylece çocuğun büyüyünce evine bağla kalacağına inanılır (Güzelbey, 1982: 24).

Osmanlı adet ve merasimlerinde çocuk dünyaya geldiği zaman, ebe çocuğun eşini yani “son” tabir edilene aldıktan sonra, çocuğun göbeğini dört parmak yukardan keser. Çocuğu tülbende sıkıca sarar. Bir de göbek adı koyar (Abdülaziz Bey, 2002:12).

Trabzon'da halk arasında göbek bağı'nın bahçesine gömüldüğü evin daha çok ısınacağına dair inanç vardır. Manisa'da kapı eşiğine gömülen göbek bağı'nın üzerinden yüzü yaralı biri geçerse yarasının iyileşeceğine inanılmaktadır (Binbaşoğlu, 1998: 23).

Samsun'da bebek dünyaya geldikten sonra göbeği tekbirlerle kesilir. Erkek bebeklerde göbek bağı bebeğin sağ memesine kadar ölçülerek, kız bebeklerde ise sol memesine kadar ölçülerek kesilir. Bebeğin göbeği ahıra atılırsa çocuk malcı olur. Çocuğun bir müddet sonra düşen göbeği evde saklanırsa çocuk büyüdüğünde evci olur, eve bağlanır. Dışarıya atılırsa dışarıyı sever, eve gelmek istemez (Şişman, 2002: 449).

Aydın'da yeni doğan çocuğun göbek bağı nereye gömülürse büyüünce oraya meyledeceğine inanılır. Balıkesir'de sünnet olan çocuğun fazlalığı, yeni doğan çocuğun göbek bağı cami duvarına konulunca o çocuğun dindar olacağına inanılır (Kalafat, 1996: 7).

Kandıra Türkmenlerinde çocuğun göbeği, okuyup adam olsun diye okul bahçesine gömülür. Dini bütün olsun diye cami avlusuna gömülür. Çocuğun çiftçi olması istenirse sapanın kulpuna bağlanır. Usta olması istenirse keserin sapına bağlanır. Kız çocuksa, bez dokusun diye düzenin yanına, hızlı, yeğin olması için, değirmenin çarkına atılmaktadır. Hoca olması isteniyorsa cami avlusuna gömülür. Kur'an-ı Kerim'in içine konursa, hoca olacağına inanılır (Altun, 2004: 136).

Erzurum'un köylerinde, çocuğun "son"u evin temelinde gizli bir yere gömülür. "Son" çocuğun eşidir, ona kutsallık atfedilir. Eğer "son" aile efradı tarafından toprağa gömülmezse çocuğun gözü derhal kör olabilir. Kız çocuğunun "son"u tandır başına gömülür. Bu suretle kız çocuğunun büyüdükten sonra ev hanımı olması sağlanır (Türkdoğan, 1982: 590).

Kayseri'de yaşayan Uygurlarda çocuğun doğumu anında, doğum yapan kadına refakat eden hanıma "Doğum anası" denir. Doğum anası çocuk doğduktan sonra, çocuğun göbeğini dibinden bağlar, diğer kalan bölümü de çocuğun beline bağlar. Birkaç gün sonra göbek düşer. Buna "Kindik düştü" denir. Düşen göbek küçük bir çubuk üzerine bağlanarak evin bir köşesine konulur (Güngör, 1992: 7).

Buhara'da bebeğin göbeğini kesip, eşini gömerler. Bebeği annesine teslim etmeden önce ılık suda yıkarlar (Kalafat, 1997: 254).

Yakut kadınlarına göre “son”, çocuklarının koruyucusu ayısıt’ı (Umay). temsil eder. Kısır kadınlar çocuk vermesi için "ayısıt’a dua ederler. Son üç gün sonra bir tören düzenlenerek kadınlar tarafından toprağa gömülür. Komşular, bilhassa kadınlar toplanırlar. Hanenin kadınlara mahsus bir kısmına çukur kazılır ve “son” gömülür (İnan, 2006: 38-39).

Azerbaycan Quba’da, çocuktan sonra gelen eşe “cift”, “uşağın yoldaşı” denir. Ciftin gelmesi gecikirse dışarıda bakır dövülür, “şeytan kaçsın” diye kadına şişe üfletilir. Mamaca ebe cifti keser, ucunu ateşin üstüne koyar patlatır. Kadının doğumu zor olur ve eş geç gelirse saman kaynatılır, kaynamış saman suyuyla kadın yıkanır, kaynamış saman da kadının dayanacağı sıcaklıkta beline bağlanır. Kesilen göbek bağı düşünce “evine bağlı olsun” diye eşiğe, “erkek çocukları olsun” diye bereketli bir ağaç altına gömülür (Balıkçı, 1999: 6-8).

Kazak Türkleri’nde çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Bu esnada anne yere bakmamalıdır. Bakması halinde başka çocuğunun olmayacağına inanılır. Göbek 7 gün sonra kurur ve düşer. Bu parça, çocuk erkekse, aygır gibi cesur olması için atın yelesine, çocuk kız ise, sakin ve uysal olması için kırsağın yelesine takılmaktadır (Kalafat, 1999: 66-67).

Kosova’nın genelinde olduğu gibi Gilan’da da çocuğun göbeğini avo nene keser. Göbek bağının kesilebilmesi için çocuğun ağlamasını beklerler. Göbek kordonu bıçakla veya jilette kesilir. Göbek kırmızı ve beyaz renkli olan iplikle bağlanır. Göbek kordonunun kesildiği bıçak, kapının üzerinde bir aralığa yerleştirilir. Çocuğun, göbeği rastgele bir yere atılmaz. Özellikle okul bahçesine gömülür. Bu sayede çocuğun okuyup büyük bir insan olacağına inanılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28, K29, K30)

Eşle çocuğun cinsiyeti arasında da bağ kurulur. Doğan çocuk kızsı sonraki çocuğun erkek olması için eşin zarı ters çevrilir. (K1,K17)

Çocuğun boyunun uzun olması için göbeği uzun kesilir. (K4, K10, K11,K23)

Göbek için yapılan bu işlemlerle doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta, bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte iyi okuması, inançlı biri olması, iyi bir mesleğinin olması beklenmektedir.

2.1.2.2. Çocuğun Yıkanması

Göbek bağının kesilmesinden sonra yapılan işlem çocuğun yıkanmasıdır. Bu yıkanma olayı da bir takım törensel uygulamaları gerektirmektedir. Bu yıkamada çocuğun fiziksel temizliğinin yapılması yanında gebelik süresince etkisi altında kalmış olabileceği kötü unsurlardan kurtarmak amaçlanır.(Acıpayamlı,1974:116). Bu işlem sırasında özellikle tuzun kullanıldığı görülür. Çocuğun pişik olmaması ve terinin kokmaması için ayaklarına, bacak aralarına ve koltuk altlarına tuz sürülür. Sonra da yine tuz katılmış olan suyla yıkanır. Bu uygulamayı Anadolu'nun pek çok yerinde de görmek mümkündür.

Fonksiyonu itibariyle aynı şekilde karşımıza çıkan tuzla yıkama olayı araştırma sahamız olan Gilan'da da aynı şekilde yapılmaktadır. Ayrıca yıkama suyuna para atıldığı da olur. Yıkama olayının üç sabah yapıldığı da görölmektedir. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28, K29, K30)

2.1.3. Doğum Sonrası

Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğu gelebilecek zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde, anneyi al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması, çocuğu kırk basmaması için çeşitli pratikler uygulanır.

2.1.3.1 Lohusalık

Yeni doğum yapmış, doğumun fizyolojik ve psikolojik etkisini henüz üzerinden atamamış kadına "lohusa", "loğsa", "loğusa", "emzikli", "nevse", "dığasken" gibi isimler verilir.

Lohusalık bir nevi hastalık olarak görülür. Kadının günlük hayatına dönebilmesi için dinlenmeye ve bakıma ihtiyacı vardır. Aynı şekilde doğan çocuğun da yeni ortama uyumunun sağlanması gerekir. Bu dönemde doğum yapan kadın ve çocuğunu kutlamak, kutsamak, zararlı etkilerden korumak, dünyaya yeni gelen bireyi çevresine tanıtmak, annenin yeni statüsüne geçişini sağlamak fonksiyonlarına sahip pek çok âdet ve uygulama görölmektedir (Ercan,2002: 66).

Doğumdan sonra lohusanın yatakta kalması dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da lohusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre daha da uzun olur. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumun zorluğuna, iklime, çevre koşullarına, ailenin ekonomik gücüne, kadının sevilip sevilmediğine ve bazı adetlere bağlıdır. Geleneklere göre bu süre kırk gündür. Ancak kadın bu sürenin tamamını yatakta geçirmez. Yatakta geçirilen süre doğumdan itibaren bir hafta on gün sürer (Örnek, 2000: 143). Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir. Dinlenmesi için yardımcı olurlar. Lohusaya yatakta kaldığı süre içerisinde özel bakım uygulanır. Yemesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir (Başçetinçelik, 1998:59).

Türkmenlerdeki bir inanca göre, annenin karnındaki bebeyi besleyen damarlar doğumdan sonra da kırk gün sürecek şekilde açıktır. Annenin metabolizması, bebek karnındaymış gibi kırk gün daha beslemek ister. Doğumdan evvel bebek, anne karnında kırk günde tecessüm ettiğinden, doğumdan sonra da bu süre kırk gündür (Kalafat, 1995a: 17).

Lohusaya doğumun ilk haftasında gözyaydın, ikinci haftasında hatır sorma ziyaretleri yapılır. Bu hem annenin hem çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. Bu kutlama ziyaretine gözyaydınına gitme, bebe görmeye gitme, lohusaya gitme, mübarek olsun gitme gibi isimler verilir. Bu ziyaret doğumun ilk üç gününden başlayıp, kırkıncı gününe kadar uzamaktadır. Burada dikkat edilen nokta, aynı süre içinde lohusa olan kadınların kırk günlerini tamamlamadan birbirlerini ziyaretten kaçınmadır. Böylece çocuklarının kırklarının karışmalarını önleyeceklerine inanmaktadırlar (Örnek, 2000: 144).

Gaziantep'te doğumdan sonra anne ve bebek "yedi yeri" adı verilen yatağa yatırılır. Doğumun sekizinci günü bu yatak toplanır. Lohusaya "nevse", doğumdan sonra lohusaya yapılan ziyarete de "nevse belleme" denir. Bu ziyaretler doğumdan iki gün sonra başlar. Ziyaretçiler hediye olarak süt, simit, kelle şekeri, bakır kap, maşallah yazılı kolye, yatak örtüsü, dokuma, kumaş, nazarlık vb. getirir. Lohusayı ziyarete gelenlere tarçın şerbeti sunulur. Lohusaya ekşi yiyecekler verilmez. Buna uyulmaması durumunda çocuğun "büzmeçik" denilen ve ölüme yol açabilen bir hastalığa yakalanacağına

inanılır. Çocuk doğduktan sonra üç ezan sesi duyuluncaya kadar emzirilmez (Güzelbey, 1982: 22-24).

Bu ziyaretlerde sadece çocuğa hediye götürülmez, anne de bir takım hediyelerle hoşnut edilir. Gelen misafirlere ise lohusa şerbeti ikram edilir. Böylece, doğuran kadın, içinde bulunduğu geçit döneminden dolayı, tatlı bir şey içilerek kutlanmış olur. Çocuk görme ziyareti sırasında anneye ve çocuğa bir takım kalıp sözler de söylenir. “Uzun ömürlü olsun, hayırlı uğurlu olsun, analı babalı büyüsün, Allah akıl kemal versin, vatana millete hayırlı olsun” gibi olan bu sözler anneyi ve çocuğu kutlayan ve kutsayan nitelikteki dileklerdir. Anne için de “Geçmiş olsun, Allah seni kurtardı sana bıraksın, hayrını göresin, ağzının tadıyla büyütesin” gibi bir takım kalıp sözlerde söylenmektedir (Örnek, 2000: 160-162).

Osmanlı adetlerine göre, doğumdan sonra loğusa “ter yatağı”na yatırılır ve terlemesi için sıkıca örtülür. Terledikten sonra giysileri değiştirilir ve karnı sıkıca bağlanır. Lohusanın baş tarafına gelen duvara sırma kese içinde Mushaf-ı Şerif asılır. Ebe çocuğu dizlerine alır. Mushaf-ı Şerif’i açarak parmağını sayfasına değdirip çocuğun ağzına sürer ve kulağına üç kere ezan okur. Bunlar yapılmadan bebeğe süt vermezler (Abdülaziz Bey, 2002: 12-13).

Erzurum’un köylerinde, doğum anında kadının etrafına ateş küreği veya herhangi bir tandır demiri ile dua okuyarak daire çizilir. Bu hal, loğusalığın 40. gününe kadar devam eder. Böylece gebelikte olduğu gibi kötü cinlerin loğusaya zarar vermesi önlenmeye çalışılır (Türkdoğan, 1982: 589).

Gaziantep’te loğusa ve bebeği doğumdan sonraki günlerde hamama götürülmektedir. Doğumun yirminci ve kırkıncı günleri lohusanın hamama götürülmesine “nevse hamamı” denir. Yirminci gün gidilene “yirmi hamamı”, kırkıncı gün gidilene “kırk hamamı” denir. Nevse hamamına “okuyucu”lar yoluyla kadının ve kocasının yakınları çağrılır (Güzelbey, 1982: 24-25).

Lohusalık döneminde, annenin ve çocuğun her türlü zararlı etkilerden korunması gereklidir. Nazarın kötü etkilerinden biri, annenin sütünün kaçmasına sebep olmasıdır. Bu sebeple loğusa sütünün kaçmasını önlemek için tedbirler alınmalıdır. Balıkesir’deki inanışa göre, anneyi ve çocuğu görmeye gelenler giderlerken, lohusanın “güle güle”

dememesi gereklidir. Süt, bu sözün etkisiyle “gezmeye çıkabilir”. Nitekim herhangi bir sebeple sütü kesilen anne: “Sütüm çayıra gitti, gelecek” yorumunda bulunur. Eskişehir'de lohusanın sütü kaçıdığı zaman, yedi Mehmet adlı evden toplanan unla yapılmış pide ve bir soğan çobana verilir, çoban bunları akşama kadar dağarcığında gezdirdikten sonra, akşam: “Size süt getirdim” diyerek lohusaya verir (Boratav, 1984: 153-154).

Ankara'nın Akyurt ilçesi Elecik Köyü'nde lohusanın sütü olmazsa, çobana soğan ekmek verilir. Çoban bunları bütün gün yanında gezdirir. Daha sonra lohusa kadın bunları yerse sütünün geleceğine inanılır. Çünkü çoban yedi dağ gezmekte, yedi suyun üzerinden atlamakta, şifalı otların ve suların üzerinden geçmektedir. “Dağ yüzü kutlu olur, niyet Allah'tan nasip dağlardan gelir.” denilmektedir (Erdoğan, 1996:188).

Nevşehir'in Akçaören ve Yeşilöz köylerinde lohusanın sütünün çoğalması için bulgur çorbası, şerbet, kayısı ezmesi gibi sulu yiyeceklere ağırlık verilmektedir. Ayrıca, soğuk içeceklerden kaçınılır, lohusalık çıkana kadar su ılık olarak içilir (Sevindik, 1996: 236).

Harput yöresinde emzikli kadının göğüslerinin kendisini rahatsız edecek şekilde dolması veya burada bir şişliğin oluşmasına sebebi, bu kadının herhangi bir yiyecek maddesini görüp de canı istediği veya sütü umduğu halde onu yiyememesine bağlanır. Bu gibi hallerde kadın, içinde boş bir tabak olan kalburu alarak, yedi ayrı evden hiç konuşmamak kaydıyla yalnız işaretlerle yiyecek istemeğe başlar. Evlerden toplanan tuz, bulgur, kavurma vs. gibi nesnelere pişirilen yemeği yiyen bu kadının rahatsızlığının geçeceğine inanılır (Araz, 1995: 98).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde lohusalık dönemiyle ilgili uygulamalar şunlardır: Lohusa ve çocuğa ilk defa ziyarete gelenlere özel bir ikram yapılmamaktadır. Son zamanlarda tatlı, pasta, kek sunulmaktadır. Lohusa ve çocuk zorunlu değilse kırk gün evden çıkmazlar. Hele gece hiç çıkmazlar. Annenin, kırk gün abdest alamadığı için, kirli olduğuna, bu yüzden cin çarpacağına, kendine perilerin uğrayacağına inanılır. Lohusa kadına en yakınları tarafından doğumdan yoğun düştüğü düşünülerek hemen pirinç çorbası yapılmaktadır. Köy unundan az tuzlu ve yağsız çorba yapılır. Umaç çorbası yapılır. Bu çorbaya oğlan büyüten çorba da denir. Lohusaya sıcak çorba mutlaka verilir. Lohusa kadına tahin helvası, hoşaf, pekmez yedirilir. Annenin üzülmemesine, kafasına bir şey takmamasına dikkat edilir.

Doğumdan sonra lohusa kadının ağrıları olursa, anne sudan geçtikten sonra karnının altına minderden, yastıktan destek konulur. Anneye, hem kendine gelsin, hem ağzı tatlansın, sütü bol olsun diye sıcak şerbet verilmektedir. Ağrılı kadının sağı solu ısıtılır sıcak çorba içirilir. Ağrılı kadın terletilir. Sancılanan loğusaya ağrı kesici iğneler vurulur (Altun, 2004: 140).

Batı Trakya Türkleri'nde sütü kesilen kadın için "sütü otlamaya gitmiş" denir. Sütü kesilen kadın bir porçacık yaparak pişirir. Sabahleyin o porçacığı ve bir boş matarayı alır köyün sığırtmacına verir. "Bu porçayı yedi derede ıslat. Bu matarayı da yedi derenin suyuyla doldur ve akşama bana getir." der. Sığırtmaç kadının dediğini yapar. Kadın yedi derenin suyu ile ıslatılmış porçayı yer, yedi derenin suyundan içer ve sütünün geleceğine inanır (Dede, 1982: 96).

Makedonya'nın Trebişçe ve Viduşe köylerinde Pazartesi, Perşembe ve Cuma günleri oğlan çocuğunun ya doğumuna ya da sünnet tebriğine gidilir. Vrapçişte köyünde, bir kimsenin kız çocuğu olması halinde, tekrar kız çocuğu olmasın, erkek çocuğu olsun diye, bebek görmeye Çarşamba günleri gidilmektedir (Ercan, 2006: 81).

Afganistan'daki Hazara Türkleri anne için kırk gün boyunca süttten "**Deleme**", undan "**Alele**" pirinç ve süttten "**Şirbirine**" gibi özel yemekler yapılır (Çelik, 2001:12).

Kıbrıs'ta doğumdan bir hafta sonra yataktan törenle, mevlitle kalkan lohusaya tatlı gönderilmesi adettendir. Geçmiş yıllarda lohusaya gönderilen tatlıların tabakları "loğusa hamamı"na kadar iade edilmezdi. Loğusa hamamından iki gün önce tabakların içine sabun koyularak iade edilirdi. Bu şekilde kadınlar loğusa hamamına davet edilirdi (İslamoğlu, 1997: 226).

Azerbaycan Quba'da yeni doğum yapmış kadına "**zahı kadın**" (lohusa kadın). denir. Ağrısı olan kadına, bal, tarçın, zencefil, **edeva** (bütün baharatların karışımı). karıştırılıp şerbet yapılarak içirilir. Lohusa kadını yalnız bırakmak zorunda kalırsa odaya soğan, yumurta, ekmek, makas konur, kadının yakasına iğne takılır (Balıkçı, 1999: 6-8).

Annenin sütünün çocuğun sağlığı açısından ne kadar önemli olduğu herkesçe bilinmektedir. Eskiden anne yıkanıp temizlenmeden bebek emzirilmezdi. Ama artık buna çok fazla dikkat edilmemekte ve bebek emzirilmektedir. Özellikle annenin ilk sütünün çok besleyiciği olduğuna ve bebeği hastalıklardan koruyacağına inanılmaktadır.

Yeni doğum yapan kadına Gilan'da "loğusa" denir. Lohusanın yatağı gelin olarak getirdiği çeyizleriyle hazırlanır. Lohusa kırkı çıkıncaya kadar başına kırmızı tül bent örter.

Doğumdan hemen sonra lohusanın evine yakınları tarafından tatlı, şekerli, şerbetli yiyecekler gönderilir. Lohusa ziyaretine abdestli gidilmesine dikkat edilir. Ziyarete gelenler lohusaya ve bebeğe hediyelik eşyalar getirir veya para koyarlar. Buna "saçılık" denir. Ziyarete gelenlere lohusa lokumu ve şerbeti ikram edilir.

Lohusanın kırk gün evden dışarı çıkması istenmez. Bu süreç içerisinde lohusanın tehlikelere açık olduğuna inanılır. Dışarı çıkması gerekirse kesinlikle tek bırakılmaz. Evde bulunduğu süre içerisinde de yalnız bırakılmamaya çalışılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28, K30)

Ayrıca lohusanın cenazeye katılmaması istenir. Ölünün kırkıyla annenin kırkının karışacağına ve anneye zarar vereceğine inanılır. (K1, K4)

Sütü kaçan lohusanın sütünün gelmesi için mısır ve buğday kaynatıp yemesi gerektiğine inanılır. Ayrıca tatlı yiyecek ve içeceklerin sütü artırdığına inanılır. Bunun dışında lohusanın yediklerine dikkat edilir. Özellikle annede ve çocukta gaz yapacak yiyecekleri yememesine özen gösterilir. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Lohusanın kırkı çıkıncaya kadar saç kesilmez. Eğer saç kesilirse çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır. (K1,K4,K17,K23)

Kırk çıktıktan sonra, anne ve bebek nunanın evine giderler. Nunadan sonra eğer doğan çocuk kızsarsa erkeğin akrabalarına, erkek ise kadının ailesine ziyafete gidilir. İlerleyen günlerde de diğer akrabalar ve yakınlar tarafından davet edilirler. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28, K29, K30)

2.1.3.2. Albasması

Gerek eski Türk dini üzere devam eden, gerekse İslâm'ı kabul etmiş Türkler'in halk inanışlarında bugüne kadar yaşayan ve önemli rol oynayan hususlardan biri de albasmasıdır.. Türk dünyasında "al karısı", "al", "al kızı", "al bastı", "albız", "almış" , "abahu" vb. gibi isimler verilir.

Albastı inancı bütün Türk kavimlerinde mevcuttur. Gagauzlar albastıyı kötü ruhlu bir dev şeklinde tasvir ederken, Kazan Türkler'i kötü ruh olarak, Ozbekler ise dağınık saçlı bir koca karı halinde düşünmektedirler .

Türk dünyasının hemen her yerinde görülen günümüzde de tüm etkinliğini sürdüren albastı, âdeta koruyucu ruh Umay'ın zıddıdır. Üremenin ve çoğalmanın düşmanı gibidir. Daha çok yeni doğum yapan lohusa kadınlara ve yeni doğan çocuklara zarar verdiğiğine inanılır (Polat,2003:77).

Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların bütün işlerini gece yaptıklarına, horoz sesi ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp konaklarına çekildiklerine, yaşadıkları yerlerin değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan yerler, örenler, mezarlıklar, hanlar olduğuna inanılır. Bu olağanüstü varlıkların bir bölümü yaptıkları işlere, kılıklarına, cinslerine göre, Karakoncolos, Kara-Kura, Al-bastı, cadı, Çarşamba-Karısı, Albız gibi özel adları vardır. Albastı, al karısı bu tehlikeli varlıklardan biridir (Boratav, 1984: 74-78).

İnsan hayvan karışımı bir görünümde tanımlanan bu öldürücü dev ya da cin, uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır. Lohusa ve çocuklara sataşan bu öldürücü yaratığın zararından korunmak için lohusalar yalnız bırakılmaz.

Halk ağıl, samanlık, viranelik, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarını alkarısının saklandığı yerler olarak kabul eder.

Ayrıca alkarısını yakalamak ve etkisiz hale getirmek için birçok yola başvurulur. Bunlar arasında alkarısının bir yerine iğne, çuvaldız batırmak veya bu cadının üzerine zift dökmek lazımdır. Alkarısını yakalayan şahıs ocaklı olur. Bunlara aynı zamanda alcıda denir. Alkarısı alcı ile onun sülalesinde bulunan kimselere dokunmadığı gibi evlerinde ve üzerlerinde alcıya ait eşya bulunduranlara kötülük yapamaz.

Lohusa ile çocuğuna albasması için başvuru çarelerinden bazıları şunlardır: Lohusa ve çocuğun bulunduğu yere süpürge, Kur'an, soğan, sarımsak, nazarlık asılır. Lohusa ile

çocuğunun yastıklarının altına Kur'an, orak, bıçak, demir, erkek pantolonu ve yeleği konur. Lohusaya ocaklı takkesi, gömleği giydirilir. Bu türden önlemlerin içerisinde yer alan öğelerin hepsinin dinsel ve büyüsel önleyici güçleri olduğuna inanılmaktadır (Örnek, 2000: 144-146).

Alkarısı ve albastı hastalığa sebep olan ruh loğusa kadınlara musallat olur. Yalnız kalan lohusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle lohusayı "al basar". Bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölür. İnanışlarda, albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, lohusaya kırmızı kurdeleli altın takarlar, kırmızı şeker götürürler (İnan, 2006: 171).

Türk folklorunda, Al, Albastı, Alkarısı, Alanası, Alkızı, Alkî, Albız, Almış gibi tabirlerle, doğum esnasında ve sonrasında, kırklı lohusa kadınlara ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık ifade edilmektedir. Bu inanç, Çin Seddi'nden Balkanlar'a, Buz Denizinden Hindistan'a kadar yayılmış olan bütün Türk kavim ve topluluklarının folklorunda bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Bütün Türk boylarında bu inanç, aynı kötü ruhun ismidir. Bu ruhun lohusa kadınlara musallat olma şekli, Kırgız, Kazak, Özbek, Azeri, Kerkük, Balkan, Kıbrıs ve Anadolu Türkleri'nde bütün tefarruatı ile aynı şekilde, aynı motif ve özelliklere sahiptir (Turan, 1992a: 77).

Gerek Şaman, gerekse Müslüman Türklerin inanışlarında bütün canlılığıyla yaşayan Albastı veya Al Karısını yakalamak ocaklı olmanın bir metodudur. Bu ruh ekseriyetle lohusalara musallat olup onların ciğerlerini söküp, suya atarak öldürür. Bunlar bazen insanlara yakalanırlar, yakalanan kişi alkarısına bir iğne batırıp veya başındaki tarağını alırsa onu kendisine kul köle yapar. Şayet bu ruhu kimseye zarar vermemek şartıyla serbest bırakırsa "Al Ocaklısı" olabilir. Bu ocaklının şapkası, mendili veya kemeri lohusanın yanında duracak olursa, Alkarısı ona zarar vermez. Verilen zararları da ancak "Al Ocaklısı" iyileştirebilir (Duvarcı, 1990: 36).

Erzurum'un Tekman ilçesi köylerinde de benzer inanmalar görülmektedir. **Kabos** denilen saçları uzun, karmakarışık, tırnakları uzun, şişman, çirkin bir kadın, yeni doğum yapmış kadınlara musallat olur, ciğerlerini söküp alarak kadının ölümüne neden olur. Kadınlar bu yaratıktan korunmak için baş örtülerinin, kıyafetlerinin bir yerine iğne veya çengelli iğne tuttururlar. Yeni doğum yapmış kadının yatağının etrafına yünden ötülen

iplikler gerilir. Eğer kabos kimseye zarar vermeden yakalanırsa kıyafetine iğne batırılmalıdır. Yakalanan kabos evin hizmetçisi yapılır. Ancak üzerindeki iğneden kurtulursa kaçıp gider. Tekrar doğum yapmış kadınlara zarar vermeye devam eder. Doğum yapmış kadın yalnız bırakılmamalıdır, geceleri ışığı söndürülmemeli, çocuğun beşiğinin yanına ise ekmek ve Kur'an bırakılmalıdır (Çevirme, Sayan, 2005: 68).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar, "Albastı" yerine "Kara basmak" tabirini kullanırlar. Yeni doğum yapmış kadın üç gün yalnız bırakılmaz. Evde geceleri ışıklar yanık bırakılır. Bazen bu işlem kırk gün devam eder. Albastı'dan korunmak için hastanın yastığının altına Kur'an, eve de silah konulur. Kadınlarda albastı ile ilgili bir belirti sezildiğinde "Pocan" patlatılır. Albastı cinlerin bir çeşidi olarak düşünölmektedir. Kazaklar'da da, albastı terimi yerine "Kara bastı" kullanılmaktadır. Doğum yapan hanım uzun süre baygın kalırsa, onun "karabastı"ya uğradığına inanılır (Güngör, 1992: 7-8).

Urfa'da "yeni doğum yapmış kadının mezarı kırk gün açıktır" denir. Loğusa kadın ve bebek yalnız bırakılmaz. Gece yalnız kalacaksa baş ucuna süpürge koyulur, yastığın üzerine çuvaldız batırılır. Yorganı mavi olmalıdır (Nahya, 1984: 78).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü ve yakın köylerdeki yaygın inanca göre, alkarısı, lohusaya sevdiği bir insan kılığında yemek getirir ve yemesini ister. Alkarısından korunmak için, lohusanın yastığının altına iğne, çuvaldız koyulur. Yataktan kalktıktan sonra kadının yakasına iğne takılır, yatağının altına soba maşası konur, yatağın etrafı kalın iplerle sarılır (Türk, 1989:113).

Osmanlı âdetlerinde, lohusa yedi gün boyunca yalnız bırakılmaz. Odanın görünmez bir yerine süpürge koyulur. Lohusanın döşeğinin ayak tarafına siyah saplı bir bıçak koymak terk edilmeyen bir âdettir. Loğusa yedi gün boyunca oda kapısının eşiğinden atlatılmaz. Lohusaya hatır sormaya gelen hanımların içinde emzikli olan, yani meme emen küçük çocuğu bulunan varsa, lohusanın ayak tarafına oturtulmaz. Bu durumda lohusanın sütünün kaçacağına inanılır. Sütü çekilir korkusuyla lohusanın odasında yedi gün boyunca bohça ve kuşak gibi şeyler düğümlemez (Abdölaziz Bey, 1995: 14-15).

Eski İstanbul hayatında, kadınlarımızca birinci derecede dikkat ve itina edilen meselelerden biri de "al basmamak" için loğusayı odasında yalnız bırakmamaktı. Her türlü ihtimale karşı oda kapısının arkasına bir adet ortalık süpürgesi konulurdu. İkinci,

üçüncü günlerden itibaren konu komşu, hısım ve akraba göz aydına gelirler. Bu gelenler çocuğa altın takarlar veyahut kurabiye ve benzeri hediye getirirler. Ziyaretçilere kırmızı ve sıcak loğusa şerbeti ikram olunur. Bu şerbeti içenlerin "Allah loğusanın sütünü gür etsin!" duasını söylemesi âdettir (Ali Rıza Bey, 2001:3).

Türkmeneli’de “al”, lohusa kadınları basan bir güçtür. Böyle haller için "Al Apardı" denir. Al aparmaması için lohusanın yastığına iğne batırılır. Bazı yörelerde çocuğun ve annenin yastığının altına da bıçak konulur (Kalafat, 2000: 70).

Kadınların doğum esnasında, “albastı” veya “murtû” adı verilen bir cinin doğum yapacak olan kadınları basarak sıkıntı vereceğine, hatta öldüreceğine inanılır. Bunun şerrinden korunmak için evde yanmakta olan ateşe yağ atarak sığınmakla beraber, evdeki yükün üzerine bir beyaz bez yaymak suretiyle, ölmüşlerinin ruhundan da yardım talep ederler (Altay, 1998:219).

Albasmasından korunmak için başvuru çarelerinden bazıları şunlardır:

Lohusanın boynuna siyah boncuk takılır. Beşiğe at kulağı asılır. Lohusanın yorganına iğne sokulur. Lohusanın yanına kılıç, tabanca, bıçak koyulur. Lohusa ve çocuğu kırk gün yalnız bırakılmaz. Lohusanın yastığının altına Kur’an-ı Kerim veya bir parça kurt derisi konur. Yanlarında erkek veya erkek çocuk bulundurulamayan lohusalara erkek gömleği giydirilir ve yanlarında bir horoz bulundurulur. Lohusanın yatağının altına soğan koyulur. Lohusanın odasında süpürge bulundurulur. Lohusanın başucuna kocasının elbisesi, siyah erkek pantolonu asılır. Lohusaya kırmızı yorgan örtülür ve kırmızı elbiseler giydirilir. Lohusanın yatağının çevresine kıl şeritli kordon yapılır. Yün tarağının dişlerine soğan geçirilip lohusanın yanına koyulur. Lohusanın başına beyaz tülbent örtülür. Alına kırmızı kurdele bağlanır. Lohusanın lambası kırk gece söndürülmeden yakılır (Turan, 1992a: 96).

Çorum’da lohusa kadınların yanına süpürge, maşa ve erkek ceketi koyularak, "al basması"nın önleneceğine inanılır. Aydın’da lohusa kadının başucuna bıçak, demir parçası veya süpürge konulur ise cinlerden korunacağına inanılır (Kalafat, 1996: 7).

Ankara’nın Akyurt ilçesinde al basması, saf ve temiz olduğundan dolayı sadece çocukları tehdit ettiğine inanılan bir hastalıktır. Bu yüzden çocuğa altın takılır, içinde altın bulunan suyla çocuk yıkanır. Koluna kırkı çıkana kadar kırmızı kurdele

bağlanmaktadır. Çocuğun üstüne kırmızı örtü örtülür ve örtü makasla yedi yerinden “niyet Allah'tan” diyerek kesilir. Köye yeni gelen bir gelinin kucağına albastığına inanılan bebek verilir (Erdoğan, 1996:188).

Kandıra Türkmenleri al basmasına karşı tedbir olarak şunları yapmaktadır:

Lohusa ve çocuk kırk çıkıncaya kadar evde yalnız bırakılmamaktadır. Bırakılırsa, anneyi al basar. “Al basması”nın adı “ağırlık basması”dır. Lohusa yatağının başına bir erkek ceketi koyulur. Odaya, oklava, süpürge koyulur. Süpürge kapının arkasına ters koyulur. Lohusanın başucuna makas, bıçak gibi demir bir eşya koyulur. Lohusanın yatağının altına köz (ateş). koyulur. Yeni doğan çocuğun çamaşırları gece yıkanmaz, yıkama işi öğleye kadar bitirilmelidir. Aksi halde cin çarpacağına inanılır. Lohusanın başına kırmızı çember örterler. Yorganı da kırmızı olur. Ağırlık basması halinde lohusa bunalır, terler. Bağırarak ister, bağırılmaz, kalkmak ister kalkamaz. Köylerde ağırlık basmasını sağıltmak için yaşlı kadınlara gidilir. Yaşlı kadınlara ve hocalara okutmak, muska yazdırmak köylerdeki en yaygın davranıştır. Al Karısı al renkten korktuğu için lohusaya al bez bağlanır, al renkli yorgan örtülür. Al beze böylece koruyucu bir nitelik yüklenmiş olur (Altun, 2004: 151).

Ordu'da kırkı çıkmamış bebeği lohusa kadın ziyaret edince, bebeği albasması için yukarı kaldırılır (Kalafat, 1996: 10).

Güneyyurt Yörükleri'nde "Haylanma" al basması hastalığının bir adıdır. “Haylanma”dan korunmak için lohusa kadının yastığının altına ayna konulur. Lohusalara bir hafta kadar su içirmemek, yağla pekmezden başka bir şey yedirmemek al basmasına karşı uygulanan diğer pratiklerdir (Yalman, 1993: 510).

Alkarısı inanmalarının tıptaki karşılığı, “doğum sonrası depresyonu”dur. İnanmalara genellikle "saçma sapan, akıl dışı, hurafe, ilkel insan düşüncesi" demenin halk yaşamındaki ilgili inanmalara ve uygulamalarına bir çözüm getirmeyeceği bir gerçektir. Bu tür kültürel uygulamalar bilimsel bir değeri olmasa bile, anne ve çocuğu korumayı amaç edinen bir yaklaşım olarak görülmüştür. İnsanlığın var oluşundan bugüne kadar birçok toplumda hastalıkların bu şekilde yani kişinin bedeninin ve ruhunun kötü ruhlardan arındırılması şeklinde tedavi edilmeye çalışıldığı bu ve benzeri inanış ve

uygulamalarda kişiyi bedensel ve ruhsal yönden bir bütün olarak ele alan çağdaş psikoterapinin bazı ipuçlarının görüldüğü belirtilmiştir (Çevirme, Sayan, 2005: 71-72).

Kırgız-Kazak Türkleri'nin hurafelerine göre albastı, "kara albastı" ve "sarı albastı" olmak üzere iki çeşittir. Sarı albastılar hoca veya baksı (şaman).ların okumasıyla def olup giderler. Kara albastı ise kendini görme iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. Sarı albastı sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi veya tilki suretlerine de girer. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğerlerini alır, götürür suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar "albastı"yı ciğeri yerine koymaya mecbur ederler. "Koca albastı" ciddi ve ağırbaşlı bir ruhtur. Sarı albastı ise hoppa ve şarlatandır. Ekseriya insanları hile ve aldatmakla ele geçirir. Bazen insana dokunmayacağına söz verir ve uzak bulunur. Lâkin daima fırsat bekler ve nihayet kolayını bulup bir zararını dokundurur. Başkurtların albastıya dair hurafeleri de Kazak ve Kırgızlarınki gibidir (İnan, 1998: C.1: 259-260).

Kıbrıs'ta kendisini albasan lohusanın öleceğine inanıldığından "lohusanın mezarı kırk gün açık olur" denir. Kıbrıs'ta "kırkı karışan" lohusaların görüşmeleri, onları albasacağına yorumlanır. Bu nedenle lohusalar kırklanmadan görüşmezler. Görüşmeleri halinde çocuklarının ölmemesi için sarılıp öpüşürler. Lohusanın yataktan çıkacağı ilk gün olan 3., 5., veya 7. günde, evdeki kötü ruhları uzaklaştırmak için bir tören düzenlenir (Bağışkan, 1997: 43-44).

Türkmen Türklerinin inancına göre "Al Basması" ile "Kara Basması" farklı şeylerdir. Al basması gece olur ve "al" yeni doğum yapmış kadınları basar. "Al basması"ndan korunmak için, gelin yalnız bırakılmaz, onun odasında yaşlı bir kadın da bulundurulur. Yeni doğum yapmış kadının odasında Kur'an-ı Kerim bulundurulur. Kara basması ise gündüz de olur ve "kara", hamile olmayan insanları da basabilir. Kara basması, insanın gözüne bir karartının görünmesi şeklinde tezahür eder. Daha ziyade, yalnız insanları kuytu, tenha yerlerde basar (Kalafat, 1995a: 17).

Ahıska Türkleri'nde Alkarısına karşı korunmak için ilgili kadının yastığının altına Kur'an-ı Kerim ve altın konur. Alkarısından veya çarpılmış olmaktan kurtulmak için "daire" kurulur, daireye bakılır. Bunun için bir tasa su konulur. Hasta bu suya bakar, gördüğü şey neye benziyorsa onu bir kâğıda yazar. Bu kâğıt değirmenin çarkına atılır veya yakılır. Yakılırken çıkan seslerin ölmekte olan cinlere ait olduğuna hükmedilir.

İnanca göre karakura insanları birisinin kılığına girerek basar, ondan korunmak için yani basmaması için Ayet-el Kürsi okunur. Alkansı veya Alkızını yakalayan onu tövbe ettirirse artık Alkızı o kişiye dokunmaz. Artvin'de ise Albasmasına “Lohusa Humması” veya “Karakuray” denir. Amasya'nın Uzunoba köyünde ise, doğum yapan gençleri kara iyelerden korumak için iki ceviz birbirlerine sürttürülerek ses çıkarılır. Kara iyelerin sestten rahatsız oldukları, hatta yoğun ses karşısında hayatlarını yitirdiklerine inanılır (Kalafat, 2007: 62).

Kırgız ve Kazaklar demirden kötü ruhların kaçtığına inanırlar. Loğusa kadınlara musallat olduğuna inanılan “al karısı” veya “al bastı”nın çelikten korktuğuna dair inanış Anadolu'da vardır (İnan, 1998: C.2: 231).

Makedonya'nın Zegor köyünde, geceyin kırkı çıkmamış kadının yalnız bırakılmadığı, bırakıldığı takdirde Anadolu'da "Al Karısı" adıyla bilinen, Makedonya'da ise, sadece geceleri dolaşan "Novyak" adlı bir kötü ruhun gelip, çocuğun ve annenin gücünü aldığına inanılmaktadır. Bundan korunmak için, "Al Karısı"nda olduğu gibi, lohusanın yanına demir konur, odada süpürge bulundurulur. İkinci ezanı okunduğu zaman, çocuğun ve annenin çamaşırları ipten alınır. Eğer unutulmuşsa, ertesi gün tekrar alınıp, yıkanır. Kırkı çıkana kadar bu işleme devam edilir (Ercan, 2006: 75-76).

Gilan'da da yeni doğum yapan kadını ve çocuğu albasacağından korkulur. Bu sebeple doğum yapan kadın kırk gün evden çıkarılmaz. Yanında bir bakıcı bulunur. Dışarı çıktığı takdirde “al basması” olacağından korkulur. Albasmaması için Türk coğrafyasında yapılan uygulamaların pek çoğunu Gilan'da da görmek mümkündür. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır: Anne ve çocuk tek başlarına bırakılmaz. Kaldıkları odada Kuran-ı Kerim, erkek kıyafetleri, bıçak, makas, demir, soğan, sarımsak gibi maddeler bulundurulur. Yıkanan çamaşırlar akşam olmadan toplanır. Eğer çamaşır gece dışarıda kalmışsa anne ve çocuk bu kıyafetleri giydikleri zaman albasacağına inanılır. Alkarsının kırmızı renkten korktuğuna, bu sebeple annenin başını kırmızı örtüyle örtmesi gerektiğine inanılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K23, K28)

2.1.3.3. Kırk Basması

Lohusa ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halk kültüründe "kırk basması" adı verilir. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu

hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için, kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir.

Lohusa kadının doğumdan sonraki kırk günlük süre içinde karşılaşabileceği diğer bir hastalık “kırk basması”dır. “kırk basması” deyimini “al basması” hastalığındaki “basma” sözüne benzetme yoluyla meydana gelmiştir. Bu iki hastalığın aynı nitelikleri göstermesi sebebiyle, korunma yolunda da aynı tedbirlere başvurulmaktadır (Boratav, 1984: 154).

Albasması olayı daha çok anne eksenliken kırk basması ise daha çok bebek eksenlidir. Kırk basmasına uğrayan çocuğun bu süre içerisinde hastalanacağına inanılmaktadır (Altun 2004: 154).

Lohusa ile çocuğunun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına ve hastalıklarına Kırkbasması, Kırkdüşmesi, Kırkkarışması gibi isimler verilmektedir. Annenin ve çocuğunun bu süre içerisinde hastalanmamaları yani kırkbasmasına uğramamaları için başvuru önlemlerinden bazıları şunlardır: Anne ve çocuk kırk gün süre ile evden dışarı çıkmaz. Kırklı kadınlar ve çocukları birbirleri ile karşılaşmamaya dikkat ederler. Kırk karışımını önlemek için bir takım kaçınmalara dikkat edilir. Kırklı olmanın belirgin özelliği annenin bu süre içerisinde pis sayılmasıdır. Kaçınmanın temelinde bu pislik tasarımı yatmaktadır. (Örnek, 2000: 146).

Aksaray'a bağlı Yenikent'te kırklı geline el öptürülmez. Yeni doğum yapmış gelin bulunan bir eve konuk gelip, gelinin eli öpmesi gerektiğinde "otur, otur sen kırklısın" diye bu işin önüne geçilir (Öztürk, 1982:173).

Urfa'da, lohusanın evine kırklı bir kadın gelirse çocuğun büyüemeyeceği, zayıf kalacağına inanılır (Nahya, 1984: 78).

Adana yöresi Türkmenlerinde kırkı çıkmamış çocukların biraraya gelmeleri istenilmez, böyle hallerde çocukların öleceklerine inanılır (Kalafat, 2000: 87).

Adana'da lohusa bir kadının yanına hayız bir kadın veya lohusa başka bir kadının gelmesi halinde çocuğun hastalanacağına veya öleceğine inanılır. Yeni doğan çocuğun

yastığının altına bıçak konulursa çocuğun zeki ve cesur olacağına inanılır. Aydın'da yeni doğan çocuğa “Bismillah Muskası” takılır. Daha sonra nazarlık ve “Maşallah” takılır (Kalafat, 1996: 7).

Samsun'da kırkı çıkmamış iki bebek karşılaşır veya bir araya getirilirse kırkbasması olur. Ayrıca kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve tartılmamış et girse yahut cenazeden gelen bir kişi doğruca bebeğin üzerine alınırsa yine "kırkbasması" olur. Kırkbasmasına uğrayan çocuklar geç yürümeye başlarlar, zayıf ve çelimsiz kalırlar. Bu yüzden kırklı iki çocuğun birbiriyle karşılaşmaları önlenir. Eğer bir kişi cenazeden gelmişse önce başka odaya, sonra çocuğun yanına alınır. İki kırklı çocuk karşılaşırsa anneleri birbirlerinin yakalarına iğne takarlar ve birbirlerinin ağızlarına lokma verirler. Böylece çocuklarının kırkbasığı olmasını engellerler (Şişman, 2002: 450).

Ağrı'da kırklı kadınların birbirleriyle görüştürülmemesiyle ilgili inanç vardır. Yeni doğum yapan kadın ile kırk gün içinde doğum yapmış kadın görüştürülmez. Doğum yapmış kadının kırkı sonra doğum yapan kadının üzerine geçer. Bu durum çocuğu ve anneyi etkiler, anne süttten kesilir. Görüşme gerçekleşmiş ise sütü kesilen anneye, beyaz şarap, buğday ve tuz ateşe atılır, hasta kadın ateşin dumanı ile tütsülenir (Örnek, 2000: 146).

Kastamonu Abana'da, kırkı karışan çocuklar ilk kırk günde bir araya getirilmez, getirilirse bunlardan yıldızı düşük olanın “aydaş” olup zayıflayacağına, hatta öteceğine inanılır. Bu İnanışla bağlantılı olarak, bölgede zayıf, miskin, güçsüz, elinden iş gelmeyen kişilere de hakaret yollu “aydaş” denilir. Yeni doğmuş bir bebek ilk kez bir eve gittiğinde “su gibi ömrü uzun olsun” denilerek yüzüne hafifçe su sürülür ve yumurta verilir. Kırkıncı günde bebek mutlaka uzakça bir yere götürülür. Buna “kırk uçurmak” denir ve bebeğin daha huzurlu, sağlıklı olacağına inanılır. Yeni doğan bebeğin güzel veya yakışıklı olması için yıkanma suyuna altın konur (Yıldız, 2002: 558).

Kars'ta doğum yapan bir kadının evine misafir geldiğinde, orta kapı eşiğinde kor bırakılması halinde çocuk için koruyucu olacağına inanılır. Kahramanmaraş'ta kırkı çıkmamış anne ve çocuğu cenaze evine götürülmez. Kırkı çıkmamış çocuk veya anne hastalanır ise, “Şekerdere” suyu ile yıkanır. Efsunlanmış su içirilir, muska yazdırılır. “Kırk basmış” çocuğun tedavisi için çocuk tezekle tartılır ve bu tezekerler fakire verilir (Kalafat, 1996: 8).

Kahramanmaraş'ta kırk çıkmamış çocuğun bulunduğu evdeki su kapılarının mutlaka ağzı kapalı tutulur. Aksi halde sulardan çıkacak bazı güçlerin çocukları hasta edebileceklerine inanırlar (Kalafat, 1996: 11).

Harput ve çevresinde, Eski Türk inançlarında doğumu zorlaştırıp, çoğalmayı engelleyen Alkarısı'na, doğum anında olduğu gibi doğumdan sonra da lohusa ve çocuğunu himaye eden Umay ve Ayısıtlara ait çok canlı inançlar vardır. Yörede lohusanın sağlığını korumak ve doğum olayını kolaylaştırmak amacı ile birtakım pratiklerin uygulandığı da görülür. Nitekim kırk çıkmamış kadınların, herhangi bir yerde karşılaşmaları halinde "kırklarının birbirine basmaması" veya "kırklarının birbirine karışmaması" için üstlerinde bulunan iğneleri değiştirirler (Araz, 1995: 98).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde kırk basması, "yaşıt basması" diye de geçer. Yaşıt basması için alınan tedbirler çocuğa yöneliktir. Bunlardan bazıları şunlardır: Kırk bastığı için rahatsızlanan, iştahtan kesilip büyümeyen cılız kalan çocuklar tekrar kırklanır. Çocuk kırkına gelmeden üzerine kırk çıkmamış bir başka çocuk getirilirse, üstüne gelinen çocuğu kırk bastığına inanılır. Anneler üste gelenin mahsus geldiği sanısına kapılırlar. Yeni doğan çocuk huysuzlanır ağlarsa nazar değdiğine, kırk bastığına inanılır. Çocuk Akpınar'a türbeye götürülür ve kırklanır. Çocuk yürüyemediği zaman da yaşıt bastığına inanılır ve Yabolu'ya götürülür. Yürüyemeyen, yürürken sık sık düşen çocuklara da kırk bastığı inancıyla köstek kestirilir. Kırk basan çocuk gittikçe zayıflar. Köyün yaşlı kadınları kurşun dökerler. Çocuk yaşlı kadınlarca okunur. Çocuk hocalara götürülür. Okunmuş su içirilir. Et basmasın diye eve çiğ et getirilmez. Kırk tane kara ağaç dalından kırk çomak alınır ve yakılır. Külü suya dökülür ve çocuk bu suyla yıkanır. Karaağaç külü tereyağla karıştırılır, bu karışım üç gece ayazda bekletilir ve çocuğun yaralarına sürülür. Kalburun altına kara tavuk koyulur ve üstünde kırkbasan çocuk yıkanır. Yaşıtbasan çocuğun yüzünde yaralar çıkar buna "urfıye" denir. Ocaktan alınan toprakla silinir (Altun, 2004: 158-159).

Nevşehir'de çocuğa yönelik bir tehlike olarak düşünülen "kırk basması", doğumdan sonra kızları otuz beş, erkekleri ise kırk gün etkilediğine inanılan majik güç olarak anlaşılmaktadır. Kırk basmasının belirtileri, çocuğun zayıf, cansız olması, renginin sararması, emdiğini sarı renk kusmasıdır. Çocuğu ölen kadının kırk çıkmamış çocuğun

yanına gelmesi, cenazeden gelen birinin direk çocuğun yanına gitmesi kırk basmasının sebeplerinden gösterilmektedir. Bu nedenle ölü evinden gelen önce tuvalete girer ve ölü kırkının tuvalete dökülmesi sağlanır. Gelen misafir çocuğun üstüne gelmeden çocuk misafirin üstüne götürülmektedir (Sevindik, 1996: 237).

Aladağ Yörükleri'nde, çocuğu yaşamayan kadınların kırk gün lohusa kadınların yanına ve ziyaretlerine gitmeleri yasaktır. İki kırklı kadın bir evde toplanırsa, aralarında iğne değiştirirler, böylece çocuklarına kırk basması önlenmiş olunur. Kırklanmamış lohusası bulunan bir evin üst tarafından düğün alayı ve gelin geçirmek yasaklanmıştır. Eğer düğünlerin evin civarından geçmeleri gerekiyor ise, evin altından geçmeleri mecburiyeti vardır. Ayrıca bir evde kırkını çıkarmamış çocuk bulunur ise, o eve et girmez. Kırk gün sonra lohusanın niyetine kırk adet küçük taş yıkanarak kabirlere atılır. Buna "kırklama" denir. Aynı gün, aynı şekilde çocuk da kırklanır (Yalman, 1993: 218).

Safranbolu'da, İki loğusa kadın kırk gün geçmeden evvel birbirlerini çocuklarıyla beraber görürlerse ve içlerinden "acaba çocuğumu kırk basar mı" şeklinde bir şüphe geçirirlerse muhakkak çocuklardan birini kırk basacağına inanılır. Kırk basan çocuk, diğer çocuklardan farklı olur. Kafası vücuduna oranla biraz daha büyür ve çok zayıf kalır, gelişimini tamamlayamaz. Böyle durumlarda aileden birisi, çocuğu ocağa götürür. Ocaklı kadın, kendi ocağından aldığı külü ılık suyla karıştırıp bir tülbendin üzerinden çocuğun üzerine döker. Tülbent sayesinde suyun içindeki kül süzölmüş olur. "İnayet Allah'tan" diyerek tülbendin içinde toparlanan kül akarsuya atılır. Safranbolu çarşı kesiminde bu tür hastalıklara maruz kalan çocuklar eski hamama götürölür ve orada "mühürlü kurna" adı verilen bölümdeki su ile çocuklar yıkanır. İki loğusa kadın çocuklarını kırk basmaması için birbirlerine iğne alıp verirler (Akman, 2007: 398).

Türkiye'de "Kırk", "Yarı Kırk", "Kırk çıkarma", "Kırklı" gibi inançlar ve bunlarla ilgili anneye ve çocuğa tatbik edilen uygulamalar vardır. Bunlar yapılmadığı takdirde anne ve yavrusunun hastalanabileceğine veya ölebileceklerine inanılır. Türkiye'de çocuk ve annenin yarı kırkı ve kırkı çıkarılırken bunlara kevgil ile su dökölmesinin hayrına inanılır. Özbeklerde çocuk dünyaya geldiği zaman çocuğu ve annesini cinlerden ve yaman gözlerden korumak amacıyla ateşten geçirilerek " kırk devri" yapılır. Anne ve çocuğu da 40 gün kırklı olur. Bu dönemde yabancı kişilerin anne ve çocuğunun yanına girmesi yasaktır. Çocuğu yaşamayan kadınlar ta bu dönemde doğum yapılan eve

sokulmaz. Doğu Anadolu'da kırklı karşılığı olarak Özbeklerde olduğu gibi “Çilli” tabiri kullanılır (Kalafat, 2007: 59).

Türkiye’de yaşayan Kazak Türkleri’nin inanışlarına göre, loğusa kadın komşuya gidip yemek yemez. Kadının yattığı odaya Kur’an-ı Kerim, büyüklerin eşyası koyulur. Lohusa kadın gece yalnız bırakılmaz. Kadının kırkının çıkacağı gün, en yakın komşusu eve çağrılır ve yol açılır, ondan sonra lohusa kadın serbesttir. Kırklı kadınlar bebekleriyle karşılaştırılmaz. Kırklı çocuğun yastığının altına muska, makas konur. Kız çocuğunun beşiğine ya da kafasına baykuş tüyü takılır. Özbekler’de, loğusa kadın ve çocuğu bir hafta yalnız bırakılmaz. Kırklı kadın evinden fazla uzaklaşmaz, gece evinden dışarı çıkmaz. Gelin alayı kırkı çıkmamış kadının evinin önünden geçerse gelinin bir daha çocuğu olmaz. Lohusa kadının evine değirmenden un getirilmez. Kırklı çocuk yalnız bırakılacağı zaman başucuna bıçak, soğan, sarımsak, Kur’an-ı Kerim bırakılır. Kırgızlar’da, al bastığına inanılan kadının yanında silah atılır, köpek bağırılır, tencere tava dövülüp gürültü çıkarılır. Kırkı çıkmamış kadın bir eve gittiğinde iyice doyurulur, yoksa açlığının kalacağına ve evdekilerin hiç doymayacağına inanılır. Kırklı çocuk yalnız bırakılmaz, bebeğin beşiğine hamaylı koyulur. Kırklı çocuğu görmeye gelenler, para, koyun, keçi, elbise gibi hediyelerle gelirler (Çevik, 2001: 16-17).

Türkmenistan'da çocuk doğduktan sonra kırk gün geçinceye kadar kırklı (çilli). sayılır. Kırklı eve adet görmekte olan kadın ve cenaze defnetmekten dönen kişi girmemelidir. Böyle evlere et ve yumurta sokulmamalıdır. Kırkı çıkmamış iki annenin görüşmesi sakıncalı kabul edilir (Kalafat, 2000: 48).

Osmanlı adetlerinde de “kırkı karışmış” iki çocuğu yaşları doluncaya kadar birbirlerinin yanına götürmezler (Abdülaziz Bey, 2002: 15).

Bulgaristan Türkleri'nde ilk kırk gün içinde anne ve çocuk kesinlikle yalnız bırakılmaz. Eğer çocuk yalnız bırakılacaksa yatağının üstüne veya başucuna Kur'an, bıçak, makas veya ekmek bırakılır. Kırkını doldurmamış iki bebek, lohusa ve çocuğuna kırk basmaması için yanyana veya karşı karşıya getirilmez. Kırk gün süresince adetli bir kadın çocuğun bulunduğu odaya girmez. Girmek zorunda kalırsa da "annen de benim gibi" ifadesini kullanır. Çocuk dünyaya geldikten sonra bir hafta boyunca her sabah yıkanır. Yıkama suyuna bir parça tuz atılır. Bunun nedeni çocuğun ilerde ter gibi çeşitli vücut kokularından arınıp güzel kokması içindir. Özellikle kulaklarının arkası, ağzı ve

yüzü yıkanır. Yedinci günü çocuğun annesi, yıkama suyunun içine "annesinden, babasından, dedesinden" diyerek birkaç tane madeni para atar. Buradaki para, zenginliği ve madeni olmasından dolayı dayanıklılığı simgeler (Ergin, 2001: 216-217).

Azerbaycan Quba'da Kırkı çıkmamış kadınların karşılaşmalarına "kırkları düştü" denir. İki kırklı karşılaştığı zaman kırklı kadınlar iğnelerini değiştirir. Kırklı çocuk olan eve et ve un getirilmez. Kırklı kadın ve çocuk olan evin önünden cenaze geçirilmemeye dikkat edilir (Balıkçı, 1999: 9).

Makedonya Türkleri'nde kırkı çıkmamış kadın elini hamura süremez, aksi halde hamurun bereketi kalmaz. Gündüz evin eşiğinden dışarı çıkabilir, ancak akşamdan sonra çıkamaz. Bir şeye "uğradığına" inanılan ve çocuğu olmayan kadınlar Hüseyin Dede ve Yusuf Dede türbelerine giderler. Buralarda adak adanır, türbeye mum bırakılır, havlu hediye edilir, bez bağlanır (Kalafat, 2000: 86).

Hazara Türkleri'nde lohusa kadın kırkı çıkıncaya kadar et yemez, lohusa kadının bulunduğu eve et girmez. Kırkı çıkmamış kadın yedi gün boyunca evin eşiğinin dışından gelen yemeği de yemez. Lohusa kırk gün evden çıkmaz. Kırk gün boyunca annenin ve bebeğin bulunduğu odaya bayanlar hariç kimse giremez. Evde lohusa olduğunu bilmeyenleri uyarmak ve eve girmelerini önlemek için evin kapısı bir iple bağlanır. Anne ve bebek kırk gün yalnız bırakılmaz. Loğusa kadın yalnızken aynaya bakmaz (Çelik, 2001: 11-12).

Kazak Türkleri halk inançlarına göre, anne ve bebeği doğumdan sonra kırk gün dolmadan güneş görmemeli, eşiğin dışına çıkmamalıdır. Kırkı çıkan bebeğe kına yakılmaktadır. Bu uygulama bebeğin banyo suyuna kına katılarak yapılır. Böylece çocuğun görünmeyenlerin korkutmalarına karşı korunduğuna inanılır (Kalafat, 1999: 67).

Araştırma sahamız olan Gilan'da annenin kırk gün evden dışarı çıkması istenmez. Bu süreç içerisinde annenin tehlikelere açık olduğuna inanılır. Dışarı çıkması gerekirse kesinlikle tek bırakılmaz. Evde bulunduğu süre içerisinde de yalnız bırakılmamaya çalışılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28) Ayrıca annenin cenazeye katılmaması istenir. Ölünün kırkıyla annenin kırkının karışacağına ve anneye zarar vereceğine inanılır. (K1, K4)

Çocuğu cinler değiştirmesin diye kırk gün çocuk ve annesi yalnız bırakılmaz. Başucunda Kur'an-ı Kerim bulundurulur. Ayrıca bebeğin yattığı odada mutlaka demir, bıçak gibi maddeler bulundurulur. Bebeğin kırkı çıkana kadar hiçbir yere çıkarılmaz. Lohusa kadınların ve bebeklerin yan yana gelmeleri engellenir. Kırklarının karışacağına inanılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K29)

2.1.3.4. Kırklama

Lohusanın ve çocuğunun doğumdan sonra her türlü tehlikeye açık olduğu ve bunun için korunması gerektiği inancı ile yapılan uygulamalar ve kaçınmalar kırklama işlemi ile sona erdirilir. Kırklama, kırk uçurma, kırk çıkarma, kırk dökme gibi adlarla anılan tören ile birlikte anne ve çocuk yeni rolleriyle toplum hayatına girmeye hazır hale gelirler. Kırklama pratikleri, lohusa ile çocuğunu, gebelik ve lohusalık çağlarının kirlerinden arıtma fonksiyonuna sahiptir (Ercan,2002: 76-77).

Türk topluluklarının genelinde, annenin ve çocuğun temizliği ile ilgili en belirgin geleneksel uygulama “Kırklama” olayıdır. Doğumu izleyen yirminci gün sonunda anne ve çocuk yıkanır. Buna “Yarım Kırk” denir. Çocuk kırk günlük olduktan sonra “Kırklama” töreni yapılır. Çocuk ve anne yıkandıktan sonra temiz bir kabın içine 40 ölçek su konur, içine altın, gümüş, boncuk, kömür ve yeşil otlar atılır. Dua okunur, lohusaya ve bebeğe dökülür. Böylece bebek ve anne Kırklanmış olur. Bundan sonra anneanneye, dedeye ve diğer akrabalara gezmeye götürülür. Bursa ve Balıkesir yöresinde bu olaya “Kırk Uçurma”, Antep yöresinde ise “El Öpme” denir. Çocuğun kırklanması geleneği etkin bir biçimde sürdürülmektedir. Çocuğun kırklanmaması durumunda, çocuğu kırkıdan sonra kırkların (cin, peri vb.). basacağı inancı geleneksel kesimde yaygındır (İlbars, 1982: 250).

Bütün Türklerdeki köklü bir inanışa göre, su kutludur ve temizdir. Kutlu ve temiz olan suyu kirletmek, uğursuzluğa ve felakete sebep olur (Sümer, 1999: 75). Eski Türk inancına göre “Türk Tanrısı” nasıl Türk milletinin hamisi ise, Türk yurtları, hususiyle yüksek dağları, pınarları, suları, ata mezarları ve hatıralarıyla, öylece mukaddes ruhların makamı olup bunlar da yurdun koruyucusuydu (Turan, 2000: C.1: 88). Nitekim Bilge Kağan Abidesi'nde “Yukarıda Türk Tanrısı, Mukaddes Yeri, Suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye.” (Ergin, 2001a: 37). ifadesi yer almaktadır. Yüksek dağlar ve pınarlar da hayırlı ruhların mekânı sayılıyordu.

Bunlara yer-su deniyordu ve bunlar tazim ediliyordu. Nitekim buralarda Tanrı'ya dua ediliyor kurbanlar kesiliyordu (Turan, 2000: 51).

Eski İstanbul hayatında, “kırk hamamı” âdeti vardı. Kırkıncı günü loğusayı ve çocuğu hamama götürürler. Hısım akraba, konu komşu kırk hamamına davetlidirler. Hamamın dışarısında loğusayı ve ebe hanımın kucağında olan çocuğu çengiler ve sıracılar çalarak oynayarak üç defa dolaştırırlar, badehu içeriye getirirler. Artık hamamın dışarısında akşama kadar çengiler çalıp oynarlar.

Lohusa ile çocuk hamamın içerisinde iken şayet kırk hamamına başka bir lohusa getirilecek olursa kırk basmamak için çocuğu hemen kucağa alıp yukarı kaldırmak lâzımdır. Bir mahallede kırk gün içinde iki çocuk doğarsa bunların kırkları karışmış olur. İlk kez karşılaştıklarında çocukları arka arkaya getirmek gerekir (Ali Rıza Bey, 2001: 5).

Lohusaya ve çocuğuna kırkbasmaması için kırk gün içinde yapılan işlemlere kırklama denir. Bu işleme kırkdökme, kırkçıkarma dendiği de olur. 7., 20., 30., 37., 39., ve 41. günler bu işlemin daha çok yapıldığı günlerdir. Kırklama işlemi şu şekilde yapılır: Lohusa ile çocuğunun üstüne içerisine altın, gümüş, yumurta, kırk tane arpa, buğday, çakıl, fasulye, anahtar vb. konulan su dökülür. İzmir çevresindeki Tahtacıların geleneğinde ise susuz kırklama yapılmaktadır. Susuz kırklamada sadece çocuk kırklanmaktadır. Kırklama için çocuğun beşiğinin altına kaba bir döşek serilir. Beşiğin iki tarafına karşılıklı iki kadın oturur. Sağ tarafta oturan kadın başı kibleye gelecek şekilde çocuğu kucağına alır ve bir “Sallû salavat, sallû Muhammet diyenin akıbeti hayrolsun” şeklinde dua ederek çocuğu beşiğin altından diğer kadına yuvarlar. Soldaki kadın çocuğu hemen beşiğin altından sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk üç kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra kırklama işlemi sona ermiş olur (Örnek, 2000: 147, Boratav, 1984: 154).

Kırk çıkarmaya Urfa'da “kırkı dökülmek” denir. Kırkıncı gün anne ve çocuk hamama götürülür. Yıkanır ve temizlenir. En sonunda bir tasa su konur. Yaşlı bir kadın baş parmağını suya kırk kere sokar ve çıkarır. Su lohusanın başından dökülür. Aynı işlem çocuk için de uygulanır. Kırk dökülünce haram ve pislik gitmiştir (Nahya, 1984:78).

Gaziantep'te nevse hamamının son bölümü kırklama'dır. Kırklama için ebenin getirdiği kurt başı kurnanın içine konur. Su akmaya başlayınca elin parmakları suya batırılır ve kırka kadar sayılır. Kurt başı bebeğin üzerinde tutularak bebek ve annesi yıkanır. Bu işleme "kırklama" denir. Evde yapılan kırklama farklıdır. Anne çocuğunu kucağına alır su dolu bir kaba başka bir kaptan 40 kaşık su döker. Bu suyla bebek ve annesi yıkanır (Güzelbey, 1982: 26).

Aksaray Yenikent Köyü'nde doğumla başlayan kırkinci gün anne ve bebek yıkanır. Yıkanmanın sonunda anne ve çocuğun başlarının üzerinden elek, kevgir, kalbur gibi çok delikli araçları su buradan akıtılır (Öztürk, 1983:172).

Adana yöresi Türkmenlerinde çocuğun kırkının çıktığı gün, yüzüne bir tülbent örtülür ve dudaklarına bir taş sürülür, bu esnada "sırrı berk olsun" denir. Böylece o çocuğun büyüyünce ağzının sıkı olacağına, iyi sır tutabileceğine inanılır (Kalafat, 2000: 86). Ayrıca çocuğun kırkı çıktığı gün, süzgeçten su geçirerek çocuk "kırklanır" (Kalafat, 1996: 9).

Samsun'da, bebeğin ve annesinin doğumdan kırk gün sonra özel bir şekilde yıkanmalarına "kırklama" denilir. Önce bir kaba kırk adet küçük taş ve kırk kaşık su konulur. Daha sonra bu suya üç ihlâs, bir fatiha süresi okunup üflenir. Çocuk yıkandıktan sonra bu su, içinde tespah ve yüzük bulunan bir süzgeç yardımıyla çocuğun başından aşağıya dökülür. Daha sonra kabın dibinde kalan az miktarda su da evin içine serpilir Böylece çocuğun kırklanması yapılmış olur. Aynı şekilde anne de yıkanarak kırklanması yapılır. Suyun içine konulan taşlar çocuğun ve annenin taş gibi sağlam olmalarını simgeleştirir. Önce mutlaka çocuk, sonra anne kırklanır. Kırklama kırk günden önce olursa çocuk huysuz olur. Annenin kırklanmasıyla loğusalık dönemi de bitmiş olur. Anne, kırlandıktan sonra yeni elbiselerini giyer ve çocuğun üzerine gelir. Bu arada çocuk hemen ayağa kaldırılır ve anneye üç kez "çocuk mu ağır, sen mi?" diye sorulur. Anne de "çocuk ağır" der. Böylece annenin çocuğu basması önlenmiş olur. Ayrıca çocuk, kırlandıktan sonra, anne de kırklanana kadar emzirilmez. Bu uygulamalar çocuğa doğumdan yirmi gün sonra da uygulanabilir. Buna ise "yarı kırklama" denilir (Şişman, 2002: 451).

Nevşehir'in Akçaören ve Yeşilöz köylerindeki kırklama işleminde anne bebeğini kucağına alır. Üstlerine çarşaf örtülür ve üzerlerine kalburdan su serpilir. Son

kırklamada anne ve çocuğun vücudunun tamamı yıkanır sonra çıplak olarak üzerlerine kalburdan su dökülür (Sevindik, 1996:239).

Ankara'nın Akyurt ilçesine bağlı Elecik köyünde doğumdan sonraki kırkıncı günde anne ve bebek kırklanır. Buna “aydaşlama” denir. Suyu gümüş ve yedi sekiz buğday atılmaktadır. Gümüş bebeğin gümüş gibi temiz kalpli olması isteğini ifade eder. Kırklama için özellikle değirmenlerin suyu tercih edilmektedir. Burada yapılan kırklamada, bir leğene tavuk veya kemik konur. Kırklanacak bebek bunun üzerine oturtulur, bu sudan kırk tane kaşıkla sayarak bebeğin üzerine dökülür, anne ve bebek aynı suyla yıkanmaktadır. Buradaki tavuğun anlamı, tavuk çırpındıkça bebeği tehdit eden hastalıkların bu şekilde terk edip gideceğine inanılmaktadır. Leğenin içine konulan kemik, bebekteki kötülükleri kendisine toplaması içindir. Bebekteki rahatsızlıkların kemiğe geçirildiğine inanılmaktadır (Erdoğan, 1996:188).

Kilis ve İstanbul'daki uygulamada, kırk hamamında çocuk son kurna suyuna (veya son tas suyuna). bir altın, ya da bir anahtar kırk defa batırıldıktan sonra yıkanmaktadır (Boratav, 1973:188).

Kocaeli'nin Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan kırklamada uygulanan pratikler şunlardır:

Kırklamada anne ve çocuk yeni giysiler giyer. Anne boy abdesti alır. Kırklamayı yapacak kişi de temiz olmalı ve abdest almalıdır. Kırklama işlemini genellikle evdeki büyükler, babaanne, anneanne gibi yaşlılar yapar. Büyükler el vererek kırklamayı öğretir. Kırklama suyuna kırk kaşık su sayılır. Kırk suyuna 3 defa İhlas suresi, 1 defa Fatıha suresi ve bilinen diğer dualar okunur. Kırk suyunun türbeden getirildiği de olur. Susuz kırklama yapılmaz. Suyun içine altın veya gümüş yüzük, bilezik, para, demir bir nesne koyulur. Kırklama suyu, ikiye bölünür. Hem anne hem bebek bu suyla yıkanır. Kırklamadan artan su evin her tarafına serpilerek ev kırklanır. Kırklamadan artan suyla çocuğun çamaşırları yıkanır (Altun, 2004: 168-169).

Kırklama genelde lohusaya yönelik bir pratik olmasına rağmen, Sivas Güneyevler'de kırklama çocuğa yönelik bir uygulamadır. Bu uygulamaya göre çocuk yıkanmadan önce kalburun içine 40 buğday, 40 tane arpa konur. Arpa ile buğdayın olduğu kalbur çocuğun

başına koyularak üç kez su dökülür. Bu uygulama esnasında sürekli olarak dua edilmektedir (Türk, 1989:114).

Türkmenistan'da "çile'den çıkarma" uygulamasına göre çocuk 7 gün geçtikten sonra çileden çıkarılır, banyo yaptırılır. Banyo suyuna 7 kaşık tuz, 7 tane pirinç veya buğday, beyaz gümüş konulmalıdır. Bu şekilde çocuğun temizlik seven, konuşkan, sağlıklı ve rızıklı olacağına inanılır. Banyo yapıldıktan sonra çocuk 7 evi dolaştırılır. Gittiği evler çocuğu boş çevirmezler. Bir hediye vermelerinin hayrına inanırlar. Türkmenistan'da Amuderya nehri kıyılarındaki çile, büyük ve küçük çile olarak ikiye ayrılır. Çocuk yirminci ve kırkıncı gününde banyo yaptırılır. Pişme (pişi). yapıp ikram edilir. Böylece çocuğun muhtemel görünmeyen tehditlerden korunduğuna inanılır. Türkiye'de de kırk ve yan kırk olarak bilinen bu süreler dolunca çocuğun banyoları yaptırılır. (Kalafat, 2000: 47-48).

Makedonya Türkleri'nde kırk çıkarma işleminde dereden kırk taş toplanır. Çocuk ve annesi yıkanırken bu taşlar başından aşağıya dökülür. Bir şeye uğramış kimseler ve kırklılar nazardan ve büyüden anlayan patkacılara götürürler. Patkacı hastayı su dökerek yıkamak suretiyle patkalamış olur (Kalafat, 2000: 86).

Bulgaristan Türkleri'nde, bebeğin doğumunun 20. günü yarı kırkı sayıldığı için küçük bir tören yapılır. Bebek, annesi, kayınvalide varsa eltiler yarı kırkı uçurmak için gelinin annesinin evine giderler. Bebeğin doğumunun 40. günü ise "tam kırkı" adı verilen geleneksel kırklama töreni yapılır. Çocuğun yıkanacağı suyun içine yine madeni eşya (bozuk para, altın, gümüş yüzük vs.). yumurta sarısı ve bir parça tuz atılır. Yıkama işlemi önce bebeğe sonra da anneye uygulanır. Çocuğun yıkanmasından sonra kaynana, gelinini ve torununu yanına alarak "kırk uçurmak" maksadıyla anneanne ve en yakın akrabalara ziyarette bulunur. Bu ziyaretler sırasında, ziyaret edilen her haneden çocuğa bahşiş verilir. Verilen bahşiş genellikle yumurtadır. Çocuğun kırklanmasını takiben "çocuk gezesi" denilen geleneksel bir tören daha yapılmaktadır. Her iki tarafın da kararlaştırdığı bir günde bütün akraba ve komşular çocuğun bulunduğu evde toplanırlar. Bu törenin özelliği sadece kadınların katılmasıdır. Misafirler kendilerine verilen ziyafetten sonra genişçe bir odanın bir tarafında çocuğun anne tarafından diğer tarafında da baba tarafından akrabalar olmak üzere toplanırlar. Çocuk varsa halası yoksa baba tarafından yakın bir kadın akrabası tarafından ilk önce annesinin kucağına oturtulur.

Anne bu kadına para ya da içinde mendil, çorap, başörtüsü vs. bulunan bir bohça hediye ederek çocuğu tekrar kadına verir. Bu kadın sırayla hazır bulunan bütün misafirlerin kucağına çocuğu oturtturarak kendi bahşişini ve çocuğa verilen hediyeleri toplar. Burada çocuğun önce baba tarafından sonra da anne tarafından akrabalarının kucağına verilme sırası gözetilir. Yapılan bu törene "çocuğu satmak" denir. Bu satma töreni bittikten sonra aynı kadın, çocuğa verilen bütün hediyeleri herkese gösterir. Çocuğa verilen hediyeler genellikle gelecekte kullanabileceği türden hediyelerdir. Bu törene aynı zamanda "çocuğun küçük düğünü" adı verilmektedir (Ergin, 2001: 218-219).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nde doğumdan kırk gün sonra anne en büyük çocuğu veya kocasıyla dışarıya çıkar. Suyun kenarına kadar gider, su içerek oradan en yakın akrabasının evine uğrar ve böylece kırkı biter (Çelik, 2001: 12).

Azerbaycan Quba'da kırklama işlemi, kırkıncı gün annenin ve çocuğun rahata kavuşma, doğa üstü güçlerin etkisinden kurtulma amacına yönelik olarak yapılmaktadır. Kırk suyuna kırk buğday, kırk arpa, kırk nohut atılır. Kırk suyunda önce bebek, sonra annesi yıkanır. Biriken su evin duvarlarına, ağaçlara, evin içine serpilir. Kırklı suyla çocuğun beşiği ve elbiseleri yıkanır (Balıkçı, 1999: 10).

Gilan'da genel olarak kırk çıkarma işleminde kırk taş toplanır. Çocuk ve annesi yıkanırken bu taşlar başından aşağıya dökülür. Ayrıca kırk suyunun içine çeşitli tahıllar da atılır. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28) Sudaki taşlar sağlamlığı, tahıllar ise bereketi ifade eder.(K1) Suyun kutsiyetiyle hem anne hem de bebek kötülüklerden kurtulur. (K1) Yıkama esnasında suyun daha bereketli olması için elekten geçirildiği de olur. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28)

Kırklama yapıldıktan sonra, bebek kız ise erkeğin akrabalarına, bebek erkek ise kızın akrabalarına "kırk uçurmaya" gidilmektedir ve burada ziyafet verilmektedir. Bebeğe ve annesine küçük hediyeler verilir. Özellikle bebeğe kısmeti açık olsun, zengin olsun diye para verilir. Ayrıca uzun ömürlü olsun diye yüzüne un sürerler. (K1, K4, K10, K11, K15, K17, K18, K23, K28, K29)

2.1.3.5. Ad Verme

Ad, kişiyi diğer insanlardan ayırmak üzere verilen ve insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir.

Kişilik üzerinde belirleyici etkisi ve verildiği kişinin geleceği üzerinde oynadığına inanılan rol, ad seçiminde özenli olmayı gerektirmiştir. Verilen bu önem ve gösterilen dikkat ad vermeyi sıradan bir iş olmaktan çıkarmış ve etrafında bir takım âdet ve törenlerin oluşmasına sebep olmuştur.

Ad verme yer yüzündeki bütün topluluk ve toplumlarda görülen bir olgudur. İnsanla beraber doğmuş ve giderek basit bir ad verme şeklinden, etrafında pek çok âdet, inanış ve uygulamayı içeren bir kültür kalıbına dönüşmüştür.(Ercan,2002: 59).

Dilimizde "ad verme, ad koyma, ad takma" şekillerinde adlandırılan "folklor olayı", aslında bütün insanlığın ortak malıdır. Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun bir tek toplumu görmek mümkün değildir. Doğada canlı cansız olan her nesne ile olayın, hatta düşünce ürünlerinin muhakkak birer adı vardır.

Ad verme olgusu, insanla beraber doğmuş, onunla birlikte varlığını sürdürmüş, tarih boyunca gelişerek basit bir ad verme olgusu durumundan çıkarak, her toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir "folklor olayı" durumuna dönüşmüştür. Bu oluşum sonunda "ad verme folklor olayı"nı incelemek üzere halkbilime bağlı "onomastik/ad bilim" dalı içinde "antroponomi/insan adı" doğmuştur. "Antroponomi" araştırma ve incelemesinde adın, kişiliği belirleyen özelliğini, ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları belirlemeye ve değerlendirmeye çalışmıştır (Acıpayamlı, 1992: 1).

Türk hayatının hemen bütün safhalarında, tarihimiz boyunca, ad alma, ad kazanma, ad verme işlemleri mühim bir mevki işgal eder. Kaynağında (yaşayış tarzında). ortaya çıkan anlayışların, inançların, davranış biçimlerinin yarattığı bu işlemlerin büyük bir kısmı, yakın zamanlara kadar hayatımızı yönlendirmiştir (Kalafat, 2005: 161).

Hiç şüphesiz "Türk ad verme" geleneklerinin kaynağı, "Türk kültürünün, yüzyıllar öncesinde doğum yeri olan "Orta Asya"dır. Yazılı ve sözlü halk hikâyeleri, destanlar, şaman duaları, Altay, Yakut ve Batı Türklerine ait etnografya ve folklor belge ve incelemeleri, bu durumun canlı tanıklarındır (Acıpayamlı, 1992: 1).

Türklerin ad koyma adetleri iki bin yılı aşkın bir zaman içerisinde belirli bir millî çizgiden çıkmamış ve millî özelliğini yitirmemiştir. Budizm, Manihaizm ve Hıristiyan

dinlerinin etkisiyle tarihin belli dönemlerinde, Türkçe olmayan adlar bir kısım Türk topluluklarınca benimsenerek kişi adı olarak kullanılmış ise de bu hal Türk kişi adlarındaki millî özelliği yok edememiştir. Zamanla bu yabancı adlar, yerini yine eski Türk adlarına veyahut Müslüman adlarına bırakmıştır. Türklerin İslamiyet'e geçmesiyle eski Türkçe adlarla Müslüman adları birlikte kullanılmıştır. İslamiyet, Gök tanrı inancından sonra Türkleri etkileyen ikinci bir din olarak Türklerin büyük çoğunluğunun millî kimliğinin önemli bir kısmı olunca birçok Arapça ve Farsça kişi adları tıpkı diğer edebiyat ve sanattaki bazı kelimeler gibi Türkçeleştirilmiştir (Abdurrahman, 2004: 131).

İsimle ilgili bölge halk inançlarında yer etmiş iki Hadis-i Şerif den birisi, kıyamet günü Müslümanların kendi ve babalarının isimleri ile çağrılacakları, bunun için güzel isimler konması gerektiğidir. Diğer ise, evladın, güzel isim koyması itibarıyla babasında hakkı olduğu, şeklindedir (Kalafat, 2005: 163).

Türk dilinde “ad almak, ad vermek, ad koymak, ad takmak, adı gibi olmak, adına yakışır davranmak, adını bağışlamak, adını korumak, adını taşımak, adının hakkını vermek, ismiyle müsemma olmak” gibi deyimlerin olması, kültürümüzde “ad”ın önemi konusunda fikir vermektedir (Kibar, 2005: 15).

Kişi adları, ait oldukları dilleri konuşan milletlerin inanç sistemlerini açık bir şekilde gösterir. Türk Dilinin farklı kollarını konuşan toplulukların sahip oldukları adlar da o topluluğun kabul etmiş olduğu dinleri yansıtmaktadır. Türkiye Türkleri başta olmak üzere Özbek, Yeni Uygur, Türkmen v.b. gibi İslâmiyeti kabul etmiş olanların kullandıkları adlar bu dini tanımış oldukları Arap ve Farsların adlarıyla aynı iken, Çuvaş ve Gagauz gibi Hristiyanlığı kabul etmiş olanların adları da Grek ve Slav kökenlidir (Şavk, 2002: 62). Bir bakıma isim, bir bayrak ve bir sembol gibidir.

Asya'da kurulan Hun Devleti dönemindeki kişi adlarının Tanrı ve Tanrı inancıyla yakından alakalı olduğunu bilinmektedir.

Eski Uygur Yazısıyla yazılan tarihi destan Oğuznâme'ye (Oğuz Kağan Destanı). göre Oğuz Kağan çocuklarına Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz diye ad koymuştur. Bu eski Türklerin iptidai inançlarında, doğanın ve doğadaki nesnelere ne kadar mühim bir yer tuttuğunu gösterir. Bunun gibi doğa olaylarına bakarak ad koyma âdeti Kazak,

Kırgız gibi bozkır kavimleri arasında bir gelenek olarak devam etmektedir (Abdurrahman, 2004: 129).

Eski Türklerde oğlan çocuğa, ya uzun zaman hiç ad verilmez, yahut da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı, geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman, yani delikanlılık çağına geldiğinde, ya yaptığı önemli işi hatırlatan, ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilirdi ki, buna er-at (erkek adı). denmekteydi (Boratav, 1984: 88).

İslamiyet'ten önce kendi memleketi, milleti ve kabilesinin adını kendine ad olarak seçip vatan millet sevgisini bu şekilde ifade eden Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra kendi adının arkasına memleketinin ve milletinin adına da eklemek suretiyle memleketine ve milletine olan sevgisini ifade etmeye başladılar. Bu konuda Mahmud Kaşgarlı, Ahmet Yükneki, Ahmet Yesevi gibi isimler örnek olarak verilebilir (Abdurrahman, 2004: 129).

Ad insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra, büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için yeni doğan çocuğu gelişi güzel isim konulmaz. İsmi taşıdığı anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını biçimlendirecek olmasına dikkat edilir. Kısaca söylemek gerekirse adın sözcük anlamının o adı taşıyana geçtiğine inanılmaktadır. Bir çocuğa "Demir" ismi verilirken bu işin psikolojik temelinde çocuğun demir gibi sağlam ve dayanıklı olacağı isteği ve inancı yatmaktadır.

Ad insanın etik kişiliğinin de simgesidir. "Adımı beş para etti, adını anmak bile istemem, adı batsın" gibi deyimlerde bunu göstermekte, adın çoğu kez onurla bir tutulması da bunu belgelemektedir. Şu halde hangi yönden bakılırsa bakılsın, ad gerek kişisel gerekse toplumsal karakteriyle yaşam düzeninin en önemli simgelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Örnek, 2000: 147-149).

İslamiyet'i kabul ettikten sonra, Türklerin "İsmi gerçek ve kutsallığına inanmak" anlayışı ile Arapların, "İsim akideciliği" (inancı). birleştirilerek daha kuvvetli bir gelenek haline dönüştürüldü. Doğup üç gün içinde ölen fakat henüz ad koyulmayan bebeklere de mutlaka bir ad koyarak defnediyorlardı. Bebeğe gerçek adını koymadan önce yani üç veya yedi gün içinde erkek ise, doğduğu zaman Abdullah (Allah'ın kulu),

kız ise Abide (Allah'a ibadet eden kadın). diye geçici ad koyuyorlardı. Üç erkek çocuğu olan, mutlaka birine "Muhammet" diye veyahut Muhammet'i sıfat yaparak (Muhammet Ali, Muhammet Dursun, Muhammet Akif. vb.). ad koyuyorlardı. Bu gibi uygulamalar artık Müslüman olan Türk Toplumunda zamanla bir gelenek haline dönüştü ve halen devam etmektedir (Abdurrahman, 2004: 130).

Türk kültüründe çocuğa ad vermek için yapılan üç farklı tören belirlenmiştir. Bu törenler Dügün Töreni, Beşik Töreni ve Adaşlık Töreni'dir.

Dügün Töreni: Adeta dügün yapılmıyormuşçasına kutlanmaktadır. Köy imamı, akrabalar, köyün ileri gelenleri ve konu komşu törene çağrılır. Akşam yemeği zamanından önce yemekler yenir. Hep birlikte namaz kılınır. Sonra çocuğa ad verilir (Aksaray, İçel) Bazı bölgelerde ise çocuğu adı verildikten sonra basit bir tören yapılır (Sivas) Alnı ak akıtmalı at kurban edilir. Büyük bir toy verilir (Kırgız Türkleri) (Acıpayamlı, 1992: 10).

Kayseri'de yaşayan Uygurlarda çocuk doğduktan üç gün sonra aileden yaşlı bir erkek tarafından ona ilk adı verilir. Kırk günden sonra da "ad toyu" denilen büyük bir ziyafet düzenlenir. Sabah hatim yapıldıktan sonra, bir imam tarafından asıl isim konulur (Güngör, 1992: 7).

Özbek Türkleri'nde ad verme genelde doğumdan 7 gün sonra olur. Çocuğa ismi "ad koyma toyu" ile koyulur. Özbek pilavı yapılır. Ailenin yakınları toya çağrılır. İsmi çoğunlukla babanın babası koyar. Genelde ailenin geçmişinden seçilen isim çocuğun kulağına ezan okunarak koyulur (Kalafat, 2000: 72).

Beşik Töreni: Ad verme töreninin özel bir şeklidir. Beşik törenine "beşik daveti" ve "beşik dügünü" (Doğu Anadolu) de denmektedir. Beşik törenine komşular, dostlar, akrabalar katılır. Bebek ile ebeye armağanlar getirilir. Hep birlikte yemek yenir çay içilir. Çocuk ailesi bayramlarda olduğu gibi yeni ve temiz giysilerini giyerler (Samsun) (Acıpayamlı, 1992: 11).

Özbek Türkleri'nde "beşik toyu" kutsal kabul edilir. Bebeğin yirmibirinci gününden sonra beşik toyu yapılır. Beşik toyunu bebeğin baba tarafı yapar. Beşik toyu sırasında üzerlik tütsüsü yapılır. Tütsü beşiğin etrafında üç defa dolandırılır. Bu sırada dua edilir (Kalafat, 1997: 265). Beşik Toy'u çocuk dünyaya gelince 40. gün çıktıktan sonra

yapılır. Bebek yıkanır ve kız evinin aldığı beşiğe konulur. Şölen bir gün sürer kızın ve oğlanın yakınları da davet edilir (Kalafat, 2000: 71).

Adaşlık Töreni: Adlan aynı olan iki kişi adaş sayılmaz, bunların adaş olmaları için özel yemekli tören yapılmalıdır. Adaşlar ilişkileri yönünden kardeş gibidirler. Birbirlerine karşı yükümlülükleri vardır. Adaşlar bu yükümlülükleri yerine getirmek zorundadırlar. Bu bağlar yasal bağlar kadar güçlüdür (Balıkesir) (Acıpayamlı, 1992: 11).

Eski Türklerde de adın gerçek ve kutsal olduğuna inanmak ve yeni doğan çocuğa ad koyma merasimi yapmak gibi gelenek vardı. Çocuğa ad koyma merasiminde bebeği beyaz bir keçeyle sararak keçe ile birlikte kapı eşiğinden üç, yedi veya dokuz defa geçirirlerdi. Bu bebeğin hayatı boyunca ak (temiz) olmasını ve uzun ömürlü olmasını dilediği anlamını taşırdı. Bu gelenek günümüze kadar devam etmektedir (Abdurrahman, 2004: 125).

Osmanlı adetlerinde doğumdan üç gün sonra çocuğa isim takılmaktadır. Çocuğun pederi varsa o, eğer büyük pederi veya büyük validesi varsa onlardan biri abdest alıp Besmele ile odaya girer. Yüzünü kible tarafına çevirerek diz üstü oturur. Çocuğu Besmele ile dizinin üstüne koyar. Allah'a şükrettikten ve Peygamberimizin ruhuna Salat-ü Selâm okunduktan sonra çocuğun sağ kulağına önce ezan-ı şerif okur, daha sonra takacağı ismi üç kere söyler, sonra da yine çocuğun kulağına üç Kelime-i Şahadet telkin eder. İsim tesmiyesi böylece son bulduktan sonra lohusa hanıma yüzük, saat gibi bir hediye verir ve odadan çıkar (Abdulaziz Bey, 2002: 13-14).

Tuvalarda genellikle çocuğa bir hafta sonra isim verilmektedir. Akrabalardan seçilen ak sakallı birisi, övgülü sözler söyleyerek ve hayır dualarıyla çocuğa isim vermektedir (Yoloğlu, 1999: 95-96).

Çocuğun adını babası (Bursa, Balıkesir, Abakan Türkleri), büyükbabası (Balıkesir, Silifke, Aksaray, Samsun), baba tarafı (Samsun), anneannesi (İçel, Aksaray, Samsun), akrabası (Balıkesir), ailede okumuş olan bir kimse (Kilis, Bursa), ebesi (Balıkesir), erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kız çocuklarının adını yaşlı kadınlar (Güney Anadolu Türkmenleri), ad verme törenine ilk gelen kimse (Dış Türkler), Korkut Ata (Oğuz Türkleri), ak sakallı bir ihtiyar (Kırgız Türkleri), hoca (Güney Anadolu

Türkmenleri, Sivas, Eskişehir), hafız (Doğu ve Güneydoğu Anadolu), abdestli bir kişi (Eskişehir) koyar (Acıpayamlı, 1992: 5-6).

Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü'nde çocuğun isminin aile dışından biri tarafından koyulmasına özen gösterilir. Çünkü bebeğe adını koyan kişi çocuğun “ad babası” olur. Ad babası önemli günlerinde çocuğun yanında olur, onu kendi çocuğu gibi korur ve gözetir (Türk, 1989: 112).

Geleneksel kesimde yeni doğan bir çocuğa ad konması, genellikle dinî nitelikli bir törenle olur. Çocuğa ad koyma sıradan bir olay olmadığı için kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Bu amaçla çağrılan dinseliliği ile tanınan saygın kişi ezan okur, çocuğu kibleye çevirir ve çocuğun sağ kulağına adını üç kez söyleyerek hayırlı, uğurlu olmasını diler. Bu işlemler adın kutsallığını vurgulamakta, ada dinsel bir nitelik kazandırmaktadır. Bu işlemlerden sonra hazırlanan yemekler yenir, hediyeler verilir. Kimi yerlerde mevlit okutulduğu da görülür (Örnek, 2000: 149).

Hakas geleneğine göre çocuğa isim verme merasimi doğumdan üç gün sonra yapılır. Davet için koyun kesilir. Misafirler “çocuğun dişleri çabuk çıksın” diye para, yüzük, boncuk hediye ederler. Yaşlılar, uzun ömürlülüklerinin çocuğa geçmesi için “Ömrüm ömrüne calansız.”, “Canım sene kurban”, “Tanrı benim ömrümden kesip seninkine calasın.” gibi sözlerle dua etmektedirler. İsim verme merasiminde inek veya at bağışlanır. Buna “haro” denir. Çocuk büyüdüğünde ona hayvan bağışlayanlara yenilerini verir (Yoloğlu, 1999: 97). Bu tür dilekler diğer Türk yurtlarında olduğu gibi Anadolu'da da hala kullanılmaktadır.

Hoca kundaklanmış bebeği kucağına alır ve ezan okur. Sonra bebeğin kulağına üç kez adını söyler. Orada bulunanlar, “-Haydi uğurlu olsun, Tanrı uzun ömürlü etsin derler ve bebeğin adı konur (Sivas) Bebeğin sağ kulağına ezan okunduktan sonra adı konur. (Samsun, Güney Doğu Anadolu Türkmenleri, Balıkesir)

Ailenin okumuş ve dindar bir üyesi bebeği kucağına alır, kibleye döner, ezan okunurken bebeğin kulağına üç kez adını söyler (Silifke, Kilis).

Abdestli bir kişi, başı sağa dönük olan çocuğun kulağına adını söyler (Eskişehir).

Güneş doğduktan sonra, ailenin en büyük erkeği başı sağda, yüzü kibleye dönük olan bebeği kucağına alır, yavaş sesle ezan okur. Sonra bebeğin kulağına üç kez adını söyler (Balıkesir) (Acıpayamlı, 1992: 7-8).

Ad verecek kişi çocuğu kucağına alır ve yanına yatırır. Sağ kulağına ezan, sol kulağına kameti okur. Sonra bebeğe adını verir (Güzelbey, 1982: 28-29).

Bebeğe adı verildikten sonra Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilmesi, tekbir okunması da âdettendir (Kibar, 2005: 24).

Ailenin büyüğü doğumdan 3 gün sonra çocuğun kulağına 3 ezan okur. Sonra tekbir getirerek "adı soyadı" şeklinde seslenerek çocuğun adını verir (Nahya, 1984: 77).

Ad verme olayı Dede Korkut Hikayeleri'nde yer almaktadır. Kahramanlıklar gösterip, onur kazanan çocuklara adı verilir. Dede Korkut Hikayeleri'nde Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda çocuğa ad verme olayı anlatılmaktadır. Pay Püre'nin oğlu kahramanlık yapınca babası "Bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?" diye sorar. Olumlu cevap alır. Oğluna ad verileceği zaman kudretli Oğuz beylerini çağırır ve misafir eder. Dedem Korkut gelir, dua eder ve Kam Püre'nin oğluna ad koyar:

Sen oğlunu Bamsam diye okşarsın

Bunun adı boz aygırlı Bamsı Beyrek olsun

Adını ben verdim yaşını Allah versin (Ergin, 2001b: 62).

Dede Korkut, Dirse Han'ın oğluna Boğaç adını verirken de,

"Bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun

Adını ben verdim, yaşını Allah versin." (Ergin, 2001b: 26). der.

Dede Korkut çocuğa adını verdikten sonra, kişinin toplum içinde itibarı ve yetkileri artmaktadır. Zaten Dede Korkut itibar edilmesini kendisi istemektedir.

Kırgız geleneğinde ise, Ak sakallı ihtiyar, bebeği kucağına alır,

"Dolaştığı tepede kızıl söğüt bitsin,

Tanrı yardımcısı olsun,

Dolaştığı evlerin etrafında kızıl söğüt bitsin,

Koca Hızır arkadaşı olsun,

Süngüden kalan bir bayrak,

Manastan kalan bir armağan,

Bunun adı da kahraman (Semetey) olsun.” diyerek çocuğun adını koyar (Acıpayamlı, 1992: 8).

Kayseri’de yaşayan Uygurlarda çocuk doğduktan üç gün sonra aileden yaşlı bir erkek tarafından ona ilk adı verilir. Kırk günden sonra da “ad toyu” denilen büyük bir ziyafet düzenlenir. Sabah hatim yapıldıktan sonra, bir imam tarafından asıl isim konulur. İsim koyulurken çocuğun yüzüne bir duvak örtülür. Hoca çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet getirir ve ismini 3 defa kulağına fısıldar. Daha sonra çocuğun yüzü açılır. Örtü olarak kullanılan kumaş imama verilir. Çocuğun isim verilirken yüzünün örtülmesi hayâsız olmaması içindir. Kazaklar’da eğer, doğum yapan kadının çocukları doğumdan hemen sonra ölüyorsa, o zaman da “Turgan, Tursun, Allahverdi» gibi isimler konulur. Uygurlar’da bu tür isimlere ek olarak “İgemberdi, Turap” isimleri verirler (Güngör, 1992: 7).

Hazara Türkleri’nde doğan çocuğun kulağına önce ezan okunur, sonra adı verilir. Çocuğun kalıcı ismini ya büyükanne ya da büyükbaba, her ikisi de yoksa evdeki en yaşlı kişi koyar. Çocuğa adını babası koyacaksa Kur’an-ı Kerim’i açar ve açtığı sayfadaki ilk ismi verir. Bazen de evdeki herkes kağıda bir isim yazar, bu isimlerden biri evdeki 2-3 yaşındaki çocuğa çektirilir. Çekilen isim çocuğa kalıcı ad olarak verilir. Ad verme genelde doğumdan üç gün veya yedi gün sonra olur. Hazaralarda Allah’ın ve Peygamberin isimlerinden biri yalnız başına çocuğa ad olarak konulmaz. Genellikle ismin başına “köle” anlamına gelen Abdul veya Gulam getirilerek Abdul Gafur veya Gulam Nebi gibi isimler oluşturulur (Çelik, 2001: 11).

Çocuğa verilen adın belirlenmesinde çeşitli etmenler rol oynar. Ad hiçbir zaman geliş güzel seçilmez. Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim, doğum yapılan yer, doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları, gelenekler, ailenin ekonomik gücü, daha önceki kardeşlerinin yaşayıp

yaşamadıkları, moda, kültür değişmeleri, yatırlar ve ziyaretlerle ilgili adlar, Tanrı'nın sıfatları, Peygamber ve Peygamber yakınları ile ilgili adlar, tarihi kahraman ve siyasi liderler ilgili adlar, hayvanlarla, madenlerle, bitkilerle ilgili adlar, ölmüş büyüklerle ilgili adlar, coğrafi öğelerle ilgili adlar, kozmik ve meteorolojik olaylarla ilgili adlar, manevi organlarla ilgili adlar, uyumlu adlar çocuğa verilen isimde başlıca etmenlerdir (Örnek, 2000: 149-158).

Eski Türklerde her bir isim yurt aksakalı tarafından, yiğitliğe, güzel bir olaya, bağlı bulunan ongonu göre isim verilmekteydi. Sonraki devirlerde kabul edilen dinler isim koyma merasimlerini de etkilemiştir. Müslüman ailelerde Kur'an açmakla, Hristiyanlarda ise kilisede İncil açmakla vb. gibi isim verme merasimi yapılmaktadır. Bu durum halklar arasında Müslüman, Hristiyan, Budist isimlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Yoloğlu, 1999: 95).

Ad seçimi sırasında, anne ile baba belli bir ad üzerinde anlaşmaya varamadıkları zaman, anlaşmazlık konusu olan adları ufak kağıt parçaları üzerine yazarak, büküp bir torbanın içine atarlar. Torbadan ilk çekilen kağıdın üzerinde yazılı ad, bebeğin adı olur (Silifke). Kur'an-ı Kerim'in sahifeleri bir insan adına rastlayıncaya kadar çevrilir. Bebek bu adla anılır (Tokat) (Acıpayamlı, 1992: 3-4).

Diyarbakır ve çevresinde, türbe ziyaretinden sonra çocuğu olduğuna inanan aileler, doğan çocukları erkek ise "Şeyhmus", kız ise "Sultan" adı verirler ve adaklar yerine getirirler (Beysanoğlu, 1982:7-8).

Kuzey Irak, Suriye ve Balkanlardaki Türklerde Ehl-i Beyt'e ait isimler, insan ismi olarak yoğun bir biçimde kullanılır (Kalafat, 2000:73).

Çocuğa, ölü büyükbaba ya da babaannelerinin (Samsun), ölü akrabalarının (Balıkesir, Aksaray, Silifke), güzel, bilgin ve güzel sesli bir kimsenin (Bursa), saygınlık kazanmış bir kimsenin (Aksaray), ad verme sırasında eve ilk gelen kimsenin (Kırgız ve Kazak Türkleri), Peygamberin, peygamber eşlerinin, peygamber çocuklarının ve dört halifenin (Muğla, Konya, Balıkesir, Bafra). adı verilir. Çocuğa doğduğu gün ve ayların adı verilir. Ramazan ayında doğan çocuklara Ramazan, Şaban ayında doğan çocuklara Şaban, Recep ayında doğan çocuklara Recep, Sefer ayında doğanlara Sefer, arife gününde

doğan erkek çocuklara Arif, kız çocuklara Arife (Balıkesir) adları verilir (Acıpayamlı, 1992: 6-7).

Hakas geleneğine göre erkek çocuğa yaşlı erkekler, kız çocuğuna ise yaşlı kadınlar adını koyar. Çocuğa adını veren ak sakallı ihtiyar, kendi sakalından üç beyaz kıl kopararak çocuğun koltuk altına koyar ve hayır dua eder. İnanca göre çocuğa ismini veren ömrünü de vermiş olur. Bu inanç sebebiyle “Kendi ismimi sana veriyorum! Benim gibi yaşlanana kadar yaşa!” şeklinde dua edilir (Yoloğlu, 1999: 98).

Eski devirlerde erkek çocuğunun olmasını isteyenler ise doğan kız çocuklarına Oğulhan, Ümithan, Dursunhan, Saadet, Kudret, Fikret ve Emre gibi erkek çocukların adlarını koyarlardı. Bütün bu gelenekler halen Türkiye ve Türkistan'daki Türk halkları arasında pek genel olmasa da kısmen devam ettirilmektedir (Abdurrahman, 2004: 125).

Kırım Tatar Türklerinde kullanılan kişi adları, eski devirlerden kalma adlar, Fars dilinden giren adlar, İslam dini ve medeniyeti vasıtasıyla giren adlar, diğer yerli ve yabancı kişi adları olmak üzere başlıca dört kaynaktan gelmektedir (Karaörs, 1995: 262).

Adların en önemli büyücülük işlevi, çocuğun yaşamasını sağlamaktır. Çocuğa verilen ad, onun yaşamasını sağlamak için başvuru başkaca isimleri güçlendirme yahut tanımlandırma niteliğini de taşır (Boratav, 1984: 89).

Arka arkaya kız çocukları olan aileler, erkek çocuk isteklerinin yerine gelmesini sağlamak için son doğan kız çocuklarına Döne, Döndü, Yeter adlarından birini takarlar (Aksaray, Samsun, Konya). Çocuğu olmayan aileler, çocukları olunca bunu Tanrı'nın bir bağışı olarak kabul eder, doğan çocuğa Hüdaverdi, Allahverdi gibi adlar takarlar (Acıpayamlı, 1992: 12).

Sürekli kız çocuğu olan ve erkek çocuk bekleyen, artık kız çocuğu istemeyen veya çocuğu yaşamayan aileler, çocuklarına koydukları isimle gaip âlemine bazı mesajlar vermek isterler. Bu uygulamayı Uluğ Türkistan, Avrasya, Ortadoğu ve Balkanlar'daki çeşitli Türk halklarında görülmektedir. Anadolu'da “Kızıyeter”, Kafkasya'da “Tamam”, Azerbaycan'da “Betsi” veya “Kız Betsi”, Türkmenistan'da “Oğlan Gerek”, Doğu Karadeniz'de “Kafiye” isimleri konur (Salih, Kalafat, 2000: 31).

Makedonya Türkleri'nde çocukları yaşamayan aileler yeni doğan çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla iki isim koyarlar. Çift isim verilmesi de halk inançlarımıza göre "Kara İye"leri yanıltarak çocuğun ölümünün önüne geçmek içindir. Tasavvuf ehline göre çift isim verilmesi sünnettir (Kalafat, 2000: 86).

Urfa'da ziyaret yerlerine gittikten sonra çocuk sahibi olduklarına inananlar çocuklarına gittikleri türbenin adını verir. Çocukları yaşamayan aileler birçok bölgede olduğu gibi yeni doğan çocuklarına Yaşar, Dursun gibi adlar vermektedir (Nahya, 1984:77).

Çocuğa, delikanlı olup kahramanlık yapıncaya kadar ad verilmez. "Adsız" olarak çağrılır (Oğuz Türkleri). Çocuğa yapılacak kötülüklerin, aile büyüğüne geçebileceği inancıyla, aile büyüklerinin ismi asla çocuklara verilmez (Silifke), Genç yaşta ölen bir kimsenin adı, kötülük ya da ölüm getireceği inancıyla yeni doğan çocuğa verilmez (Muğla, Yakut Türkleri) (Acıpayamlı, 1992:12).

Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihri gücüne inanmaları ise kişi adlarını kutsal olarak bilmeleri ile alakalı idi. Bu yüzden eski Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa "adı ağır gelmiş" diye önceki adını basit manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkeğe çocuğuna "Tanrı nazarı değdi" zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını "Tanrı nazarı"ndan korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını "Niyazi", "Kepek" "Ağırıcı", "Satılmış" gibi adlarla değiştirirlerdi. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giyindirerek Tanrı nazarından korurlardı (Abdurrahman, 2004:125).

Rüyada çocuğa yaramadığı görülen ad değiştirilir (Konya), Adlarının ağırlığı nedeniyle hastalanan, zayıflayan ve hatta akıl hastalığına tutulduğuna inanılan çocukların adları, törenle değiştirilir (Silifke, Samsun, Konya). (Acıpayamlı, 1992: 12).

İlk erkek çocuğa evin temeli olsun düşüncesiyle Temel, eve bereket getirsin dileğiyle Uğur adı verilir. İlk çocuk erkeğe İlker, kız ise İlknur adı verilir. Birkaç kızıdan sonra erkek doğarsa, Gürbüz, Zorbey, Zorlu gibi adlar verilir (Kibar, 2005: 25).

Tarih boyunca Türkler tarafından dört ana renge önem verilmiştir. Ak, kara, gök ve kıvıll olarak adlandırılan bu renkler, boylara oymaklara (Ak Hunlar, Karakoyunlular), su kaynaklarına (Gökçe Göl), ülkülere (Kızılelma), bayraklara (al bayrak), yerleşim

birimlerine (Karacaören, Kızılhisar). isim verilirken kullanılmıştır. Aynı şekilde kişilere ad verilirken de bu renkleri görmek mümkündür. Özellikle “ak” (Akşemseddin, Aksungur). ve “kara” (Kara Mürsel, Karacaoğlan). kişi adı olarak kullanılmıştır (Önder, 1983: 125-130).

Bebeklere (Çarşamba, Terme / Samsun), cumartesi (Bafra Samsun). günleri ad takılmaz. Halk inancına göre çocuklara ne kadar geç ad verilirse o kadar öfkeli olur (Eskişehir).Çocuğa ad veren hoca ya da hafız, onun uslu bir çocuk olması için ağzına tükürür (Doğu ve Güney Doğu Anadolu) (Acıpayamlı, 1992: 5-7).

Biga yöresinde bebeklere kabak yedirme âdeti vardır. Mevsimi olmasa bile mutlaka kabak tatlısı pişirilir ve ninesinin elinden bebeğe tattırılır. Böylece bebeğin anne sütünden sonra ilk tattığı yiyecek kabak tatlısı olur (Kibar, 2005: 28).

Halkımız arasında göbek adı koyma geleneği de yaygındır. Çocuğun doğduğu sırada göbeği kesilirken konan ada “göbek adı” denir. Verilen bu isimler resmi kayıta geçtiği gibi geçmeden de çocuğun yakınları tarafından da kullanılabilir (Örnek, 2000: 159).

Türk-İslam geleneğinde bebek ölü doğsa bile çocuğa ad verilir. Çocuğun yaşayıp yaşamayacağı bilinmediğinden bir an önce ad verme yoluna gidilir. Göbek adı bu düşünceyle verilen addır (Kibar, 2005: 33).

Göbek adına "öz ad" da denir. Halk arasında “öbür dünyada göbek adıyla çağırılmış” şeklinde bir inanç vardır (Gemerek, Muğla, Bafra). (Acıpayamlı, 1992: 5).

Aksaray’a bağlı Yenikent’te söylenen özlü sözler, alkışlar, kargışlar adın kişiliğe ne denli bağlı olduğunu göstermektedir. Yenikent’te yaramazlık yapan çocuğa "ne olacak, adı konana çekmiş”, “adı konasica”, “adı batasica" vb sözlerin söylenmesi ya da başarılı bir yönü görülen çocuğa “adı konana çekmiş, ne kadar malına sahip” gibi sözler söylenmektedir (Öztürk, 1983:175).

Türkmenistan'daki bir inanca göre, ismi zamanında konulmamış çocuk büyüyünce yalancı olur. Ayrıca güzel isimler konulmuş çocukların büyüdüklerinde mutlu olacaklarına inanılır (Kalafat, 2000: 51).

Türk ve Alman toplumunun kendine özgü ad verme gelenek ve görenekleri vardır. Yabancılarla evli olanlar Türkler, Peter Yaşar, Ayşe Maria gibi iki ad vermekte ve

bunlardan biri Türkçe diğeri Almanca olmaktadır. Ayrıca Deniz, Melisa, Suzan gibi her iki dilde bulunabilen ya da birbirine çok benzeyen adlar vermektedir. Eşi yabancı olan bir Türk, sadece bir Türk adı da verebilir, ancak sadece Almanca bir ad vermek istiyorsa bir Türk adı vermek zorundadır. Dini adlar tercih edildiğinde, Ahmed, Cihad, adlarının “-t” ile değil “-d” ile yazılması gibi Arapça’daki telaffuz ve yazılış biçimine dikkat edilmektedir. Bunun dışında Gizem, Burcu, Tuba gibi moda olan ve herkes tarafından beğenilen, ya da Yeprem gibi hiç duyulmamış adlar verilmektedir. Fulda ve Rümeyza gibi kimi adlarda sıkça tercih edilmektedir. Fonetik açıdan kulağa hoş gelen (Melodi, Dilara), geldikleri yöreyi belirten (Ökkeş, Mikail, İsrail) adları da vermektedirler. Mikail ve İsrail gibi adları daha çok Hataylılar, Ökkeş’i ise Kahramanmaraşlılar vermektedir. Adların bir çoğunluğu, Diyar, Hasret, Gurbet, Sıla İsyen, Hayal, Sinem gibi vatana, aileye, anneye, babaya vb. karşı duyulan özlemleri, kederleri, dilek ve istekleri yansıtmaktadır (Zengin, 1999: 73-74).

Göbek adından başka Türk ad koyma folklorunda yeri olan “ezan adı”, “iğreti ad”, “kader adı”, “takma ad” gibi adlandırmalar da vardır.

Ezan Adı: Bebeğin sağ kulağına ezan okunurken verilen ad (Silifke, Aksaray, Balıkesir, Kilis). Ezan adına aynı zamanda "Kütük" ya da "Has" adı da denilmektedir (Bursa).

İğreti Ad: Çocuğa doğumundan üç ay sonra takılan birinci ada denir (Altay Türkleri),

Asıl Ad: Çocuk delikanlı olup, yay basıp, ok atacak duruma gelince takılan ad. Böylece, çocuğa evvelce verilmiş "iğreti ad"ın yerini asıl ad alır (Altay Türkleri).

Kader Adı: İlerde çocuğun talihli bir kimse olması için ona verilen ek ad (Balıkesir) (Acıpayamlı, 1992: 11).

Takma Ad: Bazı kişilere esas adlarının dışında, onların bedensel, sosyal ve kültürel yaşamıyla ilgili olarak verilen addır. Takma adlar daha çok geleneksel kesimde görülmektedir. Bu adlar kişinin ruhsal, bedensel, fizyolojik bir özründen toplumsal yaşamındaki uyumsuz ve aykırı davranışından işinden, başından geçmiş bir olaydan vb. dolayı takılır. Aynı adı taşıyan kardeşler ya da kardeş olmayanları birbirinden ayırmak için, isimlerinin başına konulan büyük, küçük, sarı vb. gibi sıfatlardan her birine "takma ad" denir (Silifke) (Acıpayamlı, 1992: 11).

Anadolu ve Balkan Türkleri'nde göbek adı vardır. Bu ad çocuğun korunması için koyulur. Ebenin adı da çocuğa koyulur. Bu uygulamanın temelinde zararlı güçlerin ebeye zarar veremeyeceği inancı yatmaktadır. Bebeğe koyulan bu isme "ebe adı" da denir (Kalafat, 2000: 53).

Kosova'nın genelinde olduğu gibi Gilan'da da ad verme önemli bir olaydır. Yeni doğan çocuğa "göbek ismi" verilir. Çocuğun isim koyulmadan ölmesinden korkulur. Anne-baba, çocuğuna adını kendileri koymazlar. Çocuğa asıl adının verilmesi merasimle yapılır. Özellikle 3. veya 7. gün çocuğa ad verilir. Mahalle imamı veya çocuğun yakın akrabalarından yaşı büyük ve dini bütün birisi davet edilir. Çocuğun adını koyacak kimse bebeği kucağına alarak kibleye doğru olan odanın kapısı altına geçer. Çocuğun bir kulağına ezan okur, diğerine ise kameti indirir ve çocuğun ismini söyler.

Çocuğa isim veren kimseye özel hediyeler ikram edilir. Adı koyan kişi de bebeğe bazı hediyelikler getirir. (K1, K2, K3, K4, K10, K11, K12, K15, K17, K18, K20, K23, K28)

Çocuk doğunca, onun yakınları bir araya toplanır ve isim bulmaya çalışırlar. Gilan'da çocuklara daha fazla dedelerin, ninelerin ve diğer ölen yakınların adları verilerek adlar tazelenir. Bunun yanı sıra İslâm adlarının da verilmesine pek çok önem verilir. Bunun dışında dini şahsiyetlerin isimleri de kullanılır. Buna göre doğan çocuğa Peygamberlerin adları verilir. Muhammet, İdris, Musa, Harun, Üzeyir, İlyas vb. peygamberlerin adlarına rastlamak mümkündür. (K1, K2, K3, K4, K10, K11, K12, K15, K17, K18, K20, K23, K28)

Ölü doğan çocuğa da ad verilir ve yıkandıktan sonra gömülür. (K1, K2, K4)

2.1.3.6. Çocuğun Sağlıklı Kalması ve Yaşamması

Çocuğun sağlıklı doğması, yaşaması ve bir takım özürlülerinin giderilmesi için günümüze çeşitli pratikler uygulanmıştır.

Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Tubalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Başkurtlarda çocuk doğduğunda ebe çocuğu alıp dışarı çıkar. Birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, "Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?" der. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut Satıpdı, Satılmış

gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşaması için Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç gibi adları verildiği gibi kimi zaman kötü adlar verilmesi de adettir. Adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanılır (İnan, 2006: 174-175).

Eski devirlerde insanların kişi adlarının sihri gücüne inanmaları ise kişi adlarını kutsal olarak bilmeleri ile alakalı idi. Bu yüzden eski Türkler arasında yeni doğan bebek çok hastalanırsa "adı ağır gelmiş" diye önceki adını basit manaları olan adlara değiştirmek gibi adet vardı. Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkeğe çocuğuna "Tanrı nazarı değdi" zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını "Tanrı nazarı"ndan korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını "Niyazi", "Kepek" "Ağircı", "Satılmış" gibi adlarla değiştirirlerdi. Ayrıca erkek çocuklarına uzun saçlar bırakıp kız çocukları gibi giyindirerek Tanrı nazarından korurlardı.

Türkistan'ın Kaşkaderya ve Surhanderya yörelerinde beşik satın alınıp eve getirilirken, un da alınır. Un, akıllılığı, saflığı, aklı ve iyiliği temsil eder (Kalafat, 1997: 267).

Türkmenistan'da çocuklara küçük yaşta altın ve gümüşün takılması halinde çocuğun büyüyünce sağlıklı olacağına inanılır. Çocuğun başına giydirilen ve bağlanan giysilerin fazla bol ve gevşek olması istenilmez. Aksi halde çocuğun büyüyünce başının ağrıyacağına inanılır. Eşiğin üstünde oturan, oyun oynayan çocuğun sık sık hastalanacağına inanılır (Kalafat, 2000: 46-47).

Orta Asya Türklerinin eski dini inançtan kalma inanç ve âdetlerin İslâmiyet'ten sonra da yaşadığını Kazak Türkleri'nde görmek mümkündür. Aile ocağında yanan ateşe saygı göstermek ya da kutsal saymak, ateşe tükürmemek, ateşin üzerinden atlamamak, yeni gelin eve ilk girerken saygı olarak ya da, kadınlar doğum esnasında kolaylık olsun diye, ateşe biraz yağ dökmek, ateşin üç tarafından kül alarak hastaya üfleme, beşikteki çocuk rahat uyusun diye içinde çocuk bulunan beşiği iki elle tutarak ateşin üzerinden gezdirmek, yeni yapılmış olan beşiği kızgın demirle dağlamak, çocuğa göz değmesin diye, puhu kuşunun tırnağını beşiğin üzerine takmak ve kurşun dökmek vs. gibi uygulamaları görmek mümkündür (Altay, 1998: 217-218).

Özbekistan Türkleri'nde, çocuğu kötü güçlerden, yaman gözlerden, çeşitli belâlardan korumak için hamile kadın düğün ve cenazeye gitmez. Doğumdan önce dikiş işlerine bakmaz. Takı takmaz ve kimse ile tartışıp dövüşmemesi gerekir (Kalafat, 1997: 251).

Hazara Türkleri erkek çocuğun doğmasını kız bebeğe göre daha fazla isterler. Doğan bebek erkek olunca havaya ateş edilir, “doğum toyu” yapılır. Yakın dost ve akrabaların, komşuların katılımıyla düğün yapılır, yenilir içilir ve oyun oynanır, şarkı söylenir. Bebeğin ismi bu düğün sırasında konulur (Salih, Kalafat, 2000: 35).

Teke Türkmenleri’nde doğum toyu, çocuk dünyaya gelince yapılır. Daha ziyade erkek çocuğun toyu görkemli olur. Bu toy için hazırlanmış özel ikramda, mısır patlağı, haşlanmış buğday, çörek otu, toy düğün ekmeği vardır. Ekmek, çocuğun ekmeği bol, sofrası bereketli olsun inancıyla, çörek otu yemeği yavan olmasın, mısır patlağı ise, yolu ak olsun geleceği parlak olsun inancıyla sofraya konulur (Kalafat, 2000: 17).

Rüyada çocuğa yaramadığı görülen ad değiştirilir (Konya), Adlarının ağırlığı nedeniyle hastalanan, zayıflayan ve hatta akıl hastalığına tutulduğuna inanılan çocukların adları, törenle değiştirilir (Silifke, Samsun, Konya). Genç yaşta ölen bir kimsenin adı, kötülük ya da ölüm getireceği inancıyla yeni doğan çocuğa verilmez (Muğla, Yakut Türkleri).

Aksaray’a bağlı Yenikent Köyü’nde kadın hamile kalınca bir hocadan dua alır. Hoca bir boylama (büyük dua), bir de dua yazar. Hamile kadın boylamayı boğazına, duayı da iki omzunun arasına (iki kolunun ortasına). gelecek biçimde iç çamaşırına takar. Çocuk olana dek anne boylama ve duayı taşır (Öztürk, 1982:168).

Osmanlı adetlerinde, çocuk ebe tarafından ılık su ve sabunla yıkandıktan sonra, boynu, kulakları, ağzının içi, koltuk altları, bacak araları tuzlanır. Kundaklaması bittikten sonra kundağın arasına “ümmü sıbyan nushası” sokulur. Bu nusha daima çocuğun üzerinde bulundurulur (Abdülaziz Bey, 2002: 12-13).

Sivas’da lohusaya eşlik yapan kadın gece uyurken sırtını lohusaya dönerse, doğacak bebeğin sarılık olacağına inanılır. Anne adayını yalnız bırakılmaz (Kalafat, 1997: 251).

Kayseri’de yaşayan Uygurlarda çocuk doğduğu zaman ona, ilk olarak aile büyüklerinden bir hanım tarafından kaymak ve ceviz ezilerek verilir. Buna “ağızlandırma” denir (Güngör, 1992: 7).

Gaziantep’te doğumun yirminci ve kırkıncı günleri lohusa ve bebeğin götürüldüğü yirmi ve kırk hamamlarında çocuğun gövdesine un durumuna getirilmiş tuz sürülür. Bu işleme “bebeğin tuzlanması” denir. Tuzlanmayan çocuğun büyüdüğünde kokacağına inanılır.

Aynı düşünceyle çocuğun ağzına pudra şekeri sürülür ve büyüyünce ağzının kokmayacağına inanılır (Güzelbey, 1982: 25).

Samsun'da kırkı çıkmamış (kırklı). çocuk cuma günü ve doğduğu gün hariç kırk gün boyunca her gün yıkanır. Eğer doğduğu gün (eğer sah günü doğmuşsa, daha sonraki haftalarda salı günleri). yıkanırsa çocuk büyüdüğünde giydiği elbise ona yakışmaz. Yeni doğmuş olan çocuğun bezleri gece dışarıda bırakılırsa (özellikle ilk kırk gün), “elbisesini ay gördü, ay uşağı oldu” denilir. Bunun neticesinde de çocuk ishal olur, benzi sararır (Şişman, 2002: 449).

Türkiye'de de bebeğin beşik veya salıncağının boş sallanmasının doğru olmadığına, boş sallanması halinde çocuğun karnının ağrıyacağına inanılır. Beşiğin arvaktardan koruyucu olması, beşiğin sallanırken ses çıkarması ile izah edilebilir. Eski Türk inancına göre, ay tutulmasında, düğünlerde ve asker uğurlamada gürültü yapmak suretiyle, kötü/kara ruhların dağıtıldığına, onların zarar vermelerinin engellendiği bilinmektedir (Kalafat, 2007: 48).

Giresun'da kayaların üzerinde birikmiş su ile yıkanan çocuğun tekrar hastalanmayacağına inanılır (Kalafat, 1996a: 7).

Kandıra Türkmenleri, çocuğu durmayan kadınların çocuğunu “müsibyan”ın boğduğuna inanılır. Bunun için önce hocaya gidilir okutulur. Muska (ebi sübyan muskası). yazdırılır. Muska anne adayı tarafından hamilelik boyunca karnın üstünde taşınırsa düşüğün engelleneceği düşünülür. Çocuk doğunca muska, çocuğu da koruyacağı inancıyla çocuğa takılır. Düşük yapan kadının karnı yazdırılır. Çocuğu durmayan kadının çocuğunun düşmemesi için karnına yastık bağlanır ve sırtüstü dört beş gün yatırılır. Böylece çocuk kendini alır, alamazsa düşer. Buradaki asıl amaç kadının dinlenmesidir. Köylerde kadın çok çalıştığı için dinlenemez. Çocuğu durmayan kadının dinlenmesi gereklidir. Anne karnında ölen ve düşen çocuklara köylerde cenaze merasimi yapılmamaktadır. Ancak çocuklar bir gün yaşasalar bile, mezarlığa gömülmekte, mevlit ve kuran okutulmaktadır. Bağıranlı'da ölü doğan, düşen çocuklar eskiden tekkeye gömülmektedir (Altun, 2004: 110).

Kazaklarda düğün toyu gibi doğum toyu yapılmaktadır. Kelam-ı Kadim okunur, hayır dua edilir. Bu toya “şildehana” denir. Çocuğun ismini imam koyar ve kulağına ezan

okunur ve ziyarete gelenler “**görümlük**” diye bilinen bir hediye getirirler (Kalafat, 1999: 67).

İnsanlar yeni doğan çocuğun hastalıklarının ve yaşamamasının sebebinin daha çok doğüstü güçlerde aramışlar, bunun sonucu olarak da çocukları yaşatmak için kimi adlarda sayılarda, nesnelere ve ziyaret yerlerinde var olduğuna inanılan dinsel, büyüsel güçlere başvurmuşlardır (Ercan,2002: 80).

Çocuğun sağlıklı büyümesi doğuştan ya da sonradan olan özürlerinin giderilmesi için bir takım geleneksel sağaltma pratikleri ve işlemlerinin uygulanması halkımız arasında oldukça yaygındır. Çocuğun doğal gelişmesini engelleyen bedensel zihinsel ve ruhsal özürlerini gidermenin çocuğu nazardan ve büyüsel içerikli etkilerden korumanın halk arasında eskiden beri uygulanan yöntemleri vardır. Bunlar en çok çocuğun yaşamaması, yürümemesi, konuşmaması, çok ağlaması ya da bu yeteneklerini kullanmada gecikmesi ile nazara uğraması gibi durumlarda uygulanmaktadır.

Kırk evden toplanan parçalardan dikilen gömleğin çocuğa giydirilmesi, çok yaşamış kimselerin adları ile Yaşar, Dursun vb. adların konulması, yaşatıcı gücüne inanılan ziyaretlerin dolaştırılması yaygındır. Geleneksel kesimdeki hastalık kavramında doğüstü yaratıkların (cin, peri, vb.) etkilerine büyük yer verilir. Bu bakımdan çocuğu öldürdüğü sanılan cin tasarımı ve inancı da yaygındır. Bu tür cinler tarafından çarpılmış çocuklara tıpkılı, tıgalı çocuklar denir. Çocuğu bu cinlerden kurtarmanın yolu tıpkıyı ya da tıgayı başka bir şeye geçirmektir. Bu amaçla anne çocuğunu emzirmeden önce bir köpek yavrusunu emzirir (Örnek, 2000: 164-167).

Adların en önemli büyücülük işlevi, çocuğun yaşamasını sağlamaktır. Çocuğa verilen ad, onun yaşamasını sağlamak için başvurulmuş başkaca isimleri güçlendirme, yahut tanımlandırma niteliğini de taşır. Doğumdan sonra çocuğu sokağa, çok defa cami önüne bırakırlar, orada birisi alıp evine götürür, ana, baba yalancılıktan onu satın alır, böylece çocuk geçici olarak ana baba değiştirmiş sayılır, erkek ise Satılmış, kız ise Satı olur. Bir yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuklara da Satılmış, Satı gibi isimler verilmektedir (Boratav, 1984:89).

Çuvaş, Kırgız ve Kazak Türkleri de çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla onu babasına, ebesine, akrabalarına, yatıra vb. satma uygulamasını yapmaktadır.

Çocukları yaşamayarak ölen aileler, son doğan çocuklarının yaşamasını sağlayacağı inancıyla ona Dursun, Durmuş, Yaşar, Baki, Durali, Duran, Durdu, Hayati (Silifke, Aksaray, Balıkesir, Samsun, Muğla). adlarından birini takarlar (Acıpayamlı, 1992: 8).

Makedonya Türkleri'nde çocukları yaşamayan aileler yeni doğan çocuklarının yaşamasını sağlamak amacıyla iki isim koyarlar. Çift isim verilmesi de halk inançlarımıza göre "Kara İye"leri yanıltarak çocuğun ölümünün önüne geçmek içindir. Tasavvuf ehline göre çift isim verilmesi sünnettir (Kalafat, 2000: 86). Üsküp'te evvelce erkek çocukları yaşamayan hanımlar, erkek çocukları olunca kız elbisesi, kız çocukları olunca erkek elbisesi giydirebilirler. Bu uygulama Türkistan ve Anadolu'da da vardır (Kalafat, 2007: 20).

Çocuğu olup kısa bir müddet sonra çocuğu ölen anne babalar, çocuğu erkekse çocuğuna "Tanrı nazarı değdi" zannedip, daha sonra doğan erkek çocuklarını "Tanrı nazarı"ndan korumak için yemekli merasim yaparak çocuğun adını "Niyazi", "Kepek" "Ağircı", "Satılmış" gibi adlarla değiştirirlerdi (Abdurrahman, 2004: 125).

Sarıkamış Türkmenleri, yaşamayan çocukları için yedi yıl üst üste kurban keser, etini fakir fukaraya dağıtırlar. Kurbanın kemiklerini eksiksiz olarak toprağa gömerler. Bazı yörelerde bu uygulama mevlüt okutma şeklinde olur (Kalafat, 2000: 27).

Çocukları yaşamayan aileler, yeni doğan çocuklarını kötü ruh, nazar ve Azrailden korumak için onlara İt, İtbaba, İtbarak, İtbey, İtkulu, İtalmaz, Yılan, Şeytan, Sarıkine gibi aşağılayacak adlar takarlar (Balıkesir, Altay, Kazak ve Kırgız Türkleri) (Acıpayamlı, 1992:9).

Anadolu Türklerinde çocuk olunca bilhassa ilk çocuklar ve erkek çocuk için kurban kesilir. Özellikle erkek çocuğu yaşamayanlar çocuk 7 yaşına gelinceye kadar kurban keserler. Kurbanın etinden kurban sahibi yemez, fakir fukaraya verir. Bu hayvanın bütün kemikleri toplanıp toprağa gömülür (Kalafat, 1997: 258).

Kayseri'de yaşayan Kazaklar'da eğer, doğum yapan kadının çocukları doğumdan hemen sonra ölüyorsa, o zaman da "Turgan, Tursun, Allahverdi» gibi isimler konulur. Uygurlar'da bu tür isimlere ek olarak "İgemberdi, Turap" isimleri verirler (Güngör, 1992: 7).

Kıbrıs'ta yeni doğan çocukları ölen kadınlar çocuklarının ölmemesi için, çocukların kutsal yerlere adanması, çocuklara kutsal sayılan kişilerin adları verilmesi, oturulan ev değiştirilmesi, okumuşlara başvurulup kitap açtırılması, çocuğun babasına satılması, kötü ruhların yanaşamaması inancıyla çocukların üzerine makas veya çakı koyulması gibi uygulamalara başvururlar (Bağışkan, 1997: 50-51).

Özbekler'de doğumun 7. gününde "ötga", "akika kurbanı" kesilir. Akika kurbanı olarak erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir hayvan kesilir. Akika kurbanı çocuğun sağlığı, selameti içindir. Bu esnada Kur'an okunur, dualar yapılır (Kalafat, 1997: 258).

Hazara Türkleri'nde bir ailenin erkek çocukları yaşamıyorsa, doğan erkek çocuğa entari giydirilir, küpe takılır, çocuğun yaşaması için ona Çalme (tezek). gibi çirkin ve kötü bir isim, veya Pir Muhammed, Muhammed Nazir vb. kutsal kabul edilen isimlerden biri verilmektedir (Çelik, 2001: 11).

Azerbaycan Quba'da doğan çocukları yaşamayan kadınlar, çok çocuğu olan kadınların çocuğuna ait giysileri çocuğuna giydirir. Çocuğuna yedi yaşına kadar kendi evinden hiç bir şey giydirmez (Balıkçı, 1999: 5).

Afganistan'da yaşayan Özbek Türklerinde çocuğu yaşamayan aileler çocuğunun yaşaması için bir ziyarete nezir yapar. 7 yıl bu çocuğun saçı arkasından küçük bir örük yapılır. Çocuk süresi dolunca ziyarete bir kurbanlık ile götürülür. Kurbanın etini fakirlere verdikten sonra çocuğun saç örüğünü kesebilir (Kalafat, 2000: 72).

Samsun'da kadının çocukları sürekli ölüyorsa, o kadın tek evlilik yapmış olan kırk tane kadından kırk yama alıp bir elbise diker, onu çocuğuna giydirir. Bu şekilde çocuğun ölmeyeceğine inanılır. Çocukları yaşamayan bazı kadınlar hamile olduklarında doğacak olan çocuklarının yaşamaları için bir hocaya muska yazdırırlar. Yazılan bu muskaya "Sübyan muskası" denilir (Şişman, 2002: 446-447).

Konya Ermenek'te çocukları yaşamayan bir kadının çocuğu doğduğunda, çocuğu tartılır. Çocuğun ağırlığı kadar et tartılarak kefenlenir ve çocuğun yerine gömülür. Diğer bir uygulama ise, çocuk doğar doğmaz muayyen bir para karşılığında bir komşuya satılır. Çocuğun ailesi yine para karşılığında çocuklarını o komşudan tekrar satın alır (Aydın, 1982: 2).

Türkmenistan'da çocuk yaşamıyorsa, daha önce doğmuş çocuğun ayağının altına ve alınına ateş bastırılır. Türkmenistan'daki bu uygulama ateş kültü ile ilgili olmalıdır. Halk sufizminde “alın” insanların gelecekteki kaderlerinin “alın yazılarının” yazıldığı yerdir. Türkiye'de gelinlerin pabuçlarının altına bekâr kız arkadaşlarının ismi yazılarak, onların da kismetlerinin açılacağına inanılır. “Alın ve taban”ın ileriye dönük, geleceğe matuf mesaj verme özellikleri vardır. Türkiye'de, yaşamayan çocukların yaşamaları için birçok dinî uygulama yapılır. Çocuğun çamaşırı bir mezara asılır, çamaşır ters döner ise, çocuğun öleceğine, dönmez ise o çocuğun yaşayacağına inanılır. Türkmenistan'da, çocuğu olmayan kadının çocuğunun olması için, onu yeni yapılan köprüden ilk defa geçirilmelidir. Türkmenistan'daki bu uygulama eski Göktanrı inanç sistemindeki su kültü ile ilgilidir. Buna göre, kutsal kabul edilen su, hamile kalamayan kadına “su iyesi” vasıtasıyla yardımcı olacaktır (Kalafat, 2007: 48-49).

Kandıra Türkmenlerinin doğup da yaşamayan çocuk için uygulanan pratikler, Anadolu'da uygulananlarla aynı ya da benzerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Doğup da yaşamayan çocukların yaşaması için, hocaya gidip muska yazdırılmaktadır. Çocukların yaşaması için Akpınar'a, türbeye gidilmektedir. Türbede niyet tutulur. Türbede ağaca bez bağlanır. Çocuğa nazar değdiği düşünülerek nazarlık takılır. Mavi boncuk, at nalı, sarımsak nazarlık niyetine takılmaktadır. Çocukların yaşaması için muska yazdırılır. Muskanın içine yedi tane çörek otu konulur. Hocaya ve yaşlı kadınlara okutulur. Yedi tane Fatma isimli kadından bez alınır ve çocuğun sırtına gömlek dikilir. Çocuğun yaşaması için adak adanır. Çocuğun yaşaması için kurban kesilir. Çocuğun yaşaması için Baba Tepesi'ne gidip, adak adamak, kurban kesmek Kandıra ve köylerinde çok yaygındır (Altun, 2004: 194).

Giresun'da kayaların üzerinde birikmiş su ile yıkanan çocuğun tekrar hastalanmayacağına inanılır (Kalafat, 1996a: 7).

Gilan'da çocuğun yaşaması için yapılan uygulamalar hemen hemen bütün Türk boylarında ortak özellikler göstermektedir ve aileleri psikolojik yönden rahatlatma fonksiyonundadır. Hatta çocuğu yaşamayan ailelerin bu sorunu ortadan kaldırmak için başvurdukları uygulamalar, daha önceden doğan çocukları yaşayan ailelerde de görülebilmekte, burada olabilecek muhtemel bir duruma karşı önlem alma niteliği kazanmaktadır.

Gilan'da çocuğun uzun ömürlü olması için, evli kırk erkekten para toplanır. Toplanan paralarla uzun ömürlülüğün simgesi olan mavi taşlı gümüş bir küpe satın alınır ve çocuğun sağ kulağına takılır. Çocuğun altın gibi uzun ömürlü olması için ilk kez doğum haberini duyan kişi elini altın eşyaya sürer. (K1,K4, K15, K17, K23)

Sağlıklı ve uzun ömürlü olması için, çocuğa undan bıyık yapılır. Bu davranış, sakalları, bıyıkları ağarınca kadar hayat sürmesi dileğini ifade eder. (K1,K4, K15, K17, K23)

Birkaç kızdan sonra doğan erkek çocuklara özel bir önem verilir. Bu erkek çocuklarının nazardan, göz değmesinden korunması için tedbirler alınır. Halk arasında bu gibi çocuklar “nazlı” mahlasıyla adlandırılır. Uzun ömürlü olmaları ve kötü ruhlardan korunmaları için göz taşı, nazarlık takılır. Çocuğun ömürlü olması için kuruyup düşen göbek parçası korunur. (K1,K4, K15, K17)

2.1.3.7. Çocukta İlkler

Çocukta ilkler denilince ilk kez saç kesme, ilk kez tırnak kesme, ilk diş gibi hususlar anlaşılmaktadır.

Doğumdan sonra çocuğun ilk dişinin çıkmasında ve ilk tırnağın kesilmesinde de birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu'da bu törenler, diş buğdayı, diş hediği gibi adlarla anılır.

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Tören eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır. Çocuğun dişi çıktığı zaman akrabalar, komşular toplanır eğlence yaparlar, hediyeler götürülür, çocuk tepsi içine konup başına biraz hedik dökülür. Çocuğun karşısına iğne, ayna, makas, bıçak, kalem konulur. Çocuk eline hangisine atarsa mesleğini seçmiş olur (Örnek, 2000: 162-163).

Türkiye'de ilk dişle ilgili bir takım uygulamalar ve inançlar vardır. Hedik yapılır, bu haşlanmış buğdaydır. Bazı yerlerde buna fındık katılıp ikram edilir. Dişin ilk çıkışını

görüp müjde verene hediye alınır. Bazen çıkan ilk diş saklanır, bazen evin bacasına atılır (Kalafat, 2000: 51).

Diş hediği, çocuğun ilk dişinin çıkmasıyla birlikte bulgurun kaynatılması ve komşulara dağıtılıp yenilmesidir. Tabii ki bunun değişik yörelerde varyantları geliştirilmiştir. Bu temel uygulamanın dışında çocuğun dişinin çıktığını fark eden kişinin çocuğa bir hediye vermesi uygulaması da yaygındır. Farklı isimler olsa da hemen her bölgede bulgur kaynatılmasıdır. Hediğin içine değişik yörelerde nohut, fasulye gibi baklagiller de konulur. Ama temel besin bulgurdur. Kaynatılan bulgurun çocuğun başından dökülür, çocuğun önüne birkaç eşya konulup seçtirilir, eve gelenler çocuğa hediye getirir.

Amasya yöresinde “çocuğun dişleri iri çıkmasın” diye diş hediğinde nohut kullanılmaz. Hediğin üstü şeker ve çeşitli kuruyemişle süslenerek misafirlere ikram edilir. Bir kısmı da çocuğun başından aşağıya serpilir (Gürbüz, 1995: 81-82).

Konya Ermenek’te çocuk ilk defa diş çıkardığında, annesi çocuğun dişlerinin sağlam olması için bulgur ve mısır gibi yiyeceklerden bir şeyler hazırlar ve ufak bir eğlence tertip eder. Buna gölle âdeti denir (Aydın, 1982: 2).

Mersin/Silifke yöresinde, bereket sembolü olmasından dolayı çocuğa bereket getireceğine ve tuttuğunun bereketli olmasını sağlayacağına inanılması sebebiyle buğday kaynatılır. Aynı yörede çocuğun düşen ilk dişi “düşen diş eğri bitme doğru bit, köpek dişinden pek bit” diyerek toprak dama atılır. Toprak dama atılmasının nedeni de insanın topraktan gelip toprağa geri döneceği ve dişin kaybolmasının istenmemesidir. Düşen her diş için bu işlem tekrarlanır.

Sivas Karasu’da ise çocuğun dişleri ailede önemli yerlere gelmiş, iyi mesleklere sahip olmuş, başarılı kimselerin elerin ceplerine gizlice konulur. Bu uygulama, çocuğun büyüdüğünde başarılı ve iyi bir meslek sahibi olması dileğini ifade eder (Gürbüz, 1995: 82-83).

Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı Güneyevler Köyü’nde çocuğun ilk dişi çıktığında “diş hediği” yapılarak köydeki herkes davet edilir. Davete genellikle kadınlar katılır. Misafirler yer, içer, eğlenir ve hediyelerini verirler (Türk, 1989: 111-112).

Silvan'da dişi çıkan çocuğun ailesi “diş hediği” yapar. Aile suda kaynatılmış nohut dağıtır, Kur'an okutarak, olayı kutlar. Nohut dağıtma işlemine “Hedik dağıtma”, suda pişirilen bu nohut yemeğine de “Hedik” denir. Pişmiş nohut biraz soğutularak, çocuğun başından dökülür. Bunun yanında bazen buğday, leblebili şeker, para da bulunabilir. Daha sonra dişi çıkan çocuk, fazla yüksek olmayan bir damdan bir battaniyeni üzerine atılır. Odaya getirilip önüne ayna, muska, tarak, makas vb. aletler koyulur. Çocuk bunlardan hangisini alırsa, o aletle ilgili bir meslek seğeceğine inanılır (Tatçı, 1991: 38).

Teke Türkmenleri'nde diş toyu, ilk çıkan diş münasebetiyle haftanın Çarşamba ve Cuma günü yapılır. Ayrıca çocuğun çıkan dişi, atın nalının bastığı yere gömülür. Böylece diğer dişlerin sağlam ve sağlıklı olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 17).

Türk-İşlam geleneğinde “akika” uygulaması vardır. Akika, yeni doğan çocuğun yedinci gününde sağının kesilmesi ve saçın ağırlığınca altın veya gümüşün sadaka olarak verilmesidir. Çocuk için kesilen kurbanda da akika denir. Sağ veya kurban kesimi doğumun ondördüncü veya yirmibirinci gününde de yapılabilir (Kibar, 2005: 28-29).

Gaziantep'de çocuk bir yaşını bitirinceye kadar sağı kesilmez. Buna uyulmazsa ömrünün kısa olacağına inanılır. Gerek bunda ve gerekse hep oğlan çocuğun olması nedeniyle kız çocuk dilenerek oğlanın sağının uzatılmasından sonra kesilmesi halinde bu sağlar tartılarak ağırlığı bir parayla kendine armağan alınmaktadır (Güzelbey, 1982:31).

Türkmenler'de çocuk 12 aylık oluncaya kadar sağ kesilmez. 12 aylık olunca çocuğun saçını dayısı keser. Sağ sağdan sıyrılarak tıraş edilir. Kesilen sağ, hediye alınmak suretiyle dayıdan alınır ve saklanır (Kalafat, 2000: 17).

Kandıra Türkmenlerinde dişi ilk defa çıkan çocuğa “görümlük” olarak para, atlet, keten bezinden yapılmış gömlek verilmektedir. Bunun yanında dişi ilk gören tarafından dişlerinin daha çabuk patlayacağı inancıyla çocuğun atleti, gömleği yırtılmaktadır.

Çocuğun tırnağının ilk defa kesileceği zaman, eli babasının cebine sokturulmakta ve sembolik olarak para alması sağlanmaktadır. Böylece çocuğun hırsız olmayacağı düşünölmektedir. İlk tırnak babaya kestirilmektedir.

Çocuk erkek ise, saçları yaşını geçince kesilmekte, kız ise saçlarını kesmek makbul sayılmamaktadır. Köylerde erkek çocuğun kesilen ilk saçını saklamak gibi bir

uygulamaya rastlanılmamakta, berbere bahşış verilmemektedir. Sadece Bağıranlı'da çocuğunun ilk saçını kesip, ağırlığınca altın fakire dağıtan bir uygulamayla (köyde buna akika denilmekte). karşılaşmıştır. Kız çocuğunun saçı genellikle kesilmemekte, gelin olduğunda zülûf kesilerek bu ölene kadar saklanmaktadır (Altun, 2004: 207).

Gagauzlar'da da çocuğun ilk dişi düştüğünde, düşen diş ekmek arasına konulup: "Karga, karga, alsana, kemik diş, ver bana demir diş" denilerek kargaya atılmaktadır (Yoloğlu, 1999:100).

Türkmenistan'da çocuğun ilk dişi çıktığında yakınları toplanır. Aile misafirlerine ikramda bulunur. Çocuğa hediye alınır ve başından mısır patlağı dökülür. Diş toyunda mısır patlağı yapılmasındaki amaç, dişlerin mısır taneleri gibi dizilmesi, patlaması ve sağlam olması inancıdır. Çocuğun dişlerinin inci gibi olması isteniyorsa, ilk dişi çıkacağı zaman çocuk küçük bir kuzunun üzerine bindirilir (Kalafat, 2000: 51).

Hakas Türkleri, çocuğun dişi ilk çıkmaya başladığında diş bayramı yapmaktadırlar. Yaşlı insanlar davet edilir, çaylar içilir, çocuğun dişine para, düğme vb. konur. Çocuklar düşen süt dişlerini ekmeğin arasına koyarak köpeğe atarak "kötü dişi kendine al, iyi dişi bana ver" derler. Yaşlıların dişi döküldüğünde ise, kapı taraftan ocağın arkasına gömerek "zamanı gelir, onları oradan alırım!" derler (Yoloğlu, 1999:100).

Türkistan'da bebeğin ilk tırnağı ve saçını herkes alamaz. İlk tırnak ve ilk saç 40. gün alınır. Meyveli bir derenin kenarına gömülür veya dama atılır. Böylece çocuklarının da meyveli ve bereketli, evli ve ocaklı olacaklarına inanılır. Bebeğin ilk saçı annenin ve bebeğin kırkı çıkınca alınır. Daha sonra çıkacak saç ise, bir yıl sonra kesilir. İlk saç kesiminde aile tarafından yakınlarına ikramda bulunur. Buna "saç toyu" denilir. Saç toyuna gelen davetliler anneye ve yavruya dua ederler (Kalafat, 1997: 260).

Tuvalarda üç yaşına kadar çocuğun başından bir tüy bile kesilmemekte, saçın kesilmesi günah sayılmaktadır. Uzayan saçların çocuğu rahatsız etmemesi için örerek uçlarına boncuklu ipler bağlarlar. Üç yaşı dolduğunda bir yaz günü çocuğun saçını keserler, o gün bayram yaparlar. En fakir aile bile bugünde koyun kesmektedir. Çocuğun saçı dua edilerek, alkış söylenerek kesilmekte, kesilen saçlardan da anneler çocuğa nazar değmesin diye yastık dikmektedir. Kesilen koyunun böbrekleri çocuğa yedirilmektedir. Bu merasimden sonra çocuk özgür yaşamaya alıştırılır. Erkek çocuğun korkmaması ve

ata iyi binmesi gerektiği düşüncesiyle, babaları çocuklarına tay alırlar. Bu yaştan sonra çocukların dede-baba geleneklerini öğrenmeleri sağlanmaktadır (Yoloğlu, 1999: 102).

Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım adet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur, oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, Kızsa çeyizine "maya" olarak saklanır (Boratav, 1984: 155.).

Buhara ve Semerkand'da ilk tırnağı kesilmeden önce çocuğun eli ekmek yapılacak una batırılır. Böylece bebeğin rızıklı olacağına inanılır. Bebeğin dişi çıktığı zaman "dişi çıktı" denmez, "birinci çıktı" denir (Kalafat, 1997: 261).

Hakas Türkleri bir yaşına kadar çocuğun saçını ve tırnaklarını kesmemektedir. İlk saçın kesileceği gün misafirler davet edilmekte, merasimde dayı özellikle bulunmaktadır. Kırkılmış saç bir kumaşa sarılıp sandıkta saklanır, çocuğun kafasında kakül (kıspık). bırakılır, çocuk söz dinlemediğinde tüyünden tartılmaktadır (Yoloğlu, 1999:101).

Sünni Anadolu Türk inançlarında tırnaklar sağdan başlanarak kesilir. Sağ elin küçük parmağından başlanır, sol elin küçük parmağıyla bitirilir. Tırnağı uzun olanın rızkı meşakkat ve sıkıntılı olur inancı vardır (Kalafat, 2000: 17).

Kayseri'de yaşıyan Uygurlarda çocuğun kırk gün içinde saçı büyüyünce traş edilir, ilk saçı kesen berbere çocuğun saçı ağırlığında altın, yoksa sadaka verilir (Güngör, 1992: 7).

Türkiye'de yaşıyan Kazaklar'da kız çocuğun saçını ilk defa ninesi, erkek çocuğunun saçını ise yaşılı bir adam keser. Saç kesilirken "benim kadar yaşlansın" denir. Kesilen saçlar saklanır. Kırgız ve Özbekler'de ise erkek çocuğunun saçını dayısı keser (Çevik, 2001: 19).

Kırgızlar'da çocuğun saçı, esasen üç aylıkken kesilir. Dayı-yeğen, abla-kardeş, dost-tanış vb. yakın akrabalar saç kesme törenine çağılır. Onlar çok uzakta bile olsa gelirler. Çocuğa hediyelerini verirler.(Polat,2003:98).

Türkiye'de çocuğun tırnağı kesilmeden evvel, elinin babasının cebine sokulur ve para alması sağlanır. Böylece çocuğun gelecekte rızıklı olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 46).

Azerbaycan Quba'da çocuğun ilk dişi çıktığında “**diş hediği**” yapılır. **Çocuğun** ilk dişini gören ona hediye verir. Çocuğun ailesi de dişi ilk görene hediye verir. Diş hediğine nohut, buğday, fasulye, mercimek, mısır, tuz ve su katılır. Bunlar karıştırılıp pişirildikten sonra yedi tane kâseye koyulup, yedi kapıya dağıtılır (Balıkçı, 1999: 11).

Hazara Türkleri arasında erkek çocuğu 1,5 - 2 yaşına geldiğinde “ilk sağ kestirme toyu” yapılır. Bu toya komşular, akraba ve dostlar katılır. Akşam namazı kılındıktan sonra yenilir, içilir. Çocuğa yeni elbiseler, yeni ayakkabı, yeni şapka giydirilir. Genç bir kişi çocuğu toplumun olduğu ortama getirir. Çocuğun varsa büyük babası, yoksa hayatta bulunan en yaşlı kişi, makasla çocuğun sağından bir tutamını “Bismillah” diyerek keser ve sağı şapkanın içine koyar. Daha sonra sağ taraftan itibaren çocuk dolaştırılır ve herkes çocuğun sağından bir miktar keserek şapkaya para bırakır. Aynı uygulama bayanların arasında da yapılır (Salih, Kalafat, 2000: 34-35).

Gilan'da çocuğun sağı bir yaşı dolmadan önce kesilmez. Tırnakları kesilmeden önce de, çocuğun eli zengin olması, sıkıntı çekmemesi, hırsız olmaması ve babasının, kendisinin rızkının bol olması için babasının cebine koyulur. Kesilen tırnaklar ayakla basılmayan toprağa atılır. Bu pratiğin temelinde, insanın topraktan geldiği ve yine toprağa dönüşeceği inanışı yatmaktadır.

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişiye hediye verilir. O kişi de çocuğa hediye alır. İlk çıkan diş için pilav yapılır ve çocuğun başı üzerinde yenir. Pilav yapılmasının sebebi nasıl ki buğday kaynar suda kolayca açılıyorsa, çocuğun diğer dişleri de kolayca çıkmasını sağlamaktır. (K1,K4, K15, K17, K23, K28)

2.2. Evlenme

Evlilik olayı, evlenme çağına gelmiş kız ve erkeğin evlenme isteğini göstermelerinden, düğün sonrasına kadar süren bir gelenekler zinciri olarak tanımlanabilir. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türklerde de toplumun çekirdeğini aile oluşturmaktadır. İnsan soyunun devamı, milletlerin bekası için insanların evlenerek bir aile oluşturması zorunludur. Aile müessesesi toplumun çekirdeğini oluşturur. Ailenin temelleri ne kadar sağlam atılırsa, toplumun yapısı o kadar sağlam olur. Hiç şüphe yok ki, bu da evliliğin ne kadar sağlam temellerle atılmış olduğuna bağlıdır.

Evlilik, bir taraftan sevinç ve neşe kaynağı olurken, diğer taraftan da arzu edilen mutluluğun yakalanamaması ihtimaline karşı kısmen de olsa endişe riskini taşımaktadır.

Ailenin evlenme yolu ile başlaması, bütün toplumlarda olduğu gibi Türkler arasında da bu kurumun önemli yer edinmesine sebep olmuştur. Evlenme gelenekleri dünyanın her yerinde görülmekle birlikte, eş seçimi, eş sayısı ve evlilik törenleri, kültürlere göre çeşitlilik göstermektedir. Türk kültürünün bütünlüğü evlilik kurumunda da kendini göstermekte ve tarihî, coğrafi şartların yarattığı mahalli farklılıklara rağmen Türk boylarının ortak bir hayat yaşadığı dönemlerde teşekkül etmiş ortak kültürel değerler ve kavramlarımız günümüzde de devam etmektedir.

Evlenmelerle ortaya çıkan aile, kültürünün bir parçası olan toplumsal örgütün temel birimi olarak toplumun oluşmasında görevler üstlenir. Akrabalık ise, her toplumda böylesi görevleri ve işlevleri olan ailenin evrenselliğinin nesnel ve çürütülmez biçiminde kanıtlayıcısıdır (Balaman, 2002:27).

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, adet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur.

İki kişinin bir eve sahip olmasını sağlayan “**evlenme**” kelimesi sadece Türklerde vardır. Eskiden beri çekirdek aile tipinin yaygın olduğu Orta Asya ve Anadolu'da evlilik, bir erkekle bir kadının dini inançlara, yasalara, töre ve geleneklere göre herhangi bir sakıncası olmayan, toplumun bütün katlarınca uygunluk gösteren bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve kutsal kabul edilen aile müessesesini kurmalarıdır. Toplum yapımızın temeli sayılan ailenin oluşmasında önce ortaya çıkan dünür gezme, şirinlik yeme, nişan, çeyiz alma, kına gecesi, düğün, gerdek gecesi, baş bağlama gibi geleneklerin uygulanmasında ebeveynler en etkin rolleri üstlenirler. Düğünlerimiz asırlardır Türk Milleti'nin sosyal hayatını renklendiren İslami motiflerle ve İslamlık öncesi bazı geleneklerle dopdoludur (Korkmaz, 1999:92).

Türk destanları incelendiğinde, hepsi beylerden olan kahramanların tek kadınla evli oldukları görülmektedir. Evlenmede kız evinin erkek evinden başlık istemesi geleneği vardır. Erkek nişanlandığı kızın parmağına kendi yüzüğünü takmaktadır. Kız da nişanlısına kendi diktiği kırmızı renkli kaftan göndermekte ve erkek gerdeğe bu kaftanla girmektedir. Güveyi gerdeğe gireceği ok atarak tayin etmektedir. Baba ile oğul arasındaki ilişkiler sevgi ve şefkat esasına dayalı, resmîyetten uzaktır (Sümer, 1999: 388-390).

Toplumsal yapının temelini oluşturan ve evlilikle doğan aile, akrabalıkların, dayanışmanın, kültürel değerlerin yeni kuşaklara aşılmasında ve iletilmesinde büyük sorumluluk taşımaktadır. Aile, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve psikolojik bir birikimdir (Güvenç, 1999:106).

Toplumun geleceğinin en önemli ve belirleyici yapı taşlarından biri olan aile kurumunun meydana gelmesindeki ilk basamak kabul edilen evlilik, kız ve oğlanın evlenme isteklerini belirtmelerinden gerdek sonrasına kadar devam eden her safhasında, göstergebilimin renkli ve çeşitli örnekleriyle zengin bir tablo hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Sembollerle anlam gönderme esasına dayanan Göstergebilim, sahip olduğu tanımdan farklı bir manayı işaret eden “gösterge” ile onların birbirleriyle ilişkilerini belirleyen “kod”lar aracılığıyla kurulan bir iletişim sistemidir. İnsanlar arasındaki sözsüz iletişim temeline dayanan “göstergebilim”, grupların düşünce, yargı ve inançlarının sembollerle dile getirilmesine yardımcı olur. Evlenme töreninin hemen her safhasında kullanılan, insan yaratıcılığının, tasarım gücünün ve anlam yükleme yeteneğinin göstergesi olan semboller, her toplumda geçerli olan davranış ve tutumları oluşturarak, olaylara o topluma özgü olma vasfı kazandırır. Evlenme geleneğinde uygulanan ritüellerin hepsinin ortak amacı, evlenenlere, yeni kurulan aileye saadet, bolluk, bereket, refah getirmek, soyun sürmesini sağlamak, her türlü olumsuzluk ve kötülüklerden korumaktır. Karakeçili Türkmenlerinin evlenme geleneğinde kız ve erkek arasında sözün kesildiğini sembolize eden “çevre”nin oğlan tarafına verilmesi, iki gencin birleşmesini topluma ilan etme ve insanların şahitliğinde kabul edildiğini gösterir. Genç kızlıktan kadınlığa geçiş sembolü olarak kızın saçına “kakül” kesilmesi, görücülüğe giden kadınların kıyafetlerini ters giymeleri birer gösterme ritüelidir. Saçı

saçılması gelinin oğlan evinde ekmekle karşılanması, ekmeğin kolunun altına verilmesi, başında ufalanması bereket ritüelidir (Öğüt Eker, 2000: 93-99).

Dede Korkut Destanları'nda düğünle birlikte aile kurulmuş olan ailede, karı koca bağları ana-baba sevgisinden de üstündür. Deli Dumrul Hikâyesi buna açık bir örnek teşkil etmektedir (Akbıyık, 2003: 42). Deli Dumrul, Azrail kendisinden can yerine can isteyince babasından anasından ister. Annesi, babası canını vermez. Hanımı Deli Dumrul'un öleceğini duyunca canını verip, onu kurtarmak ister. Bunun üzerine Tanrı ikisinin de hayatını bağışlar (Ergin, 2001b: 114-122).

Aile ocağında yanan ateş kutsal sayılmaktadır. Ona küfredilmez, içine tükürülmez, üzerine basılmaz. Kutsal ateş aynı zamanda kötülükleri giderici, iyileştirici, uğur kazandırıcı, sağlık verici hüviyeti ile bir kudret kaynağı olarak değerlendirilip hayatı ve canlılığı sembolleştirmiştir. Birer halk hekimi diyebileceğimiz ocakların tedavi metodu olarak kullandıkları işlemlerin önemli bir bölümü doğrudan ateş veya onun isisi, dumanı, külü, rengi ile alâkalıdır (Duvarcı, 1990: 35).

Gilan'da da aile kurumuna büyük önem verilmektedir. Evliliğin kutsal bir kurum olduğunu düşünen halk gençlerin evlenmeleri konusunda da ısrarcı olmaktadır. Hem erkek hem de kız için çok fazla geciktirilmeden yapılması gereken bir görev olarak düşünülmektedir. (K1, K2, K4, K5, K7, K11, K13, K19, K24)

2.2.1. Evlenme Biçimleri

Türkiye'de kültürel değişimlerin yoğun olarak görüldüğü büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlaşırken, geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında görücülük başta gelmektedir. Görücülükte, erkeğin aile bireyleri ile akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadın, daha önce düşündükleri ya da komşularca önerilen kızın evini ziyaret ederek, kızı yakından incelemeleri ve niyetlerini kıza ve ailesine belli etmeleri söz konusudur. Buna kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi adlar verilir. Görücüler kızı görüp, olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini bitirirler. Böylece, kız ailesine de düşünme payı bırakılmış, damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanınmış olur. Her iki tarafın olumlu bir karara varması sonucu görücülerin işi bitmiş olur. Görücülük yoluyla

evlenmede, evlenecek erkek veya kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi ön plandadır (Örnek, 2000: 185-186).

Türk kültüründe değişik evlenme biçimlerine rastlanır. Bunlardan kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler önemli bir yer tutar. Kız kaçırma olayındaki evliliklerde kız ya gönüllüdür, isteyerek kaçar ya da gönülsüz olduğu halde, oğlan tarafından kaçıılır.

Birçok Türk boylarında gerçek manasıyla baskın yapılarak 'kız kaçırma' seyrek olaylardandır. Eski devirlerin bu âdeti ancak düğünlerde görülen bazı âdetlerde izini bırakmıştır. Altaylılar'da "kız kaçırma" kızın rızası, hatta baba ve anasının onayıyla olur. Kız, razı olduğunun delili olarak delikanlıya "nişan yüzüğü" yerini tutan bir yüzük ve mendil gibi bir şey vermektedir. Kız kaçırıldıktan sonra delikanlının arkadaşları çalı çırpıdan bir otağ yaparlar. Bu otağın kapısı yoktur. Güvey ile gelin bu otağda üç gün kalırlar, ateşlerini çakmak taşıyla kendileri yakarlar. Dışardan ateş ve kibrit verilmez (İnan, 2006: 166).

Bazı bölgelerde kıza ait bir şeyin kaçırılması, kız kaçırma ile eş tutulur. Bu âdete göre, kızın başörtüsü (dazmalı) kaçırlır. Başörtüsü kaçırlan kız gerçekten kaçırılmış sayılır ve oğlan ailesi kızın ailesiyle anlaşmak zorunda kalır. Bu türden eşya kaçırılarak gerçekleştirilen evliliklere "Dazmal Kaçırma Evliliği" adı verilir (Balaman, 2002: 58).

Kız kaçırmaya Kırgızlar, "Al Agacıp" (alıp kaçma) derler. Kaçırlan kız ağlar. Bu durumu anlatan bir halk tekerlemesi vardır. "Kız mutlu olacağı eve ağlayarak girer" denir. Kırgızlarda kız kaçırma yöntemi ile evlilik pek makbul sayılmaz. Kız mutsuz olup, yeni yuvasını terk edebilir. Veya bedbaht olarak evliliğe katlanabilir (Kalafat, 1996b: 90).

Ülkemizde görülen evlenme biçimlerinden biri de "beşik kertme"sidir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de adı geçen beşik kertme yoluyla çocukların nişanlanmaları çok eski bir gelenektir. Çocuklar daha beşikte iken aileler, ileride çocuklarını birbirleriyle evlendirmek için, beşiklere birer kertik atarak, karşılıklı söz vermektedirler. Böylece çocuklar daha çocuk yaşta iken, kendi istekleri dışında nişanlanmış olurlar. Genellikle ekonomik ilişkilerini daha da pekiştirmek isteyen aileler arasında bu tür evlilikler olmaktadır. Ama kimi zaman gençler büyüdüklerinde böyle bir evliliğe karşı

olabilmekte ya da ailelerden biri sözünden dönebilmektedir. Bu durumda, aileler arasında sürtünmelere ve gerginliklere yol açmaktadır (Örnek, 2000: 187).

Konya’da beşik kertme evliliklerinde beşik tanık yapılır. Bunun için beşiğe üç kertik atılır. Kahramanmaraş’ta beşik nişanı yapılan bebeklerin beşikleri boyanır ve donatılır (Kalafat, 1997: 266).

Beşik kertme yoluyla evlilik Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer almaktadır. Burada olayın gelişimi şöyledir:

Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek birbirlerine daha doğmadan beşik kertme ile nişanlanmışlardır. Oğuz beyleri Pay Püre’nin bir oğlu, Pay Biçen’in bir kızı olması için dua ederler. Pay Biçen Bey “Beyler Allah Ta’ala bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun, benim kızım Pay Püre Bey’in oğluna beşik kertme yavuklu olsun.” diyerek çocuklar doğmadan onların nişanlarını ilân eder (Ergin, 2001b: 58-59).

“Beşik kertmesi”, evlilik olayı içindeki önemini günümüzde kaybetmeye başlamıştır. “Kaçarak evlenme” usûlü ise yerini korumaktadır (Yakıcı, 1992:29).

Afyon'un Çayırbağ Köyü’nde beşik kertmesinin değişik bir türü uygulanmaktadır. Buradaki uygulamada çocuklar doğar doğmaz beşikte iken değil, 8-9 yaşlarından itibaren nişanlanmaktadır. Erkek 17, kız 15-16 yaşına gelince evlenme gerçekleşmektedir. Bu geleneğe “Yavuklu etmek, nişanlamak” denilmektedir (Tezcan, 1998a: 192).

Beşik kertme nişanlı (adaklı). tabiri, Ağrı, Kars, Gaziantep çevrelerinde "beşik kertem", Tunceli ve Malatya'da "beşik kerti" veya "beşik kertleme" ve Elazığ'da "beşik nişanı" şeklinde de kullanılır ve hepsi aynı inancı ifade eder (Kalafat, 2005: 178).

Erkeğin kızı kaçırmasının dışında, kızın bohçasını alarak erkek evine gidip oturması durumu da vardır. Buna halk arasında “otura kalma” denir (Balaman, 2002: 56). Kütahya, Sivas, Kastamonu illerinde “oturakalma” olayına rastlanmaktadır. Ailesinin sevdiği kişiyle evlenmesine izin vermemesi veya yoksulluk sebebiyle bu tür evliliğe başvuran kız, erkeğin ailesi tarafından genellikle kabul edilmektedir (Örnek, 2000: 186).

Bir diğer evlilik şekli, "berder" evliliğidir. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da uygulanan bu evlenme türünde, yetişkin oğlu ve kızı olan iki ailenin anlaşarak kızlarını

ve oğullarını birbirleriyle evlendirmeleri suretiyle gerçekleşmektedir. Başlık sorununu ortadan kaldıran bu evlilik, “berder”, “kepir” (Hakkari). (Balaman, 2002:43), “bedel evliliği”, “kızların değiş tokuşu”, “değişik usulü” gibi adlar verilmektedir (Örnek, 2000: 188). Bu evlilikte çeyizler dengeli düzenlenir, aynı gün yapılan düğünün bütün sorumlulukları ve harcamaları paylaşılır (Balaman, 2002:43).

Suriye Türkmenlerinde “berdel” usulü evlenme vardır. Damat adayları karşılıklı kız kardeşleri ile evlenirler. Vefat eden ağabeyinin dul kalan eşi ile bekâr erkek kardeş evlenebilir (Kalafat, 2000: 123).

Türk halk kültüründe, kayınbiraderle (levirat). ve baldızla (sorarat). evlilik görülmektedir. Baldızla evlilik kadının ölümü halinde dul kalan erkeğin, karısının kardeşiyle evlenmesidir. Kayınbiraderle evlilik erkeğin ölümü halinde dul kadının kocasının erkek kardeşiyle evlenmesidir (Tezcan, 1998b: 208).

Eşlerden birinin ölmesi halinde, ölenin kardeşiyle hayatta kalanın evlendirilmesinin temelinde, geride kalan çocukların perişan olmaması, sahipsiz kalmaması, aile sırlarının dışarıya çıkmaması, yaşama alışkanlıklarının devam etmesi, ailenin sahip olduğu malların dağılmaması gibi sebepler etkilidir (Balaman, 2002: 50-51).

Beşik kertmesi, akraba evliliği, çocuk nişanlılığı gibi geleneklerin sürekliliğini sağlayan belirli işlevler bulunmaktadır. Kız azlığı sebebiyle gençlerin ileriki yıllarda evlenecekleri eşleri önceden belirlenmesi, namus anlayışıyla ilerde gelin olacak kızın denetlenmesi ve eğitilmesi, ahlaki yönden kızdaki emin olunması, akrabalık dolayısıyla malın bölünmemesi, başlık parası verilmemesi, kızın dışarıya gelin gitmesini engellenmesi, toplumsal dayanışmayı güçlendirmek, tarımsal bir yörede erken evlenme ile çocuk sahibi olma isteği, soyun devam ettirilmesi gibi fonksiyonlar bu tür evlilik geleneklerinin devam etmesini sağlamaktadır (Tezcan, 1998a: 202).

Başlık, evlilik çağı gelen genç kız ailelerinin kızlarına söz kesmeden önce, erkek ailesinden istedikleri maddî karşılıktır. Genellikle para olarak karşımıza çıkan başlık, tarla, hayvan, ev, vb. de olabilmektedir. Geçmişini yazılı kaynaklarda Dede Korkut Hikâyeleri'ne kadar dayandırdığımız başlık geleneği, bugün Anadolu'nun bazı kırsal kesimlerini dışarıda tutarsak bu gelenek zayıflamış hatta ortadan kalkmıştır denebilir (Gönen, 2006: 62).

Ülkemiz dışında da varlığını bilinen başlık olgusu, çocukları üzerinde hak iddia eden, çocuklarının geleceklerini denetleyen, evlenmelerde karar organı olan geleneksel ailelerde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Ancak ekonomik özgürlüğü olan, evlenmelerde bireysel kararların geçerli olduğu, çocukları üzerinde büyük haklar iddia etmeyen ailelerde geçerliliğini kaybetmiş veya sembolik olarak geçiştirilmektedir (Balaman, 2002: 34).

Türk kültüründe akraba evlilikleri yaygın bir evlenme geleneğidir. Eskiden özellikle kırsal kesimde yaygındı. Fakat kent kesimlerinde de belli ölçüde görülmekteydi. Köyden kente yoğun göçler, kırsal kesim geleneklerini de taşımaktadır.

İki tür akraba evliliğinden söz edilebilir:

Paralel Kuzen Evliliği: Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani amca oğlu ile amca kızı ya da teyze oğlu ile teyze kızı arasındaki evlilik.

Çapraz Kuzen Evliliği: Ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani dayı oğlu ile hala kızı ya da hala oğlu ile dayı kızı arasındaki evliliktir.

Akraba evlilikleri Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu yörelerinde diğer yörelerimizden daha yaygındır (Tezcan, 2000: 49-53).

İçel'in Gülnar ilçesine bağlı olan Kuskan beldesinde "görücü usulü ile evlenme", "kaçarak evlenme" ve "oturakalma yoluyla evlenme" gibi evlilik türleri görülmekte ve her evlilik farklı bir törenle kutlanmaktadır. Kaçarak evlenme oranı % 30 civarındadır. Görücü usulü ile yapılan evliliklerde 7 gün düğün yapılırken kaçanlar için yalnız bir gün düğün yapılmaktadır (Şahin, 1996: 243).

Kırgızlarda teyze çocukları ile evlilik yapma geleneği de çok yaygındır. Hatta anne tarafından kuzenler ve kız kardeş çocukları arasındaki evlilikler toplum tarafından teşvik edilmektedir (Aynakulova, 2006: 96).

Dağıstan'da üç çeşit evlenme şekli vardır: Birincisi, tarafların anlaşarak evlenmesi yani görücü usulüdür. İkincisi, kaçırma yolu ile evlenme, üçüncüsü ise, beşik kertmesi yöntemidir. Bunlardan en yaygın olanı, ana babanın ve gençlerin rızasına dayanan anlaşma yöntemidir. Kızın verilmesine veya bir kızın alınmasına aile konseyi denilebilecek bir sosyal kurum tarafından karar verilmektedir. Beşik kertmesi evlilik,

Türkiye’de olduğu şekliyle gerçekleştirilmektedir. Kaçırmaya dayanan evlilikler ise toplumun benimsemediği ve sonuçları açısından en olumsuz olan evlenme şeklidir. Dağıstan’da en sağlam evlilik olarak "tuhum" yani akrabalarla yapılan evlilik kabul edilmektedir. Çünkü bu tür evlilikle zaten az ve sınırlı olan malvarlığının bölünmemesi ve ailede kalması sağlanmaktadır (Yılmaz, 1999: 49).

Araştırma sahamız olan Gilan ‘da ise bu evlilik türlerinden bazıları görülmektedir. En sık görülen evlilik türü kız ile erkeğin birbirlerini görüp, anlaşarak evlenmeleridir.(K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22) Aileler bu konuda anlayış göstermekte ve evlilik olayını gerçekleştirmektedirler. Ancak etnik yapıdaki karışıklık bazen sıkıntılı durumlar yaratmaktadır. Türk aileler çocuklarının diğer Türk ailelerinin çocuklarıyla evlenmelerini istemektedir. Ancak son dönemlerde Türk nüfusunun giderek azalmasıyla da ailelerin bu istekleri gerçekleştirememektedir. Özellikle Türk erkekler Arnavut ailelerin kızlarıyla evlenmektedir. Görüşme yaptığımız aileler özellikle bu konudan sıkıntı duyduklarını ifade etmişlerdir. Çünkü eve Arnavut bir gelin gelmişse evde artık Türkçe konuşulmadığını doğan çocukların Türkçe’yi öğrenemediklerini söylemişlerdir. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22)

Gilan’da görülen diğer bir evlilik çeşidi ise görücü usulü evliliiktir. Ancak bu evlilik çeşidi de yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. .(K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22)

Gilan’da yaşayan Türk aileler arasında akraba evliliğine hoş bakılmamaktadır. Akrabalara kardeş gözüyle bakıldığı için bu tür istekte bulunan gençler hoş karşılanmamaktadır. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22,K23, K25)

Kız kaçırma olayı çok sık olmasa da görülmektedir. Aileler bir müddet bu olaya tepki göstermekte, ancak sonrasında gençleri affetmektedirler. (K1, K2, K4, K14, K18)

Başlık parası uygulaması geçmişte görülürken günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22,K23, K25)

2.2.2. Evlilik Çağı

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar ev işlerine katılarak aile ve grup içerisinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı toplumsal role bürünerek evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, iş bulması, evlenmesi için geçerli sayılan ölçülerdir. Evlenme işinde, ağabeylerin, ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya ağabeyinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal kesimde evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır (Örnek, 2000: 189-190).

Kırgız ve Kazakların, “Tuzu çok bekletme su olur, kızı çok bekletme cariyeye olur.” atasözü anne-babanın kızı çabucak evlendirme taraftarı olduklarını göstermektedir (Aynakulova, 2006: 103).

Dağıstan’da, kızlar 15-18, erkekler ise 20-25 yaşları arasında evlenebilmektedir. Kızların geç evlenmesi için, hastalık ve yas gibi olağanüstü hallerin bulunması gerekmektedir (Yılmaz, 1999: 49). Kazakistan’da geçmişte kızlar 18-20 yaşlarında evlenirken şimdi evlenme yaşı genel olarak 25’tir. Erkekler ise 20-25 yaşlarında evlenirler. Bu yaşlarda evlenmeyen kızlara karı kız (yaşlı kız). denir. Yaşlı kız, (oturgan kız). saygı toplar ve onun ileride iyi bir evlilik yapacağı umulur, çünkü "Oturgan kız iyi evlilik yapar" diye bir inanış vardır (Kalafat, 1999: 67).

Kosova’da evlenme yaşı yörelere göre farklılık göstermekle birlikte önceleri 18-25 yaş arasında evlenmelerin en iyi olduğu bildirirken, günümüzde evlenme her yaşta gerçekleştiğini söylemek gerekir. Yine geleneksel kesimde kızlar 18-20 yaş arasında evlenmektedir. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22, K23, K25)

Erkeğin yaş itibarıyla kızdan daha büyük olmasına dikkat edilmektedir. Evlenme yaşı eğitim görmüş gençlerde daha yüksektir. Kızlarda evlenme yaşı erkendir. Eskiden büyük kız dururken küçüğün evlenmesine izin verilmezken son dönemlerde çoğu evlilikler yaşa ve bu sıraya bakmadan gerçekleşmektedir. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11, K14, K18, K19, K21, K22, K23, K25, K29, K30)

2.2.3. Görücülük, Kız isteme

Görücülük, daha çok şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği olarak belirir. Köy çevresinde, görücülük ile kız isteme töreleri birbirine karışmıştır. Aynı köyde veya aynı mahallelerde yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için bu çevrelerde görücülüğe gitmek yerine doğrudan dünürçülüğe gidilmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye kadınlar gider. Bunlar oğlanın anası ile yakın akraba ve yaşlı kadınlardır. Kadınlar önce kızın güzelliği, törelerine uygun davranışları üzerinde durur, yargıya varırlar. Daha sonraki aşamalar kızın ve ailesinin soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi tanınmış olur. İki taraf karşılıklı olumlu değerlendirmeye varınca görücülerin işi sona erer (Boratav, 1984: 173).

Anadolu Türklerinde de görücülükle ilgili çeşitli uygulamalar vardır. Görücü gidilmeden evvel kız evinin “ağız araması” yapılır. Kız istemeye bir yün çorap sökülerek gidilirse kız evinin zorluk çıkarmayacağına inanılır. Görücüler bir kaç defa gidip kızı alamadıkları takdirde, son gidişlerinde içlerinden birisi çorabını ters giyerse, kız evinin "evet" diyeceğine inanılır (Kalafat, 2000: 192).

Geleneksel kesimde evlenme işi kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar, komşular da yardımcı olur (Örnek, 2000: 190).

Eş seçimi yapılırken bazı hususlara dikkat edilir. Kutadgu Bilig’te evliliğin nasıl yapılması gerektiği özetle şöyle anlatılmaktadır: Evlenirken çok dikkatli olmalı ve iyi bir kız aranmalıdır. İyi bir kız, soyu soppu belli, iyi bir aileye mensup, iyi bir Müslüman, hayâ sahibi ve temizdir. Erkek yüzü görmemiş, bakire bir kız olursa karşılaştırma yapamayacağı için kocasını sevecektir. Erkek kendinden aşağı bir kızla evlendirilmelidir. Kız kocasından yüksek aileye mensup olursa erkek ona esir olur. Yüz güzelliği yerine huy güzelliği tercih edilmelidir (Günay, 2000: 6-7).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddimesinde kadınlar dörde ayrılır. Birisi “solduran sop”tur. Birisi “dolduran top”tur. Birisi “evin direği”dir. Birisi “ne kadar dersin bayağı”dır (Ergin, 2001b: 18).

Kız isteme, Dede Korkut Hikayeleri'nden Bamsı Beyrek Hikayesi'nde geçmektedir. Dede Korkut, kız kardeşi Banu Çiçek'i istemek üzere Deli Karçar'a gider. Dede Korkut'un Banu Çiçeği isterken "Tanrı'nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile aydan arı, güneşten güzel kız kardeşin Banu Çiçek'i Bamsı Beyrek'e istemeye gelmişim." der. Gelişen olayların sonunda Deli Karçar da "Tanrı'nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyrek'e vereyim." der (Ergin, 2001b: 66-67).

Bu sözler o gün nasıl kız isteme ve kız verme esnasında canlılığını koruyorsa günümüzde de canlılığını korumaktadır.

Ülkemizin pek çok yöresinde olduğu gibi Ürgüp'te de kızını vermeye gönüllü olan aileler bile, ilk istemede istekli görünmezler, "kız evi naz evidir" değerlendirmesine uygun biçimde oğlan evinin birkaç kez daha gelip gitmesini sağlamaya çalışırlar. Yörede bu âdete "nazlanma" adı verilmektedir. Bu gelip gitmeler sonucunda kızlarını vermeye razı olan kız tarafı oğlan evine "dutu" ya da "ilişik" adı verilen bir bohça gönderir. Bu bohçada çorap ve birkaç parça giyim eşyası bulunur. Günümüzde "küçük çeyiz" ya da "çorap" gönderme adı da verilen bu bohçayı alan oğlan evi, kızın verileceğini anlar. Daha sonra sözü kesilmiş sayılan kız ve ailesi oğlan evine bir ziyaret yaparlar ve yöresel söyleyiş biçimiyle "oğlan evini yoklarlar." Bu ziyaret sırasında oğlan evi ve ailenin durumu beğenilirse "şerbet günü" kararlaştırılır (Er, 1997: 197).

Görücü yoluyla evlenme, Dede Korkut Hikâyeleri'nden Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi'nde yer almaktadır. Kanlı Koca, oğlu Kan Turalı'yı evlendirme isteğini oğluna söyler. Bunun üzerine Kan Turalı evleneceği kızın özelliklerini sıralar. Kan Turalı kendisine lâıyk kız bulabilmek için İç Oğuz'u ve Dış Oğuz'u gezer ama kendisine uygun bir kız bulamaz. Bunun üzerine Kanlı Koca aksakallı ihtiyarları yanına alır. İç Oğuz'a Dış Oğuz'a gider, bulamaz. Dolanır, Tırabuzan'a gelir. Trabzon tekfurunun çok güzel bir kızı vardır. Aynı zamanda bu kız bir kahramandır. Kız, oğlunun istediği kızdı ama kızın verilme şartları çok ağırdı. Kızı birçok isteyen olmuş ancak kimse evlenmeyi başaramamıştır. Gelişen olaylardan sonra Kan Turalı kızını almaya hak kazanır ve evlenir (Ergin, 2001b: 124-135).

Sakarya'nın Geyve ilçesinde kız tarafı dünürçülere "kıismetse olur" cevabı verirse, dünürçüler ayrılırken mendil verilir. Bu mendil evlilik için ilk işarettir. Bir hafta sonra kız ve erkek tarafı hazırladıkları bohçaları birbirlerine verirler (Yılmaz, 2006: 38).

İçel'in Kuskan beldesinde gelin adayı ister genç tarafından, ister ailesi tarafından beğenilmiş olsun, aileye uğurlu gelip gelmeyeceği sınanmaktadır. Bu sınama işlemi için belli bir miktar tuz gelin adayının tespit edildiği tarihten itibaren kullanılmaya başlanır. "Tuz ölçme" denen bu uygulamaya göre, bu tuz bitene kadar evde herhangi bir tatsızlık, zarar-ziyan olmazsa o kızın aileye uğurlu geleceğine inanılır. Aileye uğurlu geleceğine inanılan kız için elçi gönderilerek kızın ve ailesinin ağzı aranır. Olumlu cevap alınırsa, oğlanın babası, yanına köyün ileri gelen, hatırı sayılır ve güvenilir kişilerinden bir kaçını alarak kız istemeye gider (Şahin, 1996: 243).

Bartın'da evlenme yaşına gelen genç kızlar oğlan evi tarafından istenir. Karşı tarafın olumlu karşılaması durumunda kız tarafı oğlan tarafına söz mendili verir. Söz mendili, kızın verilmesine izin çıktıktan sonra iki aile arasında yapılan bir törendir. Oğlan evi kız evine gelir ve çeşitli hediyeler getirirler. Böylece söz kesilir, nişan hazırlıklarına başlanır (Şahin, 2000: 70).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da çocuk evlenme çağına gelince anne ve babası ona kimin kızını alacağını bildirir. Oğlanın görüşüne başvurulsa da karar anne ve babasınınındır. Bunun üzerine kız tarafına aracı gönderilir. Bu kişiye "Saye Kılğan" denir. Kız tarafı razı olursa, kız evine istemeye gidilir. Bu olaya "Söz Taşlama" adı verilir. Kız evine giderken elbiselik kumaş, yüzük vb. ile "özel yapılmış 12 ekme" götürülür. Bir sofraya içinde götürülen hediyelerin kız tarafına takdim edilmesine "Fatıha Boldı" denir. Kızın anne ve babası elini bu ekmeğe sürüp ağzına götürür. Daha sonra "Tanrı korusun" deyip bohçayı kapatır ve içeri götürür. Kız tarafı, ekmeğin getirildiği sofranın içine ipek bir kumaş koyarak erkek tarafına geri verir. Bu sırada çay içilir. Erkek tarafı "Çok rahmet, bizi kırmadınız, kabul ettiniz" diyerek evden ayrılır. Daha sonra, kızın akrabaları görüşleri alınmak üzere kız babası tarafından eve çağrılır. Onlara ikram edilen çaya "Meslehet Çayı" denir. Bu merasimden sonra kızın verilmesi resmileşmiş olur (Güngör, 1992: 8).

Bolu'da kız tarafı istemeye gelenlere cevaben "Kısmet olursa gelir Hint'ten Yemen'den, kısmet olmazsa ne gelir elden" diyerek düşünmek, erkek tarafını araştırmak için süre ister. Ayrıca erkek tarafının getirdiği gözlemeler kızlarının istenmesine olumlu bakıldığıının işareti olarak alınır. Olumsuz düşünülüyor ise, yemekte sofraya kaşık

yerine kevgir koyulur ve misafirler uğurlanırken “güle güle” denmez. Kız tarafı razı olsa bile, ilk istemede kızlarını vermezler (Öğüt Eker, 1998: 20).

Kazakistan’da erkeğin akrabalarından birkaç kişinin giderek usulüne göre kızı ailesinden istemesine “dünürlük söyleşmesi” denir. Kızın ailesi olumlu cevap verdiği takdirde, kız tarafına verilen hediyeye “Karğıbay” denir. Böylece söz kesilmiş olur. Sözden sonra her iki taraf birbirlerine "Kuda", kadınlarına "Kuda

Özbek Türklerinde görücülük, savcılık, vasıtaçılık vardır ve özel saygı görürler. Buhara, Semerkand, Surhanderya, Kaşgaderya ve Harezm’de erkekler savcı olurlarken, Nemangan, Taşkent, Cizzah, Sirderya’da ise kadınlar savcı olurlar. Savcı kadın kız evine gider ve ikram esnasında, “sizde bir yetişkin çiçek var, bizde de bir yetişkin bülbül var, bunları birleştirek”, “sizin bağınızda bir gül açmış, akraba olmaya geldik” veya “sizde bir iyi var, bizde de bir kötü var, bunları birbirlerine koşsak” der (Kalafat, 2000: 192).

Dağıstan’da aile oğullarının evlendirilmesine karar verdiğinde, anne ve baba birlikte kız aramaktadır. Kız ailesinin sosyal mevki olarak erkek ailesine eşitliği, kızın güzelliği, toplum içerisindeki hal ve davranışlarının sağlıklı olması, ev işlerini iyi yapması, çevikliği gibi hususlara dikkat edilmektedir (Yılmaz, 1999:49).

Samsun’da evlilik öncesiyle ilgili inançlardan bazıları şunlardır: Bir ailenin kızını isteyenler gizlice kızın evinden tuz çalarlarsa, kızı kolay alırlar. Işık çalan kızın evleneceği erkek titiz olur. Kız istemeye giden erkek tarafının mensupları iç çamaşırlarını ters giyerlerse kızı kolay alırlar. Kız İstemeye gidilirken damat adayının annesi kızın sözünü kolayca alabilmeleri için çemberini (yazmasını). ters takar ve: "Ak bakla / Kara bakla / Allah'ım sen ağzını dilini bağla" der ve yola çıkar (Şişman, 2002: 454-455).

Kastamonu’nun Abana ilçesinde, kız istemeye giden kadınlar bölgede “büri” denilen yeni beyaz baş örtüsü bağlarlar. Kız tarafı, kızı vermeye razı olsa bile “kız evi, naz evi” sözü gereği, bu kararını oğlan evinin ilk gelişinde açıklamaz ve “düşünelim” derler. Eğer kız tarafı kızın da onayını alarak bu evliliği makul görürse, tekrar gelmeleri için gün bildirirler, olmayacaksa genellikle “bizim evlendirecek kızımız yok” denerek teklif geri çevrilir (Yıldız, 2002: 553).

Makedonya'nın İştıp şehrinde yaşayan Türkler, kız istemeye veya söz kesmeye Pazar veya Cuma akşamları gitmektedirler. Düğünler de, Perşembe veya Cuma günü başlar. Kızın çeyizi Pazartesi ya da Perşembe günü götürülür (Ercan, 2006: 81).

Afganistan Türkleri'nde kız istemek için, damat adayının babası bir veya iki Aksakallı (yaşlı kimse). ile birlikte kızın evine giderler ve babasından “Allah'ın emri ve Peygamberin desturu ile kızınızı oğluma isterim” diye talepte bulunurlar. Kızın babası “Allah izin verirse” diye olumlu cevabını bildirir. Kızın babası kabul ederse “küçük toy” yani şiriniori (nişanlanma programı). yapılır (Salih, Kalafat, 2000: 39).

Üsküp yöresinde görücü usulü adı verilen evliliklerde aileler arasında aracılık yapan kişiye “stroynik” (aracı-dünür). denir. Dünürlük kavramı sadece stroynik için kullanılır. Gelinin veya damadın ailesi için kullanılmaz. Stroynik aileler arasındaki iletişimi sağlar. Genellikle bayanlar stroynik olur. Kız görmeye mutlaka bir aracılıyla gidilir. Kızın ailesine erkeğin ailesini stroynik tanıtır. Kız tarafı da uygun görürse görücüler kabul edilir. Kabul edildiğini erkeğin ailesine haber veren yine aracıdır. Stroynik ailelerin tanışma safhasında aktiftir. Nişandan sonra geri çekilir. Kızı görmeye başta damadın annesi ve stroynik olmak üzere hala, teyze, yenge gibi yakın akrabalar gider. Kız beğenilirse isteme için söz alınır. Görücü kadınlar evin kızından çok ailesine önem verirler. Ailenin soyu zenginliğinden daha önemlidir. Zaten eskiden görücü geldiğinde kız gelen misafirlere çıkmazmış. Üsküp'ten geldikten sonra da bu uygulama uzun süre devam etmiş, son zamanlarda aksi yönde değişikliğe uğramıştır. Damat araştırılıp aile tarafından uygun görüldüğünde kızın annesi stroyniğe “kızımızı verme niyetindeyiz” anlamına gelen bir havlu verir. Stroynikte aldığı havluyu erkeğin ailesine ulaştırır. Kızın isteneceği gün, aynı zamanda sözün yapılacağı gündür. Taraflar içinde uygun olan bir Perşembe gecesi erkek tarafı kızın evine gider (Vurucu, 2007: 12).

Gilan'da özellikle geleneksel kesimde eş seçimi özellikle erkeğin anne ve babasının öncülüğünde yapılırdı. Son zamanlarda bu durumun yavaş yavaş değişmeye başladığı görülmektedir. Gençler ya doğrudan kendileri tanımak suretiyle evleneceği kişileri seçmekte ya da hep birlikte karar verilerek uygun eş seçilmektedir. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K14, K18, K19, K21, K22,K23, K25)

Gilan'da eskiden erkek ve kız birbirlerini görmeden evlenmekteyken son senelerde bunun tam tersi yaşanmaktadır. Erkek ve kız özgür iradeleriyle yuva kurmaktadır.

Kızın istenmesinden önce her iki taraf da birbirlerinin aile durumlarını soruştururlar. Karşılıklı soruşturmalarından sonra, ilkin erkek ve kız, sonra da erkeğin ve kızın aileleri birbirilerini uygun görürlerse oğlan tarafından kız tarafına “misiçi” gönderilir. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11,K12, K14, K18, K19, K20, K21, K22,K23, K25)

Gilan’da kız istemeye giden kişiye “**misiçi**” denir. Misiçi genelde dost olacak bu iki aileyi iyi tanıyan birinin olması gerekir. Misiçinin her iki aile tarafından sevilen ve saygı duyulan, dürüst, sözü dinlenen, bir kişi olmasına çok dikkat edilir. Misiçi hem erkek hem de kadın olabilir. Misiçilerin çoğu bu işi babalarından devralmışlardır. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11,K12, K14, K18, K19, K20, K21, K22,K23, K25)

Misiçiler Pazartesi, Perşembe veya Salı, Cuma günlerinde gönderilir. (K1, K2, K4, K5, K8, K21, K22,K23, K25)

Kız evine giden misiçiyi, kızın babası ve annesi karşılar. Karşılıklı olarak hal-hatır sormalardan sonra, misiçinin hayırlı bir iş için geldiklerini bildirir. Kahveler içildikten sonra asıl konuya geçilir. Misiçi, “Allah’ın emriyle Peygamberin kavliyle kızınızı istemeye geldik” derler ve böylece konu açılmış olur. Misiçi erkek tarafının durumunu ve erkeğin meziyetlerini ballandıra ballandıra anlatır. Ben onlardan razıyım siz de razı olun der. Kız tarafı ise bütün bunları dinler. İlk defa gelen misiçiye kesinlikle bir cevap verilmez. Kız, eğer, verilmeyecek dahi olsa, “gene gelin” denir. Misiçi kız istemeye gittiğinde, beraberinde herhangi bir şey götürmez. Birinci defada cevap vermeyen kız tarafı, erkek tarafını iyice soruşturur. Misiçi ikinci defa geldiğinde de cevap verilmezse kız tarafının bu evliliğe razı olmadığı veya uygun görmediği anlamına gelmektedir.

Misiçi bu ziyaretlere giderken eli boş bir şekilde gider. Herhangi bir hediye götürülmez. Misiçi kız tarafını ikna ederse erkek tarafı misiçiye çeşitli hediyeler alır, para verir. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11,K12, K14, K18, K19, K20, K21, K22,K23, K25)

2.2.4. Söz Kesme

Söz kesimi kız isteme aşamasından sonra gelir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin bu anlaşmalarını geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine "söz kesimi" ya da "söz kesme" denir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler konuşulur, söze bağlanır.

Kızın istenmesiyle birlikte söz kesilir ve daha sonra uygun bir zaman seçilerek aileler arasındaki bağ nişan ile resmileşir. Nişanda kız ile oğlana yüzükleri takılır. Aileler kendi akrabalarını ve tanıdıklarını nişana davet ederler. Kimi zaman küçük eğlencelerin de yapıldığı nişan merasimleri yöreden yöreye kısmen değişen âdetlerle yerine getirilir (Gönen, 2006: 63).

Sakarya'nın Kaynarca ilçesinde dünürçülerin ilk gidişlerde kız misafirlere kesinlikle gösterilmez. Kız verilmek isteniyorsa “Balta, ağacı bir vuruşta kesmez” diyerek açık kapı bırakırlar. İkinci gidiş bir hafta sonradır. İkinci gidişte kahveler içildikten sonra yine aynı ağızla söz açılır. Kız tarafından “çevre” istenir. Her iki taraf razı olduğu için gelin adayı gelir misafirlerin elini öper. Erkek tarafı hediyesini verir, çevreyi alır. Buna söz kesme veya “küçük nişan” denir. Artık söz kesilmiş kız verilmiştir (Solmaz, 2006: 67).

Özbekistan Türklerinde kız evine, istenilmek üzere birinci gelişte oğlan evine “Takdir bilir” denir. İkinci gelişinde oğlan evi hediyeler getirir, kız evi hediyeleri kabul ederse, cevaplarının müspet olduğu anlamına gelir. Bu esnada oğlan kıza çiçek, tatlı türünden hediye verir, kız bunları alır ise, rızası var anlamına gelir. “Söz kesimi”nden sonra toyun şartlarının görüşülmesine geçilir ki, buna “Fatıha Kılma” denir (Kalafat, 2000: 193).

Bütün Türk topluluklarının evlenme olayıyla ilgili adetlerinden biri olan kalın (başlık), “söz kesme”den sonra erkek tarafından kız tarafına verilen para, mal, armağan vb. için kullanılan bir tabirdir. Kökeni 1500 yıl önceye dayanan başlık âdeti (kalın). Türkistan'da Anadolu'ya kadar uzanan hat üzerinden tarih boyunca yaşamlarını sürdüren bütün Türk boy ve oymaklarda varlığını sürdürmüştür. Ege, Akdeniz, İç Anadolu'nun birçok yerindeki Yörükler ve Türkmenlerde, Urfa, Bilecik, Gaziantep, Yozgat, Tunceli, Muş, Kayseri, Malatya, Karaman, Sivas, Çanakkale, İzmir, Konya illerinde, Orta Asya'daki Türk boyları arasında "kalın" âdetinin tatbikinde "ortak" olan hususlar, duygu ve düşünceler aynıdır (A. Turan, 1991: 39-40).

Günümüzde de Orta Asya Türkleri arasında, özellikle kırsal alanda kalın ödeyerek evlenme geleneği aynen varlığını sürdürmektedir. Kırgızlarda evliliğin yapılabilmesi için “kalın”ın (başlık parasının). verilmesi en önemli koşuldur. Kalın kelimesi bütün Türk dillerinde müşterek ve çok eski bir kelimedir (Aynakulova, 2006: 97).

Kayseri’de erkek tarafı uygun görülse bile, ilk istenmesinde kız verilmesi olağan değildir. Uzun bir dönürcülük faslından sonra söz kesmeye “kahve içme” denir. Asıl nişan merasimi daha sonra yapılır. Bu merasime “şerbet içme” denir. Kadınların iştiraki ile yapılan nişan merasiminde, davetlilere şerbet ikram edilir ve bir sürahi de güveyiye gönderilir. Nişan merasiminde ilgi odağı gelin kızıdır. Başköşeye oturtulan geline, gece boyunca farklı elbiseler giydirilir. Geline takı takılmasına önce kayınvalide başlar (Türkten, 1995: 76).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar’da söz kesildikten sonra kıza “namzed oldu” denir. Nişan merasimi yoktur (Güngör, 1992: 9).

Çanakkale’nin Çamkalabak Köyü’nde kızlar evlenecekleri erkeği kendileri seçerler. Kimse onları istekleri dışında evlenmeye zorlayamaz. Kız verilme sözünden sonra ayrıca nişan töreni yapılmaz. Evli kadınların alınlarında perçem vardır. Bekâr kızlar, saçsız alınlarından anlaşılır (Atlıhan, 2002: 17).

Bayır – Bucak Türkmenlerinde kız istenirken “mehr”in ne kadar olacağı da belirlenir. Yüzükler iki aile arasında hafif bir eğlence ile takılır. İkinci bir nişan merasimi pek yapılmaz, düğün hazırlığı başlar (Kalafat, 2000: 128).

Üsküp’te söz merasimini erkek ve kadınlar ayrı yapılır ve yüzükler de ayrı ayrı takılır. Damada yüzüğü arkadaşlarından biri takar. Geline ise kayınvalide söz akşamından sonra ailenin kadınlarıyla birlikte takar. Bu yüzük ailenin ekonomik durumuna göre değişir. Hali vakti yerinde olan aileler genellikle pırlanta veya elmas yüzüğü tercih ederler. Kız tarafı hazırladığı bohçayı söz kesildikten sonra verir. Bohçaya “şase” adı verilir. İçerisinde damada, ailesine ve stroniğe konulmuş hediyeler vardır. Şase genellikle kızın varsa yengeleri tarafından yoksa yine yakın akrabalarından olan bir kadın tarafından gelen genç erkeklerden birine verilir (Vurucu, 2007: 13).

Gagauzlarda kız tarafı beğendiği kızın ailesine aracı kadın gönderir. Kız tarafının cevabı olumlu olursa, erkek tarafı kız tarafına bir altın gönderir. Bazı bölgelerde altın yerine “baba hakkı” denilen bir meblağ belirlenir. Baba hakkının ödenmesine “söz” veya “küçük nişan” denir (Güngör-Argunşah, 1998:104-105).

Makedonya’nın Jirovnitsa köyünde yaşayan Türkler arasında, yeni evleneceklerin mutluluklarının daim olması için söz kesilmesi “yeni ay”da yapılmaktadır.

Gilan'da kız evi kızını vermeye razı olunca söz kesme günü tespit olunur. Söz kesme günü kız evinin yakınları bir araya gelip misiçiye kızı verdiklerini bildirirler ve erkeğin evine götürmesi için bir havlu verirler. Misiçi havluyu erkeğin babasına verir. Havlu kızı verdiklerine dair bir işarettir. O akşam hem erkek evinde hem de kız evinde eğlence yapılır. Daha sonra arayı çok fazla uzatmadan söz kesme işlemi yapılırdı. Söz kesme töreninde gelen erkek tarafına sadece kahve ikram edilmektedir. Söz kesme işlemi artık günümüzde yapılmamakta doğrudan nişan töreni yapılmaktadır. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11,K12, K14, K18, K19, K20, K21, K22,K23, K25)

2.2.5. Nişan

Nişan, sözden sonraki evlilik aşamasıdır. Nişan töreni Anadolu'nun pek çok yerinde düğün törenlerine benzerlik gösterir. Nişan harcamaları ve törenlerini kimi yörelerde kız tarafı üstlenirken, kimi yörelerde erkek tarafı üstlenmekte kimi kez de erkek ve kız tarafı ortaklaşa masrafları üstlenmektedir. Ancak, ister kız tarafı nişanı yapsın, isterse erkek tarafı yapsın nişan töreni kızın evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır. Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem genç kızla erkeğin kurulacak olan yeni yuvaları için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları dönemdir.

Nişanlılık süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumların, askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm, vb. dışında süre uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır (Örnek, 2000: 193-194).

Kültürümüzde nişan ve nişanda yüzük takılmasının önemli bir yeri vardır. Erkek ile kız arasında ya da erkeğin ailesi ile kızın ailesinin arasında yapılan anlaşmanın somutlaştırılması görevini nişan yüzüğü üstlenmektedir. Nişan yüzüğünde dikkat çeken bir diğer nokta ise altın olmasıdır. Burada Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'e altın yüzük takar. Altın kullanılması toplumda hayırlı ve kutsal bir iş olarak görülen nişan töreninin madenler içerisinde en değerli olarak kabul edilen altın ile taçlandırılacağından ileri gelmektedir. Günümüzde nişan yüzüğünün altın olmasına önem verilir (Gönen, 2006: 64).

Afyon'un Çayırbağ Köyü'nde uygulanan çocuk nişanlılığı geleneğinde önce taraflar arasında söz çayı içilmektedir. Birkaç ay sonra nişan töreni yapılmaktadır. Buna “yaşmak konma” denilmektedir. Nişana yakın komşular ve akrabalar gider. Kız evine çay ya da şeker götürmektedir. Toplantıda çay içilir, sohbet edilir, altınlar takılır (Tezcan, 1998a: 195).

Ürgüp'te nişan ile düğün arasında geçen zaman genellikle bir ay olup gerekirse bu süre uzatılabilir. Nişanlı kızların yörede yapılan tüm düğünlere götürülmeleri, hem oğlan evinin yakınlarına kızı benimsetme, hem kız ve erkek taraflarının birbirlerine yakınlaştırma hem de kızı kendi düğününe hazırlama amaçları taşıyan bir adet olarak sürdürülmektedir (Er, 1997: 198).

Nişan, Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bamsı Beyrek'in Banu Çiçek'le nişanlanması şeklinde yer almaktadır. Av sırasında Banu Çiçek ile karşılaşan Beyrek, onunla ok atar, at koşturur, güreş tutar. Her birisinde Banu Çiçek'i yenen Beyrek, onun Banu Çiçek olduğunu anlayınca, “düğün kutlu olsun han kızı” diye parmağından altın yüzüğü çıkardı kızın parmağına geçirdi. “Aramızda bu nişan olsun han kızı.” dedi (Ergin, 2001b: 64).

Manisa yöresinde geçmişte çok yaygın olan “Nişan Çiçeği, Tokmak Kesesi ve İşli Pullu Mendil Geleneği” günümüzde Sungüllü, Pınarköy, Pelitalan, Örselli gibi belirli bölgelerde sürdürülmektedir. Bu uygulama yöre geleneklerine uygun bir biçimde kız isteme gerçekleştirilip nişan yapıldıktan sonra düğüne kadar bu törensel gelenek sürer. Nişanlı genç kızlar her haftanın cuma günü ya da düğünlerde, özel günlerde nişanlılarına özene bezene yaptıkları bir çiçek, işli pullu bir mendil ya da tokmak kesesi yollarlar. Kızın nişanlısı kendisine gönderilen keseyi, mendili görülebilir bir cebinden sarkıtır, çiçeği yakasına takar. Geleneğin yaşatıldığı yörelerde düğünlerde, bayramlarda ya da özel eğlence günlerinde köylü delikanlılardan hangilerinin nişanlı olduğunu sormadan anlamak mümkündür. Bu geleneğin sevgiyi, bağlılığı, güveni anlatmasının ötesinde bir de dayanışma tarafını görmektedir. Genç kız bir çocukla yaptığı çiçeği, mendili ya da keseyi nişanlısına gönderir. Nişanlı delikanlı gelen takıyı taktıktan sonra nişanlısına bir küçük çıkın ve bir miktar para gönderiyor. Çıkının içinde genellikle fındık, fıstık, leblebi, lokum, şeker vb. şeyler olur. Genç kız çıkının içinden bir avuç yiyeceği kendilerine aracılık yapan sırdaşları çocuğa verip onu da sevindirir. Parayla ise

malzeme alıp çeyiz hazırlar, özel eğlence günlerinde giyinip takınacağı giysiler, takılar, süslükler alır. Genç kızın nişanlısının takılarını düşündüğü kadar delikanlı da nişanlısını düşünüp incelik göstermiş olur. Delikanlı ile genç kız evlendikten sonra nişanlı oldukları sürede genç kızın gönderdiği ve delikanlının saklayıp koruduğu çiçekler bir ipe dizilerek ya da bir bez parçasına ayrı ayrı dikilerek yatak odasında görülebilir bir yere asılır. Keseler ve mendiller çeyiz sandığında güzel bir yerde saklanır (Avşar, 1997: 53-54).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü'nün geleneklerine göre söz kesme, kız istemeye gidildiği gün gerçekleşmektedir. Genellikle birbiriyle akraba ya da tanışık olan köyde damat adayı, beğendiği kızı ailesine söylemektedir. Ailenin de onayı alındıktan sonra, erkek tarafından iki kadın kızı istemeye giderler. Kız evine giden kadınlardan biri, "*Allah'ın emri Peygamber'in kavli ile...*" diye söze başlayarak kızı oğullarına istediklerini belirtir. Eğer kızı verirlerse ya da başka bir deyişle kızı verdiklerini ima ederlerse aynı günün akşamı, erkek tarafı kız tarafına söz kesmek için "dünür" olarak gider. Kız tarafı akrabalarının hazır bulunduğu söz kesme töreninde, erkek tarafından damat adayının babası, amcası, dayısı, ağabeyi ve yakın akrabalarının yanı sıra hoca da bulunmaktadır. Dua edildikten sonra, yüzükler takılmadan önce genç çiftler ve akrabalar tarafından "ekmek" yenir. Bu uygulama, erkek tarafının kızı gelinleri olarak kabul ettiğini ve evliliğin "sağlama bağlandığını" gösteren bir sembol olarak gerçekleşmektedir. Yüzük takıldıktan sonra şimdiye kadar hep başörtüyle görülen gelin adayı, söz kesimi sırasında misafirlerin yanına başı açık olarak çıkar ve gelen konuklar kızı dikkatle inceler. Bu incelemeye, "gelin kız görümü" adı verilir. Kızın verildiği daha sonra köy halkına hoparlörle duyurulmaktadır (Tunakan, 1997: 26-27).

Kayseri'de evlenme olayında kız ve erkek taraflarının tanışıp kaynaştığı ilk merasim şerbet ise, ikincisi de "gelin hamamı"dır. Kararlaştırılan gün için erkek ailesi tarafından hamam kiralanır. Hamam gününden birkaç gün önce, erkeğin ve kızın yakınlarından uygun görülenler sabun gönderilerek hamama davet edilir (Türkten, 1995: 76).

Kaynarca'da nişan için erkek tarafı nişanlık hediyeleriyle birlikte kız evine gider. Kız tarafı ile erkek tarafı bohçaladıkları eşyaları değiştirir. Buna da "nişan değişimi" veya "büyük nişan" denir. Böylece nişanlanma işi bitmiş olur. Nişan değişiminin ertesi akşamı kız tarafından gelen çeyizler erkek evinde bir köşede sergilenir. Bunları

görmeye gelen kız ve kadınlar aralarında nişan eğlencesi yaparlar, kız tarafında da erkek tarafından gelen çeyizler sergilenir, kadınlar ve kızın kız arkadaşları görmeye gelirler (Solmaz, 2006: 67).

Samsun'da Oğullarını nişanlayan aileler alacakları gelinin uğurlu ya da uğursuz olduğunu anlamak için nişanın yapıldığı gün evlerine bir kilo tuz alırlar. Bu tuz evde tüketilinceye kadar ev halkının başına bir kaza, belâ, sıkıntı gelirse bunu alacakları gelinden bilirler ve onun uğursuz olduğuna hükmederler. Şayet bu zaman içerisinde herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmazlarsa alacakları gelinin uğurlu olduğuna inanırlar (Şişman, 2002: 455).

Bolu'da kız evinde yapılan nişandan sonra, "nişan karşılığı" adı verilen, içinde yüzük, damada ve ailesine hediyeler bulunan bohça ve bir tepsi baklava, kız evinin erkekleri tarafından erkek evine götürülür (Öğüt Eker, 1998: 22).

Kazakistan'da "Öltiri toy" adı altında bir ziyafet düzenlenir. "öltiri" hediyesi, erkek tarafından kızın ailesine getirilen hediyedir. Bu hediye geldikten sonra akrabalar, yakınlar, komşular çağırılarak ziyafet verilir. Gelen kadınlar şeker, kuru meyve gibi yiyecekleri avuç avuç saçarlar. Buna "Çaşu" denir. Bütün düğünlerde mutluluk ve sevinç sembolü olarak uygulanan bir gelenektir. "Öltiri toy" önemli olmasına rağmen "toy"ların en küçüğüdür. Şarkılar, türküler söylenir, sazlar çalınır. Geleneğe göre bu toya damat gelmez. "Öltiri toy"un yapılması ile nişanlanmış sayılır (Altay, 1998: 159).

Üsküp'te eskiden nişan merasimini kadın erkek ayrı yaparlarken, son zamanlarda bu durum yavaş yavaş değişiklik göstermeye başlamıştır. Ailenin büyükleri diğer erkeklerle beraber nişan bohçasını da alıp kızın evine giderler. Kıza takılacak yüzük bohçanın içine konulur. Yüzükler kırmızı kurdele ile birbirine bağlanır. Yüzükleri takılır ve kurdele kesilir. Kesmeden önce "makas kesmiyor" denilip damattan "makas kesme" bahşışı alınır. Bohça herkesin göreceği bir yerde sergilenir (Vurucu, 2007: 13).

Gagauzlarda, küçük nişanın ardından asıl nişan yapılır. Asıl nişanda, erkek evinde renkli bir çember hazırlanır, bu dört tarafı yıldızlı bir kitap üzerine konur. Çemberin dört köşesine birer küçük altın, ortasına da büyük bir altın konur, büyük altın kırmızı kurdeleyle bağlanır. Bunların yanına bir de gümüş yüzük konur. Nişan gecesi hediyeler kız evine götürülür. Bundan sonra misafirlere şerbet veya pekmez ile hamur işi, lokum

ve şarap ikram edilir. Yapılan bu toplantıya Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar "goda" adını vermektedirler. Bu zaman zarfında kız hiç görülmez. Hafta içinde erkeğin annesi bir pide hazırlar, bala batırır ve yemişlerle birlikte sepete koyarak kıza gönderir. Buna "hafta yemişi" denir. Nişandan düğüne kadarki zaman içerisinde kız evleneceği erkeğin anne ve babasından gizlenir, onlardan birinin nişanlı kızın evi civarından geçmesi veya kızın bir yerde görülmesi büyük bir hata olarak kabul edilir (Güngör-Argunşah, 1998: 105).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa köyünde, nişandan bir hafta sonra erkek tarafından olan kadınlar, özellikle büyük yapılmış bir ekmek, börek ve baklava hazırlayarak kızın evine götürür. Bazen de erkek tarafı, hazırlamış olduğu yemeği, akşam kız evine götürür ve orada toplanan her iki ailenin kadınları beraber yemek yer. İnanişe göre bunu yaptıktan sonra nişan daha sağlam olup bozulması imkânsız hale gelir. Nişanlı kız, köydeki etkinliklere kendi ailesiyle değil, erkeğin anne, kız kardeş ve ablalarıyla beraber katılır (Zafer, 2002: 573).

Gilan'da söz kesiminden ya da misiçinin havluyu getirmesinden yaklaşık iki hafta sonra nişan töreni yapılır. Nişan töreni erkek evinde yapılır. Bu nişan töreninde kız tarafı kaynana, kaynata ve diğer yakın akrabalara çeşitli eşyalar götürürler: Mintan, pijama, kumaş parçası vb. Erkek tarafı ise gelin olacak kıza maddi durumu uygunsa 10 takım elbise verir. Nişan töreninde yüzüklerin takılmasından sonra yakın akrabalar nişanlı çifte takı takarlar. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11,K12, K14, K18, K19, K20, K21, K22,K23, K25, K28)

Nişan töreninde ayrıca bundan sonraki sürecin nasıl olacağına dair bir planlama da yapılır. Özellikle düğün tarihi belirlenir.

Nişan ile düğün töreni arasında kız tarafı çeyizini tamamlar. Eğer nişan ile düğün arasındaki süre uzarsa erkek tarafı kız tarafına zaman zaman çeşitli hediyeler götürür. (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K11,K12, K14, K18, K19, K20, K21, K22,K23, K25)

2.2.6. Kına Gecesi

Kına, kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan tozdur. Toz halindeki kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürme işlemine "kına yakmak" denir.

Kına Türk kültüründe genel olarak dört amaç için kullanılmaktadır.

İlk olarak Kınanın İslam dininde renk verici özelliğinden dolayı ayırt edici, tedavi edici özelliği sebebiyle ise ilaç olarak kullanılmaktadır. Erkeklerin süs için el ve ayaklarını kınalaması mekruh sayılırken, kadınların el ve ayaklarını kınalaması caizdir. Kadınların erkeklerden ayrılması için ellerine kına yakması sevap sayılmaktadır. Erkeklerin ise sakallarına kına yakmaları “Sünneti Takriri” yani Hz. Peygamberi’in görüp ses çıkarmadığı sünnet türüne girmektedir. El, ayak ve başa sürülen kınanın katı olan malzemesi temizlendikten sonra deri veya saçlarda bıraktığı renk suyun temasına engel olmadığından abdeste veya gusle de engel olmaz. Bu nedenlerden dolayı kına, dini yönden renklendirici madde olarak tercih edilmektedir. Halk arasında kına “Cennet Sıvası” olarak kabul edildiğinden ve sevap sayıldığından kına yakılmaktadır.

İkinci sebep geleneklerdir. Düğünlerimizde genellikle gerdek gecesinden bir önceki gece bazı bölgelerimizde sadece kıza, bazı bölgelerimizde hem kıza hem de damada kına yakılmaktadır. Kına geceleri düğün merasimleri içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Üçüncü sebep ise sağlık. Kına, saça yakıldığı zaman saçı güçlendirmekte ve saç diplerini canlandırmaktadır. Bazı deri hastalıklarında derinin direncini arttırıcı etkisi vardır ve bazı mantar hastalıklarının üremesini durdurduğu kanıtlanmıştır. Ayrıca ishale iyi geldiği ve bağırsak kurtlarını düşürücü özellikleri de bulunmaktadır. Bu nedenlerden dolayı halkımız kınayı sağlık problemleri için kullanmaktadır.

Son olarak da kına süslenmek amacıyla yakılmaktadır. Kına, kadınların ve genç kızların avuçlarını ve parmaklarını renklendirerek, saçlardaki beyazları kapattığı için ülkemizde özellikle dini bayramlarda ve özel günlerde süslenmek amacı için de yakılmaktadır (Ekici, 1997: 122-123).

Kına gecesi Türklerin vazgeçilmez bir düğün geleneği âdetidir. Bütün Türklerde hem sağlık, hem güzellik, hem de törensel açıdan özel bir yeri olan kına, Türk inanç sisteminde adanmış olmanın da işaretidir. Bunun içindir “eşine kurban olsun” diye geline kına yakılır. Hem bereket dileği hem de kına yakılan kişiye baht açıklığı sağlamak amacıyla, gelinin sağ avucuna bozuk para veya altın da konulur.

Kına gecesi çeşitli halk kültürü unsurlarından oluşmakla birlikte, bu gecede en çarpıcı uygulama ağıtlarla birlikte yakılan kınadır. Bu nedenle, hüznü, yanık makamla söylenen, kına türküleri ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü düğünlerimizin tüm ağırlığı ve duygu yoğunluğu bu gecede kına yakma ve bu sırada gelini ağlatmak için söylenen türkülerle yaşanmaktadır.

Kına gecesinin bu bölümünde söylenen türkülerde farklı temalara yer vermekle birlikte, bu Türkülerde ağırlıklı tema ayrılık ve gurbettir. Gelin olacak kız için baba evinden ayrıldıktan sonra gidilen her yer, mesafe ne olursa olsun, artık “gurbet”tir. Bu nedenle, kına ağıtlarında çok yoğun olarak “ayrılık” ve “gurbet” teması işlenir. Kına gecelerinin vazgeçilmez unsurlarından biri de gelin adayını ağlatmak için söylenen türkülerdir.

Kına, Türk halk sufizminde bir adama olayıdır. Ahirete adanan yaşlı anaya hacdan kına getirilir. Allah'a adanan kurbanlık koça kınası besmele ile yakılır. Yeni ocağına eşine adanan geline kına yakılır. “Peygamber Ocağı” olan askere gönderilen Mehmetçiğe kına yakılır (Kalafat, 2000: 128).

Kına gecesi gelenekleri ülkemizde az çok değişiklikler ve değişmelerle birlikte genellikle şu biçimde uygulanmaktadır:

Yatsıdan sonra oğlan tarafının kadınları, kız evine gelir. Konuklara “kına tepsisi” içinde çeşitli çerezler, tatlılar, kına gecesi çöreği, ya da kına helvası sunulur. Sonra gelin ellerinde mumlar yanan evlenmemiş genç kızların arasında kına giysisini giymiş olarak konukların bulunduğu odaya gelir. Yüksekçe bir yere oturur. Bu yer yastık, (Ankara). sedir, (Bolu). sandalye, (Kastamonu, Muğla). ya da köşede kaynana tarafından yapılan, minderlerden oluşan yüksekçe bir yerdir (Bursa). Türküler söylenir, oyunlar oynanır, gelin ve konuklar izler. Sonra bir dua ile kına yakma töreni başlatılır.

Geline kınayı “başı bütün, başı bozulmamış” yani kocası ölmemiş ya da kocasından ayrılmamış bir kadın yakar. Gelinin sağ avucunun ortasına kına ve üzerine bir ziynet altını ya da para konur. Eli ipek bir mendille bağlanır. Bazı yerlerde gelinin ellerine olduğu gibi ayaklarına ve saçlarına da kına yakılır. Kına yakılırken gelin ve yakınları ağlar. Kına türküleri bu arada söylenir.

Türküler bitince şerbetler içilir. Herkes ortaya para ya da armağan atar. O gece sabaha kadar gelin uyutulmaz. Arkadaşları eğlenirler (Er, 1982: 158).

Kına gecesi, esas düğünden bir gün önce kız evinde yapılan bir törendir. Kız evinde, kızın yakın arkadaşları, akrabaları ve komşu kadınlarla birlikte yapılır. Köylerde kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına kız evinde “kına yemeği” verilir. Yemekten sonra eğlence başlar. Kına gecesine özgü eğlenceler yapılır, oyunlar oynanır, şarkılar türküler söylenir ve kızın ellerine kına yakılır. Gelin kız, acıklı türkülerle ağlatılır. Baba evinden ayrılmasının verdiği hüznle kız ve annesi ağlarlar. Kızın ağlaması ve ağlatılması bir gelenektir. Kızın mutlaka ağlaması istenir (Tezcan, 1998c: 222).

Gaziantep’te kına gecesinin olacağı gün damadın kadın akrabaları kınayı alarak kız evine götürür. Kız evinde gelin ve arkadaşları bir araya gelerek kınayı yoğurur ve iki tepsiye taksim ederek akşam için hazırlar. Kına tepsilerinin çiçek ve yeşil dallar ile süslenmesi adettendir. Gelinin sağdıçlarından birisi kızın kınasını yakarken, diğer sağdıç daha önceden topaklar halinde hazırlanmış kınayı misafirlere dağıtır. Kına yakılırken gelinin üstüne giydiği giysilerin yeni ve ilk defa giyiliyor olmasına dikkat edilir. Gelin olacak kız sert bir yastığın üzerine oturtulur, yüzüne büyükçe bir namaz bezi örtülür ve ellerine kına yakılır. Gelin ile birlikte toplulukta bulunan bütün gençler ellerine kına yakarlar. Kına ve duvak bakireliğin simgesi sayıldığından, elinde kına olmayan kıza dul gözü ile bakılır. Dulun eline kına yakması hoş karşılanmadığı için dul kadınlara kına yakılmaz (Ekici, 1997: 123-124).

Gaziantep’te eski dönemlerde yapılan gelin kınasına, mahalledeki evlilik çağına gelmiş kızlar katılırlardı. Çünkü kınaya katılan kızların kısmetinin açılacağına ve iyi bir evlilik yapacağına inanılırdı. Hatta kızlara anneleri tarafından kına yakılırken niyet tutmaları söylenirdi. Kına tepsisi, “senin de başına gelsin” anlamında, kızların başlarının üzerinden geçirilirdi. Evli ve mesut, başı bozulmamış, varlıklı iki yenge seçilirdi. Bunlardan biri gelinin kınasını yakarken, diğeri davetlilere yakmaları için kına dağıtırdı. Gelinin kınası yakılırken türküler söylenir ve gelin ile annesi mutlaka ağlardı. Buna gelin ağlatma havası denirdi (Korkmaz, 1999: 95).

Kızılcahamam’da kına gecesinde gelin bindallısını giymiş olarak ortaya getirilip bir sandalyeye oturtulur. Türkü, mani söyleyen bir kadın kına merasimini başlatır.

“Bismillah deyin kınaya,

Çağırın gelsin anaya

Vurun kızın kinasını,

Ağlatın anasını.”

dörtlüğünü söyleyerek, kızın annesini oraya getirirler. Bakır bir tepsi içinde karılan kına, dul olmayan bir kadın veya bekâr bir kız tarafından gelinin eline ve ayağına yakılır. Bu sırada orada bulunanlar “Aş gel garip anam aş gel” adlı kına türküsünü söylerler (Akpınar, 2005: 129).

Bazı yörelerimizde güveyiye de kına yakılır. Kızın kına gecesi yapıldığı sırada, erkek evinde, erkeğin yakınları ve arkadaşları da eğlence düzenler. Erkeğin sağdıç kız evinden gelen kınayı damadın eline yakar.

Güvey kinası, Anadolu'nun pek çok yerinde yaygın olan bir törendir. Damada yakılan kınaya İçel'de “büyük kına”, Zonguldak'ta “darabul gecesi” denir. Uygulama sırasında bazı farklılıklar olmakla birlikte, Mut, Devrek, Vezirköprü, Polatlı, Gaziantep, Sivas, Kırşehir, Niğde, Hatay, Kayseri, Isparta, Eğin, Muğla, Erzincan, Antalya'da güveyi kinası töreni yapılmaktadır (Bozyiğit, 1989:25-26).

Kızılcahamam'da düğünler genellikle davul-zurna, köçek veya sazlarla yapılır. Köylerdeki düğünlerde çalgıcılar düğün günü öğle vaktinden itibaren çalmaya başlarlar. Davetliler akşama doğru düğün meydanına toplanırlar. Düğün evinin belli olması için damat evinin önüne bir Türk bayrağı asılır. Kız ve erkek evinde ayrı ayrı kına gecesi eğlencesi yapılır. Davetliler yemeklerini yedikten sonra geniş bir alana ateş yakılır. Damat meşaleler ve kına türküsü “Sabah Oldu” eşliğinde bu alana getirilir. Burada damada köyün veya mahallenin muhtarı ya da imamı tarafından kına yakılır ve dua edilir. Daha sonra yöresel oyunlar ve sinsin oynanır (Akpınar, 2005: 128).

Bayır – Bucak Türkmenlerinde gelin kinasında ise kadınlar arasında oyun ve eğlencelerle, maniler söyleyerek gelini ağlatırlar. Gelin bacıları, anası, arkadaşları birbirlerine karşılıklı maniler söylerler. Böylece kına gecesi sona erer, düğüne gelen uzak köylüleri misafir olarak paylaşırlar. Düğün sahibine harici misafir bırakılmazlar (Kalafat, 2000: 128).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde kız evi ve erkek evi ayrı olarak düğün yaparlar. Kadınlar gelin evine hediye (dürü). getirirler ve hediye getirenlere çalgıcılar eşlik eder.

Hediyelerin üzeri kırmızı ve pullarla süslü bir örtü ile örtülür. Erkekler de damat evine erkek çalgıcılarla beraber hediye getirirler. Damat evine gelen hediyeler arasında, kız babasından damat babasına gelen oğlak veya kuzu da bulunur. Gece yarısına doğru oyun biter ve kına yakımı başlar. Gelin kendi çeyizinden olan bir desenli çulun üstüne oturur. Kına oğlan evinden bir tepsi içinde çerezler ve paralarla donatılmış olarak davul eşliğinde kız evine getirilir. Gelinin elleri ve ayaklarına eltileri veya yengeleri tarafından kına yakılır. Kına yakılırken gelinin başı, kırmızı bir örtü ile örtülür. Gelinin göz yaşları kırmızı ve işli bir mendil ile gelinin arkasında oturan, akrabadan bir kadın tarafından silinir. Sağ elin içine konan kınanın ortasına, bolluk bereket simgesi olarak oğlan evinden gelen altın lira konur. Kına yakımı bittikten sonra, gelinin başı üstünde oğlan anasının pişirdiği ekmek parçalara bölünür ve orada bulunanlara dağıtılır. Artan kına da dağıtılır. Gelin geceyi bekâr olan iki kız arkadaşı ile birlikte aynı örtü altında geçirir. Bu örtü kına yakılırken üstünde oturduğu desenli çuldur. Sabah beraberce subaşına gidip gelinin kınalarını yıkarlar. Kına yıkama suyu saklanıp evlendikten sonra geline verilir (Atlıhan, 2002: 17).

Ürgüp'te düğünden bir gün önce yani Cumartesi gününün gecesi, gelinin evinde kına gecesi töreni düzenlenir. Kına gecesi daha çok kız tarafının eğlencesidir. Ancak oğlan evinden beş on kadının geline kına yakmak üzere kız evine gelmesi ve bu gelenlere yemek verilmesi adettir. "Yenge Yemeği" adı verilen uygulama halen sürdürülmektedir. Eski dönemlerde geline kına yakıldığı gece erkek evinde damada kına yakılırken bu adet günümüzde güncelliğini yitirmiştir. Ürgüp ve köylerinde "güvey kınası" uygulaması yapılmamaktadır (Er, 1997: 199-200).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü'ndeki geleneğe göre, güveyin kınasını kız tarafı kadınları, gelinin kınasını da erkek tarafının kadınları yakmaktadır. Bir âdete göre de, kaynananın mutfağından tabak, bardak, sürahi ve sini gibi bir eşya gizlice alınarak, kına gecesinde geline verilir ve gelin daha sonra bu eşyayı kaynanasına geri vermez, kendisinin olur. Eskiden kına gecesinde oğlan tarafı kadınları ve gelin kız, bindal giymekteyken, günümüzde yalnızca erkek tarafı kadınları bindal giymekte ve gelin kız da gelinliğiyle konukları karşılamaktadır. Kız evinin kadınlarının bindal giymemesi, kızlarını gelin etmekten duydukları büyük üzüntüden dolayı büründükleri yastan ileri gelmektedir. Kına yakma işlemi tamamlandıktan sonra, günümüzde uygulanan "Gelin Uyutma"

törene başlamaktadır. Bu törende, konuklar, gelini sağdıciyla birlikte, ortada serili bulunan yatağa yatırarak, üzerine yeni bir yorgan örttükten sonra, yumruklarla vurarak uyutmaya çalışmaktadırlar. Gelin uyutma töreni sırasında, oğlan tarafı kadınlarının kıza vurması, kız evi kadınlarının da bunu engellemeye çalışması adettendir. Aynı zamanda, bu törende, kıızı uyutmak amacıyla konuklar tarafından bir ninni söylenmektedir (Tunakan, 1997: 41-45).

Kaynarca'da kız tarafı kına gecesine davet için "kına ekmeği" denilen küçük köy ekmekleri yapar. Bunlarla dost ve akrabalarını kınaya davet eder. Ayrıca yakın mahallelere el ilan göndererek erkekleri kız evli gitmeye davet eder. Kaynarca'da kız evinde de kadınlar toplanarak tef çalıp türkü söyleyerek mahallî oyunlar oynarlar. Sonra gelinin el ve ayaklarına kına yakılır. Kına yakıldıktan sonra gelinin önünde baltayla odun kesilir. Odun kesilirken "görümce karışmasın, elti karışmasın" gibi dileklerde bulunulur. Buna "kaynana dilini kesme" denir (Solmaz, 2006: 68-69).

Erzurum'da geçmiş yıllarda kız evinde kına gecesi yapılırken, erkek evinde de kısır gecesi yapılırdı. Kına gecesi ve kısır gecesi ekseriyetle perşembe geceleri yapılır. Cuma günü de gelin baba evinden davul zurna eşliğinde alınarak yazın faytona, kışın ise "zanka" denilen kapalı kızaklara bindirilip, şehirde bir tur attıktan sonra oğlan evine getirilirdi. Gelin, kına gecesi siniler içinde yanan mumları tutan genç kız ve kadınların eşliğinde kına gecesi yapılan yere getirilir. Bu mumlara "şemeler" denir. Gelin sıra ile ilk önce erkek evinin büyüklerinin elini öper, sonra da kız evinin büyüklerinin elini öper. Bilahare gelin yüksekçe bir yere çıkarılır orada ayakta bir süre bekler. Buna "gelin süzülür" derler. Kına başı bozulmamış, yani boşanmamış, annesi babası sağ, çevreden mutlu olarak bilinen bir genç hanıma ezdirilir. Kınayı ezen hanım "Gına daşlandı, ezilmir" diyerek oğlan yengesinden bahşiş alır. Davetlilere çerez dağıtılır. Geline kına yakılırken, kınayı yakanlar kıızı ve annesini ağlatmak için ezgi ile manileri söylerler. Geline kına yakılırken kayınvalidesi tarafından elinin içine bir altın konur ve kına bu altınla yakılır. Bir tas içinde kına gecesine gelenlere kına dağıtılır. Kına yakıldıktan sonra gelinin elleri kâğıt arası yazma ile bağlanır. Ondan sonra gelinin ayaklarına kına yakılır ve kınayı yakanlar gelinin ağzından maniler söylerler (Taş, 1995: 95).

Ahıska Türkleri'nde de “Kına Yakıtı” merasimi maniler ve türkülerle süslenir. Bu mani ve türkülerin çoğu kederli olur. Baba eviyle ayrılık motifleri söylenir. Gelin yavaş yavaş ağlamaya başlar. (Hacılı-İdrisi, 1993:24).

Mezar-ı Şerif’te hem geline ve hem de damada kına gerdekten bir gece önce yakılır. Aynı gece yedi kızın da eline kına yakılır. Böylece onların da kısmetinin açılacağına inanılır. Bahtı açılması istenen kızların eline de kına yakılır. Kına tepsinde mum yakılır, tepsinin ortasında çiçek etrafında yiyecekler olur. Çocuklara da kına yakıldığı olur. Gelinin böylece balalı (çocuklu). olacağına inanılır (Kalafat, 2000: 204).

Bartın'da düğün zamanı gelince, gelinin odasını hazırlamak için kız evinden bir grup kadın erkek evine gider. Yemekler yendikten sonra gelin odasını düzenlerler, buna "yatak düzeltmesi" denir. Evlenen çiftin erkek çocukları olması için gelinin yatağına erkek çocuk yuvarlanır. Yatak Düzeltilmesi bittikten sonra kız tarafı gelini evden alarak hamama götürürler. Hamamdan sonra düğünün en önemli töreni "kız kınası"na hazırlanmak için eve gidilir. Bu arada kınaya gelmek için oğlan tarafının kadınları oğlan evinde buluşmaya başlarlar. Bir tepsinin içine on tane mum dikilerek yakılır. Kız evinden bir kadın bir elinde mumlu tepsi, diğer elinde bir yastık olduğu halde önden yürür. Arkadan iki kadının arasında yüzü örtülü olan gelini merdivenlerden indirir, oğlan evinin huzuruna çıkarırlar. Kız tarafı kendi arasında eğlenirken, "daraba" denilen tahta perdelerin arkasından delikanlılar kına gecesini seyrederek. Sırada nişanlı olan delikanlılar nişanlılarına hediye olarak mendile sarılı kuru yemiş gönderirler (Şahin, 2000: 73-75).

Gaziantep’te kına hem kıza hem de damada yakılmaktadır. Bu gelenek çok eskilere dayanmaktadır. Yatsı namazından sonra bir grup genç ve damadın kollarına girmiş sağdıçları ile birlikte kız evinden oğlana yakılacak kınayı almaya giderler. Kızın kapısına gidildiğinde “Ey Hamamcı” ve “Ver Kınayı Gidelim” türküleri söylenir. Kız evinden alınan kına yoğrulmuş ve süslü bir tepsi içerisinde. Kına yakma zamanı gelince hareketli havaların yerini daha ağır ritimli kırık havalar ve uzun havalar alır. Yine “Ey Hamamcı” adıyla bilinen kına türküsü söylenerek damadın sol elinin serçe parmağına ergen başı tarafından kına yakılır. Kına yakılan toplulukta öksüz var ise, ilk kına yakma hakkı ona verilir. Öksüz mutlu olduğu için evliliğinde mutlu geçeceğine inanılır. Evli olan erkekler sol ellerinin serçe parmağına, bekâr olanlar ise sağ ellerinin

serçe parmağına kına yakarlar. Kına yakma süresince damadın konuşması, gülmesi, şaka yapması oynaması hoş karşılanmaz (Ekici, 1997: 124).

Kastamonu'nun ilçesi Abana'da, cumartesi gecesi kına gecesi yapmak üzere kız evinde toplanılır. Damadın annesi geldiğinde "koyun gibi uslu olsun" lâtifesiyle koyun postuna oturtulur. Kına gecesinde kız evinde yalnızca kadınlar eğlenirler. Bir kadın, erkek kıyafeti giyip gelerek oynamayan kadınları korkutmaya çalışır. Kız evinin erkekleri de oğlan evine giderek orada her istediklerini yaptırırlar. İstekleri yerine gelmezse oğlan evinin vekilini ayaklarından bağlayarak ağaca asarlar. Buna "adam asmak" denir (Yıldız, 2002: 555).

Harput ve çevresinde, düğün gününün arefesinde oğlan evinde erkekler, kız evinde ise kadınlar tarafından "kına gecesi" düzenlenir. Burada yöreye ait muhtelif oyunlar oynayıp, türküler söylendikten sonra, gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılır. Zülüfleri kesilerek başına paralar saçılır. Kına yakma pratiği, eski Türklerden günümüze kadar gelebilen inanca bağlı âdetlerimizden birisidir (Araz, 1995: 111).

Kandıra Türkmenlerinin kına gecelerinde gelin acıklı türküler eşliğinde ağlatılır. Baba ocağından ayrılan kızın ağlatılması köylerde çok eskiden beri var olan bir gelenektir. Düğün, küçük kınayla başlamaktadır. Düğünün başladığının işareti olan düğün bayrağı, küçük kına sabahı asılmış olmalıdır. Bu, o evde düğün olduğunun işaretidir ve düğün evinin kapısı herkese açıktır. Kızın eline kına yakılması küçük kınada yapılmaktadır. Kınayı kıza "öncü" olan kız arkadaşı, yengesi, bir yakını yakar. Erkek tarafı kız tarafına kına götürürken, bir zembil alır, zembile havlu bağlanır, zembilin içine bir kilo et, bir kilo piriç, en ağırından bir de taş koyulmaktadır. Et ve piriç yemeklere katılır, taş da, taş gibi ağır, oturaklı olması, yerinden oynamaması için gelinin banyosuna koyulmaktadır. Kına yakarken uygulanan pratikler şunlardır:

Küçük kınada geline abdest aldırılmaktadır. Gelin kibleye döndürülür. Gelin kıza kınayı, bir gelin, bir kız ya da yenge, geline "öncü" olan birisi kızın arkadaşları yakmaktadır. Kına yakılma esnasında gelin elini açmaz. Gelin sağ elini şalvarının içine saklar. Gelinin sağ bacağı tutulur, şalvarın içinden el çıkarılmaya çalışılır, fakat gelin erkek tarafından bir hediye, genellikle altın, almadan elini çıkarmaz. Hediyeyi alır, elini çıkarır, kına yakılır. Kınayı "öncü" yakar, eğer kına alaca bulaca tutarsa, öncüden geline verilmek üzere tavuk istenir. Kızın arkadaşları da kına yakarlar. Maniler, türküler

eşliğinde gelin kızın eline, ayağına, isterse saçına kına yakılır ve kınacılar gelin kızı ağılatır (Altun, 2004: 268).

Afganistan Türkleri'nde kına, düğün gününden yedi gün önce kız evinde yapılır. Damat iki tane sağdıç ile kızın evine kınaya gelir. Kayın pederi sağ elinin parmaklarının ucuna kına yakar. Damadın annesi de gelinin sol elinin parmaklarının ucuna kına yakar. Kına gecesinden sonra düğün gününe kadar her akşam damadın evinde gençler toplanır ve şarkı söyleyip oyunlar oynarlar. Yemek ikram edilir. Düğüne gelen yakın akrabaların getirdikleri hediyelere “senek” denir. Düğün şöenlerinde güreş ve atlı spor Türk halkları arasında çok yaygındır (Salih, Kalafat, 2000: 40).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü'nde eskiden kına gecesi Çarşamba akşamları, düğün de Perşembe günleri olurdu. Zamanla bunlar Cumartesi ve Pazar günleri düzenlenmeğe başladı. Düğünden önceki gece, kına gecesidir. Delikanlının ailesine ait bir grup kadın, gelin için önceden hazırlanan giysi ve bir miktar kına alarak kızın avlusunda toplanır. Kız tarafı, avlu kapılarını geniş bir şekilde açarak misafirleri içeri alır. Evin birinci katının altında bulunan geniş alanda yakılan ateşin etrafında çok farklı türküler okunur. Burada kızlar halay çekerler, bunun ardından ellerine kına sürerler ve ondan sonra evlerine dönerler (Zafer, 2002: 575).

Suriye Türkmenlerinde damada ve kıza ayrı ayrı kına geceleri yapılır. Düğün gecesinden bir gün önce güveyin sağ elinin küçük parmağına kına yakılır.

Bayır-Bucak Türkmenlerinde de kına gecesi şenliklerinde erkekler ve bayanlar ayrı ayrı odalarda eğlenirler (Kalafat, 2000: 132).

Üsküp'te kına günü veya kınadan bir gün önce gelin arkadaşları, ailenin genç kızları ve aile büyüklerinden biri hamama giderler. Burada tefle ve daireyle eğlenilir. Kına gecesi için gereken hazırlıkları damadın ailesi yapar. Kınayı damadın annesi hazırlar. Kızın evine gidilir. Kına için kızın evine gidenler yine damadın yakın akrabalarıdır. Çok kalabalık gidilmez. Eskiden kınayı sadece kız tarafı yaparmış. Fakat damadın annesi kınayı ve çerezleri kızın evine gönderilmiş, şimdi ise erkek tarafı giderken yanlarında götürmektedirler. Kına günü kadınlar gündüz toplanır. Annesi babası yaşayan genç bir kıza kolaç hamuru tutturulur. Hamurun içine demir para atılır. Kolaç pişirilir ve kaldırılır. Gerdek gecesinden sonra kahvaltıda gelinle damat ekmeği iki ucundan tutar

ve böler. Para kimde kalırsa evde onun sözünün geçeceği düşünülür. Kınayı genellikle kayınvalide yakar. Fakat annesi babası olan genç kızlardan birine yaktırıldığı da görülür. Kınayı yakacak olan kişinin aile yaşantısı önemlidir. Boşanmış bir kadına kına yaktırılmaz (Vurucu, 2007: 14-15).

Türkmeneli Türklerinde kına, damadın iki elinin tabanına yakılır. Türkiye'de kına, daha ziyade damadın avuç içine bilhassa küçük parmağına yakılır (Kalafat, 2007: 206).

Gilan'da ve Kosova'nın diğer bölgelerinde kına ile ilgili benzer uygulamalar tespit edilmiştir. Kına gecesinden önce Çarşamba akşamı kız evinde, Perşembe akşamı erkek evinde eğlence düzenlenirdi. Kına gecesini öncesi, gelin adayına en yakın arkadaşları tarafından banyo yaptırılır. Banyo yapılırken gelin adayının kız arkadaşları banyonun dışında çember oluşturarak türküler söylerler. Banyo yapıldıktan kısa bir zaman sonra kına gecesini hazırlıkları başlar ve geline kadifeden ayak bileklerine kadar uzanan kaftan türünde giysi giydirilir. Kına gecesine kız tarafının yakınları, arkadaşları, komşu ve mahalle kızlarının yanı sıra erkek tarafından davet edilen kadınların ve kızların da katılmalarıyla kına gecesini başlar. (K1, K4, K10, K11, K14, K18, K23, K28)

Gelin adayı o akşam bindallı denilen kadifeden ve işlemeli, ayak bileklerine kadar uzanan kaftan türünde elbisesini giyer. Selamlamalardan sonra gelen misafirlere erkek tarafından gönderilen kuruyemiş ve içecek yani gül şurubu ikram edilir ve kına yakılmadan önce şarkılar, türküler söylenir ve gelin oynatılır. Eğlence bitince gelin oturtulduğu yerden kaldırılır ve salonun ortasına oturtulur, başı kırmızı bir tül ile örtülür. Daha sonra kına güzel bir tepside karıştırılır, çiçek ve mumlarla süslenir, genç kızlara da birer mum verilir. Önden kına tepsiyle iki orta yaşlı hanım, arkasından da genç kızlar ellerinde mumlarla içli türküler söyleyerek geline doğru yürürler. (K1, K4, K10, K11, K14, K18, K23, K28)

Kızlar gelinin etrafında çember oluştururlar, hanımlarsa gelinin önüne çömelir. Kına yakılmasının başlamasıyla erkek tarafından gelen orta yaşlı bir kadın getirmiş olduğu iki adet altını da tepsinin bir kenarına bırakır. Kına gelinin iki avucunun ortasına sürülür ve altınlar sürülen kına üzerine koyulup bastırılır Evlendikten sonra gelin avucundaki bu altınları uğur ve bereket için her zaman özel bir yerde saklar. Daha sonra gelinin elleri beyaz tülbentle sıkıca bağlanır ve üzerine kırmızı renkteki kına eldiveni giydirilir. Gelin

ağladıktan sonra kırmızı örtü açılır ve genç kız arkadaşları da kismetleri açık olsun diye kendi ellerine kına yakarlar. (K1, K4, K10, K11, K14, K18, K23, K28, K29, K30)

Bu sırada içli türküler söylenmeye devam edilir. Kına gecelerinin vazgeçilmez unsurlarından biri de gelin adayını ağlatmak için söylenen türkülerdir. Bu türkülerin içtenliğine dayanamayan gelin adayı mutlaka ağlar. Eğer ağlamazsa “kocada gönlü var” şeklinde yorumlanır ve ayıplanır.

Gelin yerinden kaldırılır ve neşeli türküler eşliğinde oynatılır akabinde kına gecesine katılan ve eski oyunlarının oynamasını bilen hanımlar def eşliğinde eski oyunları oynarlar, ardından diğer genç kızlar da bu oyunları öğrenmek ve ileride de yaşatmak amacıyla bu eski oyunculara eşlik ederler.

Oynanan oyunlardan sonra önce erkek tarafından misafirler uğurlanır, akabinde gelinin arkadaşlarının büyük bir bölümü de gider ve o gece sadece gelinin en yakın arkadaşları ve yakınları kalırlar. Böylece misafirlerin dağılmasından sonra birkaç saat süren kına gecesi sona erer. (K1, K4, K10, K11, K14, K17, K18, K23, K28, K29)

2.2.7. Düğün

Evlenme olayı, gelin adayının belirlenmesi ile başlar. Anadolu'da aday belirlendikten sonra gelinin alınmasına “Kız alma”, “Gelin çıkarma”, “gelin alma”, “gelin götürme”, “gelin getirme”, “gelin indirme”, “hak alma”, “kız çıkarma”, “gelin savması”, “gelin göçürme” tabirleri kullanılır. Nahçıvan, Irak ve Suriye Türkmenleri'nde bu tabirler aynen yaşamaktadır. Ayrıca “Kız Aparma”, “Gelin Aparma” ve “Kız göçürme” şeklinde de kullanılırlar (Kalafat, 2000: 120).

Düğünler, tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasındadır. Düğünün amacı kuşkusuz, evlenen çiftleri çevreye ilân etmek, duyurmaktır. Demek ki çevre, evlilik olayında önemli bir etmendir. Yani evlilik bireysel bir olay olmayıp, çevreyi ilgilendiren ve çevrenin de devreye girdiği bir olgudur. Düğün, evlenme olayının sadece bir kesitidir. Fakat evlenme olgusu evrensel olduğu gibi, onun bir kesiti olan düğün de evrensel bir olgu olarak tüm kültürlerde görülür. Fakat her kültür, evlenme olgusunu ve düğünü kendi kural ve kalıplarına uydurarak gerçekleştirir. Bu biçimlendirmede toplumun tarihsel

gelişimi, yerleşim düzeni, ekonomik yapı ve gelenekler rol oynar (Tezcan, 1998c: 219-220).

Türk kültüründe düğün, bir ailenin doğması, akraba ve dostların bir araya gelmesi ve eğlenceler düzenlenmesi için bir araçtır. Düğün olmadan önce davetiyeler dağıtılarak, düğün hazırlığı başlar. Genellikle müzik eşliğinde düğün yapılır. Ayrıca düğün esnasında çeşitli yemekler de verilir.

Dede Korkut Destanları'nda nişan toyuna küçük düğün, evlenme toyuna ise ulu düğün denmektedir. Nişanlısı damada kırmızı kaftan gönderir, damat da düğünde o kaftanı giyerdi. Gelin de aynı şekilde kırmızı kaftan giyerdi (Akbiyık, 2003: 41).

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi, senelerce de uzayabilir. Kimi zaman oğlanın askerliği kimi zaman da oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çeyizi tamamlayamaması gibi sebeplerle düğün gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 1984: 176).

Sakarya'nın Geyve ilçesinde düğünler belirli zamanlarda yapılmaktadır. Yörede ipek böceği, üzüm toplama ve harman hasadı düğün için en ideal zamanlardır. Düğüne davet edilecek insanlara davet nişanesi olarak kibrit, mum veya kına verilir (Yılmaz, 2006: 38).

Kaynarca'da düğüne davet genelde mumlarla bazen de kibritle yapılır. Davet edilen ailelere birer tane mum veya kibrit verilir. Düğün Cuma günü akşamı başlar, Cumartesi, Pazar, Pazartesi devam eder. Düğünde "bir davul ve bir klarnete" takım denir (Solmaz, 2006: 68).

Düğüne davet, Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde şu şekillerde yapılmaktadır: Düğüne çağrı davetiyelerle yapılmaktadır. Köylerde, kız tarafı evvelden, küçük ekmeklerle yakınlarını düğüne davet etmektedir. Erkek tarafı düğüne mumla çağrı yapmaktadır. Erkek tarafı kibritle eşi dostu düğüne çağırmaktadır. Davul zurnayla mum ve kibrit köye dağıtılmakta, düğünde kullanılmak üzere zembille, heybeyle tabak, çanak, kaşık toplanmaktadır. Tabak toplama esnasında erkek tarafına "dolma

doldurmaya gelin” denilmekte, komşular yemek yapmaya çağrılmaktadır. Yapılan yemeklerden ertesi gün sinilere yedi çeşit konularak konu komşuya gönderilmektedir. Sinilere konan yemek, düğüne bir tür davettir. Cami minarelerinden hoparlörle, köy meydanlarından davul zurnayla düğünün duyurusu yapılmaktadır. Yakın köyler de dahil olmak üzere tüm köy düğüne davet edilmektedir. Küslere de düğün ekmeği gönderilmekte, ekmeğin kabul edilmesi küslüğün bittiği, edilmemesi ise bitmediği anlamına gelmektedir. Düğüne çağrılanlar köy bezi, koyunu olanlar, yün, yünü olmayanlar, doldurulmuş çöp yastık getirerek düğün evine katkıda bulunmaktadır (Altun, 2004: 264-265).

Gelin, yeni evinin eşiğindeyken birçok ritler yapılır. Bazı yerlerde gelin yeni evine kaynanasının bacaklarının altından geçerek girer. Gelinin erkek evinin kapısından posta basarak içeriye girmesi ve bu sırada ortada bulunan bir tahta kaşığı kırıp geçmesi başarılı bir evlilik sağlamak için izlenen pratiklerdir. Gelin “post”a kendisinin kuzu tabiatında bir insan olması ve “post”un yapağısının sıklığı derecesinde bol zürriyeti olması için bastırılmaktadır. Burada kız anasının kendi evinde pişirdiği bir miktar helvayı, tuzu ve ekşi hamuru çeyiz sandığına koyması gerekir. Bu uygulamalarda evliliğin tatlı olmasını temin amacı vardır. Damat tarafından gelinin başına fındık, para, bazı yerlerde buğday, üzüm serpilir (Erdentuğ, 1977:78-79).

Ahıska Türklerinde eşiğin önüne bir demir konur, içeriye girecek olanlar atlayarak girerler. İnanca göre böylece eşikten içeriye cin şeytan girememiş olur. Demir koruyucu bir rol üstlenmiştir Türkiye’de de eşikle ilgili inançlar vardır. Tarikatlardaki eşiğe basmama inancı halka da yansımıştır. Eşikte durulmaz, ona basılmaz. Bu inanç, ev/ocak iyesi ile ilgilidir. Ev iyesinin koruma alanı eşikten başlar. Eşikten içeriye kabul edilen kimse dost muamelesi görür. Gelin yeni evine girerken eşikte bir seri dinî merasim yapılır. Gece eşikten dışarıya ateş verilmez (Kalafat, 2007: 62).

Bunlarda amaç, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilerden uzaklaştırmak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını arttırmak, yeni kurulan yuvada mutluluk ve iyi geçimin olmasını sağlamaktır.

Anadolu’da, gelin alma günü uygulanan pratiklerde kullanılan büyüsel nesnelere bazıları şunlardır: Buğday, para, şeker, testi, ekme-maya, Kuran, ayna, koyun postu, kazan-demir, yağ, oğlan çocuğu, su kendir, kızgın saç- ateş, kaynananın bacak altında

geçirme, çivi, cami mezar-türbe gibi. Böylece, bu nesnelere yardımıyla uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Santur 1997: 172-176).

Kızın arkadaşları ve yakınları ile “gelin hamamı”na gitmesi, orada yenilip, içilip, eğlenilip yıkanılması da çok yaygın bir gelenektir. Erkeğe “sağdıç” ve geline de “yenge” seçilmesi, ortak geleneklerimiz arasındadır. Bazı yörelerimizde güveyiye de kına yakılır. Kızın kına gecesi yapıldığı sırada, erkek evinde, erkeğin yakınları ve arkadaşları da eğlence düzenler. Erkeğin sağdıç kız evinden gelen kınayı damadın eline yakar (Tezcan, 1998c: 222).

Kastamonu'nun ilçesi Abana'da, gelinin damadın evine götürüleceği güne “hak günü”, gelini almaya gelenlere de “hakçılar” denir. Kız evinde de, oğlan evinde de düğün kurulur ve yemekler hazırlanır. Düğün yemeklerinde tavuk, çeşitli köfteler, börekler, mezeler, bazlamaç, tatlılar mutlaka bulunur. Çok kalabalık olan düğünlerde, misafir gelen erkekler düğün evine hediye olarak tavuk da getirirler ve bunlar aralıksız olarak kaynayan kazanlarda haşlanarak misafirlere ikram edilir. Böylece, düğün sahibinin sıkıntısı biraz hafifletilmiş olur. Köylerde, misafirler düğünün kurulduğu yerin yakınına kadar geldikten sonra orada biraz dururlar. Geldiklerini silâh atarak belli ederler ve ev sahiplerinin davul-zurna ile kendilerini karşılamaya gelmesini beklerler. Bu yüzden bazı düğün sahiplerinin, birinin gelenleri karşılaması için çifte davul-zurna tutması söz konusudur. Davul-zurna eşliğinde erkekler arasında zeybek oyunları oynanır veya köçek denilen, uzun etek giymiş erkekler oynarlar. Kadınlar erkeklerin eğlencelerine katılamazlar, ancak uzaktan seyrederek ve kendi aralarında eğlenirler. Kız evine gelen damat, sağdıçlarla beraber oturur, önüne kurulan sofraya el uzatmaz. Damadın önünde güreşen gençler ve çocuklar da damattan bahşiş alırlar. Gelin, oğlan evine mutlaka yakınlarından birinin eşliğinde götürülür. Eskiden kızın erkek kardeşi atın başını tutup gelini götürürken, günümüzde sadece kızın yengesi kız ile birlikte gitmektedir. Yenge, imam nikâhı kıyıldıktan sonra damat evinden ayrılır. Gelin yeni evine geldiğinde kayın valide veya kayın babadan bir bahşiş almadan inmez. Kayın valide gelinin ayaklarının önüne buğday döker, gelin bunları süpürge ile bir kenara toplar. Gelinin başından saçları saçılır. Bu eski dönemlerde buğday, şeker gibi nesnelere oluşurken zamanla para halini almıştır ve bu parayı cebinde saklayan kişilerin bereket bulacağına inanılır. Gelin eve girince yanmakta olan ocağa bir miktar yağ dökerek ateşin parlamasını sağlar ki bu

da ocağın sönmemesi dileğini ifade eden, ocak kültürüne bağlı bir ritüeldir. Gelinin damadın evine gelmesinden sonra gerçekleştirilen bir âdet de “koltuk”tur. Gelin ile damat bir araya getirilirler, damat gelinin koluna girer ve böylece alkış alırlar. Gelin oğlan evine geldikten sonra da bir müddet eğlence devam eder (Yıldız, 2002: 555-556).

Türk evlenme geleneğinde yer alan uygulamalardan biri de “saçı” saçılmasıdır. Gelin yeni geldiği gün, başına "saçı" saçılır. Saçı her devirde, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde, süt, kırmızı ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçısı olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 2006: 167).

Kars yöresinde yaşayan Karapapakların düğünlerinde “şah bezeme” yapılır. Şah, ana gövde üzerinden bir ağaç görünümü verecek şekilde yanlara doğru açılmış 7 ve 9 dalın ana gövdeye çakılmasıyla oluşur. Şah bezenirken Türkler tarafından kutsal olarak bilinen 3, 7, 9 ve 40 sayılarına itibar edilir. “Şah”ın dallarına 7 veya 9 türden 40 tane meyve, şeker vb. madde asılır. Şah bezeme görevini, yörenin en bilgin kadını üstlenir. İlk iş olarak şah güzelce temizlenir. Şaha bağlanacak, asılacak malzemeler bir tertip üzere dizilir. Yüksek sesle:

- “Ya Rabbi! Üçler, yediler, kırklar ne kadar evliya ve enbiya yaratmışsan onların yüzü suyu hürmetine düğün ve derneğimizi kazasız, belasız yola sal. Her iki tarafa da hiçbir zeval verme. Yavrularımıza akıl, izan nasip eyle. Onlara hayırlı evlât ve hayırlı servet nasip eyle. Onları bol hazinenden mahrum etme.” şeklinde dua eder. Bu duasını bitirdikten sonra eline üç adet kâğıda sarılmış şeker alır. Bu şekerlerin her birini bir dala bağlarken de:

- “Allah’ım bu gençleri birbirlerine şeker gibi tatlı göster. Onların şeker gibi tatlı geçinmelerine yardımcı ol!” der.

İkinci olarak eline üç adet elma alır. Bağlarken:

- “Ya Rabbi! Kendilerine bol hazinenden iyi huylu, aslan yürekli, temiz yüzlü, helal süt emmiş evlâtlar nasip eyle!” der.

Üç adet nar alır. Bağlarken:

- “Ulu Tanrım! Yarattığın bu nar gibi onların bir tanesini bin tane et. Onlara bu dünyada ve öbür dünyanda yoksulluk ve darlık gösterme!” der.

Bütün meyve ve diğer malzemelerden üçer adet bağlarken her biri için taşıdıkları manalara göre dua eder. Son olarak eline iyice pişmiş bir yumurta alır. Yumurtayı “Şah”ın en görkemli yerine bağlarken,

- “Ey Yerin Göğün Sahibi! Ey yokları Var Eden... Ey Varları Yok Eden, Cansıza Can Veren Allah'ım! Yarattığın bu yumurtanın sırrını bizden nasıl saklamışsan bu gençlerinde sır saklamalarına yardımcı ol. Birbirlerinin aybını görüp yüzlerine vurmasınlar. Onların ellerine, dillerine ve bellerine hâkim olmalarını sağla.” diye dua eder.

İşi bittikten sonra evin en yaşlı kadını çağırır. “- Şahınızı ben bezedim. Yuvanızı da Allah bezesin.” diyerek şahı teslim eder. Ev sahibi kadın şahı bezeyen kadına münasip hediye verip yolcu ettikten sonra odanın kapısını kilitler.

“Erkek Şahı” ve “Kız Şahı” olmak üzere iki çeşit şah bezenir. Erkek şahının masraflarını damadın sağdıcı, kız şahının masraflarını kız sağdıcı karşılar (Çetinkaya, 1982: 87-90).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü’nde gelin alma (hak çıkarma), kına gecesinin ertesi günü yani, Pazar günü sabahı kız evinde, gelini kız arkadaşlarının yıkamasıyla başlar. Gelinin hazırlıkları bittikten sonra, gelinliği giydirilip, gelinin yüzünün görülmesi hoş karşılanmadığı için, yüzüne “gılayan” örtülür ve erkek tarafı beklenir. Öğleden sonra, kadınların bindal giydiği erkek tarafı, önde gelin arabası olmak üzere kenarlarına elbiselik ve şalvarlık kumaş bağlanarak süslenmiş arabalarla, konvoy halinde korna çalarak, gelin almaya giderler. Gelin almaya damadın gelmemesi adet gereğidir. Yörede, gelinin ayakkabısının altına bekâr kız arkadaşlarının isimlerini yazması adet gereğidir. Bekâr kızların da bir an önce evlenmeleri için uygulanan bu işlemde, kimin ismi önce silinirse onun, diğerlerinden önce evleneceğine inanılmaktadır. Gelin, arabadan indikten sonra, yeni evinde "ağzı tatlı olsun", "bereket olsun" diye üzerine buğday, şeker, fıstık ve para atılır. Evin kapısından girmeden önce, geline testi kırdırmak ya da "iyi geçinmesi", "yumuşak ve güler yüzlü olması" için, eşiğin altına ve

üstüne yağ sürdürmek adet gereğidir. Ayrıca geline, "tatlı dilli olur" inancıyla şeker yalatıldıktan sonra, gelin içerideki büyük odaya alınır (Tunakan, 1997: 57-59).

Harput'ta, gelin oğlan evine getirildiği zaman, yakın akrabalarından birisi tarafından, gelinin başına para, üzüm, şeker ve leblebi gibi nesnelere terkiinden oluşan saçığı, uğur ve bereket getirmesi inancı ile gelinin başına doğru serper. Bu sırada orada hazır bulunan büyük küçük bütün davetliler, bunlardan en az bir tanesini almağa çalışır. Alınan bu saçı, evde, cepte veya cüzdanın bir köşesinde uğur ve bereket getireceği amaç ve inancıyla yıllarca saklanır (Araz, 1995: 143).

Yakut Türkleri, ilkbahar ayınlarına "ısıyah" derlerdi. Bu kelime "saçı (libation)." bayramı ve ayini anlamındadır. İlkbahar ayini mayıs veya haziran ayında yapılırdı. Sonbaharda ise kötü ruhlara saçı sunmak anlamında, "abası ısığa" törenleri yapılırdı (İnan, 2006:102).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde evlenmekte olan bir kadın olarak gelinin saç örgülerinin sayısı çift olmalıdır. Kızların saç örgü sayıları tektir. Gelinlerin alınlarına perçem ve yanaklarının yan taraflarına zülûf kesilir. Baş süslemede kullanılan altın paralar oğlan evinin hediyesidir. Baş yapıldıktan sonra gelinlik olarak üçetek bindallı giyilir. Buna "dallı entari" denir (Atlıhan, 2002: 18).

Kızılcahamam'da damat tarafından gelin almaya gelenlere "Hakçılar" denir. Gelinin evinde yemekler yenilir, eğlenceler yapılır ve oyunlar oynanır. Gelin evden ayrılırken erkek kardeşi veya yakınlarından birisi gelinin beline kırmızı kurdele bağlar. Gelinin annesi arkasından "Yolu su gibi açık olsun" dileğiyle içi su dolu bir testiye yere atıp kırar. Gelin yeni evine geldiğinde "bolluk, bereket, şans ve ağız tatlılığı" olması amacıyla kaynana tarafından gelin arabasının üzerine bozuk para, yemiş ve darı serpilir. Sonra "bütün kötü huyları dışarıda bırakması" inancı ile bir testi kırılır. Gelin arabadan inmeden önce "erkek çocuk doğurması dileği olarak" eline bir erkek bebek verilir ve arabanın bir kapısından alınıp öbür kapısından verilmek üzere aynı olay üç defa tekrarlanır. Gelin odasına çıkartılırken kendisine verilen bal, yağ ve mayayı kapıya sürer. Bal, "iyi huylu, iyi geçimli olup tatlı konuşması ve ilişkilerini tatlı götürmesi", yağ, "yağ nasıl kayarsa, her işinin böyle kolay ve çabuk olması", maya ise, "çok çocuğu doğsun, eve bereket getirsin, biri bin yapsın" inancıyla kullanılmaktadır. (Akpınar, 2005: 129-130).

Kazakistan'da evlenecek olan kız, gelenek gereği kız arkadaşlarıyla beraber akrabalarına veda ziyaretine gider. Buna "kız tanısıv" denir. Akrabalarının boyunlarına sarılarak yüksek ve ağlamaklı bir sesle "nazım" söyleyerek vedalaşırlar. Bu ayrılık merasimine "Körsiv" denir.

Dağın başında güneş yansıyan,

Büyükten, küçük örnek alan.

"Köris" yaptı diye ayıplamayın,

Öncekinden bize örnek kalan.

Kurban olayım köyüm,

Birlikte doğmuş olan kardeşim.

Şimdi hoşça, esen kalınız,

Büyük ile küçük iyilerim (Altay, 1998: 170-171).

Azerbaycan Türkleri'nde gelin baba evinden çıkarken ana-babası ona hayır duada bulunur, hakkını helal eder. Yakın akrabalarından birisi onun beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşak hem geline bir hediye vaadi, hem de mutluluk içinde yaşamaları dileğini temsil eder. Gelini kem gözlerden korumak inancıyla başının üzerinde üzerlik ve tuz dolaştırıp ocakta yakılır. Gelinin önünde ayna tutulması, mutluluk, saadet sembolü sayılır. Halk inanca göre ayna, gelinin yolunun açık olmasına vesile olacaktır. Gelinin, başına şeker serpilmesi de, gittiği evde şeker gibi tatlı bir hayat sürmesi dileğinin ifadesidir. Damat evine varan gelinin ayağı altında kurban kesilir. Bu da, gelinin o eve bereket, zenginlik getirmesi inancı ile gerçekleştirilir (Hacıyeva, 1997: 220-221).

Türkistan'da gelin, oğlan evinin eşiğinin önüne gelince attan inmez. Koyun ve tavuk kestirir, hediye alır. Bu uygulama Türkiye Türklerinde de vardır. Gelin yeni bir eşikten içeri girecektir. Eşik kutsaldır, Yeni bir evin ferdi olacaktır. Ocak da kutsaldır. Kan akıtılması, etinin lokma edilmesi şerleri defeder. Alınan hediye bir nevi saçıdır (Kalafat, 2000: 204).

Hazara Türkleri'nde eski Türklerde olduğu gibi, ocak ve ateş kültü bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Ocağa su dökerek söndürmek ocağa saygısızlıktır. Yine ocağın üzerinden geçmek ocağa saygısızlık sayılır (Salih, Kalafat, 2000: 49).

Kaynarca'da erkek tarafından bir grup kuzu parası vermek amacıyla kız evine gider. Kuzu parası kız tarafının gençlerine eğlence amacıyla verilen paradır. Böylece kız tarafının erkekleri erkek evine davet edilmiş olur. Kız tarafından erkek evine gelen erkeklere de "kızevli" denir. Damadın tarafından kızevlilere evini açan ev sahibinin arabası gelin arabası olur. Kızevlilerin eğlencesi bazen oynayarak, bazen tek ve toplu şarkılar söyleyerek sabaha kadar sürer. Kızevlilikte uyumak ayıptır (Solmaz, 2006: 70-71).

Evlenme töreni sırasında evlenen erkeğe "güvey" veya "güveyi" adı verilmektedir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, güve (Kocaeli, Bolu, Ankara), göveği (İzmir), güva (Yozgat), güyo (Kastamonu, Ordu) gibi farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Evlenme geleneği içerisinde güvey için de çeşitli törenler yapılmaktadır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde güvey gezdirme (güvey seyranı, güvey sahrası, güvey cillası), güvey eğlenmesi, güvey hamamı, güvey traşı, güvey donatma (güvey okşamak), güvey taşlama, güvey kınası, güvey koyma gibi isimlerle yapılan törenler, güvey için yapılan uygulamalara örnek olarak verilebilir (Bozyiğit, 1989: 25-26).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde damat traşı âdetleri şöyledir:

Damat giysilerini abdest alarak giymektedir. Damada damatlığını giyerken gerdekle ilgili bilgiler verilmektedir. Sağdıç, bu görevi üstlendiği gibi, berber de üstlenmektedir. Düğün evinden damat traşının yapıldığı yere sinilerle yemek gönderilir. "Güveyi yemeği" adı verilen bu yemek "özel"dir. Tavuk kızartılır, köfte yapılır, kaymak, bal, börek, peynirli, kıymalı, soğanlı gözleme, tatlı, çerez hazırlanır. Damatlık giysilerini giyen, traşını olan damat, katılanların elini öper. Giyinip kuşanan sağdıç da damatla birlikte el öper. Davullar eşliğinde eve dönülür. Düğün evine dürü götürülenler bu esnada damada dürüsünü verir, yemeğini yer. Odun sopası çentilerek "dürü çubuğu" yapılır ve çentiklere para takılır. Dürü çubuğunu tutana "kulluk oğlanı" denmektedir. Dürü âdetinin, damat ve sağdıçı oturtup, önüne bir sergi serip bu sergiye para atmak suretiyle

de yerine getirildiği olur. Sağdıç evli olanlardan ve damadın amcasının, dayısının oğlu gibi bir yakınından seçilir (Altun, 2004: 292-293).

Özbekistan'da güvey giysinin sağ omuzuna rahman işaretini, sol omuzuna da şeytan resmini ördürür. Giysinin göğsünde ise, Allah'a açılmış eller şeklinde motifler bulunur. Gelin akrabalarından yaşlı kadınlar, güvey için kırk kadar kuşak dikerler. Bunların üzerine dikilen motiflerin ayrı ayrı manaları vardır. Temenni mesajları verirler. Güveyin başına "Ak sarık" sarılır. Sarıktaki motiflerin özel anlamlarının yararına inanılır (Kalafat, 2007: 268).

Afyon'un Çayırbağ Köyü'nde uygulanan çocuk nişanlılığı geleneğinde düğünler üç gün devam etmektedir. Düğünün ilk günü kızlar hamama gider, ikinci gün erkekler hamama gider. Pazar günü olan üçüncü gün ise, gelin alma günüdür. Kına gecesi Cumartesi günü yapılır. Yemekler yenir. Mevlüt okunur. Evlenirken tarafların çarşıya çıkması arasında elbise almaya "asbap kesme" denmektedir. Çarşıda erkek tarafı kız tarafına elbise alır. Ayrıca lokantalarda pide yemek âdetidir (Tezcan, 1998a: 201).

Ürgüp yöresinde düğün Perşembe akşamı oğlan evine bayrak dikilmesiyle başlar. Aynı akşam delikanlılar oğlan evinde toplanarak eğlenirler. Cuma sabahı köye duyurulan düğün, öğlen namazından sonra erkek evinde yenilen "oğlan yemeği" ile sürer. Uygun alanlarda kurulan ayrı sofralarda kadın ve erkekler yemeklerini yer ve eğlenirler. Akşama doğru, kızın akrabalarından bir kadın, gelinin başını yıkamak üzere onu evine götürür. "Kız başı" adı verilen bu törene kızın akranları katılır ve eğlenirler. Cumartesi günü öğle yemeği, kız tarafınca verilir. Pazar gelin alma günüdür. Gelin baba evinden çıkmadan önce babası, amcası veya ağabeyi tarafından beline kırmızı bir kuşak bağlanır. Gelinin bekâretinin simgesi olan kuşak bağlanırken dualar edilir. Kuşak bağlandıktan sonra "kalın" ya da "yardımcı" denen iki kadın tarafından evden çıkarılır ve arabaya bindirilir (Er, 1997: 199-200).

Kaynarca'da sağdıç gelin arabasının önünde bayrak taşır. Gelini baba evinden çıkarırken bayrağı gelinin bulunduğu odanın camına uzatır, bayrak sopasının ucuna sağdıca hediye olarak bir mendil bağlanır. Sağdıç dönüşte de gelin eve indirilinceye kadar bayrağı taşır. Örf ve adetlere göre sağdıç artık gelinin kardeşi sayılır (Solmaz, 2006: 72).

Suriye Türkmenlerinde gelin almaya davul zurna eşliğin öğleden önce gidilir. Gelin evine yaklaşıncı kız tarafından bir grup, gelin alayını hem karşılamak hem de yolunu kesmek için toplanır. Gelin almaya gelen gençlerden güzel sesli birisi bir türkü söyler. Bir müddet gelinin evinde halay çekip eğlendikten sonra gelinin çeyiz eşyaları çıkarılır. Gelin sandığının üzerine gelinin kardeşi oturur. Bahşiş almayınca kalkmaz. Yine gelinin kemerini gelinin kardeşi bağlar, bahşişini alır. Gelin almaya giderken gelin atının başına bir mendil bağlanır. Bu mendili ata binen sağdıç alır. Fazla bir süsleme yapılmaz. At sağdıca teslim edilir. Gelin atına başka kimse yaklaştırılmaz (Kalafat, 2000: 129).

Afganistan Hazara Türkleri, gelin (Beri). babasının evinden çıkarken arkasından su dökerler. Koca evine gelen gelin besmele çekerek içeri girer. İlk önce ocağa götürülür. Ocağı öptükten sonra kendisine buradaki hayatının tatlı ve hayırlı geçmesi için şerbet verilir ve kucağına erkek çocuk oturtulur (Çelik, 2001:12).

Gelinin, damadın evine girdiğinde ocağın başına götürülmesi şeklindeki uygulama, Makedonya Türklerinde de vardır. Doğu Anadolu’da ise, gelin kilere, erzak deposuna götürülür. Gelin Anadolu’da çok kere tatlı ile karşılanır. Gelin ve damada şerbet içirilir. Bazen her ikisinin de ağzına bir parmak bal çalınır. Gelin bu balın ters çevrilmiş tabağını ayağı ile basarak kırar, çıkan sestten sonra eşikten içeriye girer. Bazen de gelinin yeni evinin kapısına bal sürerler (Salih, Kalafat, 2000: 40).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de düğün merasimlerin yapıldığını görmekteyiz. Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek’in evlenmesi düğün merasiminin ilkidir. Diğer düğün merasimleri ise Kan Turalı ile tekfurun kızı Selcen Hatun’un evlenmesi, Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi’nde geçmektedir.

Kayseri’de yaşayan Uygurlar’da kızın verilmesi resmileştikten sonra erkek tarafı ikinci defa kız evine gelerek alacakları eşyaları tespit ederler. Buna “Düğünlük kestik” denir. Düğün için davetiye dağıtılmasından sonra düğün yemeği için pirinç, yağ, odun ve tuz gelin evine götürülür. Yemekler hazırlanır. Bu arada damat adayı “Yiğit Koldaş” adı verilen sağdıçlarla kız evine gelir. Kızın yakınlarından biri damada bir fincan içinde bulunan kaymağı, sapma beyaz pamuk sarılmış bir kaşıkla sunar. Damat ve sağdıçların önüne önce kız tarafının yemeği getirilir. Kız tarafından verilen yemekte oğlana, onun anne ve babası için birer koyun kuyruğu getirilir. Bu olaya “Kuyruk Tartma” denir.

Daha sonra oğlan tarafının yemeği sunulur. Yemekten sonra nikâh kıyılır. Buna “Nikâh kılmak” denir (Güngör, 1992: 8).

Kastamonu'nun Abana ilçesinde düğün “şeker günü” ile başlar. Genellikle cumartesi günü “şeker günü”dür. Oğlan evinin yakınları ve damadın arkadaşları toplanarak ellerinde bayraklarla ve davul zurna eşliğinde, kız evine şeker ve kına götürürler. Kız evinde bazlamaç denilen yağlı ekmekler, börekler ve tatlılar hazırlanarak gelenlere ikram edilir (Yıldız, 2002: 554).

Cezayir’de evlilik törenlerinde şarkılar söylenir. Bu törenlerde sevinçle üzüntü birliktedir. Çünkü evlilik sonrası, mutlu olamamak, ayrılmak, olasılık olarak evlenen kızın kafasında yaşar. Ayrıca Cezayir’de çok eşliliğin olması bu korkuyu biraz daha artırır. Söylenen şarkıların temasını, eşin namus anlayışı, utanma duygusu, ev ve eşine bağlılık, fiziksel görünümü oluşturur. Eşten beklentiler anlatıldıktan sonra sıra genç kızın betimlenmesine gelir. Genç kızı öven şiirler, büyük bir özenle seçilir. Özelliklerin sıralanmasında hayvan motiflerinden yararlanılır. Benzetme ögesi olarak kullanılan hayvanların başında keklik gelir. Sıra kına yakmaya gelince, bütün kadınlar genç kızın başına toplanır. Baba evini terk etmeden önce genç kızın üzüntüsünü azaltacak sözler söylenir:

“Ağlamayı bırak

Biz sana kıymetli çeyiz getirdik

Ağlama ey keklik

Kayın biraderlerinin kapının önünde

Baba evi ebedi değildir.”

Düğün evlerinde kadın toplulukları arasında “testi oyunu”na rastlanır. Oyunun amacı kızın geleceğiyle ilgilidir. Gelecekle ilgili tahminler yapıldıktan sonra kadınlar testinin çevresinde toplanır. Kadınlardan biri töreni yönetmekle görevlendirilir. Yönetici kadın peygamber ve azizlere çağrıda bulunduktan sonra testi elden ele dolaşır. Sonra geç kızlardan birinin fularını düğümlemesi istenir. Bunu doğaçlama bir kısa şiir izler. Şiirlerden sonra hikâye anlatılır. Bu arada bütün gözler testi üzerinde toplanır. Hikâyenin sona ermesinden sonra kadınlar hep bir ağızdan şu üçlüğü okur:

“Benim sözlerim doğrudur

Ve falım iyi bir fal

Rüzgârın hızı ile çevrilir”

Evlenen genç kız, bazı kıskanç kişi ve görümcelerle bağlantı kurmaktan çekinir. Kadınlar kibleye dönerek evlenecek kızın kötülüklerle karşılaşmamasını ister. Söylenen şiir büyüyle ilgilidir. Töreni yöneten kadın, çiftlerin arasında ahengin oluşması için isteğini şöyle özetler:

“Engelleri kaldırıyorum

Seninle kocan arasındaki engeller kalksın”

Törenin uygulanması sırasında mutfak eşyalarından, değişik bitkilerden, koyun derilerinden faydalanılır. Kız baba evinden ayrılmadan önce elden ele dolaşan testi kırılır. Testinin kırılmasıyla genç kızın çevresinde dolaşan kötülüklerin yok olacağına, kem gözlerin etkisiz hale geleceğine inanılır (Rayman, 2000: 50-51).

Mezar-ı Şerif Türklerinde gelinin ayağının bereketli olup yeni ocağına uğur ve huzur getirmesi için davar kesilerek kanı, gelinin ayağının üzerine sürülür. Türkistan'ın diğer kesimlerinde, Nahçıvan, Irak ve Suriye'de de gelin yeni evinin eşiğinden girmeden evvel ayağının önünde kurban kesilir, kan gelinin alnına parmakla sürülür (Kalafat, 2000: 206).

Eski Türklerde toplumsal ve örgütsel içerikli büyük ziyafete "**toy**" denmektedir. Türk dillerinin hemen tümünde toy sözcüğünün bu anlamına rastlanmaktadır. Sınırsız bir bolluğun bulunduğu ve bunun sonuna kadar tüketildiği toylar, yağmalı toyun bir uzantısıdır. Eski Türk metinlerinde toy sözcüğü belirli bir çadır topluluğu, büyük topluluk ve toplantı anlamında kullanılmaktadır (Karabulut, 1997:215).

Eski toplumlarda bolluk, güçlülük duygusu, eli açıklık, savurganlık, meydan okuma, rakibi küçük düşürme fonksiyonları taşıyan bir gelenek olarak görülen “yağma geleneği”, bazı örnekleriyle günümüzde yaşadığı gibi, Osmanlı dönemi düğün ve şenliklerinde de görülmektedir. Yağma geleneği, Eski Türklerde “potlaç”, Anadolu halkı arasında “çanak yağması, çorba kapma, tavuk kapma” olarak bilinmektedir. Eski

Türklerde yağmalar, davetlilere bir çeşit meydan okuma, davet sahibinin cömertliğini ve zenginliğini gösterme özelliği taşımaktaydı. Çok büyük ebatta hazırlanan sofralar ve bunların yağma edilmesi, aşırı yiyecek sunma, bakır kapların, giyeceklerin, yataklık pöstekilerin konuklarca alınıp götürülmesi eski Türklerdeki yağmanın özelliklerindedir. Bu şekildeki yağmalar düğün sahibinde ve davetlilerde bir bolluk duygusu da yaratmaktadır. Ziyafetlere davet edilenlerin kendilerine ziyafet sırası geldiğinde daha öncekilerden cömert olmaları gerekmektedir. Eğer böyle olmazsa o kişilerin saygınlığının azalacağına inanılmaktadır (Aslan, 1991:54).

Bayır – Bucak Türkmenlerinde düğün Çarşamba günü başlar, Perşembe günü gelin gelir. Cuma günü sona erer. Düğüne her yakın köy mutlaka davet edilir. Asıl eğlenceli zamanı kına gecesidir. Uzaktan gelen her köy kendi bayrağını çekerek yerini alır. Bütün köyler geldikten sonra halay çekilip, “mahkaban” kurulur. Köyler arasında sabahlara kadar güreş yapılır. Damat adayına en yakını, bekâr bir genç “sağdıç”lık yapar. Eğlencelerle damadın kinasını yakarlar (Kalafat, 2000: 128).

Çanakkale'nin Çamkalabak Köyü'nde, gelini almaya kırmızı feraceler giymiş ve tek sayı olarak gelinin eltileri giderler. Eltiler gelinle birlikte çift sayı olur. Gelin ana-babası ve yakınları ile vedalaşacağı zaman başına kırmızı duvak örtülür. Bu duvak bir gece önce kına gecesinde kına yakılırken başına örtülen kırmızı bezdir. Duvaklandıktan sonra gelinin başına duvak dışından çiçekler takılır. Duvak giydirilme sırasında erkekler sergideki çeyizlerin damat evine götürülmesi için toplamaya ve çuvallara koymaya başlarlar. Giysiler alaçuvallara konur, çuvalların gösterişli olan ön yüzleri dışa getirilir. Çeyizler yüklendikten sonra üzerleri kilim ve halılarla örtülür. Çeyizlerin yükletilmesi sırasında, gelin ailesi ve akrabaları ile duvak altından el öperek vedalaşır. Eltiler düğün alayının önünde, gelinin arkasında yer alırlar ve damat evine kadar gelirler (Atlıhan, 2002: 18).

Geyve'de gelin arabasının arkasından su dökülür. Bu "Su gibi yolun açık olsun" anlamındadır. Hareket etmeden önce mahalle veya köy gençleri "toprak bastı" parası alırlar. Ayrıca, yollarda çocuklar tarafından da "yol bağı" yapılarak bahşiş alınır (Yılmaz, 2006: 39).

Bartın'da gelin almaya gelen kadınların dışında, damat ve kayınbabanın arkadaşları kız evinin etrafında toplanır. Kadınlara şerbet, erkeklere lokum ikram edilir. Gelin amcası

veya dayısının eşliğinde, koltuğunda Kuran-ı Kerim olduğu halde dışarı çıkar. Yüzü peştamalla örtülür, arabaya bindirilir. Arabanın önünde oturan kardeşine damat tarafı çekişmeli pazarlık sonunda maddi durumuna göre bahşiş verir. Buna "araba başı tutmak" denir (Şahin, 2000: 76).

Samsun'da düğün günüyle ilgili inançlardan bazıları şunlardır: Düğün günü gelinin bindiği taksi siyah olursa bahtı da siyah olur. Geline uğur getirmesi için düğün günü yeşil duvak takılır. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne boyunduruk konulur. Gelin boyunduruğun üzerinden geçerse güçlü olur. Gelin, güvey evine geldikten sonra kapıdan içeri girerken önüne ağaç kaşık konulur. Gelin bu kaşığa ayağıyla vurur. Eğer kaşık kırılmazsa gelin ileride kaynanasını kıracak demektir. Bu yüzden ne yapıp yapılıp, geline kaşık kırılır. Kına gecesi veya düğün günü ağlamayan gelin makbul sayılmaz. Ağlayan gelin ise ileride zengin olur (Şişman, 2002: 455).

Yozgat'ın Halaçlı Türkmenlerinde gelin yeni evinin eşiğinden içeriye girmeden evvel, ayağına çanak kırılır. Çok yaygın olan bu "çanak kırma" inancı Azerbaycan'da, "tabak sındırma" olarak bilinir (Kalafat, 2007: 48).

Türkmenistan Türkmenleri'nin Halk Edebiyatı'ndaki "Düğün Türküleri", "Ölen", "Ülen", "Hay Ölen", "Yar-yar" gibi türlü adlar ile halk içersinde yayılmıştır. "Ölenler" düğün geleneği yerleşik hayata daha önce geçmiş kısımlarda yaygın olarak, Türkmenlerin göçebe kesiminde ise nadir bir tür olarak bilinmektedir. "Düğün Türküleri"ne gelin alıcılar gelmeden kızın baba evinde söylenmeye başlanır. Türküye başlama nöbeti kızın annesine, kız arkadaşlarına verilmektedir. Şarkı söylemeye başlanınca herkesi şevklenir. Kızın çevresinde bulunan arkadaşları, annesi ve kızın kendisi bile katılır. Böylece kızın baba evinde düğün havası oluşarak gelin kızları tören coşkusu kaplamış olur. Gelin alıcılar geldikten sonra "Ölenler" daha da coşarak toyun (düğünün). şevkini arttırlar. "Ölenleri" sadece bayanlar söyler. Erkekler dinleyici olarak katılabilirler. Dinleyiciler genellikle genç erkeklerdir. Orta yaşlı erkekler şarkı söylenen yerde dolaşırlarsa garip karşılanırlar. "Ölen" Kıtaları'nın mazmunu çeşit çeşittir. Her birini söyleme zamanı vardır. Gelin almanın, kız çıkarmanın gelenek ve görenekleri ile birlikte delikanlıyı sınamak, dalga geçerek kızı heyecanlandırmak gibi birtakım adetler

de düğün Türkülerinin mısralarında yansıtılmaktadır. “Ölen” söylenmenin başlaması, düğünün de başladığının işaretçisidir (Geldiyev, 2001: 130-131).

Türkmenistan’da toylarda, ikram esnasında tek tabak taşınmaz, iki tabak taşınır. Tabak bir tane ise iki elle tutulur. Böylece “düğünde, toyda bolluk olması, yine yeni toylar olması” dilenmiş olur (Kalafat, 2000: 157).

Samsun’da gelin, güvey evine geldikten sonra ev halkından biri bir miktar çivi ve kül alarak ocağa atar. Böylelikle evdeki uğursuzluk dağılmış olur Gelin, baba evinden ayrılınca geride kalandan birisi kız evinden kül, kaşık veya tuz alır, güveyin evine götürür. Bu şekilde kız, baba evinden tamamen koparılmış, koca evine bağlanılmış olur Gelin, güvey evine girerken kapıda kaynanasının koltuğunun altından geçirilir. Böylelikle gelin kaynanasının hâkimiyetine girmiş olur. Gelin, güvey evine geldiğinde ilk çocuğunun erkek olması için beyaz kabağa oturtulur. Gelinle damadın bereketli bir ömür sürmeleri için kapıdan girerlerken başlarından aşağı kuru yemiş, buğday, bozuk para gibi bolluk timsalleri dökülür. Gelin, güvey evine geldiğinde eline katı yağ verilir. Gelin bu yağı dilinin tatlı olması ve evine bağlanması niyetiyle kapının üstüne veya yan tarafına sürer (Şişman, 2002: 456-457).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü’nde, damat, gelin almaya giden grup içinde yer almaz. Damadın yerine kardeşi, başka bir yakın akrabası gelinin görümceleriyle birlikte en önemli rolü oynar. Gelin ve yanındaki kızlar, erkek tarafının evin avlu kapısına doğru yaklaştığını duyar duymaz hemen bir odaya çekilir. Gelinin en yakın genç erkek akrabaları, gelinin bulunduğu odanın kapısını kilitleyerek erkek tarafından istedikleri parayı almadan kimseyi içeri almazlar. Gelinin her iki tarafında bulunan akraba kızların yerine görümceler geçer. Gelin, gelen erkek tarafı büyüklerinin ve ondan yaşça küçük kayınların elini öper. Görümceleriyle birlikte evin merdiveninden inen gelinin duvağı üzerinde, dışarıya doğru çevrilmiş bir kalburdan arpa dökülür. Damadın evine geldiklerinde, merdivende gene gelin üzerinde içeriye doğru çevrilmiş bir kalburdan arpa dökülür. Gelin, evin girişine serilmiş kırmızı bir kuşak üzerinden geçerken oraya koyulmuş olan su dolu bir testiye sağ ayağıyla devirir ve sonra onu bekleyen erkeğin anne, babasını ve diğer aile büyüklerinin elini öper. Onlar kıza para veya altın verir. Daha sonra gelin, görümceleri tarafından evin balkonuna veya pencereye çıkarılarak, gelinin evinden buraya gelen veya doğrudan erkek evine gelen

insanların, kısa bir süre için de olsa onu görmeleri sağlanır. O sıralarda damadın en yakın akrabaları, gelini seyreden kalabalığa doğru şeker ve bozuk para atar (Zafer, 2002: 583-584).

Harput ve çevresinde, düğün günü gelinin oğlan kardeşi, yoksa dayısı veya amcası "gelin kuşağı" adı verilen kırmızı ipek şeridi, orada bulunan davetlilerin huzurunda gelinin beline üç defa çözürek bağlar. Bu davranışla gelinin, gideceği eve bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır (Araz, 1995: 113). bu pratikte, Eski Türk inançlarında alpların ve kamların kuşandıkları kuşak ile, kutsiyet ifade eden üç sayısının birleştiği görülmektedir (Kalafat, 2005: 182).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde, öğlen vaktinden sonra erkek tarafı davullarla zurnalarla kız almaya giderler. Düğün bütün köyün, komşu köylerin, komşuların çağrıldığı geniş bir eğlencedir. Düğünlerde insan koşusu, at koşusu yapılmaktadır. Ayrıca dombay (manda). yarışı, güreşler yapılmaktadır. Çevre köylerden, Bollu, Ahmatlı, Beylerbeyi ve Budaklar, Ağva'dan güreşçi getirilmektedir. Düğün sahibince güreşenlere para koyulur. Baba, güreşeceksin, deyince "delikanlılıktan kanı kaynayan damat" güreşmek zorunda kalabilir, ancak damadın güreşmesinin ayıp olduğu da düşünülür.

Gelin düğün günü öğlene kadara normal giyimlidir, öğleden sonra düğün giysilerini giyer. Gelinin başında kırmızı örtü duvak yerine kullanılmaktadır. Gelin evinden ayrılmadan zülüf kesilir. Zülüf kesme bekârlıktan evliliğe geçiş aşamasında önemli bir ritüeldir. Zülüf kesme sırasında herkes çok ağlar. Ağıtlar yakılır. Gelin kız ağlama getirir. Anne ve kız birbirine uzun uzun sarılır. Kına gecesinde olduğu gibi zülüf kesmede de kız özellikle ağlatılır. Zülüf, kızın bekârlığından bir anıdır ve ölene dek gelinin sandığında özenle saklanır. Saklanan zülüf, sahibi ölünce de kefenine konulur. Gelinin süslenmesine varsa yenge, ablası, hala kızı, teyze kızı, yakın bir akraba, gelinin kız arkadaşları yardım eder. Dul kadınlar gelin kızın süslenmesine karışmazlar. Gelinin dul kadınlar tarafından hazırlanması uğursuz sayılmaktadır (Altun, 2004: 290-291).

Harput ve çevresinde, gelin eve geldiği zaman kurban kesilir. Kurbanın kesilmesi, evin kaza ve belalardan korunması amacına yöneliktir. Gelin eve girerken iç kapının önünde koyun postunun üzerine getirilir. Koyun postu, gelinin, uslu ve sakin huylu olması içindir. Gelin, kapının yan duvarına dayalı ve "eğiş" adı verilen demirden yapılmış ocak

aracının üzerine basar, aynı yerdeki tahta kaşığı da ayağı ile kırdıktan sonra kapının eşiğine bastırılmadan içeri alınır. Eğiş, gelinin doğru ve demir gibi kuvvetli, sağlam bir yapı ve karaktere kavuşması içindir. Kaşığın kırılması, eve uğur ve bereketin gelmesi, eşikten atlama ise gelinin çarpılıp hastalıklara yakalanmaması ve sağlıklı olması amaç ve inancına yöneliktir (Araz, 1995: 115).

Gaziantep'in İslahiye ilçesi Kırıkçalı Köyü'nde düğüne davet, büyük nimet ve baş tacı olduğu için özel olarak pişirilen ekmelekle yapılmaktadır. Ekmeğin her diliminin üzerine bir süs yapılmakta ve her dilim bir eve gönderilmektedir. Düğünün yapıldığı evin belli olması için damadın kirvesi, dayısı veya amcası düğün bayrağı dikmektedir. Düğün bayrağının asıldığı direğin başına, soğan, elma, zeytindalı ve çiçek asılmaktadır (Ekici, 1996:69-70).

Ordu'da gelin ve damat yeni evin eşiğinden girerken horoz kesilir. Artvin'de gelin kocasının evinden içeri girerken, evin eşiğine sürülmüş olan bal geline yedirilir. Böylece o evde tatlılık olacağına inanılır. Eşiğe bal ve yağ sürülmesi inancı Aydın'da da vardır (Kalafat, 1996a: 16).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde yapılan düğünlerde gelin eve girerken yaygın olan birtakım âdetler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Gelinin kuzu gibi uysal, yumuşak huylu olması için ayağının altına kuzu postu serilmektedir. Gelinin geçimli, iyi huylu, uğurlu olması için kaynana tarafından gelinin eline yağ sürülmekte, gelin de yağlı elini kapının üstüne sürmektedir. Arkadaşlarının elinden kurtulmayı başaran damat ise, eve girerken annesinin bacağından altından geçirilmektedir. Annenin bacağından geçmeyi köylerde annenin otoritesini kabul etmek olarak açıklamışlardır. Gelinin yanına giren damat, öncelikle gelini konuşturmaya çalışır. Gelinse konuşmaz. Gelin bürgüsünün altından "görümlük" istemektedir. Evdekiler görümlüğe kulak misafiri olurlar. Görümlük hediyesine ikna olan gelin ve beraberinde damat evdekilerin elini öperler. Evdekiler bu sırada geline "hoş geldin" der. Gelinin eline, doğurgan olması özellikle de erkek evlat doğurması için, erkek çocuk verilir. Bu arada gelin kazasız belasız eve alındığı için de, ağızlar tatlı olsun diye "şerbet" içirilir. Kız babasının evinden çıkarken de kazasız belasız evden çıktığı için şerbet içilir. Şerbeti herkes aynı bardaktan içer (Altun, 2004: 295).

Karapapaklarda gelin kocasının evine gelince, şirin dilli olsun diye gelinin dudağına bal sürerler. Geline ekmeği ikiye böldürürler. Bölünen ekmeğin bir hissesini “bereket eski evinde kalsın” diye gelinin ata evine, bir hissesini “yeni evi de bereketli olsun diye” kaynatasının evine götürürler (Kalafat, 1998:13).

Ahıska Türkleri’nde güveyi odasında gelin yatağına bir oğlan çocuğu konulur. Odaya giren, gelin çocuğu kucağına alır ve öper. Sonra damat ve geline bir sini yemek, tatlı getirilir. Sinide mumlar yanar. Ahıska Türkleri’nin eski âdetine göre ilk gece damat geline yaklaşmamalıdır, ilk gece birbirine uyuşma gecesi olmalıdır (Hacılı-İdrisi, 1993:26).

Üsküp’te gelin almaya giden topluluğa “koçi halkı” denir. Koçi halkı olarak seçilmek büyük bir onur, gurur ve mutluluktur. Damadın yakın akrabaları ve damadın ailesinden seçilmiş kişiler bulunur. Bu grupta kayınpeder, kayınvalide ve damat bulunmaz. Kız evi koçi halkını büyük bir heyecanla bekler. Hatta oturacakları yer veya oda daha önceden ayrılmıştır. Oraya kimse oturmaz. Kızın annesi ailesi misafirleri sokak kapısında karşılayarak oturacakları yere buyur eder (Vurucu, 2007: 15).

Misafirlere lokum ve şerbet ikram edilir ve her alan tepsiye para bırakır ancak Koçi halkından bir kişi bardağı geri vermez ve saklar. Gelini alıp evden çıkınca, bardağı herkese göstererek taşa atar ve kırar. Bu hareket “kızın annesi değil bardak patlasın” anlamına gelmektedir (Ülker, 1995: 74).

İkram edilen şerbeti kimse içmez. Bardağı ağzına götürüp dudağına değdirir. Şerbeti alan mutlaka tepsiye para bırakır. Koçi halkının erkekleri dışarıda bekler. Davul ve zurna ile oynarlar. Oynarken mendil yakılır. Koçi halkıyla gelen kadın çalgıcılara “köçek” denir. Kızı almaya giderken ve kız evinde sürekli daire, tef çalarlar. Kızın ailesine maniler, tekerlemeler söylerler. Söyledikleri manilerle gelini ve ailesini kızdırmaya çalışırlar. Kızın evinden evli iki genç hanım gelinin kollarına girerek, gelini duvaklı olarak koçi halkına çıkarırlar. Gelini çıkaran genç kadınlar duvağı uçlarından tutarak gelinin yüzünü görece kadar açarlar. Gelinin başından leblebi döker ve hemen duvağı kapatırlar. Gelini koçi halkı tarafından erkek evine getirilince arabadan inmeden kayınvalide karşılar. Arabanın etrafı çarşafarla sarılır. Kayınvalide gelin arabasının üzerine çerez atar (Vurucu, 2007: 16).

Kayınvalidenin getirdiği bir ayna karşılar gelini. Gelin ve damat aynada birbirlerine bakarak kapıya doğru yürürler. Eşikten geçen gelinin bir koltuğuna Kuran, diğerine ekmek konulur. Gelin, parmaklarını bir tabak bala batırarak, evin giriş kapısının üstüne üç kez sürer (Ülker, 1995: 74).

Baldan sonra yine kapının üst eşiğine bereket olsun diye un sürdürülür. Gelinle damat sağ ayakla içeri girer. Çeyiz serili olan gelin odasına gelince damat alkışlarla gelinin duvağını açıp yüzünü görür. Daha sonra erkeklerin arasına katılıp oyun oynar. Çalgıcılar gelin geldikten sonra damadın evinde gecenin geç vaktine kadar davul zurna çalarlar. "Ey Gaziler" çalınca düğün biter (Vurucu, 2007: 16).

Kırgız Türkleri'nde, yeni gelin ocağı ilk kez yakarken, ateşe yağ atılır. Böylece ocağın hiçbir zaman sönmeyeceğine inanılır. Çocukları çok olan ailenin ocağının sönmeyeceğine inanılır. Ocağı atılan yağla bol çocuklu bir aile dileğini ifade etmektedir (Kalafat, 1996b: 90).

Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlarda, güveye bir bayrak verilir. Güvey bu bayrağı alır ve saçaktan sarkıtır. Bu bayrak düğün olduğuna işarettir. Bu gelenek Anadolu'nun birçok yerinde de devam etmektedir. Kadın tarafı ise bayrak asmaz (Güngör-Argunşah, 1998:107).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde gelin kızın çeyizleri, düğün gününün sabahı kız tarafından bir grup eşliğinde erkek tarafına götürülmektedir. Bu esnada çeyiz öküz arabasına yüklenerek bütün köyde gezdirilmektedir. Erkek tarafının çeyiz sermeye gelen kız tarafı misafirlere nasıl davrandığı, ne yedirip içirildiği köylerde önem verilen bir husustur. Erkek tarafı gelen misafirlere ilgisiz kalınca komşular mâna vermektedirler. Kız uzak yere gelin gidiyorsa çeyiz bir hafta önceden serilebilmektedir. Çeyiz sermede kıza "çeyizi yapması senin, sermesi bizim" denilir. Kızın çeyizi göz nuru, el emeğidir ve hem kendi tarafı hem gelin gittiği taraf için önemlidir. Serilen çeyizler duvak günü gelenlerce görülür (Altun, 2004: 289).

Düğünden önce "çeyiz asmak" geleneği de yaygındır. Kız evinden gelinin tüm çeyiz eşyası erkek evine taşınır ve sergilenir. Konu komşu (kadınlar, genç kızlar). çeyize bakmaya gelir. Genç kızlarımızın yaptıkları işler beğeniyle izlenir. Böylece, geleneksel el sanatlarımızın sürdürülmesi gerçekleşir (Tezcan, 1998c: 224).

Arapça "cihaz" dan gelen çeyiz, gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarlar oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler ile kilim, halı, bakır kap-kacak kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır.

Anadolu'nun birçok yöresinde kız çocuğu olan aile, ileride çeyiz masraflarını karşılanması için bir kavak ağacı diker. Çeyizlik bez eşyalar sandıklarda saklanır ev uzun süre havasız kaldığı için sararmasın diye, çeyiz sık sık çıkarılıp havalandırılır. Günümüzde, özellikle kentlerde, çeyiz evin temel ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik bir anlam kazanmıştır. Kız tarafından çeyiz olarak, mutfak eşyası, yatak odası takımı, çamaşır makinesi beklenmekte, oğlan tarafıysa, salon ve yemek odası takımları, buzdolabı, fırın gibi ihtiyaçları karşılamakla yükümlü sayılmaktadır (Büyük Larousse, 1992: C.5: 2668).

Çeyiz asma, çeyiz sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra gösterilir. Oğlan evine kız evinden çeyizin götürülmesi, kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce olurken, kimi bölgelerimizde gelinin göçürülmesiyle birlikte olur.

Ülkemizin hemen her bölgesinde çeyiz, güveyin evine gelmeden önce, genellikle kız evinin yatak odasında sergilenmekteyken, Ayaş ilçesi Oltan Köyü'nde, Cumartesi günü öğleden sonra, hava şartlarına bağlı olarak kız evinde ya da evin bahçesinde sergilenmektedir. Cumartesi günü sabah erkenden, gelinin kız arkadaşları ve kız evi kadınları tarafından hazırlıklara başlanır. Evin dış duvarına çakılan çivilere ipler gerilerek, gelinlik, yemeni, seccade, elbiselik kumaş, gömlek, elbise, etek, manto, havlu, dantel örtü gibi çeşitli eşyalar bu iplerin üzerine serilir. Tabak, bardak gibi kırılabilen

mutfak eşyaları ise, yere serilen birkaç büyük örtü üzerine yerleştirilirken, bir gün önce yapılan nişan töreninde takılan takılar ve gelen hediyeler de çeyize eklenerek sergilenir. Öğleden sonra, yalnızca kadınlardan oluşan küçük gruplar, çeyiz görmek için, kız evinde toplanmaya başlarlar. Genç kızlar ve akraba dışındaki kadınlar elbise ya da geleneksel kıyafetleri olan şalvarı giyerken, kız tarafı kadınları, kız evi olmaları nedeniyle iyi giyinmekten kaçınmaktadırlar. Bunun sebebi, kızı vermeye hevesli görünmekten ya da üzgün olmadıkları izleniminden kaçınmaktan kaynaklanmaktadır (Tunakan, 1997: 37).

Ürgüp yöresinde düğünden bir hafta önce kız evinde sergilenen kız çeyizi, düğüne bir kaç gün kala toplu bir biçimde yeni evine götürülür. Giden eşyanın en önünde gelinin aynası bir ya da iki kişi tarafından özenle taşınır. Bu aynanın kırılması çoğunlukla büyük bir uğursuzluğun, bazen de gelinin geçimsiz olacağının işareti olarak yorumlanır (Er, 1997: 199).

Geyve’de perşembe günü kızın çeyizi erkeğin evine getirilir. Gelen çeyiz, gelin odasının duvarlarına özenle asılır, oda süslenir. Süslemeyi yapan gelinin arkadaşlarına hediyeler verilir (Yılmaz, 2006: 38).

Azerbaycan Türkleri’nde gelin evden çıkarılırken gelin evinden bir eşya çalınması geleneği, gelinin çeyizinin bir daha geri gelmemesi, yani çalınan eşya geri verilmediği gibi gelinin, gittiği evden de geri gelmemesi inancını ifade eder (Hacıyeva, 1997: 221).

Kaynarca’da geline çeyiz hazırlanırken yorgan kaplayan kadınların başı bütün (evli çocuk sahibi ve boşanmamış). olması şarttır (Solmaz, 2006: 68).

Erbil’de gelinin koca evine geldiği gün, gelinin ayağı içi su dolu bir leğene bastırılıp bu leğenin suyu evin dört tarafına serpilir ise eve bereket geleceğine inanılır (Kalafat, 2000: 133).

Çanakkale’nin Çamkalabak Köyü’nde yaşayan Yörükler’in çeyiz için hazırladıkları dokumaların her biri törenlerde kullanılmak üzere dokunurlar. Yaygı olarak dokunanların hepsi çeyizlerin üzerine örtülür. “Çul” kına gecesi geline örtülür. “Ulgama heybe” veya “halı heybe” olarak isimlendirilen heybeler, fazla sayıda dokunur. Düğünlerde aşçıya, bulaşıkçıya, çalgıcılara, gelinin bindiği atın sahibine, çeyizi taşıyan deveciye ve yardım edenlere hizmet bedeli olarak verilir. “Alaçuval” dedikleri

dokumalar, genç kızların çeyizlerinin en önemli parçası olarak mutlaka dokunur. Çuvalların desenleri ve dokuma tekniği diğer dokumalara göre zordur. Ama bunu dokuyabilenler becerikli olduklarını göstermiş olurlar. Alaçuvallar her zaman çift olarak dokunurlar ve yanyana getirildikleri zaman aynı boyda ve nakışları aynı hizada olmalıdır. Bunu yapabilmek ustalık gerektirir. Deseninin kökü Orta Asya'ya dayanan “Oklu” adı verilen halının desenleri dört yönü gösterir. Bu halı gelinin bindiği atın üzerine örtülmek üzere dokunur. Kız çeyizi parçalarından olan önemli bir dokuma da “farda kilim” denilen, ortası kırmızı ve desensiz kilimdir. Her kızın mutlaka dokuduğu bu kilim, hayatlarının en önemli dönemlerinde kullanılır. Düğün öncesi, giysiler onun üstünde bohçalanır, sonra çeyizler taşınırken alaçuvalların üstüne örtülür, ilk gece gelin yatağa örtü, son olarak cenaze sargısı olarak kullanılır (Atlıhan, 2002: 16).

Kastamonu'nun Abana ilçesinde kızın çeyizi düğünden önce baba evinde serilir ve görmek isteyenlere gösterilir. Çeyiz düğünden önce gelinin oturacağı eve, yakın akrabaları ve arkadaşları tarafından götürülerek yerleştirilir. Çeyiz, evden kızın kardeşleri çıkarılmadan sandığın üzerine oturarak damattan bahşiş alır. Eskiden kız annesi çeyiz sermeye gitmezken günümüzde gitmektedir. Çeyiz serildiği gün, oğlan evinin yakınları olan kadınlar, kız evinden çeyiz sermeye gelenleri ağırlar (Yıldız, 2002: 554).

Kazakistan'da gelin baba evinden çıkarılacağı zaman önce, kızın çeyizlerinin istifi seçilmiş bir kadın tarafından bozular. Buna “yük bozar” denir. Yükü bozan kadına hediye verilir. Kızın ailesi tarafından erkeğin akrabalarına halı, takımlık kumaş vb. gibi verilen hediyelere “kiyit” denir. Ekonomik durumu iyi olmayan aileler de kendilerine göre “kiyit” hediyelerini de ihmal etmezler. Gelinin çeyizi çıktıktan sonra kadınlar kızın koltuğuna girerek kaldırırlar. Gelin kız son olarak ana ve babasının, diğer akrabalarının boyunlarına sarılarak ağlamaklı sesle veda “körösini”ni yapar (Altay, 1998: 179-180).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü'nde Çeyiz, tamamıyla kız tarafından hazırlanır. Yokluk döneminde bu çeyiz çok azdır, ancak daha sonra gittikçe çoğalmaya başlamıştır. Genelde her kıza mutlaka, çeyizin saklanacağı bir sandık alınır. Ancak daha zengin olan aileler kızlarına iki sandık da alabilir. Zamanla sandıkların yanı sıra gardırop ve başka mobilya ve beyaz eşya alınmaya başlamıştır. Kız çeyiz dışında, nişanlısı ve nişanlısının yakınları için bazı hediyeler hazırlar. Erkek tarafı, çeyiz için

kullanılmak üzere kız tarafına para yardımında bulunur. Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü'nde gelin alma günü erkeğin evinde toplanan akraba erkekler, büyük bir koçun başına ve sırtına kırmızı boya sürer, boynuzların uçlarına birer kırmızı elma yerleştirir ve başına çiçek koyar. Bu şekilde süslenen koçla birlikte delikanlının akrabaları çeyizi almak için kızın evine gider. Kızın babası, kendisine getirilen koçu kabul eder, ancak daha sonra onu genç aileye verebilir. Sandık veya sandıklar, kızın kardeşi, ağabeyi veya yoksa kuzenleri tarafından taşınır. En önde giden bu kişinin peşinde erkek ve erkek çocuklarından herkes ellerine çeyizden birer parça alarak sırayla köyün merkezinden geçer ve damadın evine doğru ilerler. Köy halkı, onların geçtiği yol üzerine toplanarak kızın çeyizini seyreder. Daha sonra sandığı taşıyan kişi evin avlu kapısında, merdivenlerde ve gençlerin oda kapısında durarak, erkek tarafından para almadan devam etmek istemez. Bu arada kızın akrabası olan yaşlı bir kadın, erkeğin evinde çeyizin gelmesini bekler ve sonra onu sandık üzerine görülecek şekilde dizer (Zafer, 2002: 574-575).

Üsküp'te çeyiz, gelin olacak kız ve ailesi tarafından hazırlanır. Eskilerde çeyiz denilince sandık çeyizi algılanırmış. Büyük eşya veya başka bir mal çeyiz olarak verilmezmiş. Çeyiz düğünden bir hafta önce perşembe veya cuma günleri kız evinde serilir. Kız tarafından görmek isteyenler gelir kızın çeyizini görür. Çeyizi yine kızın yakın kadın akrabaları serer. Erkek tarafı çeyizin kızın evinde serildiği gün "ruba"ları yani kız için hazırlanan kıyafetleri getirir. Bu kıyafetler arasında kızın düğün günü giyeceği gelinlikte olur. Giysileri erkeğin yakın akrabalarından kadınlar getirir. Kayınvalide bulunmaz. Rubalar çeyiz sandığında getirilir. Sandığı açmak için erkek tarafı yanında bir erkek çocuk getirir. Bu uğurdan sayılır. Çocuğa bahşiş falan verilmez. Çeyiz cumartesi akşamı kızın evinden toplanır. Ertesi gün saat on gibi erkek tarafı çeyizi almak için gelir. Damat gitmez. Çeyizin alınacağı gün dinî nikâh kıyılır. Nikah için hoca getirilir. Çeyiz sandığının üzerine bir çocuk oturtulur. "Sandık kalkmıyor, ağır" denilir. Erkek tarafından bahşiş istenir (Vurucu, 2007: 14).

Araştırma sahamız olan Gilan'da düğünden önce çeyiz serme olayı gerçekleştirilir. Perşembe ve Cuma günü kızın evinde çeyiz serilir. Bütün akrabalar, arkadaşlar çeyizi görmeye gelirler. Misafirlere kız tarafı kahve, çay, lokum ikramında bulunur. Cumartesi günü çeyiz kız evinden erkek evine götürülür ve orda açılır. Çeyiz açılmasıyla birlikte

erkek evinde eğlencede başlar. Aynı gün kız tarafında da kına eğlenceleri başlamış olur. (K1, K4, K10, K11, K14, K17, K18, K23, K28, K29)

Düğünün duyurulması olayında ise eskiden sokak sokak dolaşma uygulaması varmış. Başı kırmızıya boyanmış bir koçun boynuzlarına kırmızı elma geçirilip, davul zurna eşliğinde dolaşılırmış. Ayrıca çocuklara tepsi tepsi baklavalara verilir, herkese kimin düğünü olduğu duyurulur ve baklavalara ikram edilirmiş. Daveti alan kişiler de baklavaları taşıyan çocuklara bahşiş verirmiş. Ancak günümüzde bu uygulama yapılmamakta, onun yerine davetiye kullanılmaktadır. (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K10, K11, K14, K17, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

Gilan'da gelin uğurlamasına gelinin ailesi dışında akrabaları ve mahalleliler de gelirler. Erkek tarafından gelen misafirler arasında kaynana ve erkeğin yakınları bulunmaktadır. Bu misafirlerle birlikte hoca, erkeğin babası ve az sayıda diğer yaşlı erkek akrabalar katılırlar. Gelin alma töreni müzik eşliğinde gerçekleşir. Gelin, erkek evinden gelenler tarafından alınır. Eskiden gelin alma töreni Pazar günü sabah namazından önce gerçekleştirilirmiş. Ama günümüzde bu uygulamanın ortadan kalktığı ifade edilmektedir. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

Kaynana içeriye girdiğinde hemen gelinin duvağını kaldırır ve her şeyin tatlılık içinde geçmesi için gelinin ağzına şeker koyar. Gelin bu şekeri kocasının evine gidinceye kadar ağzında tutar ve kocasının evine girdiğinde bu şekeri ağzından atar. Gelen bütün misafirlere lokum ve gül şurupları dağıtılır. Boş şurup bardakları alındığında misafirler tepsiye para atarlar. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

Sonra gelin, kaynana ve kız anası tarafından kaldırılır ve bu arada kaynana leblebi atar. Gelin evden çıkarken kendi ailesinden olan bütün erkeklerin elini öper. Kendinden küçük erkeklerin de eli öpülür. El öperken hafifçe dizlerini büker ve iki eliyle tuttuğu aile erkeklerinin elini öperek evine veda eder. Daha sonra kız babası bir kolundan ve erkek babası diğer kolundan gelini alıp evden dışarıya çıkarırlar ve arabaya bindirirler. Evden çıkarılırken kız babası kızına nasihatlerde bulunur. Seni evden ben çıkarıyorum, gittiğin evden dört kişi çıkarır der. Arabaya bindirdiklerinde erkeğin babası araba ve gelin üzerine şeker ve demir para atar. Gelinin yanına erkeğin annesi veya kız kardeşi oturur. Erkek evine gelmeden önce gelin şehrin en güzel mesire yerlerinden birine

götürülür ve misafirler arabalardan çıkarlar ve orada da oyunlar oynadıktan sonra erkek evine gelirler. Eskiden düğün konvoyu erkek evine gelirken konvoyun önünde kurban ve tepsi tepsi tatlılar gidermiş. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29) Yine eskiden konvoy önünde bayrak taşınırken, daha sonra devlet tarafından bayrak taşınması yasaklanmıştır. (K1, K2, K4)

Gelin eve girdiğinde damat yüksekçe bir yerden gelin üzerine arpa atar. Ev kapısının girişinde kaynana gelinin parmaklarını orada bulunan şerbete batırır ve evlilik hayatının hep tatlılıkta geçmesi için kapının üst sövesine-çerçevesine üç defa sürdürür ondan sonra kaynana, eltiler ve gürümceler gelinin şerbetli parmaklarını yalarlar. Ardından ekmeği ve Kuranı tutan kız, Kuranı gelinin eline, ekmeği de gelinin koltuğu altına atar. Birkaç adım attıktan sonra hem Kuranı hem de ekmeği gelinden alırlar. Evin en büyük odasına girdiğinde gelin odanın en güzel yerine oturtulur. Evlilikte daha çabuk çocuk sahibi olması için eteğine de küçük bir çocuk oturtulur. Bu arada def eşliğinde damadın kız kardeşleri ve yakın akrabaları gerdeğin gerçekleşmesine kadar, gelini seyrederek düğün türkülerini söylerler. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

Bunun dışında kız erkek evine geldiğinde arabadan inerken damadın babası yoksa amcası, dayısı geline lira takardı. Eve eşliğine geldiklerinde gelinin başının üzerinde Kuran tutulur ve o şekilde kayınpeder evin bütün bölümlerini geline tanıtır. Sonrasında ise gelin dinlenmesi için evin en büyük odasına alınır. (K1, K2, K4, K7)

2.2.8. Nikah ve Gerdek

Düğünden sonra gençlerin bir araya gelmelerine "gerdek" denir. Gerdek medeni ya da dinî nikâhtan sonra gerçekleşir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen dini nikâh, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler, medeni nikâhın yanı sıra bir de dini nikâh yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar (Örnek, 2000: 197).

Evlilikte törenin asıl amacı evlenmiş kadının doğuracağı çocukların babasını önceden bilmek, çocuğun bakımını tüzel bir güvenceye bağlamaktır. Öyleyse evlilik, doğuma

izin veren bir geçiştir. Nikah töreninde sembolik olarak gelin ve güveye birbirleriyle evlenmek isteyip istemedikleri sorulur. Sorunun cevabı aslında bellidir. Fakat izin, evlenenlerden değil, toplumdan, kadın ve erkeğin aile gruplarından alınmakta ve şahitlere imza ettirilmektedir (Güvenç, 1999: 243).

Kıbrıs'ta, tavuk, yumurta, maya gibi temel gıda maddeleri evin bereketi sayılır. Bu sebeple yeni evliler girmeden önce evlerine yakınları tarafından tavuk, yumurta ve maya bırakılır. Bu şekilde eden bereketin hiç eksilmeyeceğine inanılır (Bağışkan, 1997: 21).

Nikâh kıyılırken herkes ellerini dizlerinin üzerine koymalı, ellerini bağlamamalıdır. Çünkü inanca göre güveyi bağlanır ve gerdek gecesi vazifesini yerine getiremez. Gerdekten evvel erkek davetliler ve hoca bir araya gelirler ve güveyin gireceği odanın kapısı önünde merasim yapılır. Bu sırada gelin odanın içinde ve kapının arkasındadır. Hocanın okuduğu duaları güveyi tekrar eder. Güveyi içeri girince gelinin yanında bulunan yenge dışarı çıkar. Güveyi gireceği sırada sırtından yumruklanır (Erdentuğ, 1977: 79-80).

Kastamonu Abana'da nikah yatsı namazından sonra kıyılır. Gelin ile damat, kız evinin gönderdiği tavuk, pilâv, börek ve tatlıdan oluşan yemeği beraberce yedikten sonra iki rekât namaz kılarak gerdeğe girerler. Bu arada elbisesini kim üste asarsa evde onun sözünün geçeceğine inanılır. Damat da, kendisinin sözünün geçeceğini göstermek üzere kız evinden gelen pişmiş bütün tavuğun iki butunu çekerek birbirinden ayırır. Bu geline karşı hafif yollu bir gözdağıdır (Yıldız, 2002: 556).

Kıbrıs'ta nikâh, düğün, doğum gibi vesilelerle düzenlenen hamam eğlencelerine katılan hanımlarımızın çeşitli etkinliklerle sabahtan akşama kadar hamamda eğlence düzenlerlerdi. Nikâh kıyıldıktan sonra gelini kutlama ziyaretleri bir hafta sürerdi. Haftanın sona ermesiyle “nikâh hamamı” yapılırdı. Nikâh hamamına aileden çağrılı olanların katıldığı görülürdü. Düğün haftası çarşamba günü öğle yemeği yendikten sonra “gelin hamamı”na gidilirdi. Hamama gidişler süslü arabalarla yapılırdı. Hamamın göbek taşında yemekler yenildikten sonra yeniden yıkanılır ve giyinerek akşama doğru hanımlar yine arabalarla evlerine dönerdi (İslamoğlu, 1997: 224-225).

Makedonya'nın Jirovnitsa köyünde nikâhsız bir çiftin çocuğu doğarsa, fırtına kopacağına ve bu doğumun köye felaket getireceğine inanılmaktadır (Ercan, 2006: 76).

Kuzey Afganistan Türklerinde yeni evlilerin gelecekteki hayatlarının şirin olması için gelin adayı kendi arkadaşları arasında toplanır tatlı yerler. Gerdekten evvel tatlı yemek, gerdek odasında tatlı ikram etmek, şerbet içmek, gerdek odasının kapısına bal sürmek, çiftlerin yastığının altına şeker koymak, Anadolu, Azerbaycan, Kuzey Irak ve Balkan Türklerinde de görülmektedir (Kalafat, 2000: 206).

Damadı bilgilendirmek ve onu çeşitli şakalardan korumak başlıca görevi olan sağdıç, genellikle damadın yakın arkadaşlarından birisidir. Sağdıç evli ya da bekâr olabilir.

Dede Korkut Hikayeleri'nde geçen diğer bir gelenek ise "sağdıç"lık geleneğidir. Kardeşini esirlikten kurtaran Segrek, kardeşiyle birlikte babası Uşun Koca'nın yanına gelir. Uşun Koca "Büyük oğluna da güzel getirdi. İki kardeş birbirine sağdıç oldular." (Ergin, 2001b: 189).

Osmanlı adetlerinde nikâhın kıyılması şu şekildedir: Nikâhı kıyacak zat ve hazır olanlar günahlarına, yaptıkları kötülöklere tövbe ve istiğfar ederler. Peygamberlerimiz efendimizin ruhuna salâvat getirdikten sonra, kız vekiline hitaben "... kuruş mihr (mehr). ile vekili olduğunuz hanımı beye hasbe'l-vekâle akdeddiniz mi?" diye sorar. O da "Evet, hasbe'l-vekâle tezvic ettim" dedikten sonra güveyin vekiline dönerek "... kuruş mihr ile vekil olduğunuz zata kerimesi hanımefendiyi hasbe'l-vekâle tezvic ettiniz mi?" diye sorar. O da "Evet, hasbe'l-vekâle tezvic ettim" dedikten sonra, akde memur olan, "O halde iki tarafın rıza ve muvafakati ve şahitlerin şahâdetiyle ben de akdettim" der. Bu şekilde nikah tamamlanmış olur. Orada bulunanlardan önceden seçilmiş olan sesi güzel iki kişi yüksek sesle Kur'an-ı Kerim'den usulünce ayetler okur. Nikahın uğurlu ve hayırlı olması için eller kalkar, yapılan duaya "Âmîn!" denerek akid merasimine son verilir (Abdülaziz Bey, 2002: 111-112).

Özbekistan, Türkmenistan ve Kuzey Afganistan Türkleri'nde gerdekten evvel damada ve yakın arkadaşlarına dokuz ayrı tabakta dokuz tür yemek ikram edilir. Damat yenilen bu yemeklerin tabaklarına ayrı ayrı para koyar. Buna "dokuz tabak" âdeti denir. Dokuz sayısı Türk dini kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Damat tarafından tabaklara konan para ise bir tür saçıdır. Bunları yengeler alır (Kalafat, 2000: 207).

İçel’de gelinle damat başbaşa kaldıkları zaman damat gelinin kapalı olan duvağını açmaya yeltenir. Ama gelin buna izin vermez. Damat kendisine altın ve para verdikten sonra gelinin yüzünü görebilir (Şahin, 1996:249).

Muş’ta eşlerin dünya evine girmeden ikişer rekât “şükraniye namazı” kılmaları adet-tendir. Gerdek gecesi gelin ve damadın dualarının kabul edileceğine inanılır. Namazdan sonra gelin damadın duvağını açmasını bekler. Gelinin sandığında büyük bir bohça içinde hindi kızartması, börek, saç gözlemesi, çörek, bayram helvası gibi yiyecekler bulunur. Bu yemeğe, gerdek gecesi damadın önüne konduğu için “Güveyi Önlüğü” denir. Bu yiyeceklerden bir kısmı ayrılarak ertesi sabah, başka yemekler de ilave edilerek köyün ileri gelenlerine ikram edilir. Güveyi Önlüğü’ne çağrılmak büyük bir şereftir. Düğün sahibi düğünün en kıymetli yemeğini ikram ederek en büyük hürmeti göstermiş sayılır. Yemek yerken damat gelini konuşturmaya çalışır. Gelin ise, damadın, bütün isteklerini yerine getirir. Fakat “Yüzgörümlüğü” verilmedikçe kesinlikle konuşmaz (Özcan, 1993: 51).

Elazığ’da gerdek gecesi, kız tarafı tatlı şerbet yapıp geline getirir, ikram eder gelin damadın şerbetine üç kere sezdirmeden tükürür gibi yapar. Gelin bunu yaparsa evliliğin daha muhabbetli geçeceğine inanılır (Kalafat, 2005: 181).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar’da nikâhtan sonra bir fincan içinde tuzlu suya bastırılmış iki parça ekmekten biri damada, diğeri de kıza yedirilir. Nikâhtan sonra damat sağdıçlarla eve gidip, orada bekler. Gelin damat evine getirilirken evin önüne beyaz bir bez serilir. Bu bez parçası gelin ilerledikçe davetliler tarafından yırtılarak paylaşılır. Damat evinin önüne üç adet büyük ateş yakılır. Gelin ateş etrafında dolaştırılarak üzerinden atlatılır. Eve gelince, kendisine sunulan suyla abdest alır. Abdest suyunu daha sonra evin dört köşesine döker. Gelinle birlikte eve iki yenge gelir. Yengeler gelini damada teslim ederek kendi kalacakları odaya geçerler. Ertesi gün kahvaltı kız evinden gelir. İki yenge kahvaltıyı getirenle birlikte dönerek kızın bakirelik nişanını kızın anne ve babasına götürür (Güngör, 1992: 8-9).

Ayaş ilçesi Oltan Köyü’nde gelin ve damat, birbirleriyle bir süre konuştuktan sonra, kız evi tarafından yapılan ve kızın yakın akrabalarından bir kadın ile gönderilen yağsız ve tuzsuz sade suyla kaynamış tavuğu ve baklavayı birbirlerine yedirirler. Yörede bu yedikleri yemeğin, öldükleri zaman midelerinde cennete gideceğine ilişkin yaygın bir

inanç vardır. Düğünden bir hafta sonra, kız evinin oğlan evini davet etmesi, gelin ve damada hediye vermesi adet gereğidir (Tunakan, 1997: 69-70).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde nikâh ve gerdekte uygulanan pratikler şunlardır:

Dini nikah düğün günü gerdekten önce kıyılmaktadır. Kızın çeyizindeki yorganların kırımızı kurdeleleri çözülmektedir. Gömlek düğmeleri açık tutulmaktadır. Gelin eve girdiğinde kapıyı kapatması, kendini bağlaması anlamına geldiği düşüncesiyle kapıyı kapatmak iyi sayılmamaktadır. Eller bağlanmaz. Gelinle damadın bir araya rahat gelebilmesi için, bağlı yorganların kurdelesini, düğümlü iplerin düğümü, çözülür, kapalı kapılar açılır, eller bağlanmaz. Yoksa damadın basiretinin bağlanacağı düşünülür. Gerdekten önce damadın ceketinin cebine çok çocuğu olması için pirinç, mısır gibi taneli şeyler konulur. Hoca nikâhından sonra gelinle damat evde yalnız bırakılmaktadırlar. Gerdek odası ve yatağı çehiz serme sırasında, kızın yakınları ve arkadaşları tarafından hazırlanır. Gelinin yatağını ve odasını başından iki nikâh geçenler, dullar düzenlemez. Nikâhtan ayrılanların yatak düzeltilmesi hayırlı sayılmaz. Gelin, damatla, onun verdiği görümlüğe göre konuşmaktadır. Gelin görümlüğünü az bulursa damatla konuşmaz. Gerdeğe girmeden önde damat gelinin bürgüsü üzerinde, gelin de damadın ceketinin üzerinde namaz kılar. Gerdek sabahı gelin yatağını kendi düzeltmez, gelinin yatağını yakınlarından kim düzenlemişse, gerdek sabahı da yatağı o düzeltir. Kaynanaya çarşafı gerdek yatağını düzelten kişi gösterir (Altun, 2004: 303-304).

Özbekistan'da gerdek gecesi, yakılmış mumlar gelin ve güveyin başı etrafında dolaştırılır, odanın kapısından girerken gelin ve güveye ayna tutulur, bal yalıtılır. Saçları elle düzeltilir. Okşanır. Her ikisinin de koluna ipek verilir. Odaya çiftler rızıklı olsun diye bir tas içerisinde buğday konulur. Ak fatiha verilir (Hayır duası edilir). Gelinin ve güveyin başları etrafında mumların döndürülmeleri Anadolu'daki Çayda Çıra oyununu hatırlatır (Kalafat, 2007: 268).

Bartın'da, damat iki rekat "şükür namazı" kılar ve gelecekleri için dua eder. Daha sonra kız evinden gönderilen baklava tepsisinden bir dilim baklava alıp önce kendisi yer ve sonra geline ikram eder. Tepsiyi alıp diğer odada bulunan aile büyüklerine ikram eder. Aile büyükleri tepsiye altın veya para atarlar. Bundan sonra damat gelin odasına geri

gelir. Aile büyükleri ve ailenin diğer fertleri "güveyi gecesi" gelinle damadı yalnız bırakırlar (Şahin, 2000: 78).

Amasya'da zifaf, yatsı namazından sonra olur. Damat zifafa ilahilerle götürülür. Sinop'la zifaftan sonra silah atılır. Ankara-Haymana'nın bazı köylerinde düğünde damatla gelin gerdekten önce aile mezarlığına gider, dua ederler. Artvin'de nikâh yapılırken alt ve üst tavana bıçak saplanır ise, damat ve geline büyü yapılamayacağına inanılır. Kocaeli'nde nikah esnasında eller ve ipler düğümlenilmez. Aydın'da nikâh kıyılırken, kilit kapamak, parmak bağlamak, bıçak açmak doğru bulunmaz. Büyü olarak kabul edilir. Damadın gerdekta başarısız olacağına inanılır. Çorum'da gerdek odasında kapı başına çivi çakılarak, gelinin uyumlu olmasının sağlanabileceğine inanılır. Konya'da ise gerdekten evvel gelin arabası cami ve mezarlık etrafında dolaştırılır (Kalafat, 1996: 16-17).

Samsun'da nikâh, kıyılmadan önce nikâh kıyacak kişi, evlenecek olan çiftin mutlu olmaları ve kötü iyelerden korunmaları için duvara bir bıçak saplar. Bıçak nikâh sonuna kadar orada durur (Şişman, 2002: 456).

Bolu'nun Dörtdivan kasabasında gerdek odasına giren gelin ve damat beraberce iki rekât namaz kılarlar. Yörede bu namazın çok sevap olduğuna ve bu sırada edilen tüm duaların kabul olacağına dair yaygın bir inanç vardır (Er, 1996:174).

Ankara-Altındağ'da okunmuş su, evin her tarafına serpilir ise mutlu olunacağına inanılır. Denizli'de üzerlik tohumları teşbih tanesi gibi bir ipe dizilip duvara asılınca, o eve şeytanın girmeyeceğine inanılır. Üzerliğin nazar için bir çare olarak düşünülmesi, Anadolu'nun diğer yörelerinde de yaygındır (Kalafat, 1996: 20).

Gilan'da gerdek olayından önce mutlaka dini nikah kıyılır. Eskiden dini nikah için gelin ve damat camiye gidip, imam ve iki şahit önünde dini nikahlarını kıyarlarmış. Geçmişte camilerde nikahların kaydedildiği bir defter tutulmuş ancak günümüzde defter tutma olayı tamamen kalkmıştır. Bu defterlerden nikah belgeleri çıkarılıyormuş. Bu uygulama Hıristiyan gruplar arasında yaşatılırken Müslümanlarda yok olmuştur. Dini nikahlar günümüzde daha çok evlerde kıyılmaktadır. Resmi nikah için dini nikahtan sonraki herhangi bir tarih olabilir denilmektedir. Hemen de kıyılabilir, birkaç ay sonra da kıyılabilir.

Gilan’da gerdek öncesi çok çocuk sahibi olmaları için, birkaç küçük çocuk gelinin yatağında yuvarlandırılır.

Gerdeğe girme yatsı namazından sonra gerçekleşmektedir. Yatsı namazından sonra gerdek odasına ilkin gelin akabinde de hocanın güveyi duası okuduktan sonra damat girer. Gerdeğe girmeden önce damat babasının, hocanın ve yaşlıların ellerini öper ve gerdeğe girme esnasında arkadaşları tarafından sırtı yumruklanır. Gerdek odasının kapısının önüne su dolu bir bardak bırakılır. Damat gerdek odasına girmeden ayağıyla bu bardağı kırar. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

Duvağı açabilmek için damat geline yüzgörümlüğü takar. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29) Bu konuda yapılan bir uygulamada doğacak ilk çocukları erkek olsun diye duvağı erkek çocuğa açtırırlar. (K1, K2, K4, K7, K22, K23) Gerdek öncesinde mutlaka damat namaz kılar. Gerdek olayı Gilan’da ve Kosova’nın genelinde 30-60 dakika kadar sürer. Bu arada erkeğin evinde düğün şenlikleri şarkı, türkü ve alaylar eşliğinde devam eder. Gerdek esnasında odabaşında damadın kız kardeşleri ve yakın genç kız akrabaları beklerler. Gerdek sonrası damat kapıyı açar ve odaya yakın dostlar girerler. Bakireliğin sembolü olarak çarşaf alınır ve konuklara gösterilir. Damada ve geline “Tiganiça” denilen bir türlü hamur pidesi ve şerbeti içirirler. Daha sonra gelin giymiş olduğu en iyi entarisi ile dışarıya çıkarılır ve oradakilerin ellerini öper, düğünü seyretmek için de görkemli bir yerde oturtulur. Damadın babası da bakireliğinden dolayı geline hediye verir. Bütün gece süren düğün sabahın erken saatlerinde sonra erer. Misafirler dağılmadan önce, çok yorgun olan gelin odasına götürülür ve böylelikle düğünün ilk günü ve gecesi misafirlerin dağılmasıyla son bulur. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

2.2.9. Düğün Sonrası

Düğünün en son safhası olan “duvak” töreni, gelinin bekâretini, iffetini, çiftlerin karı-koca olmasını ifade eden bir törendir. Aslında “duvak” nikâhtan önce gelinin beline bağlanan bekâret kuşağı ile aynı anlama gelmektedir. Zira kızın babası, dayısı, ağabeyi “duvak”ı örterlerken bir anlamda kız üzerindeki velayet haklarını damada teslim etmiş sayılırlar. “Duvak” adıyla bilinen bu gelenek, paça günü, yüz açma, yüz açımı, cuma

günü, duvak açma, cumalık, gelin ertesi, süpha günü, sabahiye, kahve içmesi, duvak indirme, gelin sabahı, cuma sabahı, baş düzme, gelin yanı, gelin sofrası olarak da bilinmektedir. Genellikle düğünün ertesi günü tertip edilen bu tören, genellikle yemekli ve eğlenceli bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Duvak için gelenlere yemek ikram edilir, eğlenilir. Duvak törenlerinde yöreye has çalgılar eşliğinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. Bu geleneğin neden uygulandığı konusunda halkımız arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Duvak töreninin yapılmasında en büyük etken “gelinin bakire olmasının kutlanması ve çevreye ilân edilmesi”dir. Bazı bölgelerde ise, yeni evlilerin eksikliğini tamamlama, onlara maddi yardımda bulunmak için düzenlenir. Gelin evini düğünden önce gezmenin uğur getirmediğine inanılan yerlerde ise bu toplantının amacı yeni gelinin çeyizini, eşyalarını yerinde görmektir. Duvak, düğüne gelemediği için gelini göremeyen, ona hediyelerini takdim edemeyen misafirleri ağırlamak, düğün töreninin hiç olmazsa son kısmına katılmalarını sağlamaktır. Bazı yörelerde ise, güvey tarafının gelini yakından görmeleri, onunla tanışmaları, gelinin yeni hayatı için uygun bir çevre hazırlamaları anlamını taşır (Köse, 2003: 93-98).

Anadolu'da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul'da ve pek çok yerde "paça günü" adı verilen bu günde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bugünün adı Toroslar bölgesinde “çarşaf” Mudurnu ve Çivril'de “duvak”, Hatay ve Kerkük'te “suphe”, Isparta'da “gelin ertesi”, Maraş ve Kütahya'da “gerdek ertesi”, Kastamonu ve Sinop'ta “samet, samat, semet”, Kayseri'de “güvey başı” ve Yörüklerde “kâkül günü”dür. Evlenme gelenekleri dizisi bu günle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder (Boratav, 1984: 188).

Geyve'nin bazı köylerinde "Duvak silkme" âdeti devam etmektedir. Duvak silkme Pazartesi günü yapılır. Gerdek sabahı damat, çalgılarla dışarı çıkarılır. Evin önünde arkadaşları ile birlikte oyunlar oynar. Gelin de genç kızlarla içeride eğlenir. Gelin gelen arkadaşlarına mendil ve çevre hediye eder. Hediyeleri alan arkadaşları da gelinin kucağına bebek verirler. Gelinin duvağını sallayarak yeni hayatının hayırlı olmasını dilerler (Yılmaz, 2006: 39).

Kızılcahamam'da düğünden sonraki gün öğleden sonra “Duvak” denilen bir merasim yapılır. Burada gelinin çeyizi akrabalara, komşulara ve tanıdıklara gösterilmek üzere sergilenir. Yemekler yenilir, oyunlar oynanır ve böylece duvak merasimi de tamamlanmış olur. Birkaç gün sonra ise, gelin ve damat yakın akrabalarına hediyeler dağıtmaya başlar. Bu uygulamaya yörede “Dürü dağıtımı” denmektedir. Kendisine dürü getirilen ev sahipleri onlara hediyelerinin karşılığı olarak bir miktar para verirler (Akpınar, 2005: 130).

Kaynarca'da düğünden sonraki güne “duvak günü” denir. Duvak günü gelinin yakınları, arkadaşları ziyarete gelirler. Yemekler yenir, gelinin çeyizlerine bakılır, tef çalıp türküler söylenir, oyunlar oynanır. Duvak eğlencesi kız tarafı ile erkek tarafının birlikte yaptıkları ilk eğlence olduğu için birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar (Solmaz, 2006: 73).

Türkmenistan Türklerinde gelin yeni evine gelince, gelinin sağ elini sarı yağa, sol elini soğuk una batırma uygulaması yapılır. Böylece, gelinin yeni ocağına bereket getireceğine inanılır. Gerdek gecesinden sonra, yenge gelinin saçlarını örer. Gelin kaynata ve kaynanasını selamlar. Selamlarken onların önünde saygı ile başını öne eğerek ve örüklü saçlarını öne sarkıtır. Sonra gelin 7 ayrı komşunun da aynı şekilde kapısının önüne gider, eşikten onları selamlar. Gelin, eşikten sağ ayakla girmeli ve sağ ayakla çıkmalıdır. Selamlarken yüzünün yere yatık olması gerekir. "Yere yatık" yüzlü gelinin hürmetli olacağına inanılır. Selamlarken yüzünü yere yatıran gelinin artık "yüzünün yere gelmeyeceği" inancı vardır. Gelin selam verirken kaynana ve kaynata hayır duası yaparlar. Ertesi gün ise, gelinin önündeki örtünün altına pul (para). konulur. Bu paralar geline verilmiş bir hediyedir (Kalafat, 2000: 157).

Genel olarak “duvak”, hem kız, hem de oğlan tarafından bayanların katıldığı, ortak bir eğlence görünümündedir. Kütahya'da duvak eğlencesine sadece oğlan tarafının genç kız ve kadınlarının davet edilir, kız tarafından hiç kimsenin katılmaz.

Manisa'da sabahleyin oğlan evinin bekâr kızları “kulaç ekmeği” denilen bir ekmek yaparlar. Kadınlar toplanır. Kayınvalide, gelinin başından şeker saçar, diğerleri bu şekerleri toplar. En son, kayınvalide oynar. Gelin, kayınvalidesini kaldıranların omzuna yemeni atar. Kayınvalide ile gelinin birlikte karşılıklı oynadıkları bu eğlence, kayınvalidenin eski bir şalvarının yakılması ile son bulur.

Eskişehir'in İnönü düğünün ertesi günü, gelinin yeni evinde, kız ve oğlan tarafından isteyen kız, gelin ve kadınların katılabileceği bu eğlencede gelin bindallı işlemeli bir kadife şalvar ve cepken ile beyaz tülde bir duvağın üstüne örtülmüş kırmızı yemenili başıyla misafirleri karşılar. Duvağı üç defa, oklava ile açıp kapayan kayınvalide geline, karşılıklı oynadıklarında dua eder. Oyun sırasında her ikisinin başına “bolluk, bereket olması” dileğiyle buğday serpilir.

Üsküp'e bağlı Dirjilova Köyü'nde ise duvak eğlencesi kadınlarla erkeklerin ayrı ayrı eğlendikleri bir törendir. Kadınlar duvak için gelin evini seçerlerken erkekler, uygun bir yerde oyunlar oynarlar (Köse, 2003: 100-103).

Sivas Divriği'ye bağlı Güneyevler Köyü'nde gelin koca evine geldikten sonra eskiden kırk gün dolmadan, bugün ise yedi gün ile kırk gün arasında değişen bir süre geçmeden evden dışarı çıkmamaktadır. Gelinin dışarı çıkması için gelinin ayağının açılması geleneği gereği, kendine eşlik edenlerle gelin su doldurmak için çeşmeye gider, su doldurup eve gelir. Bu gelenek gelinin dışarı çıkmasının ve serbest olmasının toplumsal olarak onaylanması uygulamasıdır (Türk, 1989:116).

Kaynarca'da düğünden birkaç gün sonra **kızın kardeşi** bir akşam damadın evine misafirligi gelir. Buna yumurta yeme denir. Bundan birkaç gün sonra damatla gelin kız evine misafirlige gider, buna da **kaldır başım** denir. Aradan bir hafta on gün geçtikten sonra damat tarafı gelinle birlikte komşularından bazılarını da alarak gelinin evine misafirlige giderler, bu gitme işine de evillik denir (Solmaz, 2006: 74).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da yüz açma merasimi yedi veya on gün sonra yapılır. Her iki taraf da birbirlerine hediye verirler. Ayrıca bir hafta sonra, kız babasının evine damadın akrabaları davet edilir. Buna “Çılatku” denir. Amaç akrabaların tanışmalarını sağlamaktır (Güngör, 1992: 9).

Bartın'da, düğünden sonraki gün "duvak" günüdür. Gelin tekrar giysilerini giyinmiş olarak yakın arkadaşlarını karşılar. Damadın sağdıcı ve yakın arkadaşlarıyla bahçede öğle yemeği yer (Şahin, 2000: 78).

Samsun yöresinde düğünden sonra uygulanan bazı pratikler şunlardır: Geline düğünden bir gün sonra mutfakta hamur açtırılır. Böylece gelinin sonradan iyi bir aşçı olması temenni edilir. Düğünden sonra gelinin babasına geriliğe gidilir. Dönüşte gelin baba

evindeki eski elbise ve ayakkabılarını da alır, koca evine götürür. Böylece baba evinde gözü kalmamış, tamamen koca evine bağlanmış olur. Kız tarafı düğünden sonra erkek tarafını ziyarete gider. Bu ziyaret sırasında erkek tarafının evinden tuz çalınır. Böylelikle o köyden de bir kızın daha sonra kendi köylerine gelin geleceğine inanılır. Yeni gelin ilk günler de pek dışarı çıkarılmaz. Çıkarıldığı takdirde kötü iyeler musallat olabilir. Düğünden bir gün sonra yapılan duvak merasiminde gelinin duvağı üç kez oklava ile çevrilerek kaldırılır ve bırakılır. Bu, gelinin evine ve mutfağına bağlı olması için yapılır. Yeni gelin çeşmeye ilk gittiğinde orada bulunanların su kaplarını doldurur. Gelinin doldurduğu bu su "gelin suyu"dur ve şifalıdır. Bu su ile yıkanan kişi sıtma hastalığına yakalanmaz. Gelin yine o gün çeşmenin bir tarafına katı yağ sürer. Bu, nazarı önlemek, kötü iyelerden korunmak için yapılır (Şişman, 2002: 459-460).

Samsun'da gelin, "Duvak Günü" kendisi ile birlikte getirdiği bir tabak buğdayı, yeni evinin ambarına ve tarlasına serper, bu uygulama ile gelinin bereket getirmiş olacağına inanılır. Bu aynı zamanda gelinin elini sınama uygulamasıdır (Kalafat, 2007: 266).

Kastamonu Abana'da, düğünün ertesi günü "gelin görmesi"dir ve sadece kadınların eğlendiği bir toplantıdır. Kız evinin yakınları -kızın annesi dışında- bu eğlenceye katılırlar. Günümüzde genellikle bu âdet de ortadan kalkmış durumdadır. Düğünden sonra kız ve oğlan taraflarının birbirini davet ettiği "evilli» denilen yemeklerle düğün âdetleri tamamlanmış olur. Kız evinde verilen yemeğin adı "kız evillisi", oğlan evinde verilen yemeğin adı ise "oğlan evillisi"dir. Bu yemeklerde, diğer yemeklerin yanı sıra tereyağında pişmiş yumurta ile bazlamaç bulunması şarttır (Yıldız, 2002: 556).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde duvak geleneği vardır. Kız tarafı gelinle damadın evine gelir ve her iki tarafın katılımıyla duvak eğlencesi yapılır. Duvağa kızın annesi katılmaz. Duvak, kadınlara yönelik bir eğlencedir. Yeni evliler köye evlenmemişlerse duvak eğlencesi artık hiç yapılmamaktadır. Kız tarafı duvak günü akşamı yenmesi için özenle hazırlanmış yemekler getirir. Baba evinden çıkarken "hayırlısıyla gelin ettim" diye kızının ayağı altında kesilen tavuk duvak günü yemek üzere pişirilir. Peynirli, kıymalı ve soğanlı gözleme köylerde sevilen ve tutulan bir duvak yemeğidir. Duvak için çeşit çeşit tatlılar yapılmaktadır. Duvakta özellikle gelin ve kaynana karşılıklı oynatılmaktadır. Kaynana avuçlarına buğday koyarak oynamaya başlar. Geline avucundaki buğdaydan vererek onun da oynamasını ister. Gelinin başında

beyaz örtme olur. Kaynana elindeki buğdayları bereketli olması için gelinin başına atar. Herkes bu buğdaylardan bereketli olduğuna inanarak alır. Duvakta, kaynana koynuna, geliniyle arasının şeker gibi tatlı olması için şeker koyar. Duvaktan sonra kaynana gelinle beraber kuyuya gider. Kaynana, geliniyle aralarının iyi ve geçimli olması için kuyunun içine üç kaşık şerbetli su atar. Bu arada bir dilek de tutularak kuyuya para atılır. Gelinin "çehiz serme"de açılan çehizlerine duvak günü gelen misafirler bakarlar. Çehiz kaldırılırken kızın annesinin ev halkına verilmek üzere hazırladığı gömlek, tülbent, havlu gibi hediyeler sahiplerine verilir. Gelinin, yaptığı keseleri mahallenin delikanlılarına hediye etmesi yaygın bir adettir (Altun, 2004: 305-306).

Bolu Dörtdivan'da da duvak âdeti vardır. Duvak sabahı ev halkının ellerini öpen gelin, yüzü kırmızı bir peçeyle örtülü olarak yanında görümcesi ve eltisiyle birlikte komşularını dolaşır el öper, hediye ve bahşişler alır. Gelinin kırmızı peçe örtme âdeti, gelinin bakire olduğunu anlatmak ve geline al basmasını önlemek içindir. Öğleden sonra geline yine beyaz elbise giydirilir. Kız tarafından gelen misafirler için eğlence düzenlenir. Bu eğlenceye gelinin annesi katılamaz (Er, 1996:174).

İçel'de düğünün ertesi gününe "Gelin Sabahı" denir. O gün kaynana bir pekmez helvası yaparak gelini hayırlamaya gelen misafirlere ikram eder. Düğün böylece sona erer (Şahin, 1996:249).

Bulgaristan'da Pomak Türklerinin yaşadığı Kornitsa Köyü'nde, düğünden sonraki gün kız tarafı yemekler hazırlayarak erkek tarafını yemeye bekler. Yemekler arasında özel olarak hazırlanmış yumurtalı yemek mutlaka yapıldığından bu yemek "yumurta yemeği" olarak adlandırılır. Bu yemek öğleye doğru yenir. Damat içerdeyken gelinin akrabaları ayakkabılarını saklarlar ve istedikleri parayı almadan ayakkabılarını geri vermezler (Zafer, 2002: 585).

Üsküp'te gerdek gecesini takip eden sabah kayınvalide "tiganisa" yapar. Yakınlar yine toplanır. Kahvaltı edilir. Daha sonra ulicelerden biri stroynikle beraber kızın annesine gider. Gidilmedeki amaç gecenin hayırlı geçtiğini haber vermektir. Düğünden iki-üç gün sonra "dernek" yapılır. Kız tarafının davet edildiği güne "dernek" denir. Sadece kadınlar katılır. Gelin getirilen kıyafetlerini giyer. Her kıyafet değiştirdiğinde kayınvalidesinin elini öper. Gelinin damat evindeki ilk cuma günü iki tarafın kadınları yine bir araya gelir. Kızın kendi akrabaları gelir. Erkek tarafı çalır oynarlar. Kız tarafı

çok oynamaz (Vurucu, 2007: 16). Gelin, çeyizinde getirdiği hediyelik eşyaları ilk Cuma'da aileye dağıtır. Aynı gece, gelin damat ve aile kızın evine yemeğe giderler. Damat yemek tabağının altına bir miktar para bırakır. Düğünden üç hafta sonra gelin baba evine gider ve üç gece kalır. Düğünden beş hafta sonra yine gider ve bu sefer beş gece kalır (Ülker, 1995: 74).

Ahıska Türkleri'nde, “gelin alma” günü, kuşak bağlama âdetinin uygulamasından sonra gelinin başında bulunan tacın ya da eskiden özel olarak hazırlanmış gelin başlıklarının üzerine, mendilden büyükçe bir tülbent iki defa bağlanır ve çözülür. Üçüncüsünde ise bir daha çözülmek üzere bağlanır. Bu âdet, “gelin, başını alıp gitmesin, eşine, evine bağlı olsun” diyerek “baş bağlama” adı altında yapılır.

Türkmenlerde ise, gerdekten sonra gelinin yengeleri, halaları toplanıp, gelinin saçını, başının arka kısmına örüp bağlarlar. Bunun üzerine de beyaz tülbent örterler. Bunun anlamı ise, artık kızlığın bitip kadınlığın başlaması ve evine, erkeğine bağlı olması, şeklinde yorumlanabilir. Gelin, bu örtüyü belirli bir süre kullanır, hemen çıkarmaz (Köse, 2003: 105-106).

Ahıska Türkleri'nde, düğünden 2-3 hafta sonra damat tarafı gelinin ailesinin evine ziyarete giderler. bu ziyarete kadar kızın anne-babası kızlarının gelin olduğu eve gidemez. Bu ziyarete “ayak döndü” denir. “Ayak döndü”den sonra aileler arasında ziyaretler başlayabilir (Hacılı-İdrisi, 1993:27).

Gilan'da düğünden sonraki sabah erken gelin ve kaynana kalkar ve evdekilerine kahvaltı hazırlarlar. Bu arada kaynana geline evi tanıtır. Kahvaltı esnasında gelinin evdekilerle ilk temasında kaynana evdekileri tek tek tanıtır ve el öpülür akabinde bütün evdekiler geline almış oldukları hediyeleri verirler ki bu hediyeler genelde geline alınan altın yüzük, küpe, kolye, bilezik vb şeyler olmaktadır. (K1, K2, K4, K6, K7, K10, K11, K12, K14, K18, K22, K23, K25, K26, K28, K29)

Bu merasimden sonra o günde yapılacak olan gelin yanı töreni için hazırlıklar yapılır ve o gün için gelinin yapması ve bilmesi gereken adetler ve durumlar öğretilir. Akabinde gelinin o gün için özel olarak saç ve makyajı yapılır, çityan, gömlek, sırmalı yelek, yüzüne laden ve başına özel yapılmış olan laleler takılır. (K1, K4, K10, K11, K14, K18, K23, K28, K29)

Düğün törenleri muhtevasında yer alan ve gelinin kocasının evinde geçireceği ilk gün “Gelin yanı denilen törenle başlar ve sona erer. Bu törene sadece erkeğin akrabaları davet edilir. Buraya kız akrabaları davet edilmez. Gelin, tören yapılan salonun veya bahçeli avlunun başında oturur. Etrafına sandalyeler dizilerek davet edilen misafirler de otururlar, yanına da kaynana ve görümce oturur. Ortası boş kalan avlunun bölümüne yani oyunların oynanacağı yere hasır veya kilim döşenir.

Her gelen misafire lokum ve gül şurubu verilir, gelin ise yaşı kendinden küçük de olsa gelen her misafirin elini öper. (K1, K4, K10, K11, K14, K18, K23, K28, K29)

Gelin yanı töreni sürünceye kadar, tören yapılan evin avlu kapıları açıktır ve herkes gelinin güzel olup olmadığını görmek için içeriye girip gelin yanı törenini ve gelini bir süre seyrettikten sonra giderler. Gelin yanı sürüdüğü esnada oraya damat veya başka bir erkek gelemmez. Gelin yanı bütün gün sürdüğünden misafirlere öğlen yemeği de verilir. Öğlen yemeğinden sonra gelin evinden buraya sadece gelinin kız kardeşi gelir ve ablasının düğününü kutlar ve kendilerine çiçek getirir. Kısa bir ara gelinin yanında oturan kız kardeşi daha sonra gelinle yalnız kalmak ve düğünün nasıl geçtiğini ve evdekilerin onu beğenip beğenmediğini anlamak için bir ara oradan ayrılırlar ve gelinin odasına giderler. Ondan sonra alınan haberden sonra gelinin kız kardeşi oradan ayrılır. (K1, K4, K10, K11, K14, K18, K23, K28, K29)

Gelin yanı törenleri genelde günün son saatlerine kadar sürmektedir. Ondan sonra gelin yine odasına dinlenmek için gönderilir. Daha sonra yani akşama gelinin baklavası ve poğaçası getirilir, yenilir ve gecenin geç saatlerine kadar ev sakinleri bir arada olup daha yakından tanışır ve düğünün iyi olup olmadığı yorumunu yaparlar. Önce damat ve gelin sonrada herkes yatmaya giderler ve böylelikle kocasının evinde gelinin ilk günü son bulur. (K1, K2, K4, K6, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

Evlenmenin ilk pazartesi akşamında damat ilk olarak kız evine gider. Onunla birlikte evin en yakınları gider. Bu buluşma tanışma anlamını taşımaktadır. Damat o gece götürmüş olduğu kişi başına para da verir. Damat bu parayı kaynanaya vermez onu hiç kimsenin görmediği bir yere saklar. O akşam yemek yenilmez ama sütlaç, malebiye, baklava, çay ve sonunda kahve içildikten sonra pazartesi gecesini son bulur. Misafirlerin gitmesinden önce damadın ayakkabılarına şerbet atılır. (K1, K2, K4, K6, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

Evliliğin birinci hafta başında erkek ve kız ailesi tanışmak amacıyla erkek evinin daveti üzere erkek evinde buluşurlar. Gelinin ailesi o akşam erkek evine gelir ve onların şerefine büyük ziyafet verilir. Bu buluşmada özel yemekler ve tatlılar yapılır. Bu buluşmada gelinin annesi ve diğer akrabaları geline altın ve diğer hediyeler verirler. (K1, K2, K4, K6, K8, K11, K12, K14, K15, K18, K23, K25, K28, K29)

İki hafta geçen evlilikten sonra, gelinin kaynanası gelini gündüzün annesine gönderir ve yanına çikolata, şeker ve para verir. Akşamleyin erkeğin bütün ailesi de kız evine gider. O akşam da kız ailesi yeni dostlarına yani damadın ailesine büyük bir ziyafet hazırlarlar. Ziyafet sona erdikten sonra kahveler içilir ve misafirler evlerine dönerler, gelin ise ilk defa annesinde iki akşam yatıya kalır. (K1, K2, K4, K6, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

Evliliğin birinci ayının sonunda kaynana gelini annesine götürür. Gelin aybaşı denilen bu gelenekle 4 akşam annesinde yatıya kalır. Dördüncü gününde yine gelin annesinden alınır ve eve getirilir.

Evliliğin altıncı haftasında kaynana gelini yine annesine gönderir ve altı hafta denilen bu adetle gelin annesinde 6 akşam yatıya kalır. Yedinci gününde gelin öğleden sonra annesinden alınır ve eve getirilir. Altı hafta başından sonra düğünle ilgili uygulamalar sona erer.

Günümüzde bu uygulamaların pek çoğu yapılamamaktadır. Özellikle düğün sonrasında evli çiftin balayına çıkması yaygınlaştığı için düğün sonrası adetlerin bazıları yapılamamaktadır. (K1, K2, K4, K5, K6, K10, K11, K12, K14, K18, K19, K20, K23, K25, K28, K29)

2.3. Ölüm

Ölüm olayı hayatın geçiş dönemlerinden biri olmakla beraber insanın hayata bakışını, hayatı algılayışını en fazla etkileyen olaydır. İnsanlar, çok eski devirlerden beri çevrelerinde gerçekleşen ölümlerle karşılaştıklarında bütün canlılar için kaçınılmaz bir son olarak gördükleri bu olayı algılama, açıklama veya ondan uzaklaşmaya çalışma gibi tepkiler ortaya koymuşlardır. Bu çabalar öncelerin insanları var oluşu, hayatı, tabiatı açıklama konusunda olduğu gibi ölümü açıklama konusunda da mitlere götürmüştür (Cicioğlu, 2006: 1).

Çeşitli toplumlar, gelenek ve göreneklerinde, ibâdet ve âyinlerinde, masal ve efsanelerinde, ölümü daima anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmışlardır (Polat, 2003: 163).

Ölüm kavramının mitoloji ile ilişkisi dışında din olgusu ile de bire bir ilişkisi vardır. Bu sebeple insanların var olma, yok olmama çabası sonucu ölümden sonra bir hayatın olduğunu tasavvur etmeleri ortaya çıkan bütün dinlerin bu konuyla ilgili görüşleriyle örtüşmektedir (Malinowski, 2000: 42). Sağlam kaynaklara dayalı, köklü bir din eğitimi alan toplumlarda ölüm hadisesini anlamlandırmak nispeten fazla problem teşkil etmezken, bu imkânlardan mahrum, göçebe toplumlarda ölümü anlamlandırmak o kadar kolay olmamış, insanların ölüm hakkındaki düşünce ve anlayışları birçok halk inancı ve farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir (Polat, 2003: 163).

İnsanların ölüm karşısında çok farklı duygular hissetmesi ile onu algılamaya ve anlamlandırmaya çalışmaları sonucu ortaya çıkan davranışlar zamanla kalıplaşmış uygulamalara dönüşmüş ve ritüel özellikler kazanmıştır. Bu ritüeller, tamamen insanın ölümü algılayış biçiminin ve ölüme sebep olan olayları anlamlandırmaya çalışma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Malinowski, 2000: 43).

Ölüm, hayatın son bulması manası taşıdığı için tarih boyunca insanlar için farklı bir önem taşımıştır. İlkel çağlardan günümüze kadar uzanan süreçte insanlar ölen kişiler için her biri kendi içinde ritüel özellikler taşıyan uygulamalar sergilemişlerdir. Ölen kişinin yakınlarının, bir araya toplanması ve onun için duydukları üzüntüyü belirten davranışlar sergilemeleri bütün toplumlarda görülür. Bu davranışların niteliği ise toplumların uygarlık seviyelerine göre değişmektedir.

Malinovski, ölüm olayının meydana getirdiği bu bunalımlı dönemde, dinin bireylere ruhsal bütünlük sağladığını belirten olumlu bir işlevinden bahseder. Dinin bu durum karşısındaki tek olumlu işlevi bu da değildir. Cenaze törenlerinde sergilenen kalıplaşmış davranış biçimleri, ruhun varlığı ile birlikte onun iyi ve kötü etkilerine olan inançlar, "grubun sarsılmış dayanışmasının yeniden kurulması, moralinin yeniden kazanılması için en etkili araçları sağlar." Bu sebeple cenaze törenleri ile dini inançlar arasında günümüzde de devam eden sarsılmaz bir ilişki mevcuttur (Malinowski, 2000: 44-49).

Ölüm, insan aklının ölümü kavramaya başladığı andan itibaren tüm insanlığı meşgul eden bir konu olmuştur. Cenaze, yas ve anma törenleriyle uzayıp giden bu olay, yaşayan insanlarla ölmüş olanlar arasındaki birtakım ilişkileri de içermektedir. Ölüm, aynı zamanda hayatın öbür dünyada devam etmesi gibi bir umut ya da en azından bir teselli de taşımaktadır (Roux, 1999: 11).

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de gerek eski Türk dinlerinde gerekse Türkler'in mensubu buldukları İslâm dininde bir yok oluş olarak algılanmamış, ölümle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır.

İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşam ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmıştır. Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında tın (nefes). sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar ruh-can mefhumunu, tın, kut ve sür şeklinde, Altaylılar tın, süne ve kut sözcükleri ile ifade etmişlerdir. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgar, nefes anlamlarına da gelmektedir. Tın bütün canlılarda bulunur ancak süne sadece insanlara mahsustur. Altaylılara göre insanın yula adı verilen bir de eşi vardır. İnanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Düş, yulanın gördüğü şeylerden ibarettir. Ölümlerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar üzüt, demişlerdir (İnan, 2006: 176-177).

Türklerde de ilkel çağlardan günümüze kadar geçen süreçte oluşan ruh inancı ve bu ruh inancından kaynaklanan bir dizi uygulamalar, Şamanist dönem etkileri ile oluşmuş, İslam dininin ve değişen coğrafyada karşılaşılan farklı kültürlerin de etkisiyle belirli değişimlere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla günümüz cenaze törenlerinde sergilenen davranış ve uygulamaları anlamlandırmak için bunların ortaya çıkış sürecini ve icra sebebini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Cicioğlu, 2006: 3).

Ölüm fenomenini anlatmak için, pek çok farklı ifade kullanılmaktadır. Kırgızlarda "Akka moyun sunû" (Hakk'a boyun eğmek). ifâdesi kullanılmakta, ölmek ise dünyadan gitmek anlamına gelmektedir. Bu husus, "Ölüm haktır, ona boyun eğmek gerekir" (ölüm ak, aga moyun sunuu kerek). sözü ile ifade edilmektedir. Bu, tamamen İslâmî bir inanç olup, Kırgızlar'ın İslâm anlayışını yansıtmaktadır.

Ölüm, hüznü bir olay olduğu için toplumlar onu açıkça söyleyememiş, çoğu zaman kinâyeli, mecâzi sözlerle ifade etmişlerdir. Toplumlar ölüm karşılığında göz yumdu, can verdi uçtu can teslim etti alınyazısı kabul oldu sahibi alıp gitti canı cennete çıktı geçindi gibi ifadeler kullanmaktadırlar (Polat, 2003: 164-165).

2.3.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtiler

İnsan yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüm insanlar için çok önemlidir. İnsan, bu kadar önemli bir olayı daha önceden bilebilme çabası içerisine girmiştir. Vücuttaki fiziksel ve ruhsal değişiklikler, doğa olayları, hayvanların davranışları, görülen rüyalar ölümün önceden tahmin edilebilmesi için birer ölçüt olarak kullanılmıştır. Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, rüyalardaki görüntülerle, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti saymaktadır.

Anadolu Türklerinde ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalar, doğal olarak, değişen coğrafya ve ortamdan etkilenmiş, ancak bir takım noktalarda, kendisini koruyacak ortamları da bulmuştur. Anadolu inanç coğrafya ve ortamının ağırlığını, şüphesiz İslam dini oluşturmaktadır. Bununla birlikte geleneksel Türk inancı Anadolu İslam coğrafya ve çevresinde kendini korumuştur. Bunun en belirgin örneği ölüm fenomeninin her adımında çok açık bir şekilde görülmektedir (Ersoy, 2002: 88).

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulmaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezileri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin sadece ulmasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılır. Baykuşun da yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması "ölüm kuşu" olarak bilinmesinin temelinde yatan nedendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi ölüm habercisi olarak görülür. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun,

keçi, inek ve öküz, yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yarasası, yılan kümesi hayvanlardan tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yarasası, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırmalarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilirler. Birtakım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna göre, hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girilir (Örnek 2000: 208-211).

Ölümü düşündüren ön belirtileri kendi içerisinde gruplandırmakta mümkündür. Ölümcül hastanın konuşamaz oluşu, gözlerini bir noktaya dikmesi, ağzının tuhaf tuhaf hareket etmesi, bedenin şişmesi, uzuvların katılaşımaya başlaması fizyolojik belirtiler, ölümcül hastanın bir şeyi vasiyet etmesi, uzaktaki akrabalarını yanına çağırması ve onlarla vedalaşması, helalleşmesi psikolojik belirtiler, rüyalarda görülen olay ve nesnelerin muhtemel ölüm ile irtibatlandırılması rüyada görünenlerle ilgili belirtiler, bazı hayvanların davranışlarını ölümle irtibatlandırmaları ve ölüme işaret saymaları hayvanlarla ilgili belirtiler, cenaze töreni boyunca kullanılan eşyaların kullanılması veya ölüm olayının gerçekleşmesi anında görülen bazı olaylarla ilgili olan inançlar nekromantik belirtiler, ay ve güneş tutulması, yıldız kayması gibi hususlar doğal olaylarla ilgili belirtiler olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersoy, 2002: 89).

Buna göre, bazı insanlar öleceğini rüyada görür. Örneğin rüyada daha önce ölen kişilerle yemek yemek, onlarla bir tarafa gitmek, ölen kişinin rüya görenin evinden bir şey götürmesi, karmaşık kötü bir rüya görülmesi ölümün habercisi olarak algılanmaktadır. Yine rüyada bir yerden düşmek, suya düşmek, boynunun kesildiğini görmek, önceden ölen bir akrabası tarafından çağırılmak ya da ata bindirip götürdüğünü görmek vb. bütün bunlar ölüme işaret sayılır. Böylece insan öleceğini anlar, ölüme hazırlanır yıkanır ve temizlenir (Polat, 2003: 166).

Rüya gören kişi, rüyasında ölmüş bir kimse tarafından çağırılırsa, rüya gören kimsenin yakın bir sürede öleceği şeklinde yorumlanır. Rüyada kişi at, kurt, köpek, çakal, tavuk, karga-kartal, yılan gibi hayvanları görürse kendisi ya da aileden birisinin öleceğine inanılır. Kişi rüyasında ölü bir kimsenin eşya ya da eşyalarını görür ise, rüya gören kimsenin yakında öleceğine inanılır. Kişi rüyasında bir ağacın kırılmasını veya yetiştiği mevsim haricinde meyve-sebze görürse, kendisinin ya da aileden birisinin öleceğine inanır. Rüyada ağrıyan dişin çektilmesi, azı dişin kırılması yakın bir akrabanın

öleceğine işaret olarak inanılır. Azı dışın kırılması, yakınlardan yaşlı birinin öleceği şeklinde yorumlanır.

Köpek, uzun uzun ulursa, acı acı ulursa, sabaha karşı ulursa, bir eve yakın ulursa, kapı önünde ulursa vs. ölümün ön belirtisi olarak kabul edilir. Köpeğin bu gibi durumlara girmesinin nedeni olarak, insanlar tarafından "Azrail'i görür ve sahibine haber verir" şeklinde anlatılır.

Tavşan, yolcu önüne çıkarsa, tilki, anormal sesle ulursa-havlırsa, kurt, gece ulursa, köstebek, eştiği toprak mezara benzerse, kaz, tüyünü dökerse, yarasa, gece öterek uçarsa, horoz, vakitsiz ya da değişik zamanlarda (öğleyin, ikindi, akşam namazından sonra, gece yarısı). öterse, tavuk, horoz gibi uzun uzun öterse, baykuş, "viran viran" diye öterse, bacaya tünerse, acı acı öterse, ulursa, karga-kartal, sürekli öterse, bahçede öterse, kapıda öterse, leylek, ağzında ya da ayağında kara çaput getirirse, zamansız görünürse, muhtemel ölümün ön belirtisi olarak değerlendirilirler

Tabut taşınırken sallanırsa, geri geri gelirse, sağa-sola dönerse, gıcırdarsa, definden sonra tabut yerde sürünürse, üzerine oturulursa, orada bulunanlar arasında yeni bir ölümün vuku bulacağına inanılır. Mezar eşilen kazma-kürek, eve sokulursa, üst-üste bırakılırsa, mezar eşerken bu malzemeler elleşerek kullanılırsa yeni bir ölümün vuku bulacağına inanılır

Yıldız kayması ölüm belirtisidir, gökten düşen yıldızın sahibi öldü demektir, yıldız kayması görülünce birinin öleceğine inanılır, kuyruklu yıldızın görülmesi ölümün çok olacağı biçiminde yorumlanır (Ersoy, 2002: 91-94).

Anadolu Türkmen halk inançlarında, ölecek kimsenin ölümünü hissettiğine dair inançları vardır. Maraş'ta hasta ölümden söz açarsa, hoca, müftü isterse, Sivas'ta borçlarının verilmesini isterse öleceğine inanılır. Divriği'de gece evden kara kazan verilir ise, Sivas'ta rüyada genç ağaç kurur ise, Urfa'da rüyada zamansız yaprak dökümü görülür ise ölümün geleceği söylenir (Kalafat, 2007: 339).

Makedonya'da "Zivetse" adı ile bilinen yıldızın kaydığı görüldüğü zaman kimseye söylenmemesi gerektiği, aksi takdirde söyleyen kişinin ömrünün azalacağı yönünde inanç vardır (Ercan, 2006: 77).

Türkiye’de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri’nin inanışlarına göre, süpürge dik konursa o evden ölü çıkar. Köpek uluması, kulağın çınlaması, gece yıldız kayması, sol gözün seğirmesi ölüme işarettir. Eve dışarıdan ölü getirilmez, getirilirse evden ölü çıkar (Çevik, 2001: 10-11).

Kırgızlara göre her insanın gökte bir yıldızı vardır. Eğer bir yıldızın düştüğünü görürlerse bunu birisinin öleceğine işaret sayıp "benim yıldızım duruyor" diye şükrederler (Polat, 2003: 166).

Hazara Türkleri’nde, ölümün ölecek şahıs tarafından hissedildiği çok kere ölecek şahsın anlamlı rüyalar gördüğü inancı vardır. Bu inanç, Türkiye Balkanlar ve Kuzey Mezopotamya Türkmenlerinde de yaşamaktadır. Ağır hasta kişi ölmeden evvel kısa bir süre iyileşir gibi olur. Buna “ölüm iyiliği” veya “su kurumadan evvel gürleşir” denilir. Hayattayken, iyilik yapan insanın canının bir kuş olup uçağına, fena insanın ruhunun göğüs kafesini yırtarak çıkacağına inanılır (Salih, Kalafat, 2000: 44).

Sivas’ta, ay ve güneş tutulmaları, yıldız kaymaları, hayvanların özellikle köpeğin uluması, horozun akşam ezanından sonra ötmesi, karganın sürekli ötmesi, baykuşun evin damında ötmesi, leyleğin kara çaput getirmesi, kara haber olarak yorumlanır. Hastanın vasiyetini yapması, borçlarını ödemesi, gurbette olan bir yakınını görmek istemesi, rüyada diş çektirmek ve fidanın kırılması da ölüm fikrini düşündürür. Ölünün bedeni soğumazsa, ölünün boynu eğri olursa, ölü suyu ısıtılan kazan devrilirse, cenaze giderken tabut hoplarsa ve zikzak yaparsa, “ölüden sonra biri daha ölür” şeklinde inanış vardır (Üçler, 2002: 508).

Gelibolu’da cenaze köyden çıkarken ya da ölümün olduğu gün köye gelen satıcının yeni bir cenazenin habercisi olduğuna inanılır. Hastanın bizatihi kendisiyle ilgili bir takım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler de yakınları tarafından ölümün yaklaştığına yorumlanabilmektedir. Hastanın ellerinin ve ayaklarının beyazlaşması, dudaklarının morarması, uzaktaki yakınlarını görmek istemesi çokça yemesi, dilinin tutulması, yanındakileri tanıyamaması ölümün yaklaştığı şeklinde yorumlanmaktadır (Ercan, 2002: 177-178).

Kars çevresinde, güneşin batma saatlerinde uyumak iyi sayılmaz. Uyuyan varsa, uyandırılır. Uyandırılmayanların veya kalkmayanların öleceğine inanılır. Ağrı’da,

gündüzleri ay doğarsa, o gün bir uğursuzluk olacağına, çevreden birinin öleceğine inanılmaktadır (Ercan, 2006: 73).

Kandıra'nın Bağrganlı, Antaplı ve Safalı köylerinde hasta ve yaşlı birindeki değişikliğe göre ölümü düşündüren önbelirtiler şunlardır:

Hasta ve yaşlı olan bir kimsenin yüzünün sararıp solması, hastanın elden ayaktan düşmesi, tuvalet ihtiyacını görememesi, yaşlının çok zayıflayıp, kupkuru olması, yaşlı ve hasta kişinin halsiz, takatsiz kalması, bitkin görünmesi, bilincini kaybedip, dilinin tutulması, konuşmaması, çevresine ilgisinin azalması, vücudunun gevşemesi, gözünün ferinin kaçması, elin, ayağın canının çekilmesi, çenesinin üç defa atması, vücudunun soğumaya başlaması, ölümden, hayatının sonunun geldiğinden söz etmesidir (Altun, 2004: 318).

Gilan'da köpek eve yakın ulursa, horoz vakitsiz öterse, baykuş öterse veya evin çatısına konarsa muhtemel ölümün ön belirtisi olarak değerlendirilir. Yıldız kayması görülünce de birinin öleceğine inanılır. Hastanın renginin solması, nabzının yavaşlaması, vücudunun soğumaya başlaması, bilincini kaybetmesi, dudaklarının morarması da ölüm belirtisi olarak kabul edilir. (K1, K2, K3, K4, K6, K10, K11, K12, K16, K18, K23, K25, K27 K29)

2.3.2. Kaçınmalar

Halk kültüründe ölümü düşündüren ön belirtiler yanında, yerine getirilmediğinde ölüm getireceğine inanılan bir takım hususlar da vardır.

Gelecek olan muhtemel ölümü uzaklaştırmak veya bundan sakınmak için ülkemizde yaygın olarak, ailecek veya topluca en yakın evliya kabrine gidilir ve orada Kuran'dan ayetler ve dualar okunur, para, yiyecek-içecek veya giyecek türünden sadaka dağıtılır. Bunlar yapılırsa, muhtemelen gelecek olan ölüm uzaklaştırılmış olur (Ersoy, 2002: 89).

Muğla'nın Ortaca ilçesine bağlı Kemaliye Köyü'nde, cenaze yıkandıktan sonra, su ısıtılan kazan ters çevrilir ve üç gün olduğu yerde bekletilir. Ölü'nün yıkandığı teneşir tahtasına üç gün süreyle bir bardak su ve bir parça ekme konur. Ölü gömülüp eve döndüğünde, ölenin yakınları arkalarına bakmazlar. Kapı önünden tabut geçerken arkasından su dökülür (Durdu, Kalaycı Durdu, 1998: 82-83).

Sivas'ta, ölüm olan evde "Azrail kılıcını çaldı" düşüncesiyle, evde su dolu kaplar boşaltılır, sular dökülür. Ölüye taziye vermekten gelen, doğru kendi evine gider, başka bir eve ve gezmeye gitmez. Yolda bir çeşme başında elini yüzünü yıkar ve bir taşın üzerine oturur, biraz dinlenir. Bu uygulama, üzerindeki ölüm ağırlığını suya, taşa bırakmak inancıyla yapılır (Üçler, 2002: 509).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde ölümü uzaklaştırmak için başvurulan kaçınmalardan bazıları şunlardır:

Canlı hayvan öldürmek ölümü düşündürür, bu yüzden kedi, köpek, tavşan, tilki gibi hayvanların öldürülmesinden uzak durulmaktadır. Cam bir eşyanın, bardağın, aynanın, kırılmasının her tür felaketi ve ölümü de, uzaklaştırdığı düşünülmektedir. Camın kırılması "düşman çatladı", "can gitmesin, cam gitsin" diye iyi sayılmaktadır. Ölünün yüzü soğuk olduğu için çocuklardan, hamile kadınlardan etkilenecekleri düşünüldüğünden uzak tutulur. Mezarlıktan geçerken mezar elle gösterilmez. Mezarlıktan arabayla geçerken müzik açıksa kapatılır. Çünkü, mezara, ölüye saygısızlık yapmaktan çekinilir. Mezarlıklardaki ağaçların kesilmesinden, çiçeklerin koparılmasından kaçınılır. Bir felakete sebebiyet vereceği düşünülerek kapı eşiğinde oturmaktan kaçınılmaktadır (Altun, 2004: 320).

Bursa'da cenaze cemaati mezarlığa giderken dönüp arkasına bakmaz, aksi halde yeni birisinin öleceğine inanılır. Edirne'de, cenaze mezara götürülmek üzere kaldırılırken, imam efendinin geriye bakması halinde, bir kimsenin daha öleceğine inanılır (Kalafat, 1996: 30).

Gelibolu'da da toprağı atılırken kürek yere bırakılır, elden alınmaz. Ölü yıkandıktan sonra kazan ters çevrilir. Ölenin ayakkabılarının bir an evvel evden çıkarılması gerekir. Ölünün hemen ardından ayakkabısı bahçenin kapısına konur ki ölüm tekrar içeriye girmesin. Ayrıca ölen kişinin bir çift ayakkabısı hemen bir fakire verilir.

Cenaze evden çıktıktan sonra evin temizlenmesi gerekir. Eve Âzrail girmiş, mevta çıkmış. Birinin daha ölmemesi için mutlaka ev temizlenir (Ercan, 2002: 179).

Araştırma sahamız olan Gilan'da da benzer kaçınmalar görülmektedir. Cemaat mezarlığa giderken geriye bakmaz. Eğer bakarsa birinin daha öleceğine inanılır. Ölen kişi yıkandıktan sonra su kazanı hemen ters çevrilir ki biri daha yıkanmasın. Mezarlık

yanından geçilirken sessiz olmaya dikkat edilir. Aksi durumda evden birinin öleceğine inanılır. (K1, K2, K4, K6, K10, K11, K12, K18, K23, K25, K27, K29)

2.3.3. Ölüm Sırası

Kişinin öleceği tam olarak anlaşıldıktan sonra bazı uygulamalara başvurulur. Bu uygulamalar genellikle dini uygulamalardır ve İslâmi esaslara göre yapılmaktadır. Bu uygulamalarla kişinin rahat ve huzurlu bir şekilde ölmesi ve ahirete imanlı olarak gitmesi amaçlanmaktadır.

Sivas'ta, hasta ölmek üzere iken, "can verirken" güçlük ve zorluk çekerse, hasret kaldığı bir yakının eşyası ölmek üzere olan kişinin üzerine konursa ölümü kolaylaştırır, rahat ölür diye bir inanış vardır (Üçler, 2002: 509).

Kırgızlar'da ölmek üzere olan hastanın yanında Kur'an okunur. Hasta konuşabilecek durumda ise vasiyetlerini söyler. Yakınlarıyla vedalaşır, razılık alma ve razılık verme işlemi yapılır. Ölmek üzere olan kişinin hanımı, çocukları ve kendisi karşılıklı olarak "Razı ol, iyi kötü söylediklerime razı ol, beni affet, bakıp beslediğine razı " gibi sözlerle birbirlerinden helallik diler ve razılık alırlar.

Ölmek üzere olup, canının çıkması yaklaştığı zaman, hastanın yüzü kibleye çevrilerek imam tarafından Kelime-i Şehâdet ve Kelime-i Tevhid getirmesi telkin edilir. Buna Kırgız dinî kültüründe "iyman ayttıru" (iman söyletme). denir. İmam veya yaşlı birisi ölmek üzere olan hastanın ağzına su damlatarak onun cennete gitmesi için dua eder.

Kırgız toplumunda yaygın halk inanışına göre Azrail insanların canını alırken iyi insanların ölümü kolay, kötü insanların ölümü ise zor olur. Bu durum bir Kırgız atasözünde şöyle ifade edilir: "Ömrü kötü olanın ölümü de kötü olur" (Polat, 2003: 168).

Ölüm anının yaklaştığı hissedilirse kişiye su içirilir. Eğer içemeyecek durumda ise dudakları pamukla ıslatılır. Bu uygulamanın altında, şeytanın ölüm döşesindeki kişiye vereceği su karşılığında imanını alacağı inancı yatmaktadır (Ercan, 2002: 181).

Gilan'da hastanın öldüğünde, hasta can verdi, canını teslim etti denmektedir. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Gilan'da da hasta rahat can versin diye, hastanın başında Kuran okunur, ağzı ara sıra ıslatılır veya su verilir.

Kişi son nefesini verirken kelime-i şahadet getirilir. Kişiye son nefesinde imanıyla gitmesi için kelime-i şahadet getirtmeye çalışılır. Eğer getirebilirse cennetlidir diye yorumlanır. Kişinin yanında yakınları bulunur. Eğer konuşabilecek durumdaysa son vasiyeti sorulur. Ağırılık yapmasın diye üzerinde ağır bir şey varsa o kaldırır, çarşaf gibi hafif bir şey ile örtülür. Kişi gözlerini tavana diker ve ağzını açarsa, canın çıktığı düşünülür. Çünkü canın ayaktan yukarıya doğru çıktığına ve son nefeste canın ağızdan çıktığına inanılır. Ayak ucuna oturulmaz ve odada gürültü yapılmaz. (K1, K2, K4, K6, K10, K11, K12, K13, K18, K23, K25, K27, K29) Kişi gülerek ölürse iyi sayılır, iyi insandı denir. Yanarak ölene çok günahı vardı “Allah bu dünyada onu yaktı derler.” Elleri açık ölene “cömertti, cennetlik” denir. Gözü açık ölene gözü dünyada kaldı denir. (K1, K2, K4, K8, K11)

2.3.4. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olunur. Ölümün ardından yapılacak ilk işlem ise ölümün çevreye duyurulmasıdır (Örnek, 2000: 213-214).

Türkler ruhun ölümden sonra göğe yükseldiğine inanırlar. Göğe yükselmek için ruhun kanatlı bir nesne olması gerektiği inancı hâkimdir. Dolayısıyla Türkler herhangi bir kişinin ölüm olayı kapalı bir mekânda gerçekleşmişse buldukları mekanın (kapı, pencere vb.). dışarıya açılan bölümlerini açarlar çünkü ölüne ruhunun rahat uçuşmasını isterler (Ersoy, 2002: 95).

Ölüm gerçekleştikten sonra yapılan işlemlerin bazılarının temelinde ölene "canlı" gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın belirtileri yatarken, bazılarında da dinî kurallar ve gelenekler rol oynamaktadır. Bu tip işlemler içerisinde yaygın olanlar, ölüne çenesinin bağlanması, gözü açıksa kapatılması, baş parmakların birbiri üzerine getirilip bağlanması, kibleye doğru yatırılması gelir (Açık, 2004: 143).

Ölüne gözlerinin kapatılmasının gerekçeleri bölgelere göre farklılıklar arz etmektedir. Bunlardan birkaç gerekçe sayacak olursak, bu dünyada gözü kalmasın diye, mezara gözü açık girmesin diye, ardından birini götürmesin diye vb. yorumlar vardır (Ersoy, 2002: 94).

Gözü açık ölenler için hasreti var, hasretini görememiş, gözleri kıvrık gitmiş, çoluğa çocuğa hasret çekmiş dünyaya doyamadan gitmiş, gözü arkada kaldı, uzakta görmek istediği, kızı, oğlu var, çocuklarına doyamadı, gözü açık gitti gibi ifadeler kullanılmaktadır (Altun, 2004: 324-325).

Ruhu yarılmasın, içine şeytan girmesin, ağzı toprak dolmasın diye ölünün çenesi bağlanır. Bütün bunların yanında, doğal olarak en yakında bulunan hoca veya imam gelerek ölü üzerine Kuran'dan sureler (özellikle Yasin Suresini). okur. Cenaze yakınları ise, ölüm olayını camilerde sela okutarak ya da gazetelere ilanlar vererek ya da diğer iletişim araçlarını kullanarak duyururlar ve defin için gerekli hazırlıkları yaparlar (Ersoy, 2002: 95).

Sivas'ta ölü için yer yatağı hazırlanır ve ölü bu yatağa yatırılır. Bu yatağa "irahat döşeği" denir. Ölünün gözleri, "gözü arkada kalmasın" diye kapatılır. Yüzüğü, küpesi vb. çıkarılır, ölünün başı kible yönüne çevrilir. Ölünün üzeri soyulur, ölüyü soymak sevap olarak bilinir, ölünün elbisesi kolay çıkmayacak gibi ise, zahmet verilmemek için, gömleği önden makasla kesilir. Ölünün, "Beni incitmeden soyun, Azrail'in pençesinden çıktım." dediğine inanılır. Ölünün üzerinden çıkanlara "soyha" denir. Ölünün çenesi, katlanmış bir tülbentle çenesinin altından geçirilerek başının üzerinden bağlanır. Elleri iki yanına getirilir. Ayak başparmakları birbirine bağlanır. Böyle yapırsa, "ölünün gözleri kapanır" denir. Ölünün üzerine bir çarşaf örtülür. Şişmesin diye üstüne bıçak, makas gibi demir bir eşya konur. Evin pencereleri açılır. Yatağı hemen toplanır ve yerine, ağırlığı yerde kalsın diye ağır bir taş ve bir sahan un koyarlar (Üçler, 2002: 509-510).

Gelibolu bölgesinde, ölümün gerçekleşmesinden sonra yapılan ilk iş, rahat döşeği hazırlamak ve kişiyi öldüğü yataktan alarak buraya yerleştirmektir. Ölen kişiye rahat döşeği hazırlanmasının ölü yakınları tarafından çok önemsenmektedir. Bu uygulamanın birkaç fonksiyonu olduğu söylenebilir. Birincisi, ölen kişinin tabutta alacağı şekli sağlamaya yöneliktir. Bu yüzden vücudun düz bir şekilde kalması için rahat döşeği özellikle yere serilmektedir. Cenazenin üzerine konan bıçak, makas gibi demir türevi şeylerin, ölünün şişmesini önlemek amacıyla konduğu ifade edilse de aslında bu uygulamanın, demirin koruyucu özelliğinden faydalanma isteği ile yapıldığını söylemek mümkündür. Zira bazı kaynak kişiler, gece cenazenin başında bekleyen olmadığı zaman

ya da oda boş kaldığında demirin cenazeyi koruduğunu ifade etmişlerdir. Rahat dōşeđi hazırlamanın diğer fonksiyonu ise psikolojiktir ve ölü yakınlarıyla ilgilidir. Kişi bu dünyadan göçüp giderken evinde geçireceği son gecesini rahat ve temiz geçirmesi istenmekte ve bu şekilde yakınları da ölen kişiye ev içinde son görevlerini yapmanın huzurunu duymaktadırlar (Ercan, 2002: 183).

Gilan'da kişi son nefesini verdikten sonra yastığı başından alınır, gözleri kapatılır, ağzı açık kalmasın, ölen güzel görünsün diye çenesi bağlanır. Ölüm hadisesinin ardından ölenin dōşeđi hazırlanır. Dōşeđi bu işi bilen yaşlı kadınlardan biri hazırlar. Dōšek odanın ortasına konur. Dōşeđinin yapılması için, yere bir battaniye atılır, üzerine temiz bir dōšek, üzerine bir battaniye ve çarşaf serilerek hazırlanır. Öleni dōşeđe kadın ise kadınlar, erkek ise erkekler koyar. Ölenin üzerine de temiz bir çarşaf örtülür. Ölen kişi yıkanıncaya kadar cenaze dōşeđinde kalır. Ölü şişmesin diye karnına bıçak koyarlar. Kiřinin öldüğü dōşeđe ölü dōşeđi denir. Bu dōšek daha sonra yıkanır, atılır veya bir fakire verilir. (K1, K2, K4, K6, K10, K11, K12, K15, K18, K23, K25, K27, K29)

Ayrıca ölüm olayının duyurulması işlemine de başlanır. Ölüm camilerde sela okunarak duyurulur. Son yıllarda ölüm haberi özel ölüm kağıtlarının özel ilan yerlerine, camilerin giriş kapılarına, ölenin çalıştığı iş yerinin ve elektrik direklerinin üzerine asılmasıyla bildirilmektedir. Bu kâğıtlarda ölenin adı, yaşı, ölüm tarihi, cenazenin hangi camide ve hangi vakit namazında kaldırılacağı yazılmaktadır. Ayrıca fotoğraflı olarak hazırlanan ölüm kâğıtları da vardır. Bu ölüm kâğıtında ölenin aile üyelerinin isimleri de bulunmaktadır. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

2.3.5. Ölünün Bekletilmesi

Türk halkının inançlarına göre üç şeyde acele etmekte hayır vardır: Ölüyü acele gömmek, misafirlere yemek yetiştirmek, alınan borcu ödemek. Ancak sakıncalı bir durum yoksa, güneş battıktan sonra ölü gömülmez, ertesi sabaha bırakılır. Dinimizce cenaze en kısa zamanda toprağa verilmelidir. Uzakta yakınları olanlar var ve onların gelmeleri bekleniyorsa, ya da ölüm ikindiden sonra gece gerçekleşmişse, mecburiyetten bir gece bekletildiği olmaktadır (Altun, 2004: 326-327).

Geleneksel kültürde ölünün bekletilmemesi, hemen gömülmesi gerekir. Bu nedenle ölü, Çubuk ve Lalahan'da, korkmasın diye, Ayaş'ta, öte dünyaya bir an önce gitsin hesap versin diye, Sivas'ta, beyni soğumasın, sorgucu meleklerle daha iyi cevap verebilsin diye, Nallıhan'da, çilesi daha fazla sürmesin diye, Kayseri'de, şişmesin diye, Balören'de, acı bir an önce unutulsun diye, Kayseri'de, bir an önce toprağına kavuşsun diye, bekletilmek istenmez ve hemen gömülür (Örnek, 2000: 215).

Türkiye'de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri'nin inanışlarına göre, gece ölen birinin üstüne sabaha kadar karnı şişmesin diye bıçak, kılıç, makas vb. koyulur. Ölü gömülene kadar süpürge tutulmaz, çamaşır yıkanmaz. Ölünün yıkandığı evde 40 gün ışık yanar, yıkanılan yere basılmaz (Çevik, 2001: 10).

Harput'ta ölünün evden çıkarılmasına müteakip, ölüye ait olan yatak ve çamaşırılar yıkanır. Azrail'in kılıcından kanlar sıçramıştır inancı ile evin dört bir tarafı silinip süpürülür, "Azrail'in kılıcını yıkadığı itikadı ile su dolu kazan ve kaplar, ölü evi dâhil olmak üzere, yedi komşu evinde boşaltılarak kapları tersine çevrilir. Suların boşaltılıp kazanların ters çevrilmemesi halinde, evden başka ölülerin çıkacağı inanç ve düşünceleri vardır (Araz, 1995: 123).

Gilan'da ölen kişi elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır. Kişi gece ya da sabah ölmüşse öğle namazına, öğle ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindinden sonra ölenler o gece bekletilerek sabahleyin veya öğlen namazında gömülmektedir. Uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak için ölünün bekletildiği de görülmektedir. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

2.3.6. Defin Hazırlığı

Yıkama

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra defin işlemlerine başlanmaktadır. Defin işlemlerinin ilk aşaması yıkamadır.

Samsun-Ayvacak'ta cenaze iki defa yıkanır. Kahramanmaraş'ta cenazenin yıkandığı yere bir kap bulgur, bir baş soğan konur, ışık yakılır. Amasya'da cenazenin yıkanma işlemi bittikten sonra, yakınları cenazenin üzerine birer tas su dökerler. Bu yörede "Su Selasi"

da verilir. Su Selası uygulaması Afyon, Saray kent. Çekerek, Aydın'da da vardır. Adana'da cenazenin yıkandığı evdeki bütün sular dökülür. Ayrıca mevtanın ruhunun içeceği düşüncesiyle eve su konulur. Bazı yörelerde de mezarının başına ekmek ve su konulur. Muğla'da cenazenin kaldırıldığı yere 3 gün su konulur. Aydın'da cenazenin yıkandığı yere 3 gün mevtanın ruhunun geleceğine inanılır. Bir bardakla toprağa üç gün su dökülür. Balıkesir'de ölünün ardından bir bardak suya "40 yasin" okunur. Ayrıca ölünün yıkandığı yere gece gelebileceği düşüncesinden hareketle mum yakılırken abdest alması için bir ibrik su konulur (Kalafat, 1996: 24-29).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da ölüm komşu ve yakınlarla haberci gönderilerek duyurulur. Cenaze mutlaka evde yıkanır ve yıkanma bitene kadar "Ta-Ha Suresi" okunur. Cenaze suyu ısıtılan ateş üzerine toprak atılarak söndürülür (Güngör, 1992: 9).

Kırgız Türkleri'nde ceset soğuyuncaya kadar ölüye el vurulmaz. Ceset soğuduktan sonra elbiseleri çıkarılarak cenâze esas olarak yıkanmadan önce bir ön temizliğe tâbi tutulur. Bu uygulamaya Kırgızlar'da "Maaram Su" veya "Mayram Su" adı verilir. Daha sonra esas yıkama işlemi yapılır. Kırgızlar eskiden beri ölen kişiye büyük hürmet gösterirler. Dolayısıyla ölenin hürmetine birçok gelenek ve görenek, dinî pratikler yerine getirirler. Ölü için yapılacak en önemli işlerden biri "geniş bir mezar kazmak" diğeri ise "cenazeyi temiz bir şekilde yıkamak" tır. Kırgızlar'da cenazeyi kendi kardeşleri, dünürleri ve yakın dostları yıkar. Kırgız halk inanışlarına göre cenaze suyu sadece odunla yakılan ateşte ısıtılır, kömür, tezek vb. kesinlikle kullanılmaz.

Ölen kişi hazırlamamış ve ölüyü yıkayanlara verilecek uygun elbise yoksa onun yerine para ya da kumaş verilir. Önemli olan cenaze yıkayanları razı etmektir. Ölen kişi kendi cenazesini yıkayanlara verilmek üzere önceden yeni elbiseler hazırlar. Ölenin hazırladığı palto, ceket, gömlek vb. merhumun dileğinin yerine gelmesi ve ona gösterilen hürmetin ifadesi olarak cenazeyi yıkayanlara verilir (Polat, 2003: 180-181).

Güney Azerbaycan'da yıkanmamış ölüye el sürülmez. Sürülür ise, elini süren kimse gidip hemen gusül abdesti almalıdır (Kalafat, 2007: 339).

Ölü yıkayıcılarına "Murdashoylar" denir. Bu meslek babadan oğula geçer. Cenaze yıkanırken feryat edilmez. Ölüyü yıkamak için ısıtılan suya el değdirilmez. Cesedi yıkamak için kullanılan suyun kalanı uzak bir yere dökülür, kazan ters çevrilip üzerine

birazcık un serpilmiştir. Un aklık, hayat ve temizlik sembolüdür. Bu uygulamanın temelinde ölümü bu aileden uzaklaştırma ve başka zarar gelmesin düşüncesi yatmaktadır (Açık, 2004: 143-144).

"Ölü, evin bahçesinde ama kimsenin göremeyeceği şekilde yıkanır. Bir perdeyle kapatılır etrafı. Eğer gören olursa ölünün abdesti kaçır denir. Eğer erkeği yıkıyorlarsa bayan göremez. Hatta nikah düştüğü için eşler de birbirini göremez. "

Yıkama işi para karşılığı yapılmadığı zaman, yıkayıcıya çorap, havlu, mendil gibi küçük de olsa mutlaka hediye verilmektedir. Keza yıkayıcı kabul ettiği takdirde ölünün kıyafetleri de kendisine verilmektedir.

Cenazenin yıkanması esnasında kullanılan bütün malzemeler yenidir ve kullanıldıktan sonra da hemen yok edilmesi gerekir. Bu konuda gösterilen hassasiyetin iki sebebi vardır. Birincisi, eğer evden malzeme kullanılırsa, ölümün bu eşyalara bulaşacağı ve daha sonra yeni ölümlere sebep olacağı inancıdır ki bundan kaçınılması gerekir. Diğeri ise, ölü yıkamak için kullanılan malzemelerin daha sonradan büyü yapmak için kullanılabilmesi yolundaki yaygın inanıştır. Bu sebeple ölünün yıkanması sırasında kullanılan eşyalar gömülür.

Ayrıca yıkamaya geçmeden önce cenaze kadınsa ellerine ve ayaklarına kına yakma âdeti de görülmektedir (Ercan, 2002: 185-187).

Ölünün yakınlarınca elbiseleri çıkarılıp temizliğinin yapıldığı olmaktadır. Yıkama işleminde çıkarılmamışsa önce elbiseleri çıkarılır. Yıkayanın yanında yardım için, ölünün kilosuna bağlı olarak, ölü yakınlarından en az bir, en çok üç kişi bulunmaktadır.

Teneşir tahtasına ölü kibleye gelecek şekilde yerleştirilir. Önce taharet sonra abdest aldırılır. Ölünün vücudunda kuru yer kalmamalıdır. Sağdan başlanır, sonra solu yıkanır, sağ arka, sol arka, bu işlem tekrarlanır. Enseden başlanarak ölünün karnına bastırılarak ölü eğilip doğrultulur. Abdest tutsun diye bu işlem uygulanır. Ölü üç kez yıkanır, başı sabunlanır. Bir kaba su alınıp suya Allahüla, gulhüf, elham okunur, bu suyla ölüye üç defa boy abdesti aldırılır, sonra ölü kurulur. Ölü yıkanırken yüzüğü, takma dişi, vücudundan çıkarılacak herhangi bir cihaz varsa hepsi çıkarılmaktadır. Dünyaya nasıl gelmişse, dünyadan öyle gitmesi inancıyla yapılır bu. Ölüye kına yakıldığı da olmaktadır. Ölünün yıkandığı su akar bir sudan alınmalıdır. İslamiyet'e göre ölen

kişinin yıkanması, Allah'ın katına temiz gitmesi gerekir. Dinimize göre sadece şehitler yıkanmamaktadır.

Ölünün çamaşırlarını kızları ya da gelinleri yıkamaktadır. Çamaşır yıkamaya katılmayanlar köylü tarafından son görevini yerine getirmediği için tepkiyle karşılanmaktadır. (Altun, 2004: 328-329).

Gilan'da yıkama işlemleri İslami usullere göre yapılır. Ölen kişinin yıkanması için ölen kişi yıkama yapılan yere kible dikkate alınacak şekilde yerleştirilir. Ölenin yıkandığı suya ölü suyu denmektedir. Suyu hazırlayanların abdestli olması gerekmektedir. Su iki kazanda hazırlanır. Birinde su kaynatılır diğer kazanda da eli yakmayacak şekilde ılık olarak hazırlanır. Yıkamak için öleni döşeğinden en yakınları kaldırır ve yıkanma yerindeki teneşir üzerine konulur. Ölü hocalar tarafından yıkanır. Ölü yıkanırken, yıkayana müezzin yardım eder. Bu kişi sadece hocanın dediği zaman cenazeye su döker. Cenaze yıkanırken yanında ölünün yakınlarından iki veya üç kişi bulurlar. Yıkama esnasında genellikle fazla kimsenin olmamasına özen gösterilir. Ölen kişi kadınsa kadın yıkayıcılar tarafından yıkanır. Artan yıkama suyu ayakaltı olmayan bir yere dökülür. Yıkama işlemi bittikten sonra su kazanı hemen ters çevrilir. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

Kefenleme

Ölünün gömülmeye hazırlanışı için gerekli ikinci işlem, “kefenlenme”dir. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Beyaz renk imanın belirtisi olarak kabul edilir. Geleneklerimize göre başkalarına yük olmamak ve helal parayla alınsın diye kişi ölmeden önce kefenini kendi alır. Kefenleme işlemi İslami usullere göre yapılır.

Sivas'ta cenaze yıkandıktan sonra, teneşirin sağ tarafına tabut getirilir. Tabutun içine uçları dışarı sarkacak şekilde üç büyük bohça veya çarşaf, başa, ortaya ve ayak ucuna gelecek şekilde serilir. Üstüne kefenin alt parçası serilir. Cenazeye, “kıyamet gömleği” giydirilerek tabutun içine yatırılır. Kıyamet gömleği, bir buçuk metre boyundaki patiskadır, “yakasız gömlek” denilmektedir. Patiskanın ortası oyularak ölünün başından geçirilir. Bezin yarısı cenazenin altına, yarısı da üzerine doğru yayılır, dizlerinin altına kadar gelir. Kadın ölünün başı tülbentle bağlanır, ağız kısmında yeşil bir bezden yaşmağı olur. Erkekse başına takke konur. Üçüncü parça da ölünün üzerine örtülür.

Kefenin üst parçası da sarılarak kefen iki uçtan bağlanır. Fadime Ana'nın kınası olduğu düşüncesi ile kadınların başına, avuçlarının içine, ayaklarına kına konur. Göz çukurlarına, burun deliklerine, kulaklarına kâfuru, çörek otu konur. Bu uygulama mezarda haşaratı uzaklaştırmak içindir. Kefen örtüldükten sonra, kefenden bir parça yırtılarak kuşak yapılarak beline bağlanır. Uzun yırtılmış olan patiska ile baş ve ayak uçlarından sıkıca bağlanır. Hoca üç kere "Selâmünkavlen mirrabbirrahîm" der. "Elveda, yalan dünya, elveda!" denilerek tabutun üzeri kapatılır. Cenaze kadın ise tabuta konunca üzerine bir çarşaf daha örtülür. Bu çarşaf gömerken cenazenin görünmemesi içindir. Ölüyü mezara indirmek için tabuta konmuş olan bohçanın uçlarından tutularak mezara indirilir (Üçler, 2002: 511).

Kırgızlar'da kefenle ilgili bazı inanışlar vardır. Buna göre ölen adam kefenini çiğnerse arkasından kardeşleri de ölecek diye inanılır.

Eğer birisi ölümden önce helalleşmek için yetişemezse cenaze kefenlenmeden önce gider, "Razı ol, yattığın yer geniş olsun, kötü söz ve fiillerimi affet" diyerek helalleşir.

Kefenlendikten sonra hem dinî inançlara hem de Kırgız âdetlerine göre cenaze örtüsü açılmaz, cenaze kimseye gösterilmez. Ancak en yakın akrabalarından biri uzaktan gelmişse cenazenin sadece yüzü bir kere gösterilir (Polat, 2003: 182-183).

Amasya'nın bazı yerlerinde kefen makasla değil abdestli bir kimse tarafından bıçakla biçilir. Aydın'da ölü kefenlenirken kefenin içine ölü "Kabir Azabı" çekmemesi için dua ve ayet yazılı kağıtlar konur. Bu uygulama Balıkesir gibi bazı yörelerde de vardır. Edirne'de bu kağıda "İmam Kağıdı" veya "Ölü Kağıdı" denir. Bolu'da çocuk öldüğü zaman, eski bir çarşafa kefenlenmektedir. Böylece yeni çocukların ölümünün önleneyeğine inanılır (Kalafat, 1996: 26-29).

Kıbrıs'ta kefen çadır adıyla bilinmektedir. Erkeklerin kefeni tek en (tek çadır), kadınların kefeni ise çift endir. Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde kefenleme sırasında ipli kullanılmazken, çoğu bölgelerde iç gömleğin seyrek dikilmesi ve ipliğe hiç düğüm atılmaması sevap sayılmaktadır. Kefen ile gömleğin yakası ölüne üzerine konan makas veya kara saplı bir bıçakla, başın geçebileceği genişlikte kesilir. Ölüne üzerine kara saplı bıçak konmuşsa bu bıçakla, makas konmuşsa bu makasla kesilir. Bazı bölgelerde

gömlek yakasının makasla kesilmesi günah, kara saplı bıçakla kesilmesi sevap sayılmaktadır (Bağışkan, 1997:149-154).

Özbekler’de, kefenlerini önceden hazırlamak, kabir ve defin için yapılacak harcamalar için para hazırlamak geleneği yaygındır. İnsanlar sağlıklı zamanlarında “Öldüğüm zaman çocuklarıma ve eşe dosta verilsin” düşüncesiyle para hazırlarlar (Açık, 2004: 144).

Kefen bezi olarak beyaz, iyi cins patiska tercih edilse de, biraz sarımsı amerikan bezi en çok kullanılan bezdir. Erkek kefeni izar, nifafe, Kamis olmak üzere üç parçadır.

Kefenlemede ölünün boyu ölçülür, bir karış fazla olmak üzere parçalar kesilir. Boy ölçerken en uzun parça olan izar çıkartılır, bir uzun parça daha çıkarılır. Sonra gömlek çıkarılmaktadır. Bezin fazlalık kısmı baş tarafa katlanır. Baş ve ayaklar komple, kefenin dışından bağlanmaktadır. Bezin kenarından alınan şeritlerle, baş, bel ve ayak taraflarına kabire koyarken kolay olması için tutulacak yer yapılmaktadır.

Kadın kefeni iki çadır, bir gömlek, bir göğüs bezi, hülle donu, başörtü, bel kuşağı olmak üzere yedi parçadır. Kadın ölülerin kefenlenmesinde göğüs bezi serilir, ölüye gömlek giydirilir. Soldan çadır bezi örtülür, sağdan diğer taraf da üste kapatılır, pamukla toz kına ellere ve ayaklara dökülür. Kına diz kapaklarına, dirseklere, koltuk altına da koyulur. Ölünün başına kına yakılır. Ardından başa başörtü sarılır, ikinci çadır soldan örtülür, sağ üstüne kapatılır, bel kuşağı bele sarılır, kefenin kenarından bezin kenar şeridi çıkarılarak, ölünün baş ve ayak kısmından bu ipe bağlanır, ölü tabuta konulur. Ölü tabuta temiz, kullanılmamış bir battaniyeyle ya da kilimle yerleştirilir. Bu kilim ya da battaniye ölü defnedildikten sonra camiye bırakılmaktadır (Altun, 2004: 330-331).

Kefenleme işlemi Gilan’da İslami usullere uygun yapılmaktadır. Kefenlik bez olarak beyaz renkte bir kumaş alınır. Kişi ölmeden önce kendi kefenini hazırlardı. Eğer kefen hazır değilse bu işi yapan dükkânlardan kefen bütün malzemeleriyle satın alınmaktadır. Kefen alışverişini ölü sahibi yapmaz, bir akraba veya ölünün bir komşusu yapar. Kefenleme esnasında güzel kokması ve böceklerden koruması için kefen kokular sürülür. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

Kefenin ebatları parçaları Anadolu'dakilerle benzerlik göstermektedir. Erkek kefeni üç parçadan oluşur. Önce gömlek giydirilir, gömleğin uzunluğu boyundan dizin bir karış yukarısına kadardır. Arkadan ve önden yaka kısmı makasla açılır. Bunun üzerinde ise, iki kat ayaktan ve baş kısmından 20 cm uzun olan kefen olur. Kefenin uçlarından ip ayrılarak baş ve ayak kısımları bağlanır.

Kadın kefeni, taret bezi, ahret gömleği, eşarp, peştamal ve iki katta çarşafı kefen olmak üzere beş parçadan oluşmaktadır. Kefen cenazenin ayaklarından ve başından iki karış fazla olmak üzere makasla bir yer açılır sonra elle yırtılır, daha sonra ahret gömleği hazırlanır. Ahret gömleğinin uzunluğu kadınlarda topuğa kadar olur. Kadınlarda ahret gömleği topuktan boyuna kadar ölçülerek, iki kat yapıldıktan sonra kesilir. Ahret gömleğinin tam ortasından baş geçecek kadar yaka açılır. Kadınlara başörtüsü ve bir de peştamal yapılır. Kadının arkasına yarım metre genişliğinde, bir metre uzunluğunda üç kat olacak biçimde taret bezi konur. Sonra ahret gömleği giydirilir sonra da başına eşarp ve saçlar omuzlardan aşağı doğru indirilerek peştamal örtülür. (K1, K2, K4)

Cenazenin Taşınması

Ölünün kefelendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa "tabut" denir. Kimi köylerde ölü tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle mezarlığa taşınır. Tabutun üzerine örtülün örtü ölü evinden, komşulardan veya camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualar bulunan bu örtüye "tabut örtüsü", "cenaze örtüsü", "sal örtüsü" denir. Bu örtünün yerine tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş da örtüldüğü olur. Ölen sağlığında vasiyet etmişse bunlar camilere hediye edilir. Kimi zamanda, ölenin cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerine belirtmek amacıyla çeşitli giyim eşyaları konur. Kimi yerlerde tabutun ağaç dallarıyla, elmayla süslendiği olur. Tokat ve Zile'de, cenaze giderken salın önünde söğüt ve kavak dalları, renkli bez parçalarıyla süslenerek götürülür. Harput'ta, baharlarda ve yazın ölenlerin cenazelerinin önlerinde iki söğüt dalı mezarlığa kadar götürülür. Definden sonra bunlardan birisi mezarın başucuna, diğeri ayakucuna dikilir ve sulanır. Kayseri'de genç ölüm için, bir ağaç dalına elma takılır. Bu elmalı dal, tabutun önünden mezarlığa kadar birisi tarafından taşınır. Tahtacılar da, genç ölenin akrabaları, ipekli ve renkli kumaşlardan yaptıkları bayraklarla tabutun ardından giderler.(Örnek, 2000: 218-219).

Cenazenin taşınmasında, tabutu ilk olarak ihtiyarların, üç defa kaldırıp indirdikleri ve yedi adım yürüdükleri görülür. Bundan maksat, tekrar bir ölüm olayı yaşanmasını düşüncesidir. Sonra tabutu merhumun yakınları kaldırır (Açık, 2004: 145).

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Orta Asya Hun Türkleri, ölülerini tabut içine koyarlardı. Bu tabutlar iç ve dış olmak üzere iki katlıydı. Tabutların üzerlerini altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi (İnan, 2006: 177).

Manisa'da cenaze geçerken yol kenarındakiler saygı olsun diye ayağa kalkarlar. Evren-Ankara'da cenaze mezara götürülürken 7 ayrı yerde muhakkak durulur. Edirne'de ise cenaze muhakkak evinin önünden geçirilir. Bu uygulama Niğde'de de vardır. Afyonkarahisar'da çok seyrek rastlanan bir uygulamaya göre, cenaze mezara götürülürken cenazenin Önü sıra bir kavak dalına takılı bayrak taşınır (Kalafat, 1996: 25-28).

Araştırma alanımızda, ölen kişi kefenlendikten sonra tabuta konur. Ölü kadınsa tabutun üzerine kapak konulur. Ayrıca kadın olduğu için tabutun üstüne baş örtüsü, genç kızsız çeyizinden eşya konur. Erkekse tabutuna kapak yerine yeşil bir kumaş konulur.

Cenaze tabuta konulduktan sonra tabut ailenin en yakınları tarafından alınır ev önündeki teneşir üzerine konulur. Sonra imam cemaate hitaben helalleşme işlemini gerçekleştirir ve fatiha okunarak tabut kaldırılır ve cenaze namazının kılınması için camiye götürülür. Tabut taşınırken önünden geçilmemesine dikkat edilir. Camide ki musalla taşına konulduğunda yine oradakiler fatiha okurlar ve ondan sonra namaz kılmak için camiye girilir. (K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

Cenaze Namazı

Dinimize göre Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır.

Müslüman bir toplum olan Kırgızlar'ın dinî inançlarına göre içki içerek ölen ve intihar edenin normalde cenaze namazı kılınmaz. Ancak cenaze yerde kalmasın, fitne çıkmasın diye intihar edenin cenazesi halkın isteği üzerine büyük mollalar değil de gençlerden bu işi yapabilen biri kaldırır. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Ölen kişinin cinsiyetine göre namazın niyeti farklılık gösterir.

Kırgızlar'da cenaze namazı genelde evin önünde kılınır, mescitlerde kılınmaz. Ancak cuma günü ölürse genelde camide kılınır. Kaynak kişilerimizin ifadesine göre, evin önünde cenaze namazı kılma âdeti, Sovyetler Birliği döneminden kalmadır. Zira o zaman camiler hem az hem de sadece büyük yerleşim merkezlerinde bulunmaktaydı. Ayrıca buralarda namaz kılmak yasaklanmıştı.

Cenaze namazı kılınıncaya ölünün alacak-verecekleri belirlenir. Helalleşme âdeti yerine getirilir. Bunun için ölenin en yakını -oğlu, babası vb.- topluluğa dönerek "Alacağı olanlar benden alsın, vereceği olanlar bana versin" diyerek üç kere tekrarlar. Böylece ölünün alacak- vereceği tespit edilir. Bazı yerlerde farklı olmakla birlikte genel bir uygulamaya göre imam, cenazeye gelen topluluğa üç defa, "Bu kişi nasıl bir insandı?" diye sorar. Cemaat "İyi adamdı, mü'min kişiydi, halk adamıydı, cömert adamdı" gibi cevaplar verir. Kırgızlar'ın geleneği gereği ölü insan kötülenmez. Ölüye hürmet etmek yaşayanların en önemli vazifelerindedir. Bunun için ölü ak gönül ile yola vurulur (Polat, 2003: 186-188).

Cenaze namazı kılındıktan sonraki helalleşme ölü için yapılan bir tür aklamadır (Örnek, 1971: 54). Evin önünde yapılan helalleşmeden ayrı, cenaze namazından önce bir helalleşme daha yapılır, "**helallik**" alınır (Altun, 2004: 332).

Gilan'da cenaze namazı İslami usullere göre kılınır ve ardından helalleşme işlemi yapılır. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K18, K23, K25, K28, K29)

Defin İşlemi

Türklerde ölümden sonra tekrar doğum ve hayatın devam edeceğine olan inanç yer yer onların ölüyü mezara koyuş şeklinde de kendini göstermiştir. Ölüyü gömme olayını ana rahminin bir sembolü olan mağaraya ve toprağa başı ve ayakları içe bükülmüş cenin gibi yerleştirme olayını yeniden doğuşun ön hazırlığı olarak düşünmüşlerdir (Roux, 1999: 184).

Altaylılar cenazelerinde toprağa gömme, tabutu dört direk üzerine yahut ağaca asma ve ateşe yakma şeklinde üç tür defin töreni tatbik etmektedirler. Ölüyü toprağa gömerken mutlaka atı ve eşyasıyla gömmektedirler.

Göktürklerden herhangi birisi öldüğü zaman ölüyü çadıra korlar. Oğullar, torunları, akrabaları, atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önünü sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık akar. Bu ritüeli yedi defa tekrarlarlar sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar, külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, atların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman gömerler. Defin gününde ölünün akrabaları, tıpkı öldüğü günde yapıldığı gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar (İnan, 2006: 177-188).

Cenaze omuzlarda kabristanlığa götürülür. Mezarın başında herkes ayaktadır. Cenazenin en yakınlarından üç kişi cenazeyi mezara indirir. Cenaze erkekse, oğul, baba, kardeş, herkes, kadınsa, nikah düşmeyen kişiler kabre cenazeyi indirebilir. Kadın cenazesini damat, koca kabre indiremez. Kadın öldükten sonra koca bile namahrem sayılmaktadır.

Ölü, baş batıya, yüz kıbleye dönük, ayaklar ise doğuya gelecek şekilde kabre yerleştirilmektedir. Cenaze sağ tarafına yatacak şekilde arkasından toprakla desteklenmek suretiyle defnedilmektedir. Daha sonra üstüne tahtalar dizilir. Cenazenin üstüne herkes toprak atabilir. Mezara toprak atmak sevap sayılır. Mezarın üstü tahtayla örtülmüş olduğu için kadın cenazesine erkekler de artık toprak atabilirler. Toprak atanlar küreği birbirlerinin elinden almamaya özen gösterirler. Defin sırasında mezarın başında dua okumak sevaptır (Altun, 2004: 338).

Erzurum, Kars, Ağrı ve Van'da mezara defin esnasında kürekle toprak atarak kapatan cemaatin birisi küreği yere koymadan diğerleri almazlar. Kürek el değiştirirken muhakkak yere konur. Bu uygulama çok yaygındır (Kalafat, 2007: 339).

Hakkari'de ölünün gömülmesi sırasında mezarlıkta çocuklara şeker dağıtılır. Mezarlıkta defin sırasında orada bulunan fakir kişilere, çocuklara yiyecek veya şeker dağıtma, mezarın üstüne buğday ya da şeker serpmeye ölülerin ruhlarına dağıtılan birer saçdır (Kalafat, 2005: 208).

Sivas'ta tabutun üzerine ölenin cinsiyetini belirten örtü, yazma vb. koyulur. Genç ölen gelinlerin, gelinliğinin de konulduğu görülmektedir. Camiye ve mezarlığa kadınlar

gitmez. Cenaze tabutun içinden alınarak mezara indirilir. Kadınsa oğlu ya da kocası, erkek kardeşi mezara indirebilir. Cenaze mezara, sağ tarafı kibleye gelecek şekilde konur. Yüzüne leh tahtası kapatılır ve toprak atılır. İmam ve cemaat oldukları yerde otururlar ve Yâ-Sin, Tebâreke, İhlas, Felak, Nas ve Fatiha Sureleri okunur. Duadan sonra, hoca mezarın başında talkın verir. Cenazeye katılanlar, mezarlıkta bulunan taziye mahallinde, ölü sahibine taziye verirler. Kabire su dökmek için gelen çocuklara para verilir. Buna alt üst parası denir. Mezarlıktaki fakirlere de sadaka verilir (Üçler, 2002: 512).

Kıbrıs'ta görmek istediği kişileri göremeden ölenlerin kefenleri açılır ve “gözleri arkada kalmasın” diye yüzlerine bir kürek toprak serpilir. Evli çiftlerin farklı zamanlarda ölseler bile yan yana gömülmeleri adettendir (Bağışkan, 1997: 185-187).

Kayseri'de yaşayan Uygurlar'da ölen kimse mezara yerleştirildikten sonra göğsüne “Peygamberim Muhammed / Dinim İslâm'dır” ibareleri yer alan “Cevapnâme” adlı bir kâğıt konulur. Ölen kimsenin erkek çocuğu, cemaatin en yaşlısına, defnedilen kişinin nasıl bir insan olduğunu sorar. O da mümkün olduğunca iyi cevap vermeye gayret eder. Daha sonra Kur'an okunur. Cemaat dağılmadan ölen kişinin evine gelir, Kur'an-ı Kerim okunur. Komşuların getirdiği yemekler misafirlere ikram edilir. Sabah namazdan çıkan cemaat topluca yine cenaze evine gelir. Kur'an-ı Kerim okunur ve sabah kahvaltısını burada yapar (Güngör, 1992: 9).

Eski ve Ortaçağda Altaylarda yaşayan Türkler cenaze törenlerinden sonra karşılıklı iki ateş yakarak ve bunların her birinin yanına altından insanların, hayvanların ve eşyaların geçirilmesi için birbirine uçlarından iple bağlı iki mızrak yerleştirerek bunların aralarından geçmek suretiyle kendilerini arıttıklarından söz etmektedirler. Günümüz Yakut Türklerinin cenaze törenlerinden sonra dönüş yolunda yaktıkları bir ateşin üzerinden atlamaları ve ölünün ateşten geçemeyeceğine inanmaları Altay Türklerinin adetleriyle örtüşmektedir (Roux, 1999: 155-156).

Anadolu'nun kimi yerlerinde ölünün elbiseleriyle, özel eşyalarıyla gömüldüğü görülmektedir. Tunceli yöresinde ölüyle beraber onun sevdiği eşyalarının da gömülmesi, mezara yatak, yorgan gibi eşyaların koyulması, meftanın gittiği yerde de bu eşyalara ihtiyaç duyacağı inancından kaynaklanmaktadır (Kalafat, 2005: 203).

Harput'ta ölünün defnedildiği günün akşamında mezarın başında ateş yakılır. Bunun sebebi, ölünün yırtıcı hayvanlar tarafından mezarının eşilerek çıkarılmaması için alınan bir tedbir olarak açıklanmaktadır (Araz, 1995: 124).

Harput'ta ilkbahar, yaz ve sonbahar aylarında ölen kişinin cenazesinin önünde iki söğüt dalı götürülür. Ölünün defin edilmesinden sonra bu dallardan birisi mezarın baş ucuna, diğeri ayak ucuna dikilerek sulanır. Yörede bu pratiğin yerine getirilmesine sebep, mezarların ve mezarlıkların ağaçlandırılması inancıdır (Araz, 1995: 118).

Mezar başında ateş yakma geleneğine Altay ve Yenisey Türk boylarında da rastlanır (İnan, 2006: 189-190). Bu durum ateşin Türkler tarafından kutsal kabul edilmesiyle de açıklanabilir. Şamanist Türkler'de ateşin her şeyi temizlediğine, kötü ruhları kovduğuna inanılır. Ateş ruhuna hitaben okunan şaman ilâhilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilemeyeceği gibi ocak kültü de atalar kültüyle birbirine bağlıdır (İnan, 2006: 68).

Samsun yöresinde cenaze defnedilirken boş bekleyen tabut ters çevrilir. Bu iş yakın zamanda birisinin daha ölmemesi için yapılır. Yine yörede mezar doldurulurken bir kişi en az üç kürek toprak atar. Daha sonra küreği yere bırakır. Ondan sonra toprak atacak kişi küreği yerden alır. Yani kürek elden ele verilmez (Şişman, 2002: 464).

Aydın'da cenazenin defnedilip toprağa verildiği gün "Toprak Mevlidi" okutulur. Toprağa ilk kazmayı vurana hediye verilir. İzmir Menemen'de yeni ölen bir kimsenin defni esnasında mezardan kemik çıkar ise, mezarın ayakucuna gömülür ve üzerine para atılır. Kırşehir'de ise kabre atılan paralarla kabrin satın alındığı, mevtanın rahat edeceği inancı vardır. Kırşehir'de cenazenin ağzına Akik Taşı konulması halinde, mevtanın sorgu-suale kolay cevap vereceğine inanılır. Bâlâ-Ankara'da cenaze kabre defnedilirken doğduğu evden toprak alınarak kefenin üzerine bu serpilir ise, "**Kabir Azabı**" çekmeyeceğine inanılır. Anadolu'nun bir çok yerinde olduğu gibi Balâ'da da definden sonra mezar kapatırken toprak atılan kürek elden ele alınmaz, muhakkak yere konulup yerden alınmasının doğru olacağına inanılır. Edirne'de küreği elden alanın öleceğine inanılır. Bolu'da mevta defnedilirken yakınları elleriyle kabre toprak atarlar (Kalafat, 1996: 25-26).

Dağıstan'da defin işleminde ölüyü olabildiğince hızlı götürüp gömmek, ölüye olan hakların helal ettirilmesi, kadın ve çocukların defin merasiminden olabildiğince uzak tutulması, mollalar önderliğinde bol bol Kur'an okuyup dualarla ölünün uğurlanması dikkat edilen hususlardandır. Defin işleminde dikkat çekici bir gelenek de ölünün evinden mezarlığa güğüm içinde su götürülmesidir. Bu güğüme beyaz bir tülbent bağlanmakta ve mezar tamamlandıktan sonra, güğümdeki su mezarın üstüne dökülerek tülbent de mollaya verilmektedir. Ölünün mezara konulduğunda yanına da küçük bir torbaya toprak konulmaktadır. Tabuta konan cesedin baş tarafı, ölen kişi erkeksenin postundan yapılan bir örtüyle kadınsa baş örtüsüyle (bölgeye has bir şal). örtülür. Bu şalın, genç bir kadın ölmüşse açık renk, ihtiyar bir kadın ölmüşse koyu renk olmasına özen gösterilmektedir (Yılmaz, 1999: 51).

Gilan'da mezarlık yakınsa yürüyerek, uzaksa arabayla gidilir. Cemaat arkadan gider. Mezarlığa gidilirken ölüye saygısızlık olmasın diye tabutun önünden geçilmez. (K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

Mezar iki metre boyunda, bir metre genişliğinde ve göbek hizasına kadar kazılır. Kadınların mezarı daha derin kazılmaktadır. Mezarı mezarıcı kazar ve bunun için de bahşiş verilir. (K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

Mezara mezarlıklar dışında ölenin en yakınlarından iki kişi daha iner. Mezarda bulunanlar, cenazeyi kibleye doğru yönlendirerek mezara yatırılırlar. Mezara indirildiği zaman kıyamette ayakları, başı bağlı ve gözleri kapalı olmasın diye cenazenin kefen bağıyla bağlanan ayak ve baş bağları çözülür. Üzerine de tahta dizeleler, bu tahtalara mezar tahtası denmektedir. Daha sonra da mezara toprak atılmaya başlanır. Toprak atılırken kürek elden ele dolaştırılmaz yere bırakılır, bir sonraki küreği yerden alır. Mezarın üzerine baş ve ayak ucuna birer olmak üzere iki ahşap mezar taşı konur. (K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

2.3.7. Ölüm Sonrası

Defin işleminin ardından imam mezarlıktan ayrılmadan ölüye talkın verir. Cenaze sahipleri başsağlığı ziyaretlerini kabul etmek için bazen mezarlığın kapısında bazen de cenaze evine geçerek başsağlığı dileklerini kabul ederler.

Başsağlığı dilemenin temelinde sosyal ilişkilerin devam etmesi ve sosyal dayanışmanın gerçekleşmesi yatmaktadır. Başsağlığına tüm yörelerde önem verilmektedir. Çünkü başsağlığı toplumsal birlik ruhunun devam ettiğinin, ölü evinin yalnız bırakılmadığının, acının herkes tarafından paylaşıldığının göstergesi olmaktadır.

Ölümden sonraki günlerde akrabalar ve tanıdıklar cenaze evine gelirler. Bu ziyaretlerde amaç başsağlığı dilemek, yaşlı ailenin kederli gününde yanında olmak ve normal yaşantısına döndürmektir. Bu ziyaretlerde Karaman Taşkale’de un veya bulgur, Antalya’da süt veya çorba, Ankara Keskin’de lokum, Erzurum köylerinde çay ve şeker, Konya ve Van’ın köylerinde koç, Sivas ve ilçelerinde kurbanlık, tatlı götürülmektedir. Yas evine gelenler hediyeye getirdiği gibi ölü sahibi de başsağlığına gelenlere ikramda bulunmaktadır. Kırşehir’de lokum, Muş’da şerbet, Diyarbakır’da erkeklere mırza kahve ikram edilir. Bu kahve cenaze sahibinin tuttuğu kahveciler tarafından yas süresi boyunca yapılmaktadır (Çağlayan, 1997: 97-98).

Eskiden gelen bir özellik olarak cenaze evinde başsağlığı dilemeye gelenlere yemek verilir. Ancak bu yemekler komşular tarafından getirilir. Cenaze evinde yemek pişmez. Özellikle helva ikramına pek çok bölgede rastlamak mümkündür.

Amasya’da bir evden cenaze çıktıktan hemen sonra veya müteakip dokuz gün o evin ışıkları söndürülmez. Ölünün ruhunun eve geldiği inancı vardır (Kalafat, 1996: 35).

Cenaze defnedildikten sonra mezarlıktan ölünün evine dönülüp yeniden taziyede bulunulur ve "Yedisi" ilan edilir. Bu günler içinde ölen kişi belli bir biçimde anılmaktadır. "Eve gidelim" adı verilen bu âdet gereği merhumun evine gelen misafirlerin elleri ılık suyla eve girişte yıkanır, dua edilip yemek yenir. Sonra yine bir dua okunur ve kalkılır. Sofrada geleneksel yiyecekler bulunur. Çorba, pilav, pişirilir. Cenazeye katılacaklar için hazırlanan yemeğe "yas yemeği" adı verilir. Fakat bu yemek ölünün evinde değil, komşularında pişirilir. Ölü evinde cenaze defnedilinceye kadar yemek pişirilmez (Açık, 2004: 145).

Kazakistan’da ölü evine gelen erkekler "Allah önünden mağfiret etsin", "imanı yoldaş olsun" gibi sözlerle teselli vermeye çalışırlar, merhumun ruhuna ayetler okuyup dua ederler. Kadınlar ise kafiyeyle bir şekilde ağıt söyleyerek üzüntüyü paylaşmaya çalışırlar.

Ölünün ailesi, meselâ karısı, kızı, gelini devamlı olarak geleni ağıtlarla karşılarlar (Altay, 1998: 197).

Afganistan'daki Hazara Türkleri ölümden sonra cenaze evinin kapısına siyah bir bez asarlar. Cenaze defnedildikten sonra ev iyice süpürülür, yıkanır ve temizlenir. Böylece bir daha böyle bir sıkıntı yaşanmayacağına ve bütün kötülüklerin temizlendiğine inanılır (Çelik, 2001:12).

Sivas'ta yaşlanıp ölenler için, “Onunki düğün bayram, Allah genç ölümü vermesin”, “Allah sıralı ölüm versin” denir. “Allah, dipte yatırıp kapı gözletmesin, imanlı göç versin, anamızdan doğduk ki öleceğiz, Allah gençleri korusun, bize de iman Kur'an nasip etsin” şeklinde dua edilir. Ölü sahibi taziye verenlere, “Dostlar sağ olsun, beteri haznesinde kalsın” der (Üçler, 2002: 516).

Elmadağ-Ankara'da ölümden sonra üç gün ocağa yemek konulmaz, cenaze evinde yemek pişirilmez. Bu uygulama Anadolu genelinde çok yaygındır (Kalafat, 1996: 30).

Kandıra'nın Bağıranlı, Antaplı ve Safalı köylerinde, cenaze günü ölü evine en büyük destek komşulardan gelir. Ölü evinin üzüntüsü ve işleri paylaşarak konu komşu dayanışmasının en güzel örneği verilmektedir. Cenaze günü ölü evinde yemek yapılmaz. Yemeği ölü evine komşular getirirler. Uzaktan gelen misafirleri komşular evinde ağırlarlar, yedirir içirirler. Cenaze evinin yol kenarına, aç olanların yemesi için komşular tarafından ekmek çıkarılır. Cenazenin gömüldüğü günün akşamı evde ve camide Kuran-ı Kerim (Yasin-i Şerif, Tebareke). okunur. Kadınlar evde, erkekler camide Kur'an-ı Kerim okurlar. Kadınlar evde 7 gece Kur'an-ı Kerim okumaktadırlar. Kabir Melekleri mevtayı 7 gece bunalttığı inancıyla bu okuma yapılmaktadır. Cenazenin öldüğü yerde başına testiyle su bırakılır. Ölünün öldüğü yerde ışık yakmak âdeti vardır. Ölünün gömüldüğü gece mezar başında ateş yakmak âdeti yoktur (Altun, 2004: 342).

Gilan'da defin işleminin ardından imam mezarlıktan ayrılmadan ölüye talkın verir. Cenaze sahipleri başsağlığı ziyaretlerini kabul etmek için mezarlığın kapısında başsağlığı dileklerini kabul ederler. Definin ardından cenaze evine ölenin yakınları giderler. Başsağlığı dilemek için bir gün sonra cenaze evine gidilir. Başsağlığı ziyaretleri eskiden bir hafta sürerken günümüzde üç gün sürmektedir. Cenaze sahipleri

konak açar ve konağın giriş kısmında ziyaretçileri beklerler ve başsağlığı dileklerini kabul ederler. Cenaze evinde yemek pişmez komşular konak açık olduğu sürece yemek getirirler. Bütün öğünler komşuların getirdiği yiyeceklerle yapılır. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K12, K16, K18, K24, K25, K26, K27)

2.3.8. Belirli Günler

Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunlar içinde sıklıkla görüleni ölünün "kırkınıcı", "elli ikinci" günleriyle halk arasında "sene-i devriye" adıyla anılan günlerdir. Bu günlerde ölünün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, mevlit okutulmaktadır. Belirli sayılarla anılan bu günler, bu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişler ve birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yaşamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen adetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar, başka toplumların halk kültürlerinde de önemli bir yer kapsamakta ve karşılıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar (Örnek, 2000: 220).

Eski Türkler'de cenaze törenleri, büyük at yarışları ve "ölü aş" denen ziyafetler için bir sebep olurdu: Çin tarihleri, Göktürklerin cenaze törenlerini özet olarak şöyle anlatıyorlardı: "Ölüler ilk önce bir çadıra konurdu. At, sığır ve koyunlardan türlü kurbanlar verilirdi. Sonra atlarla çadırın etrafı dönülür ve at yarışları yapılırdı." (Ögel, 2001b: C.2: 85).

Kırgızlarda cenazeye gelenlere definden sonra da yemek (et-pilav). ikram edilir. Buna "Ölü aş" ya da "Kara Aş" denir. Ölüye hürmetin en baş göstergesi ona, ruhuna bağışlayarak sığır kesmektir. Kökü eskilere dayanan "ölö aş" âdeti muhakkak yapılmalıdır. Ne kadar fakir de olsa sığır kesip yemek vermek Kırgızlar için yerine getirilmesi gereken kutsal bir kanun ve görev gibidir. Dolayısıyla eğer ölü sahibi bunu yapmazsa, "Yakını vefat ettiğinde cenazeyi bekleyenlere sığır kesmedi diyerek onunla alay ederler. Ölü aşında at, tosun, inek vb. birkaç büyükbaş sığır kesilmektedir. Kırgızlar cılkı (at). kesmeyi önemli bir vazife olarak görerek, kesilen atın ahirette Burak olacağına inanırlar. Bazı yerlerde önceden inek kesmeyi sevap kabul eder, bir inek veya tosun kesilirken, günümüzde ise bir değil iki at kesenlere rastlanmaktadır (Polat, 2003: 196-197).

Ölümle ve defin törenleriyle ilgili en eski törenlerden biri “ölü aşı” törenidir. İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ölünün belirli günlerinde "ölü aşı" verilmekte, "aş töreni" (yoğ töreni). yapılmaktadır. Beltirler'de, ölümün üçüncü günü çadırın güneyine bir sofraya kurulur. Bu aşta fazla kalabalık toplanmaz. Hazırlanan yiyecek ve içeceklerin yarısı, ölünün ruhu için ateş ruhuna kurban edilir. Ölümün yedinci günü, topluca mezarlığa gidilir. Mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır. Getirilen yiyecek ve içeceklerden mezarın üstüne konur. Sonra yemeye ve içmeye başlanır. Yeme içme töreni bittikten sonra, mezar üstünde kalanları ateşe atarlar. Tören böylece sonra erer. Yedi gün ölünün evinden hiçbir şey çıkmaz. Yirminci gün evde aş verilir. Kırkıncı gün yine mezarlığa gidilir ve daha önce yapılan tören tekrarlanır. En büyük aş töreni ölünün "yıl dönümü"nde bütün akraba ve dostlara yapılır. Topluca mezara gidilir. Yenilip içildikten sonra, ölünün eşi mezarı üç defa güneşin seyri yönüne göre dolaşır ve "Ben seni bırakıyorum" der. Bundan sonra dul kadın veya erkek evlenebilir. Türklerde ölü aşısı, ilk dönemlerde yemek ve içkilerin mezara konulması şeklinde bizzat ölünün kendisine, daha sonraki dönemlerde ölünün ruhuna sunma şeklinde, Türklerin kabul ettikleri bütün dinlerde varlığını devam ettirmiştir (İnan, 2006: 189-193).

Eski Türkler ölünün siyasi ve içtimai mevkiine göre hayvan keser ve “ölü aşısı” verirdi. Bu yemeğe eskiden “yuğ basan” deniyordu. Bütün Türk halkları arasında yaşayan ölü aşısı geleneği Selçuklular’da da yaygındır (O. Turan, 2000: 178).

Afganistan Kazak Türkleri’nde cenazenin defninin yedinci gününde yemekler yapıp “ölü aşısı” verilir. Bu aş için ölenin akrabaları ve dostları koyun getirerek, ölenin evinin kapısının önünde onun ruhuna adayarak keserler. İmkânı olanlar her kırk günde bir aynı uygulamayı yaparlar. İmkânı olmayanlar ise bunun yerine her hafta Kur’an-ı Kerim okuturlar (Turan, 1986: 309).

Eski Türkler’de yakınını kaybetmiş olan kişi, üçüncü veya yedinci günü yemekler hazırlar ve halkı davet eder. Buna Göktürk kitabelerinde “yuy” denmektedir. Günümüzde ise “kırk hayrı” olarak adlandırılmaktadır (Eröz, 1996: 100).

Ölü aşısı Divanü Lügat-it-Türk’te “yoğ” ve “yoglamak” şeklinde geçmektedir. Yoğ, "ölü gömüldükten sonra, üç veyahut yedi güne kadar verilen yemek" yoglamak ise "ölü için yemek vermek" (Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, Cilt: 3, 1998: 143-309). şeklinde açıklanmaktadır.

Türk halk kültüründe en yaygın olarak ölümün üçüncü, yedinci, kırkinci ve elliikinci günlerine özel bir önem verilmektedir. Anadolu’da en yaygın olan günlerdeki adet ve gelenekler şunlardır.

Üçünde, kurban kesilir (Muş, Çorum, Amasya), yemek verilir (Çorum, Kars, Kayseri, İçel), Kur’an-ı Kerim okutulur (Sakarya, Çorum, Kars, Mardin, İçel), helva yapılır (Malatya, Muş, Bayburt, Kayseri), mezar ziyaret edilir (Gaziantep, Bayburt, Muş).

Yedisinde, kurban kesilir (Kütahya), yemek verilir (Sinop, Çorum, Sakarya, Hatay, Adana, Amasya), helva yapılır (Ankara, Hatay, Iğdır, Gaziantep, Tekirdağ, İçel), Kur’an-ı Kerim okutulur (Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya).

Kırkında, kurban kesilir (Bayburt, Tokat, Aksaray, Amasya, Kütahya), yemek verilir (Sinop, Muş, Elazığ, Artvin, Çorum, Hatay, Adana, Kayseri, İzmir, Gaziantep, İçel, Balıkesir, Eskişehir), helva yapılır (Tokat, Erzurum, Kırşehir, Niğde), Kur’an-ı Kerim okutulur (Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya, Kastamonu, Giresun, Afyon, Bitlis, Balıkesir).

Elli ikisinde, kurban kesilir (Kütahya), yemek verilir (Sinop, Elazığ, Artvin, Çorum, Hatay, Sakarya, İzmir, Gaziantep, İçel), helva yapılır (Elazığ, Kayseri), Kur’an-ı Kerim okutulur (Elazığ, Bilecik, Sakarya, Hatay, Rize, Çorum, Tekirdağ, Kütahya, Kastamonu, Giresun, Afyon, Bitlis, Balıkesir) (Çağlayan, 1997: 92-95).

Afganistan'daki Hazara Türkleri'nin geleneklerine göre, ölümden sonraki ilk üç gün cenaze evinde ocak yakılmaz, yemek pişirilmez. Bu üç gün yemeği akrabalar ve komşular getirir. Üçüncü gününde ölünün üçü yapılır. Kur’an-ı Kerim okunur. Ölü evine gelenler ölü sahiplerinin yanına gelince önce Ayet-ül Kürsi veya Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir süresinden biraz okur ve dua ederler. Sonunda “Hüküm Allah’ındır. Allah rahmet eylesin, başınız sağ olsun” derler. Ölünün üçüncü gününde hayrat yapılır ve herkese yemek verilir. Ölünün üçünde olduğu gibi yedisinde ve kırkında da hayratlar yapılır ve Kur’an-ı Kerim okutulur. Allah'tan ölen için rahmet dilenir. Taziye için ölü evine gelenlerin birçoğu ölü evine mal ve para yardımı yaparlar. Cuma akşamları ölünün ruhu için hayrına sadaka verilir. Her Cuma akşamı Kur’an okutulur ve dua edilir (Çelik, 2001:13).

Sivas'ta ölü evine yapılan yemek için “ölü camı görmek” denir. Yapılan yemeklerin sevabı, yemeği yapan ailenin ölülerinin canına değer, denir. Komşuları, yakınları ölü evine yemek yaparlar. Ölü evine yapılan yemeklerde komşular da birlikte yerler. Gelen yemeklerden başka, ölü evinde helva yapılır. Ölü evi için yemek yapamayanlar, bir tepsi börek veya tatlı yapıp getirirler. Daha çok hurma yapılıp getirilir, Ölü sahibine, çarşaf, havlu, pazen, elbiselik kumaş vb. gibi eşyalar da getirilebilir. Yoklatma, Sivas'ta genel anlamda, hediye götürerek yapılan ziyarettir. Doğum, sünnet, askere gitme, evlenme ve ölümden yoklatma yapılır. Doğumdan ölüme kadar, sevinç ve kedere ortak olmak düşüncesi ile yapılır. Sivas'ta yaşlı aileyi, yasından alma, yardımlaşma ve kederine ortak olma, sosyal dayanışmanın bir uygulaması olarak eskiye göre azalsa da yine sürdürülmektedir (Üçler, 2002: 513).

Azerbaycan'da dini inançlar çerçevesinde ölümler için “ihsan” verilir. Ölümün üzerinden geçen ve mukaddes kabul edilen üçüncü, yedinci, kırkinci günlerde helva pişirilip dağıtılır. Dini inanca göre ölümlerin ruhu o günlerde kendi evinde dolaşmaktadır. Haftanın mukaddes günü sayılan Perşembe günü (Cuma gecesi). de, ölü çıkan evde helva pişirilir (Hacıyeva, 1997: 221).

Kazakistan'da ölümünün 7. ve 40. günlerinde koyun kesilerek “hatim” indirilmek suretiyle iki kez ziyafet verilir. “As” merasimi, ölümün yıl dönümünde yapılır. Aynı zamanda ölü için yapılan en son merasimdir. Ölüm olayından itibaren uygulanan matem merasimlerini sona erdirir. Ölenin dul karısı bu merasimden sonra evlenebilir. "As" merasimi, ölümlerin vârisleri tarafından gerçekleştirilmesi önemli bir görev sayılan, uygulanmaması kınanan kökü İslâmiyet öncesine dayanan bir gelenektir. Ancak İslâmiyet'ten sonra hatim indirilmesi, Kur'an-ı Kerim okunması gibi dinî uygulamalar da eklenmiştir. “As” merasiminde özellikle at kesilir, at kesmeye gücü yetmeyen aileler, bir inek veya birkaç tane koyun keserek geleneksel görevlerini yerine getirirler. Bir yılın içinde vefat eden birkaç kişi birleştirilerek büyük “as” merasimi yapılabilir. As merasiminde bol miktarda kırmızı içilir, diğer yiyecekler yenir. Dost ve akrabalar maddî ve manevî yardımda bulunurlar (Altay, 1998: 200-203).

Türkmenistan'da, toyda yemek yenildikten sonra, tabaklar sofradan kalkmadan dua edilir. Yas yemeklerinde ise, tabaklar kalktıktan sonra dua edilir. Cenaze merasimlerinde ikram tabakları tek elle taşınır veya tabaklar tek tek taşınırlar. Bununla

da verilmek istenen mesaj, "başka ölüm olmasın, toplu ölüm olmasın, sırasız ölüm olmasın" şeklindedir. Anadolu'da taziyeye gelene "gene buyur" denilmez (Kalafat, 2000: 157).

Afyon'un ilçesi Bayat'ta bir kimse öldüğü zaman, cenazeye bütün akrabalar ve tanıdıklar katılır. Ölümün ilk akşamından başlayarak üçüncü, yedinci ve kırkıncı akşamları birer gün olmak üzere "Ölü Aşı" verilir. "Ölü Aşı" yemeğini cenaze sahibi düzenlese de, hısım ve akrabalar da yemeğe katkıda bulunurlar. Cenaze evinde sofralar kurulup toplu yemekler yenir. Ölünün sağlığındaki yaptığı işler ve iyilikleri dile getirilir. Geride kalanlara sağlıklar dilenip avutucu güzel sözler söylenir. En sonunda Kur'an okunup dualar edilir. Görevlerin tamamlanmasıyla herkes evlerine dağılır (Aydın, 2001: 37).

Özbekistan'da ölenin dinî törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün "yedinci", "kırkıncı" günleri gelir. Üçü, yedisi, kırkı adı verilen günlerde ölünün akraba, eş, dost çevresine mensup kadınlar (yer sofrası). etrafında bir araya gelip dualar okur. Sofrada çeşitli yiyeceklerin yanı sıra üç ayrı un tabağının içinde yanan mumlar, pamuk, kuru üzüm bulundurmak gerekir. Genellikle cuma ve pazartesi akşamları "çözme, çalpak" adı verdikleri yemekleri pişirip, Fatiha okurlar (Açık, 2004: 145-146).

Kayseri'de yaşayan Uygur Türkler'nde, ölümün üçüncü gününden sonra "Nezir" adı ile bir yemek verilir. Yemeğin malzemesi cenaze evinden getirilir. Ölümün yedinci günü cenazeyi yıkayan hocaya ölüden geriye kalan elbiseler verilir. Ayrıca suyu ısıtan, dökken ve yardım eden kimseye elbise veya birkaç metre bez verilir. Ölümün yedinci günü yine yemek verilir. Bu yemeğe "yedisi" denir. Verilen yemekte pirinç bulunmaz. Bu yemeğin mutlaka hamur işi, kesilebilen bir yemek olması lazımdır. Ölümün kırkıncı gününde, ölenin yakın akrabaları karşılıklı olarak birbirlerine hediyeler verirler. Kazaklar'da ölümün kırkıncı günü, ölen kimsenin akrabaları kurbanlık hayvan getirir ve eti ile yemek yapılı. Ölümün yüzüncü günü ise, akrabalar birer hediye ile ölen kimsenin evine gelirler. Cenaze sahibi de onlara halı, kilim vb. hediyeler verir (Güngör, 1992: 9-10).

Türkiye'de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri'nin inanışlarına göre, ölen bir kimsenin eti kemiğinden 40 gün sonra ayrılır. Ölümün üçü, yedisi ve kırkında mevlit okunup yemek verilir (Çevik, 2001: 10).

Samsun yöresinde bir kişi öldükten sonra ölümünün yedinci, kırkinci ve elliikinci günleri kelime-i tevhit veya mevlit gibi dini törenler düzenlenir. Orada zikredilen dualar ölünün ruhuna bağışlanır (Şişman, 2002: 464).

Harput ve çevresinde, üç – yedi gün süresinde akrabalar ve yakın komşular tarafından hazırlanan yemekler ölü evine getirilir. Ölünün kırkinci günü onun ruhuna helva pişirilerek, komşu ve akrabalara dağıtılır. Ayrıca aynı gün yemekler hazırlanır ki buna "kırk yemeği", veya "kırk mevlüdü" yahut da "kazma takırtısı" adları verilir. Bu yemek merasimine akrabalar, komşular, tanıdık ve bildikler davet edilir. Maddî durumu yerinde olan aileler bu merasimde koyun, koç veya sığır keserler. Törende genellikle ölünün hayatta iken yaptığı iyiliklerden, hizmetinden, çalışkanlığından ve ahlâkından söz edilir. Ölü için birinci gün yapılan helvadan ve kırk yemeğinden, mezar kazıcılarına mutlaka yedirilir. Aksi takdirde ölen kişinin kulaklarından, kıyamete kadar kazma ve yürek takırtılarının geçmeyeceğine, ruhun ise bundan son derece müteessir olacağına inanılır. Ölünün ruhuna bağışlanmak üzere, eşe-dosta ve yoksullara sunulan helva ve yemek merasimlerinde, ölünün heyri olsun", "ölünün canına deysin" gibi sözler söylenir (Araz, 1995: 135-136).

Gilan'da ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Ölümün yedinci günü mevlit okutulur ve gelen misafirlere yemek ve helva verilir. Mevlit öncesi ölen için Yasin okunur.

Kişinin ölümünün 40. gününde de mevlit okunur ve gelen misafirlere yemek ve helva ikram edilir. . (K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

Ölümün elli ikinci gecesinde de mevlit okunur, katılanlara yemek ve helva ikram edilir. Ayrıca elli ikinci gecesine çelime (kelime). adı verilen bir uygulama da yapılmaktadır. Çelime de 55 bin veya 75 bin defa La ilahe illallah denmesi gerekmektedir. Bu sebeple oldukça fazla sayıda kişinin katılması gerekir. Katılanların hepsi eşit miktarda söyleyerek 55 bin veya 75 bin sayısına ulaşılır.(K1, K2, K4, K9, K12)

Ölümünden sonraki ilk Ramazan veya Kurban bayramında ölenin ailesi, akraba, dost ve arkadaşları tarafından ziyaret edilir.(K1, K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

2.3.9. Ölünün Eşyaları

Ölenin geride bıraktığı eşyalarıyla, ilgili olarak, halk kültüründe birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olanı ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Birçok yerlerde, "soyka" denilen giysi, çamaşır, yatak çarşafı gibi bu eşya, bağışlanmadan önce bir arınma işleminden geçirilir. Sadece bir simge anlamında bir arındırma da olabilen (su serpmeye, dışarıda ayazlandırma gibi). bu törenler, ölünün gelerek, eşyasını kullanacak olanlara zarar vermesini önleme tedbiri olarak uygulanmaktadır. Ölünün çamaşır, yıkandıktan sonra, birine bağışlanır, "ruhu, üstünde dönmesin" diye (Ankara), giysileri üç gün içinde yıkanır, ya da üstüne su serpilir, "Dönüp gelmesin" diye (Ankara, Çubuk), Siverek'te giysileri arındırdıktan sonra yoksullara verilmesi, gömleğin yakılması töredir. Değerli eşyaların silahlarının bağışlandığı üzerine bilgi yok elimizde, ancak kimi mezar taşlarında ölünün mesleği ile ilişkili olsun, olmasın bazı eşyalarının kendisiyle birlikte gömülmesi, bu arada atının kurban edilmesi gibi çok eski, İslam öncesi geleneklerin izleri olsa gerek (Boratav, 1984: 200).

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, ölünün eşyalarıyla ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Göktürklerin ve Oğuzların defin törenlerinde, ölüye ceket giydirdikleri, kuşağını kuşandırdıkları, yayını yanına koydukları, eline dolu kadeh tutturdıkları, ayrıca, servetine göre at kesip etlerini yedikten sonra, atların derilerini ayaklarını ve kuyruklarını sırıklara asıp "Bu onun atıdır, bununla cennete gider." düşüncesiyle mezarının üstüne koydukları, yaşarken öldürdüğü düşmanlarını temsil eden suretler yaparak "bunlar uşaklarıdır, cennette ona hizmet ederler" diyerek mezarın üzerine koydukları kaynaklarda yer almaktadır (İnan, 2006: 178).

Aydın'da mevtanın giysileri akrabaları tarafından kullanılmaz. Bu uygulama Anadolu'nun diğer yerlerinde de vardır. Giysiler, mevtanın hayrına fakirlere verilir (Kalafat, 1996: 30).

Sivas'ta, ölünün ayakkabıları "darlığı gitsin" düşüncesiyle bir fakire verilir. Sonra diğer şahsi eşyaları da uygun ihtiyaç sahiplerine verilir. Ölen evin reisi ise şapkası verilmez, "ev dağılır" denir (Üçler, 2002: 510).

Kıbrıs'ta, ölüden yırtılarak çıkartılan, ya da ölenin hiç kullanmadığı elbiselerinin üç gün

evde bekletildikten sonra “ölüye ağırlık olmasın”, “ölünün ağırlığı gitsin”, “ölüye serinlik gitsin” inancıyla üçüncü gün yıkanması ve değişik şekillerde elden çıkartılması âdettendir. Ancak, erkeklerin takım elbiselerinden biri, kadınların ise etek, pelerin ve çarşafı hatıra olarak saklanmaktadır. Bazı bölgelerde bunlar evde bırakılmayıp hemen dağıtılmaktadır (Bağışkan, 1997:270).

Kazakistan’da cenazeyi yıkayanlara ölünün elbiselerinden verilir. Cenaze yıkanıp kefen sarıldıktan sonra ailenin ekonomik durumuna göre “ıskat” din adamlarına verilir. Kur'an-ı Kerim okunup hatim indirilmesi için, cenaze namazını kıldıran hocaya, "kabir sadakası" olarak da dört kişiye çeşitli hediyeler verilir (Altay, 1998: 199-200).

Türkiye’de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri’nin inanışlarına göre, Ölünün elbiseleri ölü yıkayıcılar ve fakirlere verilir (Çevik, 2001: 11).

Harput yöresinde cenaze evden çıkarıldıktan sonra bir tas yoğurt, bir kaşık ve ölünün en son olarak giydiği ayakkabıları yabancı bir kişiye verilir. Bununla ruhun evi bastığı kabul edilen ağırlığından, kasavetinden kurtulmuş olduğuna inanılır. Ayrıca ruhun memnun olacağı inancıyla öd ağacı ve buhur yakılarak dumanı evin her yanına sindirilir. Ölü elbiselerinin hemen evden uzaklaştırılmasının altında yatan sebep ruhun evle olan irtibatını kesmek, onun eve dönüşünün önüne geçmek, buhur yapılmasındaki amaç ise, ruhu memnun ederek ona hatırlandığını ve unutulmadığını göstermektir (Araz, 1995: 121).

Özbek Türklerinde ölenin giysilerinin bir kısmı fakire verilir, bir kısım giysileri ise duvara asılır. Yaşlı ölülerin giysilerinden parçalar alınıp saklanır. Böylece bu parçaları alanların da çok yaşayacağına inanılır (Kalafat, 2007: 338).

Gilan’da ölen kişinin eşyalarından sadece hatıra olabilecek birkaç parça eşya saklanır. Onun dışındaki bütün eşyalar fakirlere dağıtılır. Ölü erkekse cenaze evden çıkmadan önce ayakkabıları kapıya konur, ihtiyacı olan birisi alır. (K1, K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

2.3.10. Devir - İskat

İslam inancında ölen bir kişinin sağlığında kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için fakire para verilmektedir. Bu olaya "iskat" denir (Artun, 2005: 178).

İskat, namaz, oruç, kurban, adak, kefâret gibi ibadet ve borçları ifâ etmeden vefat eden bir kimseyi bu borçlarından kurtarmak için fakirlere fidye ödenmesi işlemini ifade eder. Burada fıdyeden maksat söz konusu ibadetlerin yerine geçmesi amacıyla yapılan nakdî ve aynî ödemelerdir. İskat-ı salât, bir kimsenin sağlığında ifâ veya kazâ edemediği namaz borçlarını uhdesinden düşürebilmek için ölümünden sonra fidye ödenmesi işlemini, devir de bu fidye ödemede geliştirilen bir yöntemi ifade eder.

Ölen kişinin çeşitli nedenlerle tutamadığı orucunu, kılamadığı namazını ve yerine getiremediği yeminlerini, geride kalan yakınları fidye vermek suretiyle maddî olarak da olsa ödemeye çalışır. Bu işlemin toplumsal açıdan iki fonksiyonu vardır. Birincisi, ölen kişinin fidye gerektiren borçlarını ödemek suretiyle öbür dünyada borçsuz olmasını sağlayacakları inancı ile yakınlarına psikolojik rahatlık sağlamasıdır. İkincisi ise fakirlere ve ihtiyacı olan kimselere verilmekte olan fidyelerle gelirin el değiştirerek toplumsal paylaşımın sağlanmasıdır (Ercan, 2002: 199).

Ölümden sonraki hayatla ilgili ölü için yapılan son hazırlık, Devir ve İskat diye adlandırılan bir ritüelin ortaya çıkışına sebep olmuştur (Ersoy, 2002: 96).

Bir Müslüman, ölümünden sonra kalan malının bir bölümünün "ıskat-ı salat" için yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Böyle bir vasiyet olmasa bile ıskat-ı salat yapılması caizdir. Kuran'da ve hadislerde böyle bir emir bulunmamakla birlikte, fıkıhçıların böyle bir uygulama ile ölü'nün günahlarının bağışlanacağı görüşü, Müslümanlar arasında devir işlemini bir gelenek haline getirmiştir. Ölü'nün, yaşadığı dönemde erginlik çağından sonraki yaşamı süresince yükümlü bulunduğu bütün namazlarının toplamı bulunarak, her vakit namazının karşılığında bir ya da bir kaç yoksula bir "fitre" (bir günlük yiyecek tutarı). verilir. Ölü'nün mirasından ayrılan mal ya da para bütün namaz vakitlerinin tutarını karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para ya da altın (ıskat akçesi). en çok on yoksulun katılacağı "devir işlemi" ile elden ele gezdirilir ve bu işlem bütün mallarının

karşılığı "iskat" tutarına ulaşınca kadar sürdürülür. Devir işlemi bittikten sonra ölünün günahlarının bağışlanması için dua edilir ve "iskat akçesi" devire katılan yoksullar arasında bölüştürülür (Büyük Larousse, Cilt: 11, 1992: 5492).

Samsun'un köylerinde ölünün kılamadığı namaz ve tutamadığı oruç karşılığında belli bir para ölü sahipleri tarafından fakirlere dağıtılır. Bu işi bir imam düzenler. Paranın küçük bir bölümü dağıtılan insanlarda kalır, büyük bölümü ise tekrar cenaze sahiplerine iade edilir. Bu işe halk arasında "devir işlemi" denilir (Şişman, 2002: 464).

Özbekistan'da cenaze namazı öncesinde imam, merhum ya da merhumenin günahlarının affı için, ölünün yaşını belirleyip bundan akıl baliğ oluncaya kadar geçen zaman dilimini çıkarır. Kalan sayı kadar dua okur. Dua okumadan önce merhumun günahını boynuna almaya razı olan kişileri çağırır. Sonra dua edip, "kabul ettin mi?" diye sorar. O da daha önceden tabağa konulan buğdayı "kabul ettim" der. Ayrıca cenazeye gelenlere sembolik olarak para verilir. Bu parayı alan kişilerin merhumun günahlarının affı için iki rekât namaz kılmaları gerekir (Açık, 2004: 144).

Araştırma sahamızda devir ve iskat ile ilgili bir uygulamanın olmadığı tespit edilmiştir. Ölenin maddi durumu iyiyse ailesi fakirlere para yardımı yapmakta ama bunu iskat uygulamasını yerine getirmek için yapmamaktadır. . (K2, K3, K6, K8, K9, K12, K24, K25, K26, K27)

2.3.11. Ruhlarla İlgili İnanmalar

Animizm insanların, hayvanların, bitkilerin ve cansız dediğimiz nesnelere ruh taşıdığına, insanın rüya ve vizyonlar aracılığıyla bu ruhlarla ilişki kurabileceğine inanma demektir (Altun, 2004: 346).

İslâm terminolojisinde ölü, ruhun bedenden ayrılmasıyla cansız kalan gövdeye denilmektedir. Dolayısıyla ruh, kişiye yaşam gücü sağlayan cevherdir. Çeşitli kültürlerde farklı ruh tasarımları görülmektedir. Ruhla ilgili bu düşünceler, aynı zamanda ölünün arkasından yapılan işlemlerin de ana dayanağını oluşturmuştur (Ercan, 2002: 200).

Eski Türklerin inanışlarına göre, ölenlerin ruhları akrabaları için çok tehlikeli olmaktadır. Bu tehlikeyi engellemek için, oldukça tantanalı cenaze törenleri yaparlardı (Gökalp, 1991: 179).

Altay Türklerinde evlenme yaşına gelmeden önce ölen çocukların durumu, ölümden sonraki hayatın kaygısından dolayı bir problem olarak görülür. Ölümlerinden sonraki zaman süreci yaşasaydı evlenme çağına geleceği dönemde çocuk tıpkı hayattaymış gibi kaderi kendisiyle aynı olan bir genç kızla gıyabi bir törenle evlendirilir, bu süreç sanki gerçekmiş gibi aileler birbirleriyle kendilerini akraba kabul ederler ve hatta yeni bir çift gerekliliği olan eşyaların resimleri çizilir ve bunlar yakılarak dumanının haberci gittiğine ve onlara ulaştığına inanılır. Bu eylem tıpkı bir düğün ritüeli çerçevesinde gençler hayattaymış gibi yapılır (Roux, 1999: 181-182).

Hakkari'de başsağılığına gidenler ölü evine değil, yakın komşulara gitmekte ve yedi kapı dolaşmaktadırlar. Bunun altında kötü ruhu şaşırtmak, İnsanların ruhunu alıp götüreni iyeyi atlatmak, aynı durumda karşılaşmamak inancı yatmaktadır. Cizre'de başsağılığı camide kabul edilir eve gidilmez, eve başsağılığına gidilmesi uğursuzluk ve daha büyük felaket getireceği inancıyla hoş karşılaşmamaktadır. Ölü sahipleri Rize Taşköprü'de başsağılığına gelen kadınlara birer çember, kibrit (cenneti ışıklı olsun diye), erkeklere gençlere birer mendil, yaşlılara ise havlu vermektedir (Çağlayan, 1997: 98).

Afganistan Kazak Türkleri'nde ölenin ruhunun sorgu melekleri tarafından her cuma akşamı serbest bırakıldığına, ruhun eve gelip evlatlarının kendisi için Kur'an-ı Kerim okutup okutmadıklarına baktığına inanılmıştır. Buna, inanan ölü sahipleri, ölenin ruhunu memnun etmeye çalışmışlardır. Eğer, Kur'an-ı Kerim okutulmazsa sorgu meleklerinin ölene izin vermeyeceğine, bu sebeple ruhun eve gelmeyeceğine inanılmıştır (Turan, 1986:309).

Afganistan'daki Hazara Türkleri arasındaki yaygın bir inanışa göre ölümün geleceğinden, ilk önce kemiklerin haberi olur. İyi ahlaklı, dürüst, temiz ve yardımsever insanların rahat can vereceklerine, kötülerin can verirken büyük ıstırap çekeceklerine inanılır (Çelik, 2001:12).

Özbekler Ramazan ve Kurban bayramı arefesinde, cuma ve pazartesi akşamları hamur işi hazırlayıp, ölmüşlerine dua ederler. Mum yakıp, evin kible tarafına koyarlar ve

merhumun ruhu gelecek diye beklerler. Yakınlarını yolcu ederken de “ata babalarının ruhu şad olsun” diye dua ederler. Yani insanın bedeninin yok olduğuna ama ruhun yaşadığına inanan Özbekler, bu inanç doğrultusunda ruha hürmet için çeşitli merasimler geliştirmiştir (Açık, 2004: 146).

Kazak Türkleri’nde ruha "arvak" denir. Tanrı anlamına gelen “Hûda” yerine "kuday" denir. Halk arasında, geçmiş ecdadın, büyüklerin ruhlarının kainatta bir rol oynayacağına ve bu itibarla hayatta olanların hallerinden haberdar olarak yeri gelince yardım edeceğine, koruyacağına ve eğer bir haksızlık olursa kızarak çarpacağına inanılır. Onun için Allah ile Ruh beraber söylenir. “iki ruhla bir tanrıya havale ettim.” derken iki kişinin arasındaki bir işi ikimizin de büyüklerinin ruhları ile Tanrıya havale ettim anlamında söylenir. Bir de karşısındakini inandırmak için, “işte ruh, işte Tanrı” derler. “günahkar oldu”, “ruh çarpsın”, “ruh kollasın”, “ruha sığınarak” ve “ruha kurban olayım” vb. deyişlerde ruhlarla ilgili inançlar görülmektedir (Altay, 1998: 218).

“Ata Kültü” de eski inanç sistemimizin günümüze kadar gelip İslamileşmiş bir uzantısıdır. Anadolu’da da “geçmişlerin ruhu” için çeşitli hayırlar işlenir. Cuma akşamları özel olarak helva kavrulur, komşulara verilir. Ata ruhlarının evleri ziyaret edip onların hayır veya şerle uğraştıklarının gözlemlendiğine inanılır (Salih, Kalafat, 2000: 45).

Kayseri’de yaşayan Uygur ve Kazak Türkleri’nde, ölen kimseyi rüyasında gören yakını onu zayıflamış ve perişan bir halde görürse, sadakamız, duamız olmamış diye onun için sadaka verir. Ruh tekrar döner gelebilir diye ölü evinde üç gün ışık yakılır. Aynı işlem ölünün yıkandığı yerde de uygulanır. Ayrıca ilk kırk gün içinde, her Cuma gecesi evde ışıklar yanar halde bırakılır (Güngör, 1992: 10).

Türkiye’de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri’nin inanışlarına göre, ölen kişi gömüldükten sonra ruhu yedi gün evini ziyaret eder. Bir yıla kadar cumaları, daha sonra bayramdan bayrama ziyaret eder (Çevik, 2001: 10).

Hazara Türkleri Atalarının ruhunu kutsal olarak sayarlar. Hazaralar her zaman ataların ruhunu kızdırmamak için ellerinden gelen hayrı yaparlar. Cuma akşamları onların ruhu için Kuran-ı Kerim okunur. Dinî bayramların bir gün öncesi geçmişte ölenlerin bayramı olarak bilinir. O günlerde herkes onların ruhu için yemek pişirir ve komşulara, yolculara

dağıtır. Hazaralar'da atalar ruhunun onları kötülüklerden koruyup ve zor zamanlarında onlara yardım edeceğine inanılır. Onların ruhu asla incitilmemelidir, inancı vardır (Salih, Kalafat, 2000: 45).

Sivas'ta, ölünün üzerinden çıkarılanlar (soyhası). bekletilmez yıkanır. "Ölüye sıkıntı verir" denir. Yıkama imkânı olmazsa, ölünün yüreğine ferahlık olsun diye, çamaşırlarına çarşaf vb. üzerine su serperler. Ölü yıkanan suyun içine gülhatmi konur (gülhatmi cennet çiçeği olarak bilinir, sevap olur düşüncesiyle yapılmaktadır). "Ölü evine dokuz türlü insan gelir, herkes kendi ölüsüne ağlar" denir. Sağ bir kimse için, "Allah rahmet etsin" denirse ömrünün uzayacağına inanılır. Kadınlar, ölürken, on iki batman kına, bir batman sürme kullanmanın sevap olduğuna inanılır (Üçler, 2002: 514).

Samsun yöresinde ölüm sonrasıyla ilgili inançlardan bazıları şunlardır: Cuma geceleri ateşe un ve tereyağı atılır, helva kavrulur, tütsü yapılır. Böylece evin güzel kokması, dolayısıyla da ruhların rahatça gelmesi sağlanır. Cenazenin yıkandığı yerde ruhun ziyarete geleceği düşüncesiyle üç ile kırk gün arasında ışık yakılır. Yörede cenaze sonrası helva, ekmek dağıtılır ve buna canlılık denilir. Canlılık ölünün ruhuna şefaathçi olur. Ölen kişilerin mezarına şişe ile su konulur. Bu su ölüye rahmet olur (Şişman, 2002: 463).

Saraykent'te ölümün 40. ve 52. günleri Kur'an okutulur. Marmara Ereğlisi'nde 52. gün dua okunur. Ağrı'da ölünün 3. 40. ve 52. günü mevlit okutulur ve yemek verilir. Bulank'ta taziyeye gelenlere şeker ve şerbet ikram edilir. Mezarı kazanlara yemek verilir, 40 gün yasin okunur, "52"si yapılır. Afyon'da ölüm gecesi "Ölü Yemeği" verilir. Ayrıca ölünün 40. günü ve sene-i devriyesinde, dinî merasim yapılır. Denizli'de cenazenin ardından üç gün verilen helvaya "Ruh Helvası" denir, ölünün hayrı olarak helva dağıtmak, Anadolu'nun diğer yörelerinde de yaygındır (Kalafat, 1996: 35-36).

Gilan'da ruhlarla ilgili inanmaların başında evdeki ışıkların bir hafta boyunca söndürülmemesidir. Bunun dışında ruhun evden ayrılması için eşyaların dağıtılması uygulaması görülür. Ölenin ruhunu rahatlatmak için belirli günlerde mevlit ve çelime okuması yapılmaktadır. Ölüm esnasında ruh ayaktan başlar ve baştan çıkar. (K1, K2, K3, K6, K8, K9, K12, K23, K24, K25, K26, K27)

2.3.12. Ağıt Söyleme Yas Tutma

Yas, yakınlarından birini kaybetmiş insanların, ölünün ardından duyduğu acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmesidir (Örnek, 2000: 222). Üzüntünün kalıp olarak ifadesi demek olan yas, bütün kültürlerde görülmekle birlikte süresi, yasa katılanlar, yas süresince görülen âdet ve uygulamalar, toplumun kültürel kimliğine bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

Türklerin yas tutma âdetlerine çok eskiden beri sahip oldukları bilinmektedir. Ölünün yakınları saçlarını başlarını yolarlar, matem törenleri yaparlardı. İnsan münasebetlerinin çok ferdi ve samimi olduğu devirlerde ve kültürlerde ölümün verdiği acı kolayca dindirilecek cinsten değildir. Nitekim Türkler Müslüman olduktan sonra da ölüme karşı hissi bir tavır almaya ve bu tavrı açığa vurmaya devam ettiler. Hiç şüphesiz sosyal gelişmeye bağlı olarak matemler bir cemaat hadisesi olmaktan çıkarak ferdileşmeye doğru gitti, daha çok ölen kimsenin yakın çevresine ait bir olay haline geldi. Eski devirlerde büyük bir şahsiyetin ölümü halinde bütün millet bir süre mateme girerken, sonraları ızdırabın saklanması daha kıymet verilen bir tavır haline geldi (Güngör, 1992: 157-158).

Günümüzde Anadolu'da görülen yasla ilgili âdet ve uygulamalardan, yaka bağır yırtarak yüksek sesle ağlama, bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl gibi belli bir süre yas tutma, yas döneminde gezmeye eğlenceye gitmeme, tıraş olmama, yıkanmama, süslenmeme, nişan düğün gibi törenleri erteleme, Orhon yazıtlarından itibaren süren yas geleneğinin bir devamı niteliğindedir (Ercan, 2002: 215).

Hunlar âdetleri gereği saçlarını keserlerdi. Kahramanlar için gözyaşı dökmez, yüzlerini yaralayarak kan akıtırlardı. Çin kaynaklarına göre, eski Türklerde aile fertleri, ölünün bulunduğu çadırın kapısı önünde ağlayıp feryat ederken yüzlerini bıçakla yaralayıp kanlı gözyaşları dökerlerdi. Orhun Kitabeleri'nde Bumin Kağan ile kardeşi Kültigin'in ölümü münasebetiyle komşu kabilelerden gelenler arasında "yogçı", "sığıtçı"(yascı). kimselerin bulunduğundan bahsedilir. Yas merasiminde bulunanların matem alâmeti olarak kulak ve saçlarını kesmek âdetti.

Kırgızlar'da ölünün gömüldüğü gün, dul kalan zevcesi ile kızları saçlarını keserlerdi. Yas âdetlerinden biri de Eski Türkler'de olduğu gibi Oğuzlar, Kazaklar, Kırgızlar'da

ölen kişinin atının kuyruğunu kesmekti. Kırgız-Kazaklar'da yaşlı çadıra kara bayrak asılmakta, ölen şehit ise yas alâmeti beyaz bayrağa dönüşmektedir. Yine Kırgız-Kazaklarda matem esnasında ağıt söylerken ters oturmakta ve elbiseler ters giyilmektedir. Kırgız-Kazaklarda yas alâmeti olarak yüzün tırnaklarla çizilmesi ve saçların yolunması geleneği, günümüzde hâlâ yaşamaktadır.

Kırgızlar'da erkekler yas alâmeti olarak sakallarını tıraş etmez, saçlarını kısaltır veya keserler. Kadınlar ise kara veya mavi elbise giyerler. İnsanlara sırtını dönerek otururlar. Kadınların yas alâmeti olarak kara veya mavi elbise giymeleri ölenin yakınlık derecesiyle ilgilidir. Buna göre kadınlar kocası ölürse siyah, akrabaları ölürse mavi elbise giyerler (Polat, 2003: 199-201).

Anadolu'da psikolojik ve toplumsal nedenlerle yaşlı olmanın belirtileri en çok giyim kuşamda görülmektedir. Yas süresi içinde toplumu oluşturan bireylerin ölen kişiye yakınlığı derecesinde kılık kıyafetinin de değiştiği görülmektedir, Farklı uygulamalar olsa da yası ak ve kara renk simgelemektedir. Siyah başörtüsü Sakarya, Kastamonu, Kayseri, Amasya, Elazığ, Çorum, Iğdır'da yas belirtisi olarak kullanılmaktadır. Hatay Altınözü İlçesi Tokaçlı Köyü'nde insanlar yasta siyah giyinmek zorundadır. Siyah renk elbisesi yoksa alır, alacak durumda değilse herhangi bir elbisesini boyar. Bu uygulama dokuz gün sürmektedir. Kars ili ve çevresinde ölüye ağlayan kadınların yüzlerine vurup, saçlarından bir parça kesmeleri, elbiselerini ters çevirip giyinmeleri, kara bağlamaları gelenektir. Ters giyinme bir başka yas belirtisidir. Van-Erciş'te yasta ters ve eski elbiseler giyilmektedir. Saç kesme âdeti Anadolu'da bazı yerlerde nadir de olsa görülmektedir. Muş'ta kadınlar özellikle kardeşleri ölmüşse saçlarını kesmektedir. Güney Anadolu'da ki Türkmen oymaklarında yas alameti olarak genç kadınlar saçlarının bir örgüsünü keser ve elbiselerine dikerler. Saç kesme adeti Mersin'de yerleşik Yörük Türkmenler'de ve Kars yöresindeki Karakalpaklar'da da görülmektedir (Çağlayan, 1997: 89-90).

Yas işareti olarak siyah giyme Dede Korkut Hikâyeleri'nde "... yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler.", "...yar ve yoldaşları akı çıkarıp kara giydiler." gibi anlatımlarda görülmektedir (İnan, 2006: 195-199).

Kara, halk inançlarımızda yasın, kederin, matem rengidir. "Kara yere giresin" denilirken kişinin ölümü istenmiş olur. "Evine kara bayrak asıla" garkışı evinden bir ölü

çüksün anlamındadır. Bir hanıma “karalar giyesin” denilerek erinin ölmesi temenni edilmiş olunur. Caferi Türkler muharrem ayında minarede kara bayrak asarlar. Kuzey Mezopotamya Türkleri cenaze namazının kılınacağı caminin duvarına astıkları kara bezin üzerine yazılmış yazı ile duyuru yaparlar (Salih, Kalafat, 2000: 45).

Erkekler kırk gün yas tutup kırk birinci gün tıraş olarak yası bitirirlerken, kadınların yası bir yıl sürer. Yas tutan kadınlar bir yıl kara veya mavi elbise giymeye devam eder, düğün vb. eğlence meclislerine katılmazlar, belirli bir süre ağlayarak ağıt yakar, mümkün olduğu kadar evden çıkmazlar. Bir yıl sonra ölünün yıllığı töreninde kara veya mavi elbiselerini çıkararak beyaz elbise giyerler. Böylece yas dönemi biter, Kırgızlar'da ölümden sonraki üç bayram yas tutulur. Özellikle ilk ramazan bayramı ölü için koyun kesilir, yemek verilir, taziyeler kabul edilir. Bunun için genelde Ramazan bayramı "Küçük bayram ve "Ölülerin Bayramı", Kurban Bayramı ise, "Büyük bayram" ve "Dirilerin bayramı" diye adlandırılır (Polat, 2003: 199-201).

Afganistan'daki Hazara Türkleri ölümden sonra cenaze evinin kapısına siyah bir bez asarlar. Ölünün yakınları 3 gün ile 40 gün arasında değişen süre siyah elbise giyerler, ağıt yakarlar (Çelik, 2001:12).

Kuzey Afganistan Türkleri'nde kadın ve erkekler yasta özel "Çapan" giyerler. Bu çapan'ın rengi karadır. Bele "rımal" denilen bir nevi peştemal bağlanır. Bu giysi üç gün giyilir. Kadınlar kara çizme giyerler. Bazı yörelerde de cenaze evlerine "okuyucu" olarak giden ve yaşlıları coşturan kimse, ölünün hayattaki yakınlarını uygun vesilelerle tek tek anarak duygulanmalarını sağlar (Kalafat, 2007: 378).

Özbekistan'da “ovoz chiqarish” adını verdikleri ölünün arkasından feryat etme, ağlama matem ilk işaretidir. “Hepimiz bu yalancı dünyada misafiriz, bir gün öbür dünyaya gideceğiz” ya da “bir fasıllık misafiriz” diyerek üzüntülerini dile getirirler. Matem merasiminde erkekler yalnız ölünün defnedildiği gün ağlar. Diğer zamanlarda ağlamaları zayıflığın işareti olarak görülmekte ve hoş karşılanmamaktadır. Ölenin erkek akrabaları cenaze günü yeni parlak kumaştan şalvar tipinde pantolon ile kalpak giyip, bellerini bir kumaşla bağlar ve ölünün yattığı evin önünde duvara dayanıp bekler. Matem giysilerini giyen akraba kadınlar oyun, eğlence, düğün derneklere eğer ölen gençse bir yıl boyunca, değilse kırkı çıkıncaya kadar katılmazlar. Matem döneminde

kadınlar takı takmaz, koku sürünmezler. Matem kıyafeti oldukça sade dikilmiştir (Açık, 2004: 146).

Ölümün ardından kırk güne kadar insanın içinde kırk odun yanarmış, her gün bu odunların bir tanesi sönermiş. Ölümün kırkıncı günü insanın içinde sönmeyen bir odun kalırmış ve o odun hiç sönmeden onunla beraber yanar gidermiş. Zaman geçse bile ölümün yakınlarla bıraktığı acının hiç bitmediğine inanılmaktadır.

Ölünün ardından isteyen istediği kadar üzüntüsünü yaşar, yasını tutar, çünkü ateş düştüğü yeri yakar, herkes acısını çekmek ister, düşüncesi yaygındır (Altun, 2004: 355).

Harput ve çevresinde, ölüm olayından sonra gelen ilk bayram adı "karalı bayram"dır. Bu bayramda ölü sahipleri evlerinden dışarıya çıkmaz, taziye için gelenleri kabul ederler. Erkekler genellikle ölünün üçüne veya yedisine, kadınlar ise kırkına kadar dışarıya çıkmazlar, ölünün elli ikinci gecesi etinin kemiklerinden ayrıldığına inanılır. Bu gecede, ailenin maddî durumuna göre yoksullara yardımda bulunulup, iyilik yapılır. Bu davranışla ruhun memnun olacağına inanılır. Ölünün kırkı çıktıktan sonra ölü evine en yakın olan komşular, ölü sahiplerini hamama götürürler ki, bu duruma yörede "yas kaldırma" adı verilir. Yas süresi içinde gerek olu evinde ve gerekse akraba çevresinde eğlence, nişan, düğün gibi merasimler yapılmaz. Televizyon, radyo, teyp gibi elektronik araçlar kullanılmaz. Karalı bayram geçmeden kına yakılmaz. Üç, yedi veya kırk gün süreyle kara yazma bağlanır, karalı elbiseler giyilir (Araz, 1995: 134).

Yas olayının en temel ögesi ağıttır. Ağıtlar, ölen kişinin yakınlığına göre farklıdır. Ata, ana, koca, oğul, kız her biri için ayrı ağıtlar vardır. Akrabalar ilk gün birbirine sarılıp ağlarlar. Ağıtlar söylerler (Salih, Kalafat, 2000: 45).

Kayseri'nin Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarının geleneğinde, cenaze evinde ölenin yakınları ve çevreden gelen akraba ve komşular toplanarak ağıt yakarlar. Ağıt söyleme aile efradından başlar. Ölenin anne, kız kardeş, hala, teyze, gelin, kız yeğenleri veya ninesi ilk ağıdı söyleyenlerdir. Erkekler dışarıda ve dinleyici durumundadır, çok nadir olarak ölenin erkek akrabası da ağıt söyleme işine karışır. Daha sonra bu ağıdı yakan kişi ağıt söyleyebilecek birisine: "Gadanı alıyım, azıcık al soluğumu" diyerek bohça uzatır. Bohça uzatılan kişi ağıta bir başka yerden devam eder. Bu böyle sürüp gider. Bu arada ağıt söyleyen kişinin başka ölüm olaylarından ya da kendi ailesine ait ölüm

olaylarından bahsetme hakkı vardır. Kırk gün boyunca gelenlerin önüne ölenin soykalarından oluşan bohça konulur ve her defasında ağıt yakılır. Dolayısıyla bir cenazede onlarca ağıt oluşur. Her ağıt söyleyen kendi üslubunca söyler. “Düğüne giden oynar, ölüye giden ağlar” sözü gereğince ağıt yakmayı bilen veya beceren her kişi cenazeye geldiğinde ağıt söylemektedir (Altınkaynak, 2001: 21).

Anadolu’da yas tutulmasında en yaygın süre 3, 7, 40 gündür. Ölümünden sonra, 1-3 gün (Konya, Van), 3-7 gün (Kastamonu, Diyarbakır, Afyon, Antalya), 7-10 gün (Amasya), 10-15 gün (Hatay, Urfa, Malatya, Kayseri), 15 gün ile 1 ay (Erzurum), 40 gün (Antalya, Aksaray, Hatay), 1-2 ay (Bilecik). yas tutulmaktadır. Ağrı, Bitlis ve Hakkari’de yas Cuma gününe kadar sürer. Buna “cumaya teslim etmek” denir. (Çağlayan, 1997: 87-88).

İnanışa göre İslamiyet’e göre, ölünün ardından ağlamak, yas tutmak doğru değildir, çünkü ardından ağlanan ölü kabirde rahat edemez, kabir azabı görür. Peygamber ölünün ardından yas tutmakla ilgili şu hadisi söylemiştir. "Başına, yüzüne vuran, üstünü başını yırtan, cahiliyetteki gibi ağıtlarla yas tutan, bizden değildir." (Durdu-Kalaycı Durdu, 1998: 76).

Yas olayının bitmesi ile ilgili pek çok terim kullanılmaktadır. Yas kaldırma, yas indirme, yastan çıkarma adıyla gerçekleştirilen gelenek, cenaze sahibinin akraba ve hısımlarından kadına, kadınlar arasında, erkeğe erkekler arasında görevler yüklenmiştir. Diyarbakır’da ölü sahiplerine komşuları veya yakın arkadaşları açık renkli giysiler ve kumaşlar olarak hediye olarak göndermektedir. Ölü sahibi bu hediyeleri ona verdiği kıymeti göstermek için giyinmek zorundadır. Kars’ta yasta olan kişinin yakını ahababı, ölü sahibini evine davet eder. Kendisinin haberi olmadan berber çağırarak, zorla da olsa traş ettirip yemek vermektedir. Yas tutma bitince köyün ileri gelenlerinden biri, yas evi mensuplarını yemeğe çağırır. Yemeğe başlamadan önce elbiselerini ters giyen kadın ve kızlar bunları düzelterek, başlarından kara yazmaları çıkartıp al ve ak renkli yazmaları bağlamaktadırlar (Çağlayan, 1997: 100-101).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar’da ölümün kırkıncı günü yas tutmak amacıyla traş olmayan erkekler traş olurlar. Eğer ölen kimse, hatırı sayılır bir bilgin veya devlet adamı ise, o gün cenazeye katılanlar elbiselerinin tersini giyerler. Kadınlar yas için saçlarına beyaz bir şerit bağlarlar. Buna “Karalık” adı verilir Erkekler ise yas işareti olarak bellerine

beyaz bir kuşak bağlarlar. Bu da aynı isimle anılır. Ölünün 52. günü için hiçbir merasim yapılmaz. Ölüm yıldönümünde mevlüt okunur (Güngör, 1992: 9-10).

Gilan'da ölenin ardından yas tutulur. Bu yas tutmanın belli bir süresi yoktur. Yas 7-40 gün arası sürer. Yas tutarken bir yere ziyaretçi olarak gidilmez. Yas tutanlar siyah giyinirler. Ölümün yedinci gününe kadar evin kadınları, ölenin mezarını ziyaret ederler, Fatiha ve Yasin okurlar. Yas süresince Anadolu'nun bazı bölgelerinde görülen erkeğin sakal uzatması olayı Hristiyanların yapmış olduğu bir uygulama olduğu için Gilan'da hoş karşılanmamaktadır. Yas süresince eğlence yerlerine gidilmez. Evde televizyon açılmamasına dikkat edilir.(K1, K2, K3, K6, K8, K9, K11, K12, K13, K24, K25, K26, K27)

Gilan'da cenaze törenlerinde ağıt söyleyen özel kadınlar vardır. Bunlar cenaze evden ayrılıp gidene kadar ağıt söylerler. (K1, K2, K3, K6, K8, K9, K11, K12, K13, K24, K25, K26, K27)

2.3.13. Mezar Ziyaretleri

Tarihin en eski dönemlerinden bu yana atalara duyulan büyük bir saygı dolayısıyla mezarlıklara ayrı bir önem verilmiştir (Roux, 1999: 188).

Toplumumuz için eskiden beri mezarlıklar kutsal yerler olarak kabul edilmiş ve belirli zamanlarda ziyaret edilmesine dikkat edilmiştir. Kabir ziyareti, İslâmî inanca göre Peygamber sünneti olarak ele alınır. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde kabir ziyaretleri, ölüleri yüceltici aşırı davranışlar sergilendiği için Peygamberimiz tarafından bir süre yasaklanmış olmasına rağmen, ahiret hayatıyla ilgili inanç esasları kişilere öğretildikten sonra serbest bırakılmıştır. Daha sonraki dönemde Hz. Muhammed'in "Kabirleri ziyaret ediniz, çünkü oralar size ahireti hatırlatır." hadisinden yola çıkarak mezarlık ziyaretinin, bir gün öleceği kesin olan insanoğlunun, ahiret inancını pekiştirmesi fonksiyonu sebebiyle teşvik edildiği görülmektedir (Ercan, 2002: 214).

İbn Abbas tarafından kabir azabıyla ilgili şöyle bir menkıbe anlatılır. Hz. Peygamber bir mezarlıktan geçerken iki ölünün yattığı bir yerden sesler işitti ve her ikisi azap oluyor dedi. Sonra bir hurma dalı isteyerek ikiye böldü ve her iki kabrin başına dikti. Bu dallar yaş kaldıkça azaplarının hafiflemesi umulur, buyurdu. Peygamberin bu davranışı dinler

tarihi boyunca birçok kültürde görülen mezara ağaç dikme, çiçek bırakma, çeşitli kutsal bitkiler bırakma davranışlarından izler taşımaktadır (Durdu-Kalaycı Durdu, 1998: 77.).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar mezarlık ziyaretlerinde, mezarların üzerine buğday, darı vb. şeyler saçarlar. Kandil gecelerinde kabirler ziyaret edilir. Ölen kimsenin ismi çocuklarına veya torunlarına verilir. Kazaklara gelince, onlarda kaza ile ölmüş olanların mezarlarına çaput ve bez bağlanır. Bu tip mezarlardan alınan topraklar çeşitli hastalıkların tedavisinde ilaç olarak kullanılır (Güngör, 1992: 10).

Kıbrıs’ta mezarlıklara, genellikle de mezarların baş ve ayak uçlarına selvi, çam, akasya, güldamları, ölümsüz anlamına gelen “ahanadu” isimli ağaç, sabır ağacı, ölünün vasiyet ettiği ağaç ekilir (Bağışkan, 1997: 214-215).

Türkiye’de yaşayan Kırgız, Kazak ve Özbek Türkleri’nin inanışlarına göre, mezarlıktan ağaç kesilmez, yatırlardaki ağaçları kesenler çarpılır. Mezarlıkta yatılabilir, ruhlar onu korur. Mezara toprak atılırken kürek elden ele verilmez, yerden alınır. Ölenin mezarı rahat yatması için geniş olmalıdır. Mezar kazıcısına para verilmezse hak geçer (Çevik, 2001: 10-11).

Akyurt-Ankara’da cenazeden sonra 40 gün ağaca hergün bir kertik veya bir ipe hergün bir düğüm atarlar. Bu ağaç veya ip 40. gün mezara gömülür. Ayrıca ölümle birlikte kabrin başına bir İğde Ağacı dikilir, ağaç tutarsa mevtanın cennete gideceğine inanılır (Kalafat, 1996: 28).

Afganistan Kazak Türkleri’nde mezarın kapatılmasından sonra üzerine taş ve tuğladan herhangi bir yapı yapılmaz, isteyenler mezarın başına meyve ağacı dikilir. Bunun sebebi de ağacın meyvesinden, gölgesinden, insanların ve hayvanların faydalanması, ölüye sevap yazdırır düşüncesidir (Turan, 1986: 308).

Kayseri’de yaşayan Uygurlar ölü gömüldükten sonra, mezar üzerine yeşil yapraklı bir ağaç dalı dikerler. Eğer mevsim kış ise, kurumuş çiçek dallarını bir ağaca bağlayıp mezara götürürler. Buna “Güldeste” adı verilir. Mezarlara taş dikme âdeti yoktur. Mezar ziyaretleri genellikle Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri yapılır. Kazaklar da mezarlarına taş dikmezler. Ancak mezar başlarına yatırılmış olan taşlara kendi boy işaretlerini çizerler (Güngör, 1992: 9-10).

Harput'ta mezarlıkları ziyaret, genellikle dini bayramlardan bir gün evvel veya bayramın birinci günü yapılır. Bayram namazından çıkanlar evlerine uğramadan kabileler halinde mezar başlarına gider, dualarını yaptıktan sonra kürekle mezarın otlarını temizler, eğilmiş taşlarını, dağılmış toprağını düzeltirler. Taşı bulunmayan mezarların, önceden hazırlanmış olan taşları yine bugün dikilir. Bunun haricinde, mübarek addedilen bazı günlerde yine kabir ziyaretleri yapılmaktadır. Yöre halkının aile mezarlıklarını ziyaretlerinin yanında, Harput'ta sayıca fazla olduğu dikkatimizi çeken yatır ve türbeler de ziyaret edilmektedir. Yöre halkının ve özellikle kadınların bu ziyaretlere karşı ilgi ve inançları oldukça kuvvetlidir. Bu türbe ve yatırların her birinin kendine mahsus yapı ve fonksiyonları vardır (Araz, 1995: 131).

Özbekler çarşamba, perşembe, bazı yerlerde cuma günleri mezarlıkları ziyaret ederler. Bu ziyaretlerde sadaka vermek ve hatıra türünde eşyalar bırakmak âdeti de vardır. “Ruh aç bırakılırsa yaşayanlara zarar verir, onu doyurmak lazım” düşüncesinden dolayı malum günlerde geleneğe bağlı kalarak yemek pişirirler. Ruhları besleme fikri Özbeklere mezarlıklara tabak, bardak, kase gibi kaplar yerleştirme ve yemek götürme alışkanlıkları kazandırmıştır (Açık, 2004: 145-146).

Hazara Türkleri mezarlık ziyaretlerini cuma günleri yaparlar. Cuma akşamları mezarlıklar çok kalabalık olur. Ölü sahipleri evde helva (yemek). yapıp mezara götürürler ve yoldan geçen, orada bulunan herkese ikram ederler. Mezarın başında Fatıha okurlar ve Kur'an-ı Kerim okuturlar (Çelik, 2001: 13).

Yozgat yöresinde mezarlık ziyareti arefe günü yapılmaktadır. Mezarlığı kadınlar arefe günü, erkekler bayram namazı sonrasında ziyaret ederler. Erkeklerin dönüşünde kadınlar topluca ziyarete giderlerken, bayram günü öğleden sonra da mezarlık ziyaretine gidildiği olur. Mezarlığa giderken Kuran-ı Kerim, su, fidan götürülür. İmamla birlikte de gidilir. Mezar ziyareti dönüşünde dağıtılmak üzere mezarlığa lokum, helva, bisküvi götürülür (Uslu, 1997:141).

Adana Kadırlı'de bayramlarda mezar ziyaretine mutlaka gidilir ve şeker bırakılır. O şekerleri çocuklar toplarlar ve ölünün hayrına yerler (Yardımcı, 1993:553).

Kıbrıs'ta mezarın kazılması “mezar açmak” ve “mezar çıkartmak” şeklinde ifade edilmektedir (Bağışkan, 1997:177).

İran Azerbaycan'ında Türkler ölümün ilk gecesi mezarının üzerinde tezek yakarlar. Tezek közü uzun ömürlü olduğu için yavaş yanan bir yakıttır. Hemen yanıp bitmez (Kalafat, 2007: 339).

Hazara Türkleri'nde, şehit olan kimsenin mezarı diğerlerinden farklıdır. Onun mezarının başına yeşil veya kırmızı renkli bayrak veya her ikisi birlikte asılır. Azerbaycan ve Nahçıvan'da mezar taşına yeşil taş konulur (Salih, Kalafat, 2000: 45).

K. Afganistan Türkleri şehit mezarlarına renkli bayraklar dikilmektedirler. İslam uğruna çarpışarak ölen kimsenin mezarına kırmızı bayrak, muradını almadan ölen kimsenin mezarına yeşil bayrak asılıyor. Şehit ve bekâr ise yeşil ve kırmızı renkli bayrak bir arada asılıyor. Bayrak Türk kültüründe sahipliliği sembolize eder. Dalgalandığı yerin egemen sahibi olduğu anlamına gelir. Düğün alaylarında bayrak yeni evlilerin yeni ocaklarında bağımsız olduklarını gösterir. Türbelerdeki bayraklar da yörenin "sahipli"liğini gösterir. Anadolu düğünlerinde bayrak çok yaygındır. Nevruz'da çevre illerin Müslümanları Mezar-ı Şerife gelirler. Türbedeki bayraklar göndere çekilir. Nevruzdan sonra 40 gün çekili kalır (Kalafat, 2007: 379).

Uygurca'da, "zeretgarlık" (mezarlık), "kabristanlık" (mezarlık), "toprak beşi" (mezar). gibi eşanlamlarından farklı olarak İslam diniyle ilgili büyük kişilerin türbelerini gösterir. Ama bazı bölgelerde herhangi bir mezarı ifade etmek için de kullanılabilir. Mezara tapma Uygurlar arasında oldukça yaygındır. Özellikle güney ve kuzey Şincang (Doğu Türkistan).daki köylerde mezara tapma bir kısım Uygurların inanç yaşamının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Kişiler mezarların kendilerini korumalarını, zorluklarını kolaylaştırmalarını, hayatta işledikleri günahlarını bağışlamalarını umut etmiştir. Hastalar hastalıklarına şifa, genç kız ve delikanlılar kısmet, yoksullar bereket dilemek için mezarlara tapmışlar ve çeşitli ayinler düzenlemişlerdir. Mezarlar dertlilerin dertlerini anlattıkları, hayatta felakete maruz kalanların teselli buldukları, hastaların şifa buldukları, doğal felaketlerin önledikleri, ruhların temizlendikleri, ayrıca insanların eğlendikleri yerlere dönüştürülmüşlerdir. Dolayısıyla insanlar kavurucu sıcak, dondurucu soğuklarda uzun ve tehlikeli yollara bakmadan mezar yerlerinin yolunu tutmuşlardır. Hatta bazı kişiler bazı ünlü mezarları Mekke ile eşit görmüşlerdir (Davut, 2003: 207-208).

Türbe ve yatırlar çevresindeki geleneksel uygulamaların bir bölümü, insanların çeşitli dileklerini (evlenmek isteyen gençlerin kısmet açmak, çocuğu olmayan kadınların çocuk dilemek, yeni evlenen gençlerin evliliklerinin huzur içinde geçmesini istemek, iş bulmak, ev-araba sahibi olmak, vb.). kapsamaktadır. Uygulamalar genel olarak hastanın türbe veya yatır etrafından gezdirilmesi, orada birkaç gün bırakılması, orada bulunan bir eşyanın kendisine temas ettirilmesi, orada bulunan sudan içirilmesi, topraktan yedirilmesi, bir eşyasının orada bırakılıp, tekrar giydirilmesi veya bunlara benzerdir. Türbe ve yatırlar etrafındaki şifa talebine yönelik uygulamaları, ölen kişinin herhangi bir biçimde yaşamını sürdürmesi inancına bağlı olarak, ölümler ibadeti ve ölü kültü ile açıklamak gerekmektedir. Bu kişilerde var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin, ölümlerinden sonra da devam ettiği, mezarına, mezarı çevresindeki toprağa, ağaca, suya, vb. geçen bu gücün şifalı olduğuna inanılmaktadır (Santur, 2001: 237-238).

Eski Türkler'de, mezar kapatılınca, ölünün bir resmi veya heykeli yapılarak mezar üzerine konur ve öldürdüğü düşman sayısı kadar da mezar üzerine taş dikilirdi. Öldürülen düşmanları temsilen mezar üzerine dikilen taşlara eski Türkler, "balbal" adı verirlerdi (Ögel, 2001b: C.2: 85).

Türklerin mezar taşlarının şekli orada yatan kişinin cinsiyetini, mensup olduğu yeri ve makamı belirtir. Taşın üzerinde ölenin adı ve şöhreti, ölüm tarihi ve fatiha dileği yazılıdır. Sanduka taşının üzerine kuşların su içmesi için ufak bir oyuk yapılır. Bazen baş taşında bir ölüm ayeti de yazılır (Güngör, 1992: 162).

Gilan'da mezar ziyaretlerine özellikle dikkat edilir. İlk 7 gün boyunca evdeki kadınların hergün mezarlığa gittikleri görülür. Onun dışında belirli günlerde mutlaka mezar ziyaretleri yapılır. Özellikle bayram günleri mutlaka mezar ziyareti yapılır. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K23, K24, K25, K26, K27)

Mezar taşları açısından bakıldığında eski mezar taşları çok sade taşlardan oluşurken, son dönem mezar taşları fotoğraflı şekilde yapılmaktadır. Mezar taşının üstünde ölen kişinin fotoğrafı, adı soyadı, doğum ve ölüm tarihi gibi bilgiler yer alır. (K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K23, K24, K25, K26, K27)

SONUÇ

Bu çalışmada insan hayatının önemli safhalarından olan “geçiş dönemleri” (doğum-evlenme-ölüm) Kosova'nın Gilan şehrinde yaşayan Türklerin kültürleri esas alınarak alan araştırmasına dayalı olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın konusu olan Gilan Türklerinde "geçiş" dönemleri, öncesi, sırası ve sonrası düzeninde ele alınmış, her konu hakkında Türkiye ve Türk dünyasından örnekler verilerek konu pekiştirmeye çalışılmış, daha sonra araştırma alanından elde edilen veriler aktarılmıştır.

Kosova, yüzölçümü olarak büyük bir alanı içermese de, Balkanlarda merkezi konuma sahip olması nedeniyle jeopolitik açıdan çok önemlidir. Balkan haritasına bakıldığında, Bosna, Sırbistan ve Kuzey Arnavutluk stratejik yaklaşma istikametlerini ayrıca Makedonya, Ege Denizi ve Anadolu'ya uzanan koridoru kontrol edebilmek için Kosova'ya hakim olmak gerektiği açıkça görülecektir.

Tarihi süreç içerisinde, Kosova'da birçok etnik grup yaşamış olmasına karşın, günümüzde Arnavutlar, Sırlar, Türkler, Boşnaklar, Goralılar ve Çingenerin varlığından söz edilebilir. Arnavutlar artan nüfusları da göz önüne alındığında Kosova'da çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Sırların, Kosova'da Arnavutlardan sonra en büyük çoğunluğu oluşturdukları bilinmektedir. Kosova, Sırlar açısından dinsel önemi çok büyük olan bir bölgedir. Sırp Ortodoks Kilisesi'ne ait en önemli anıtlar, dinsel mekanlar ve manastırlar Kosova'da bulunmaktadır. Sırlar bu tarihsel anıtların varlığını ortaya koyarak, Kosova'nın kendilerine ait olduğunu iddia etmektedirler.

Türkler dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamakla birlikte ağırlıklı Orta Asya, Anadolu ve Balkanlar ekseninde bulunmuşlardır. Türkler tarihin genel akışı içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya geçip Ortadoğu ve Anadolu'nun tarihini değiştirmiştir. Geçtikleri yerler gibi geldikleri Anadolu ve Balkanlarda insanlarla, coğrafyayla bütünleşmişler ve dost olarak yaşamışlardır. Gittikleri yerlerdeki kültürleri koruyarak oralara adalet, hoşgörü ve uygarlık götürmüşlerdir.

Balkan yarımadası, bir coğrafya parçası olarak adını dahi Türkçe'den almış, Türk kültürüne beşik olmuş, Türk, Slav ve Germen kültürlerinin dönem dönem hakimiyet mücadelelerine sahne olmuş bir bölgedir.

Balkan yarımadası Osmanlıların eline geçtikten sonra Balkanlardaki halkların yaşama biçimleri gelenek görenekleri, kültürleri, Türk dilinin yaygınlaşması cami, hamam, medrese, tekke, türbe, çeşme, köprü, kervansaray vb. Osmanlı eserlerinin hızla inşa edilmesiyle değişime uğramıştır. Türklerle, Türk diliyle, Türk kültürüyle iç içe yaşayan Balkan halkları Türk kültüründen etkilenmişlerdir

Türk halk kültürü, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Halk kültürü ürünleriyle yaşadıkları yöre arasında bir bağ vardır. Bu ürünlerin şekillenmesinde tarihi ve kültürel mirasın önemli bir rolü vardır. Gelenekler, içinde buldukları çevrenin sosyo-ekonomik durumuna göre davranış kalıpları geliştirirler. Kendine özgü bir halk kültürü olan Balkanlar, Türklerin gelip yerleşmesiyle bir kültürleşme sürecine girmiştir.

Balkanlardaki Türk halk kültürü ürünlerinin Türklerin ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmesi bakımından ve kültürün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevi vardır. Bu halk kültürü ürünlerinden Balkanlarda yaşayan Türk halkının estetik modelini, beğenisini, sosyal tarihini, toplumun ahlak anlayışını ve örnek değerlerini öğrenebiliriz.

İnsanın hayatı boyunca geçirdiği çeşitli dönemler vardır. Bunlar içinde en önemlileri halk kültüründe geçiş dönemleri adını verdiğimiz doğum, evlenme ve ölüm dönemleridir. Birey bu dönemleri geçirirken, onu çeşitli tehlikelerden korumak, onu yeni dönemine hazırlamak için birtakım adet ve inanmalar uygulanır. Kısaca adet ve inanmalar dediğimiz gelenekler, görenekler, örfler, adetler, töreler, inançlar ve moda toplumun halk kültürünü oluşturur.

Toplumda yaşanan sosyolojik ve kültürel olaylar, gelişen teknoloji, toplumun yaşadığı çevre ve göç olayları halk kültürünün değişmesine ve gelişmesine katkıda bulunur. Gilan halk kültürü de, bu etkiler nedeniyle özellikle de Kosova'nın etnik ve siyasi yapısı gereğince değişmekte ve gelişmektedir. Ancak, bu değişim ve gelişim içerisinde yeni renkler kazanırken, sahip olduğu kimi zenginlikleri de yitirmektedir.

Geçiş dönemlerinin ilki doğumdur. Gilan Türklerinin doğumla ilgili inanış ve âdetleri oldukça zengindir. Doğumla ilgili inanış ve âdetlerin bu kadar yaygın olmasının, bütün Türk toplumlarında olduğu gibi çocuğa verilen önemden kaynaklandığını söylemek

mümkündür. Doğum etrafında görülen âdet ve uygulamalar genellikle, bebek ve anne ekseninde görülmektedir.

Doğumla ilgili halk inanışları daha çok doğum öncesine ait olup, kısırlığı gidermek ve yaşamayan çocukların, yaşatılmasına yöneliktir. Bunun için başvurulan çareler, bir taraftan kısırlığa sebebiyet veren kötü ruhların zararlarını gidermeye, bunlardan uzaklaşmaya, diğer taraftan iyi ruhların yardımını almaya yöneliktir.

Günümüzde çocuk sahibi olmak isteyen büyük bir kesim doktor ve hastanelere giderek şifa ararken, doktordan şifa bulamayanlar halk kültürü uygulamalarından yardım ummaktadır.

Çocuk sahibi olabilmek için yapılan bütün uygulamalar, kadın ekseninde görülmektedir. Kısırlığın giderilmesi ile ilgili erkeğe uygulanan herhangi bir inanış veya uygulama tespit edilememiştir. Ancak kadın gebe kalabilmek için özellikle dut ağacı bulunan Tapaniçsa denilen yere gitmektedir.

Hamilelik döneminde aşermeden çeşitli korunma uygulamalarına, çocuğun cinsiyetinin tespitine kadar birçok konuda yine geleneğe dayalı pratiklere yer verildiği tespit edilmiştir. Aşeren kadının canının bir şeyler istediği, istediği verilmezse çocukta eksikliklerin olabileceği kanısı toplumda yaygındır.

Günümüzde doğumlar daha çok hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Bunun sonucu olarak da doğum yapılan ortamın değişmesi doğum etrafında görülen bir takım adetlerin terk edilmesine ya da şekil değiştirmesine sebep olmuştur.

Doğum sonrası uygulanan inanış ve âdetlerde amaç, lohusanın eski sağlığına kavuşturulması, bebeğin ve annesinin nazar, cin çarpması vb. kötülüklerden korunması ve bebeğin gelecek hayatının düzenli, sağlıklı, mutlu ve başarılı olmasını sağlamaktır.

Çocuğun bir parçası, yarısı olarak kabul edilen çocuğun eşi, kutsal bir organ olarak görülmektedir. Kırsal bölgede evde yapılan doğumlardan sonra eşe özen gösterilmektedir. Ancak, hastanede doğum yapan kadın, eşe ne olduğu veya ne yapıldığı ile fazla ilgilenmemekte ve eş atılır demektedir.

Evde doğum yapılacaksa, doğumu yaptırmak için tecrübeli bir kadın çağrılır. Nuna veya Avo Nene adı verilen bu kadın sevilen, sayılan biri olmalıdır. Çünkü doğacak çocuğun ona benzeyeceği inancı vardır.

Doğumdan üç gün sonra ise babına adı verilen kutlama yapılır. Babinaya gelenler anneye ve çocuğa hediyeler getirirler.

Doğumla ilgili daha pek çok uygulamanın canlı olarak yapıldığını söylemek mümkündür.

Geçiş dönemlerinin bir diğer aşaması olan evlenme geleneğinde evlilik çağı, yaşı, eş seçimi, kız isteme, nişan, kına gecesi, düğün, nikâh ve gerdekle ilgili uygulamalar yoğun bir biçimde geleneğe dayalı olarak sürdürülmektedir.

Çeşitli evlilik türleri görülse de en makbul evlilik, misiçi gönderilerek yapılan evliliktir. Yörede kız isteme olayını misiçi adı verilen kişiler yapmaktadır. Bunlar toplum tarafından sevilen, saygı gösterilen kişilerdir. Akraba evliliği ve kız kaçırmak makbul sayılan bir durum değildir.

Evliliği meşru kılan husus, nikâhtır. Bu nedenle hem dinî hem de resmî nikâh kılınmaktadır. Dini nikah yapılmadan evlilik olayına hoş bakılmamaktadır.

Yörede başlık uygulamasının geçmişte olduğu ama günümüzde bu uygulamanın terk edildiği tespit edilmiştir. Onun yerine kız evinin hazırlayacağı çeyize erkek evi destek verir.

Kız evinin sosyal-kültürel ve ekonomik durumunun göstergesi olan çeyiz, Gilan Türklerinin evlenme âdetlerinin vazgeçilmezlerindedir. Mutlaka hem kız tarafında hem de erkek tarafında çeyizin sergilendiği görülmüştür. Perşembe ve Cuma günü kızın evinde Cumartesi de erkek evinde çeyiz serilir.

Evlenecek kızın ve erkeğin uzun zaman nişan altında kaldıkları sürece erkek tarafından muhtelif adetlerin yerine getirilmesi gerekir. Kiraz zamanı ise, kız evine kiraz gönderilir, Üzüm zamanı ise Üzüm gönderilir. Bu zaman Hıdırelleze rastlarsa, iki koyun veya koç, kaymak ve şeker gönderilir. Hıdırellez, Nevruz gibi mevsimsel bayramlar da Gilan'da canlı bir şekilde kutlanmaktadır. Gilan'ın Doburçan köyü sakinleri ise köylerinin Mollalar köyü olduğunu, dolayısıyla Hıdırellez, Nevruz gibi bayramları

kendilerinin kutlamadıklarını, ancak Romların bu günlerde eğlencelerle kutlama yaptıklarını, kuzular kesip piknikler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Düğün süresi günümüzde kısalmış durumdadır. Eskiden yapılan bir haftalık düğünler, günümüz şartlarında bölge halkı için büyük bir ekonomik yük demektir. Bu yüzden, bir hafta boyunca yapılan düğünlerde yerine getirilen adetlerin bazıları uygulanmaz olmuş ve de düğünler kısalmıştır.

Eskiden gelin alma töreni Pazar günü sabah namazından önce gerçekleştirilirmiş. Ama günümüzde bu uygulamanın ortadan kalktığı ifade edilmektedir.

Gelin alımı gerçekleştirilirken, gelin evdeki bütün erkeklerin elini öperek evinden ayrılır. Böylece onların rızasını alarak evinden ayrılır.

Eskiden düğün konvoyu erkek evine gelirken konvoyun önünde kurban ve tepsi tepsi tatlılar gidermiş. Yine eskiden konvoy önünde bayrak taşınırken, daha sonra devlet tarafından bayrak taşınması yasaklanmıştır.

Dini nikah evliliğin temel şartı olarak görülmektedir. Eskiden dini nikah camide kıyılmakta ve deftere kayıt edilmekteyken, günümüzde bu kayıt işlemi yapılmamaktadır.

Düğün sonrası uygulamalar açısından çok zengin olan Gilan'da bu uygulamalar yaklaşık 6 hafta sürer. Özellikle gerdeğin sonrasındaki gün yapılan ve gelinin gelen bütün misafirlerin elini öperek karşıladığı gelin yanı töreni ile başlayan bu süreç her hafta yapılan törenlerle 1,5 ay boyunca devam eder.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu ölümdür. Tıpkı doğum ve evlenme geçişlerinde olduğu gibi ölüm olgusunun etrafında da birtakım âdetler, inanmalar mevcuttur.

Müslüman bir toplum olan Gilan Türkleri İslami usuller çerçevesinde ölüm olayına yaklaşırken, geçmişten gelen inanmalarını da terk etmemişlerdir.

Cenazenin defnedilmesi İslami ölçülere göre yapılmaktadır. Cenaze ile ilgili bütün işlemlerde komşular arasında oldukça yüksek düzeyde yardımlaşma dikkat çekmektedir.

Bir takım tabiat olaylarının, hayvanların hareketlerinin ölüm alâmeti olarak yorumlanması bölge halkı arasında devam etmekle birlikte ölüm nedenine akılcı açıklamalar da getirilmeye çalışılmaktadır.

Bölgede, ölümün gerçekleşmesinden sonra yapılan ilk iş, döşek hazırlamak ve kişiyi öldüğü yataktan alarak buraya yerleştirmektir. Kişi bu dünyadan göçüp giderken evinde geçireceği son gecesini rahat geçirmesi istenmekte ve bu şekilde yakınları da ölen kişiye ev içinde son görevlerini yapmanın huzurunu duymaktadırlar.

Ölüm anı ile ilgili inanç ve uygulamalara fonksiyonalist bakış açısı ile bakıldığında kişinin, ölümlle başlayan ahiret yolculuğuna imanlı gitmesini sağlamak ve geride kalanların, kişinin gittiği yerdeki durumu ile ilgili merak duygularını gidermek amacının esas alındığı söylenebilir.

Ölüm olayının duyurulmasında da bir nevi afiş kullanılmaktadır. Ölen kişinin fotoğrafının ve bilgilerinin yer aldığı küçük afiş şehrin belirli yerlerine asılarak ölüm olayı duyurulmaktadır.

Cenazenin defni sonrasında bir konak açılmakta, başsağılığına gelenler burada karşılanmaktadır. Bütün Türk dünyasında olduğu gibi Gilan'da da cenaze evinde yemek pişmemekte, komşular günlerce de sürse yemek ihtiyacını karşılamaktadır.

Ölümden sonra önem verilen belirli günler Gilan'da da yapılmakta, ancak 52. gün çelime okuması yapılması yönüyle farklılık arz etmektedir. 55.000 veya 75.000 kez Lailaheillallah demek için onlarca kişi bir araya gelmekte ve 52. günün gereğini yerine getirmektedir.

Gilan'da yaşayan herkes camiye her yıl küçük bir miktar yardım etmekte, bunun karşılığında da ölüm sonrası işlemleri cami personeline ücretsiz bir şekilde yapılmaktadır.

Mezar ve mezarlıklarla ilgili İslamiyet öncesi inanç ve âdetlerin etkisi hâlâ hissedilmektedir. Araştırma bölgesinde mezar ziyaretleri ölümün ardından yıldönümüne kadar daha sık olmakla birlikte, cuma günleri, yıldönümünde ve özellikle bayramlarda toplu halde yapılmaktadır.

Mezar taşları geçmişten bugüne şekil değiştirmiş, üzerinde fotoğraflar bulunan mezar taşları son dönemlerde kullanılmaya başlamıştır.

Görüldüğü gibi, Gilan halk kültüründe bireyin yaşantısındaki geçiş dönemlerinden doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinde, çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanmaktadır. İnsanoğlu var olduğu günden beri, düşüncesinin ürünü olan doğa üstü olgular ve bu olguların nedenleri üzerine kafa yormuş, onlarla başa çıkabilmek için çeşitli pratikler uygulamıştır.

Türk kültürü yüzyıllar boyunca Balkan kültürünü besleyen en önemli kaynaktır. Türk halk kültürü Balkanlarda Türk kimliğinin oluşmasını sağlayan en önemli alt yapı kurumu olmuştur Anadolu'ya gelen İslamiyet'le Anadolu'da yeniden şekillenen ve oradan Avrupa ortalarına giden Türk kültürü, Balkanlarda yerli halkın kültürünü etkilemiş, onlardan da etkilenmiştir.

Tarih içerisinde, yan yana, birlikte yaşamak durumunda bulunan ulusların birikimlerinin her alanda, özellikle kültür konularında birbirlerini etkilemeleri doğaldır. Bugün, Balkan Yarımadası'nı oluşturan ülkelerde yaşayan insanlar, yan yana yaşadıkları dönemlerde birbirlerini etkiledikleri gibi, etkileşme bugün bile sürmektedir.

Ortaasya'dan çeşitli zamanlarda Anadolu'ya göç etmiş olan Türkler, anayurtlarındaki gelenek ve görenekleri de benimsemiş ve yaşamış olan ulusların gelenek ve göreneklerinden de yararlanmışlardır. Türkler, daha sonra Balkanlar'a ve hatta Avrupa'nın ortalarına kadar uzanarak, buralara kendi kültürlerini götürmüşler ve buralardaki başka kültürlerden de esinlenmişlerdir.

Genel hatlarıyla baktığımızda Anadolu'da yaşayan Türklerin gelenek ve inanışlarıyla Kosova Türklerinin gelenek ve inanışları arasında büyük oranda benzerlik vardır.

Yaptığımız araştırma ve incelemeler Gilan'da yaşayan Türklerin; tarihlerine ve kültürlerine oldukça önem verdiklerini, millî benlik ve varlıklarını baskı altında geçen zamanlara rağmen unutmadıklarını ortaya koymaktadır. Kosova Türklerinin örf ve âdetlerine bu kadar önem vermeleri ve günümüze kadar yaşatmalarının birçok sebebi olmakla birlikte, bunda halkın öz benliğini unutmak istememesinin, millî bilince ulaşma arzusunun da büyük payı vardır. Ayrıca; Türk gelenek ve inançlarına karşı yapılan

baskılar sonucu halk arasında bir dayanışma oluşmuş, halkın geleneklerine bağlılığı daha da artmıştır.

Aralarındaki coğrafi uzaklığa rağmen, Anadolu ve Kosova gelenek ve inanışları arasındaki büyük benzerlik, bu iki toplumun aynı kültürel kaynaklardan beslenen tek bir millet olduğunun açık göstergesidir. Nüfus olarak azalsa da Kosova genelinde Türk varlığı inkar edilemez bir gerçektir.

Bu çalışma bölgede bu muhtevada ve bu kapsamda yapılan ilk çalışmadır. Bu sebeple amaçlanan hedefe ulaşma noktasında bazı eksiklikler bulunabilir. Bu eksiklikleriyle beraber bu çalışmanın halk bilimi sahasına ve Kosova Türklerine yapacağı katkı bizi mutlu edecektir.

KAYNAKLAR

- ABDURRAHMAN, Varis (2004), “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.124-133.
- ABDÜLAZİZ BEY (2002), **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, 3. Baskı, Hazırlayan: Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1992), “Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.1-14.
- AÇA, Mehmet (1999), “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 43, s.24-33.
- AÇIK, Fatma (2004), “Özbekistan'da Defin ve Taziye Merasimleri”, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 16, Sayı 61, s.142-148.
- AKALIN, Şükrü Haluk (1993), “Üzerlik”, **II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, s.247-260.
- AKBIYIK, Yaşar (2003), “Dede Korkut Destanlarında Düğün ve Davet Adetleri”, **Folklor Halkbilim Dergisi**, Cilt 6, Sayı 51, s.40-43.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet ve Said ÖZTÜRK (1999), **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- AKMAN, Eyüp (2007), “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği Ve Safranbolu'daki Ocaklar”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt 15, No 1, s.393-400.
- AKPINAR, Mehmet (2005), “Kızılcahamam Yöresi Düğün Gelenekleri ve Kına Türküleri”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 17, Sayı 68, s.127-133.

- AKSOY, Mustafa (1997), “Türkiye’de Kirveliğin Kültür Sosyolojisi Açısından Tahlili”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek-Görenek-İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.44-52.
- ALİ RIZA BEY (2001), **Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı**, 2. Baskı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ALTAY, Halife (1998), **Anayurttan Anadolu’ya**, 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan (2001), “Azerbaycan Türkleri Kayseri Avşarları ve Araplarda Ağıt Söyleme Gelenekleri ile Bunların Mukayesesi”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 9, Sayı 21, Ankara, s.21-29.
- ALTUN Işıl (2004), **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.
- ANDONYAN, Aram (1975), **Balkan Harbi Tarihi**, Çev., Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul.
- ARAZ, Rıfat (1995), **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ARMAOĞLU, Fahir (1991), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, 7. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman (2005), **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, Erman (1998), **Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları**, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları, Tekirdağ.
- ARTUN, Erman (1983), **Tekirdağ Folklorundan Örnekler**, Taner Matbaası, Tekirdağ.
- ATALAY, Besim (1998), **Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi**, Cilt 1-4, 4. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- ATLIHAN, Şerife (2002), “On Yılda Bir Yörük Düğün Törenindeki Değişim”, **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Genel Konular)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.15-22
- AVŞAR, M. Emin (1997), “Manisa Yöresinde Nişan Çiçeği, Tokmak Kesesi ve Mendil Geleneği”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.53-55.
- AYDIN, Mehmet (1982), “Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.2-8.
- AYDIN, Mehmet (2001), “Bireysel, Toplumsal, Dinsel ve Büyüsel Gelenekler Bayat (Afyon) İlçesi Halkının Yaşayan Gelenekleri”, **I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.37-40.
- AYNAKULOVA, Gülnisa (2006), “Kırgızlarda Evlilik ve Evlenme Törenleri”, **Millî Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 72, s.95-106.
- BAĞIŞKAN, Tuncer (1997), **Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm**, K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 36, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- BALAMAN, Ali Rıza (2002), **Evlilik Akrabalık Türleri**, 2. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BALIKÇI, Gülsen (1999), “Azerbaycan Quba’da Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Anadolu’daki Bazı Örneklerle Karşılaştırılması”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 7, Sayı 18, Ankara, s.4-15.
- BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe (1998), **Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- BEYSANOĞLU, Şevket (1982), “Diyarbakır ve Çevresi Halk Hekimliğinde Yatırlar”, Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları**, Ankara, s.5-18.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (1998), **Geleneksel Kültüre Göre Türkiye'de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BORA, Tanıl (1995), **Milliyetçiliğin Provakasyonu Yugoslavya**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1984), **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BOZYİĞİT, A. Esat (1989), “Düğünlerimizde Güveye Ait Gelenekler ve Güvey Kınası Üzerine Bazı Yörelere Uygulamalar”, Türk Folkloru Araştırmaları 1989, **Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları**, Ankara, s.23-31.
- CEBECİ, Suat (2002), **Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- CELİL, Emet (1993), “Doğu Türkistan'da Bir İnanma, “Dokuz”un Sırrı ve Kara Lamba Dansı”, Aktaran: Alimcan Anayet, **Milli Folklor**, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 17, s.41-42.
- CHYLINSKI, Ewa A. (1995), “Sovyet Orta Asya'sında Aile Hayatının Bir Ritüeli: Sünnet”, Çev., Ejder Çelik - Reşide Gürses, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, s.69-74.
- CİCİOĞLU, M. Nurullah (2006), **Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm: Gaziantep Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAĞLAYAN, Handan (1997), “Anadolu'nun Bazı Yörelere Yas Gelenekleri”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.87-108.
- ÇELİK, Ali (2001), “Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, **Milli Folklor**, Cilt 7, Yıl 13, Sayı 50, s.9-21.

- ÇETİNKAYA, Haydar (1982), “Kars Yöresi Terekeme Köy Düğünlerinde Şah Bezeme ve Kaldırma Geleneği”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.83-92.
- ÇEVİK, Doğanay (2001), “Türkiye’de Yaşayan Kazak, Kırgız ve Özbeklerde Halk İnançları”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 9, Sayı 21, s.9-20.
- ÇEVİRME, Hülya ve Ayşe Sayan (2005), “Alkarısı İnanmaları ve Bilim”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 17, Sayı 65, s.67-72.
- ÇINAR, Ali Abbas (1996), **Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler**, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DAVUT, Rahile (2003), “Uygurların Mezar Kültürü Üzerinde Bir Araştırma”, Akt., Alimcan İneyet, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 15, Sayı 60, s.207-210.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul.
- DEDE, Abdurrahim (1982), “Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizm’den Kalıntılar”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.93-108.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1992), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 10. Basım, Aydın Kitabevi, Ankara, 1992.
- DURDU, Aydın ve Bircan KALAYCI DURDU (1998), “Geçmişten Günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyü’nde Ölüm”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 275, Ankara, s.47-101.
- DUVARCI, Ayşe (1990), “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, **Milli Folklor**, Cilt 1, Yıl 2, Sayı 7, s.34-38.

- EKİCİ, Savaş (1996), “İslahiye İlçesi Düğün Adetleri Çerçevesinde Halk Müziği”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.68-77.
- EKİCİ, Savaş (1997), “Gaziantep’te Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri Üzerine Bir Araştırma”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.122-141.
- ER, Tülay (1982), “Kına Türkülerinde Halkımızın Evlilik Felsefesi”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.157-168.
- ER, Tülay (1996), “Dörtdivan Kasabasında Evlenme Adetleri”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.169-176.
- ER, Tülay (1997), “Ürgüp ve Çevresi Evlenme Adetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişmeler”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.191-201.
- ERCAN, Aktan Müge (2002), **Gelibolu Yarımadası’nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)**, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERCAN, Emine Hilal (2006), “Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, s.72-82.
- ERDEM, Orhan (2003), **Kosova / Prizren Bölgesinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapısı**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDENTUĞ, Nermin (1977), **Sosyal Âdet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- ERDOĞAN, Zübeyde (1996), “Ankara’nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyü’nde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.185-189.
- ERGİN, Muharrem (2001a), **Orhun Abideleri**, 27. Basım, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (2001b), **Dede Korkut Kitabı**, 23. Basım, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Selma (2001), Bulgaristan İslimye İli Kazan İlçesi Türk Halk Kültüründe Kırklama Geleneği, **II. Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, s.215-219.
- EROĞLU, Türker, Y. Köktan, E. Eroğlu, H. Ç. Gönültaş (2003), **Sakarya Halk Kültürü**, Sakarya Valiliği Halk Kültürü Dizisi: 1, Sakarya.
- EROĞLU, Türker (1990), “Adana İli Saimbeyli, Tufanbeyli ve Düziçi İlçeleri Halk Kültürü Üzerine”, **I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Adana.
- EROĞLU, Türker (1988), **Hankendi Köyünde Evlenme Geleneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERÖZ, Mehmet (1996), **Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERSOY, Ruhi (2002), “Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller”, **Milli Folklor**, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, s.86-101.
- GELDİYEV, Gurbandurdı (2001), “Türkmenlerde "Düğün Türküleri" veya "Ölenler", "Yar-Yar", "Leeran" Geleneği Doğrultusunda”, **I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.129-138.
- GENÇKAN Kıymet (1987), “Anadolu ve Prizren’de Geleneksel Kadın Giyimi Ve Kadın Giyimi Özellikleri”, **Çevren Toplum, Bilim, Yazın ve Sanat Dergisi**, Yıl 14, Sayı 57, Priştine, s.13-34.

- GÖKALP, Ziya (1991), **Türk Uygarlığı Tarihi**, Hazırlayan: Yusuf Çotuksöken, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (2005), **Türk Töresi**, 3. Basım, Hazırlayan: Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, Birsen (1992), **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, Ankara.
- GÖNEN, Sinan (2006), “Dede Korkut Hikâyeleri'nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri”, **Milli Folklor**, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, s.62-71.
- GÖZAYDIN, Nevzat (1991), **Folklor Dünyasından**, Yargı Yayınları, Ankara.
- GÜNAY, Umay (2000), “İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.4-9.
- GÜNAY, Umay (1995), “Ritüeller ve Hıdrellez”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, s.2-3.
- GÜNGÖR, Harun (1992), “Kayseri’de Yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin Bazı Âdet ve İnanışları”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 4, Sayı 14, s.7-11.
- GÜNGÖR, Erol (1992), **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, 9. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (1990), **Tarihte Türkler**, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Harun ve Mustafa ARGUNŞAH (1998), **Gagauzlar**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜRBÜZ, Elif (1995), “Diş Hediği Geleneğinin Ritüel Karakteri ve Fonksiyonları”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 28, s.81-83.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1999), **İnsan ve Kültür**, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit (1982), “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara, s.19-36.

HACILI, Asif ve Habib H. İDRİSİ (1993), “Ahıska Türklerinin Örf ve Adetleri”, **Milli Folklor**, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 18, s.22-28.

HACIYEVA, Maarife (1997), “Azerbaycan Türkleri’nde İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.217-222.

HAFIZ, Nimetullah (1997), “Kosova’da Türk Düğün Oyunları”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.184-191.

<http://www.kosova.ihh.org.tr/genel/cografikonum/cografikonum.html>,10.01.2008

<http://www.westtrakien.com/balkanlar/kosovatuerkleri/>,27.12.2007

<http://www.gilani-komuna.org>,10.05.2008

İLBARS, Zafer (1982), “Türk Ve Japon Kültüründe Çocuk Yetiştirme Tarzlarının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.247-253.

İNAN, Abdülkadir (1998a), **Makaleler Ve İncelemeler**, 3. Baskı, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İNAN, Abdülkadir (1998b), **Makaleler Ve İncelemeler**, 2. Baskı, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İNAN, Abdülkadir (2006), **Tarihte ve Bugün Şamanizm–Materyaller ve Araştırmalar**, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İSLAMOĞLU, Mahmut (1997), “Kıbrıs Türkleri’nde Yıkanma Geleneği ve Tarihi Türk Hamamları”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.223-236.

KAFESOĞLU, İbrahim (1999), **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

KALAFAT, Yaşar (2007), **Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara.

- KALAFAT, Yaşar (2005), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 4. Baskı, Babil Yayıncılık, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (2000), **Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1999), Kazakistan'daki Türk Halk İnançları, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 42, s.66-71.
- KALAFAT, Yaşar (1998), Karakalpak Türklerinde Halk İnançları, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 10, Sayı 40, s.11-14.
- KALAFAT, Yaşar (1997), Özbekistan–Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançlarında Doğum, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.249-271.
- KALAFAT, Yaşar (1996a), **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KALAFAT, Yaşar (1996b), Uluğ Türkistan'da Halk Sufizmi (Kırgızistan)-II, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 8, Sayı 31-32, s.90-94.
- KALAFAT, Yaşar (1995a), Türkmenistan Halk Sufizmine Dair Notlar-II, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 27, s.17-19.
- KALAFAT, Yaşar (1995b), “Orta Toroslar ve Makedonya Yöreleri Halk İnançları Karşılaştırması–III”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 25, s.28-33.
- KARABULUT, Murat (1997), Azerbaycan Toy Eğlenceleri ve Türkiye Varyantları Üzerine Bir Değerlendirme, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.214-219.
- KARAÖRS, Metin (1995), “Kırım Tatar Türklerinde Kişi Adları”, Editör: Ahmet Buran, Tuncer Gülensoy Armağanı, Ajans Emek, Kayseri, s.260-264.

- KAYA, Azat (1997), “Balıkesir’de Yatırlar Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.282-288.
- KENAR, Nesrin (2005), **Yugoslavya**, Palme Yayıncılık, Ankara.
- KİBAR, Osman (2005), **Türk Kültüründe Ad verme – Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KOCABAŞ, Süleyman (1986), **Balkanlarda Panislavizm**, Vatan Yayınları, İstanbul.
- KOCATÜRK, Saadettin (1982), Bazı Din Ve Kavimlerde, Özellikle İslamiyet’te Yedi Sayısı, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek-Görenek-İnançlar)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.279-296.
- KORKMAZ, Kürşat M. (1999), “Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin ve Damat”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 42, s.92-95.
- KORO, Bedrettin (2002), “XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Prizren’de Türkçe Eğitim”, **Sofra Fikir, Kültür, Sanat Dergisi**, Yıl 4, Sayı 11, Mamuşa, s.14-15.
- KÖSE, Nerin (2003), “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”, **Milli Folklor**, Cilt 8, Yıl 15, Sayı 60, s.92-109.
- MALCOM, Neol (1999), **Kosova**, Çev., Özden Arıkan, Sabah Yayıncılık, İstanbul.
- MALİNOWSKİ, Bronislaw (2000), **Büyü, Bilim ve Din**, 2. Baskı, Çev., Saadet Özkal, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- NAHYA, Zümrüt (1984), “Urfa’da Doğum Gelenek ve Görenekleri”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1983**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:52, Ankara, s.73 - 80.
- NOBIRDALI, Beyto (2001), “Rumeli’de Bir Şehir Gilan”, **Bay Dergisi**, Sayı 63, s.21-25
- NOBIRDALI, Beyto (2001), “Rumeli’de Bir Şehir Gilan”, **Bay Dergisi**, Sayı 64, s.9-12
- NOBIRDALI, Beyto (2001), “Rumeli’de Bir Şehir Gilan”, **Bay Dergisi**, Sayı 67, s.22-26

- ÖGEL, Bahaeddin (2001a), **Türk Mitolojisi**, Cilt 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001b), **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Cilt 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖĞÜT EKER, Gülin (2000), Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.92-100.
- ÖĞÜT EKER, Gülin (1998), “Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri”, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 10, Sayı 40, s.15-30.
- ÖNDER, Ali Rıza (1983), “Türklerde Renk Geleneği”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1982**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 44, Ankara, s.125 - 131.
- ÖNEN, Ahmet Meriç (2006), **Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç Ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), **Türk Halkbilimi**, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZCAN, Haluk Sinan (1993), Muş İlinde Yüzgörümlüğü, **Milli Folklor**, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 19, s.51.
- ÖZTÜRK, İsmail (1983), “Yenikent Köyü’nde Çocuklara Ad Koyma ve Çocuğa İlişkin İnanmalar-Uygulamalar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1982**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 44, Ankara, s.167-176.
- POLAT, Kemal (2003), **Kırgızlar'da Doğum, Evlenme Ve Ölüm Fenomenleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- RASONYI, Laszlo (1993), **Tarihte Türklük**, 3. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- RAYMAN, Hayrettin (2000), “Cezayir Halkbiliminden Örnekler”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 47, s. 49-51.

- RECEPOĞLU, Altay Suroy (2001), **Kosova'da Türk Kültürü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, (2000), **Salname-i Vilayet-i Kosova**, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara
- ROUX, Jean – Paul (1999), **Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm**, Çev., Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- SALİH, Durmuhammed ve Yaşar KALAFAT (2000), “Hazara Türklerinde Halk İnançları”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 8, Sayı 20, s.31-52.
- SANDER, Oral (2002), **Siyasi Tarih**, 10. Baskı, İmge Yayıncılık, Ankara, 2002.
- SANDER, Oral (1993), **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diploması Tarihi Üzerine Bir Deneme**, İmge Kitabevi, Ankara.
- SANTUR, Meltem E. (CİNGÖZ) (1997), “İç Anadolu'da Gelinin Oğlan Evine Götürülmesi Sırasında Uygulanan Gelenekler Üzerine Bir Atlas Denemesi”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.170-190.
- SANTUR, Alparslan (2001), “Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **I. Uluslararası Atatürk Ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.235-241.
- SEVİNDİK, Hüseyin (1996), “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açından İncelenmesi”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.227-242.
- SOLMAZ, Niyazi (2006), Kaynarca Evlenme Gelenekleri, **Irmak Kültür-Sanat Dergisi**, Yıl 6, Sayı 70, Sakarya, s.66-74.
- STEVANOVIÇ, Vidosav (2005), **Halkın Tiranı Miloşeviç**, Çev., Hasan Yüksel, Kapı Yayıncılık, İstanbul.

- SÜMER, Faruk (1999), **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları**, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.
- ŞAHİN, Öznur Sakine (1996), “Kuskan Beldesi Evlenme Adetleri”, **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II. Cilt**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.243-249.
- ŞAHİN, Yüksel (2000), “Bartın Merkez’de Evlenme Düğünü Adetleri”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.69-78.
- ŞAVK, Ülkü ÇELİK (2002), “Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme”, **Milli Folklor**, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, s.62-67.
- ŞİMŞİR, Bilal (1968), **Rumeli’den Türk Göçleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1968.
- ŞİŞMAN, Bekir (2002), “Samsun Yöresi’nde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sunnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.445-469.
- ŞİŞMAN, Bekir (2000), “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, **Milli Folklor**, Cilt 6, Yıl 12, Sayı 46, s.104-108.
- TACEMEN, Ahmet (1994), **Yirminci Yüzyılın Başlarında Bulgaristan Türklerinin Doğum İnanışları**, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAN, Nail (2000), **Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler**, 5. Baskı, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul.
- TAŞ, Hülya (1995), “Erzurum’da Kına Ve Düğün Manileri”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 26, s.95-98.
- TATÇI, Mustafa (1991), “Silvan’da Diş Hediği”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 3, Sayı 12, s.38.
- TEZCAN, Mahmut (2000), **Türk Aile Antropolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara.

- TEZCAN, Mahmut (1998a), “Çocuk Nişanlılığı – Afyon Çayırbağ Köyü Örneği”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.191-204.
- TEZCAN, Mahmut (1998b), “Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Ülkemizde Akraba Evlilikleri”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.205-218.
- TEZCAN, Mahmut (1998c), “Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.219-230.
- TILIÇ, L. Doğan (1999), **Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova**, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- TUNAKAN Burcu (1997), **Ayaş İlçesi Oltan Köyü Düğün Gelenekleri, Kına Adetleri ve Kına Türküleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TURAN, Ahmet (1992a), “Türk Folklorunda Albastı/Alkarısı İnancı”, **Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu II**, Milli Folklor Yayınları, Ankara, s.77-115.
- TURAN, Ahmet (1992b), “Türk Destan ve Hikayelerinde “Üç” (3) Sayısı”, **Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu II**, Milli Folklor Yayınları, Ankara, s.23-28.
- TURAN, Ahmet (1991), “Törellerimizde “Kalın” (Başlık) Âdeti”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 3, Sayı12, s.39-42.
- TURAN, A. Şekür (1986), “Afganistan Kazak Türkleri’nde Ölü Gömme Âdetleri”, **Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 72, Ankara, s.307-309.
- TURAN, Mustafa (1982), “Kars'ta Ölü İle İlgili Gelenekler”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.547-557.

- TURAN, Osman (2000), **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Cilt 1-2, 13. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- TÜRK, Hüseyin (1989), “Güneyevler Köyü’nde Doğumla İlgili Bazı Geleneksel Uygulamalar ve Boş İnançlar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1989**, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 114, Ankara, s.103-117.
- Türkçe Sözlük (2005), 10. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1982), “Doğu Anadolu’da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.587-597.
- TÜRKTEN, Nevzat (1995), “Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyi’nin Ön Plana Çıktığı Safhalar”, Editör: Ahmet Buran, **Tuncer Gülensoy Armağanı**, Ajans Emek, Kayseri, s.75-79.
- USLU, Mustafa (1997), “Yozgat Yöresinde Dini Bayram Hazırlığı, Kutlaması ve Mezar Ziyaretleri”, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 9, Sayı 33, s.139-144.
- USLU, Mustafa (1996), “Yozgat’ta Göz Değmesine Karşı Alınan Tedbirler”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 8, Sayı 31/32, Ankara, s.173-174.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1998), **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÜÇER, Müjgan (2002), “Beşik-Eşik-Keşik Sivas’ta Ölümle İlgili İnanışlar Sözlü Gelenek ve Sivas Mezarlıkları”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.507-541.
- ÜÇER, Müjgan (1997), “Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek, İnançlar)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.164-179.
- ÜLKER, Çiğdem (1995), “Üsküp’te Düğün Adetleri”, **Milli Folklor**, Cilt 4, Yıl 7, Sayı 27, s.73-74.

- VIRMİÇA, Raif (2002b), “Kosova’da Türk İzleri”, **Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi**, Yıl 1, Sayı 1, Prizren, s.7-33.
- VURUCU, Sema Kahraman (2007), “Üsküp Yöresi Düğün Görevlileri”, **Folklor Halkbilim Dergisi**, Cilt 6, Sayı 65, s.10-16.
- YAKICI, Ali (1992), “Anadolu Düğün Geleneğinin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair”, **Milli Folklor**, Cilt 2, Yıl 4, Sayı 13, s.28-31.
- YALMAN (YALGIN), Ali Rıza (1993), **Cenupta Türkmen Oymakları**, Cilt 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- YILDIRIM, Dursun (1989), “Sözlü Gelenek Kültürü”, **Milli Folklor**, Cilt 1, Yıl 1, Sayı 1, s.6-7.
- YILDIZ, Naciye (2002), “Kastamonu’nun İlçesi Abana’da Halk Kültürü”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.551-567.
- YILMAZ, Muzaffer (1995), **Balkan Harbinden Günümüze Kosova**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- YILMAZ, Raci (2006), “Geyve Folkloru”, **Irmak Kültür Sanat Dergisi**, Yıl 6, Sayı 61, Sakarya, s.38-39.
- YILMAZ, Reha (1999), “Kültürler Kavşağı Dağıstan’da Aile İçi İlişkiler”, **Milli Folklor**, Cilt 5, Yıl 11, Sayı 41, s.47-53.
- YOLOĞLU, Güllü (1999), **Türklerin Aile Merasimleri**, Çev., Aljira Topalova, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- YÜKSEL, Dilek (2007), **Gaziantep Ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış Ve Uygulamalar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YÜRÜR, Pınar (1999), **Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ZAFER, Zeynep (2002), “Pomak Türklerinin Nişan ve Düğün Geleneği”, **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III**, Cilt 13, Sayı 39, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.569-587.

ZENGİN, Dursun (1999), “Almanya'daki Türk Ad Verme Geleneği Üzerine”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, Yıl 7, Sayı 13, s.73-74.

KAYNAK KİŞİLER

<u>Adı Soyadı</u>	<u>Yaşı</u>	<u>Eğitim D.</u>	<u>Medeni D.</u>	<u>Mesleği</u>
K1- Meliha MEMİŞ	77	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K2- Alaeddin ŞERİF	66	Üniversite	Evli	Emekli
K3- Kemal ŞAHİN	50	Üniversite	Evli	Memur
K4- Gülten MEMİŞ	65	Ortaokul	Evli	Ev Hanımı
K5- Agim MEMİŞ	47	Ortaokul	Evli	Esnaf
K6- Faruk MEMİŞ	41	Üniversite	Evli	Tercüman
K7- Agim MEHMET	53	Ortaokul	Evli	Esnaf
K8- Necmettin ŞERİF	68	Lise	Evli	Emekli
K9- Ramazan TAÇ	25	Üniversite	Evli	Emekli
K10-Kadriye MEHMET	48	Üniversite	Evli	Öğretmen
K11- Fatime BEYTULLAH	60	Lise	Evli	Ev Hanımı
K12- Ethem BAYMAK	56	Üniversite	Evli	Bel. Kültür Md./Şair
K13- Naci YILDIZ	36	Üniversite	Evli	Öğretmen
K14- Ayşegül YILDIZ	29	Üniversite	Evli	Öğretmen
K15-Şemsiye BÜŞRA	56	Lise	Evli	Ev Hanımı

K16- Hamdi BEYOĞLU	65	Üniversite	Evli	Emekli
K17- Bahriye BEYOĞLU	54	Ortaokul	Evli	Memur
K18- Refike SÜLÇEVİ	36	Üniversite	Bekar	Memur
K19- Osman SÜLÇEVİ	75	Lise	Evli	Emekli
K20- Levent GAŞ	42	Üniversite	Evli	Mühendis
K21- Murteza BÜŞRA	62	Öğretmen	Evli	Öğretmen
K22- Nuhi MAZREK	50	Üniversite	Evli	Esnaf
K23- Ayşe ŞAHİN	46	Lise	Evli	Ev Hanımı
K24- Kemal ŞERİF	48	İlkokul	Evli	Esnaf
K25- Yakup BEYTULLAH	60	Lise	Evli	Esnaf
K26- Osman KARA	42	Lise	Evli	Esnaf
K27- Levent ATEŞ	33	Lise	Evli	Esnaf
K28- Sevil ATEŞ	31	Lise	Evli	Esnaf
K29- Sevgi DEMİR	37	Lise	Evli	Esnaf
K30- Fatma YAŞAR	40	Lise	Evli	Ev Hanımı

EKLER

EK 1 : FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Gilan'dan görünüm

Fotoğraf 2. Gilan'dan görünüm

Fotoğraf 3. Gilan tiyatrosu binası

Fotoğraf 4. Gilan'dan görünüm

Fotoğraf 5. Gilan'dan görünüm

Fotoğraf 6. Gilan Belediyesi

Fotoğraf 7. Gilan'dan görünüm

Fotoğraf 8. Gilan'da bir okul tabelası

Fotoğraf 9. Gilan Belediye Meclisi

Fotoğraf 10. Gilan'dan görünüm

Fotoğraf 11. Ayakkabı tamirhanesi

Fotoğraf 12. Sultan Murat'ın türbesinden görünüm

Fotoğraf 13. Sultan Murat türbesinden görünüm

Fotoğraf 14. Sultan Murat türbesinin türbedarı

Fotoğraf 15. Mamuşa Köyü'nde misafir odası

Fotoğraf 16. Priştina'daki Osmanlı evinden görünüm

Fotoğraf 17. Priştina'daki Osmanlı evinden görünüm

Fotoğraf 18. Kaynak kişilerle görüşme

Fotoğraf 19. Kaynak kişilerle görüşme

Fotoğraf 20. Kaynak kişilerle görüşme

Fotoğraf 21. Nişan sepeti

Fotoğraf 22. Nişan sepeti

Fotoğraf 23. Düğünde kullanılan giysiler

Fotoğraf 24. Düğünde kullanılan giysiler

Fotoğraf 25. Düğünde kullanılan giysiler

Fotoğraf 26. Düğünde kullanılan giysiler

Fotoğraf 27. Düğünde kullanılan giysiler

Fotoğraf 28. Gelin başlığı

Fotoğraf 29. Gelin ve damat

Fotoğraf 30. Gelin çeyiz sergilenirken

Fotoğraf 31. Gelin ve başlığı

Fotoğraf 32. Gelin evden çıkarken el öperken

Fotoğraf 33. Gelin evden çıkarken el öperken

Fotoğraf 34. Kına gecesi

Fotoğraf 35. Kına gecesi

Fotoğraf 36. Kına gecesi

Fotoğraf 37. Eski düğün fotoğrafları

Fotoğraf 38. Eski düğün fotoğrafları

Fotoğraf 39. Gelin yamı töreni*

Fotoğraf 40. Kosovalı kızlar geleneksel kıyafetleriyle

* Düğün törenine ait fotoğraflar (Fotoğraf 29-39) Murteza BÜŞRA'nın özel arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 41. Direkteki ölüm ilanları

Fotoğraf 42. Cami bahçesindeki mezarlık

Fotoğraf 43. Gilan camiinden görünüm

ÖZGEÇMİŞ

10.03.1975 tarihinde Elazığ'da dünyaya geldi. İlk ve Orta öğrenimini Muş ve Tarsus'ta tamamladı. 1992 yılında Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 1996 yılında bu okuldan mezun olarak, Nevşehir'de öğretmenliğe başladı. 1998 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi, 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'na Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı ve Devlet Konservatuvarı müdür yardımcılığına atandı. Aynı yıl Halk Bilimi Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. 2003 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimine başladı. Halen doktora öğrenimi ve Devlet Konservatuvarı'ndaki görevi devam etmektedir.